

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu
Wydział Nauk o Ziemi i Gospodarki Przestrzennej
Interdyscyplinarna Szkoła Doktorska Nauk Społecznych

Leszek Dąbrowski

Dyscyplina: geografia społeczno-ekonomiczna i gospodarka przestrzenna

Rozprawa doktorska

**Przestrzeń polskich miast
jako miejsce spędzania czasu wolnego przez pokolenie Z**

Promotorki rozprawy doktorskiej:

dr hab. Stefania Środa-Murawska, prof. UMK

dr hab. Elżbieta Grzelak-Kostulska, prof. UMK

Toruń 2023

*I don't have my place
I'm in here and everywhere
Just another day in HD frame*

Riverside – #Addicted (z plyty *Love, Fear and the Time Machine*, 2015)

*The place where I belong
A bit of my own accord
When I feel calm and comfortable
Where I don't care anymore
If you believe my words
Yes, I am tired of your requirements*

Riverside – The Place Where I Belong (z plyty *ID.Entity*, 2023)

Podziękowania

Pragnę złożyć serdecznie podziękowania dr hab. Stefanii Środzie-Murawskiej, prof. UMK oraz dr hab. Elżbiecie Grzelak-Kostulskiej, prof. UMK za nieustanne i nieocenione wsparcie, motywację oraz cenne wskazówki podczas realizacji doktoratu.

Dziękuję dr hab. Jadwidze Biegańskiej, prof. UMK i dr. Michałowi Kwiatkowskiemu za poświęcony czas i cenne rady podczas finalizacji pracy doktorskiej.

Podziękowania kieruję również do Pawła, za wspólną, inspirującą i pełną doświadczeń drogę w trakcie trwania doktoratu i nie tylko.

Szczególne podziękowania należą się Dyrektorowi Interdyscyplinarnej Szkoły Doktorskiej Nauk Społecznych, prof. Tomaszowi Szlendakowi, za okazane zrozumienie, cierpliwość i wsparcie oraz gotowość, by w każdej sytuacji służyć dobrym słowem i radą.

Słowa podziękowania kieruję do dr Very Toepoel, prof. Bena Deruddera i prof. Aliny Esteves, dzięki którym mogłem doskonalić swój warsztat badawczy i wprowadzać ciekawe wątki w mojej rozprawie doktorskiej.

Co dla mnie osobiście ważne, z perspektywy miłośnika muzyki, dziękuję wszystkim zespołom i artystom, których muzyka podtrzymywała mnie na duchu w trakcie realizacji całego doktoratu. Jednakże w szczególności pragnę podziękować tym wykonawcom, którzy byli ze mną podczas pisania pracy doktorskiej (kolejność alfabetyczna): Atan, Bad Omens, Bullet for My Valentine, Catch Your Breath, Haken, Linkin Park, Periphery, Retrospective, Sleep Token, The Devil Wears Prada, Tides From Nebula, Voyager.

I najważniejsze – dziękuję mojej Rodzinie i Przyjaciołom. Za okazywane na każdym kroku wsparcie oraz wiarę we mnie i moje możliwości. W szczególności najserdeczniejsze podziękowania kieruję w stronę Ewelinki i Witka, którzy stanowili i stanowią dla mnie nieskończone źródło motywacji.

Nie sposób wszystkich wymienić z imienia i nazwiska, dlatego bardzo dziękuję wszystkim, którzy przyczynili się do powstania tej pracy.

Spis treści

1. Wstęp.....	5
1.1. Wprowadzenie.....	5
1.2. Cel, pytania i hipotezy badawcze, zakres pracy	7
1.3. Materiały źródłowe i metody pracy	12
2. Podstawy teoretyczne pracy	30
2.1. Koncepcje przestrzeni i miejsca.....	33
2.2. Zwrot przestrzenny i koncepcja społecznego wytwarzania przestrzeni.....	49
2.3. Postmodernizm w geografii	53
2.4. Pokolenie Z	55
2.5. Przestrzeń czasu wolnego młodzieży (pokolenia Z).....	58
3. Aktywności wolnoczasowe pokolenia Z.....	73
4. Charakterystyka przestrzeni (znaczących miejsc) spędzania czasu wolnego pokolenia Z..	82
5. Aktywności wolnoczasowe w przestrzeni (znaczących miejscach) pokolenia Z	108
6. Dyskusja	132
7. Wnioski	137
Literatura	141
Spis tabel	190
Spis rysunków	193
Załączniki	194

1. Wstęp

1.1. Wprowadzenie

W skali całego świata, od końca pierwszej dekady XXI wieku, liczba mieszkańców miast przekroczyła liczbę mieszkańców obszarów wiejskich i ciągle wzrasta. Szacuje się, że globalnie do 2050 roku, prawie 3/4 całej populacji będzie mieszkało w miastach lub regionach miejskich (Baltac, 2019; Hu i in., 2022; Andargie i in., 2023). W Polsce, wraz z zaawansowaniem procesów suburbanizacji, liczba mieszkańców miast zaczęła spadać (Biegańska, 2019), ciągle jednak proporcje pomiędzy mieszkańcami miast i wsi kształtują się w ten sposób, że na czterech mieszkańców wsi przypada sześciu mieszkańców miast. Sytuacja ta dotyczy także młodzieży (Główny Urząd Statystyczny, 2023).

Przemiany obserwowane w sieci osadniczej związane z procesami urbanizacji i modernizacji nie pozostały bez wpływu przede wszystkim na społeczeństwo i gospodarkę (Maik, 1997, 2000; Grzelak-Kostulska, 2016). Zwłaszcza transformacja systemowa, zapoczątkowana w latach 90. XX wieku, a obejmująca kraje Europy Środkowo-Wschodniej, w tym Polskę, zmieniła radykalnie sposób funkcjonowania gospodarki, uwolniła rynek i zwiększyła znaczenie usług (Michalski, 2006; Bal-Woźniak i Woźniak, 2011; Środa-Murawska, 2019). Tym samym spowodowała znaczący wzrost zamożności społeczeństwa i powiązany z tym sposób spędzania czasu wolnego (Perek-Białas i Raclaw, 2014; Jankiewicz, 2017). Co więcej, w spędzaniu czasu wolnego coraz większe znaczenie zaczęło być przypisywane nowoczesnym technologiom, zwłaszcza wśród generacji najmłodszych. Dla nich możliwość korzystania ze smartfona podłączonego do internetu, przeglądania stron internetowych, korzystania z mediów społecznościowych wyznaczyła nowe ramy zachowań wolnoczasowych i nowe wzorce użytkowania przestrzeni (Nimrod i Adoni, 2012; Abbott-Chapman i Robertson, 2015).

Z perspektywy geograficznej, ważnym spostrzeżeniem jest fakt, iż aktywności podejmowane w czasie wolnym, realizowane są w przestrzeni (Lisowski, 1990, 2007; Walmsley i Lewis, 1997). Jednak przestrzeń miast, w zależności chociażby od ich wielkości, ale także organizacji przestrzeni, jest bardzo zróżnicowana (Szmytkie, 2009; Parysek, 2011, 2017; Miszewska i Szmytkie, 2012). To z kolei nie pozostaje bez wpływu na możliwości spędzania czasu wolnego, zwłaszcza w kontekście wymagającej i bardzo zindywidualizowanej w oczekiwaniach generacji Z. Powstaje zatem pytanie: jak pokolenie Z spędza czas wolny?

Gdzie go spędza? Czy rozwój internetu i nowych technologii wpływa na przestrzenne zróżnicowanie tych zachowań?

Niniejsza praca stara się odpowiedzieć na te pytania, biorąc pod uwagę, że w przekazach medialnych czy naukowych przedstawia się generację Z jako pokolenie, które nie rozstaje się ze smartfonem i jest nieustannie obecne w sieci internet, przez co wykazuje pewną aprzestrzenność. Przeprowadzone badanie mierzy się z tym powszechnym dyskursem i niejako weryfikuje uproszczony przekaz, przedstawiając podejmowane przez młodzież aktywności wolnoczasowe, przestrzenie (miejsca znaczące) w spędzaniu czasu wolnego oraz relacje między nimi i wpływające na nie czynniki. Praca doktorska podejmuje ważny, aktualny temat – przestrzenność spędzania czasu wolnego pokolenia Z w obliczu zmieniających się realiów, w których duże znaczenie (lub nawet większe) ma przestrzeń społeczna i wirtualna, obok klasycznej przestrzeni fizycznej (materialnej). Omawianą problematykę osadzono na gruncie geografii człowieka oraz częściowo geografii społecznej, ze względu na badanie zachodzących relacji pomiędzy przestrzenią czasu wolnego a aktywnościami wolnoczasowymi pokolenia Z. Jako główne koncepcje wykorzystano:

- 1) koncepcję społecznego wytwarzania przestrzeni – wyjaśniającą konstruowanie przestrzeni społecznej czasu wolnego pokolenia Z;
- 2) postmodernizm – w kontekście coraz silniej odciskającej ślad przestrzeni wirtualnej w życiu ludzi, w tym w spędzaniu czasu wolnego;
- 3) koncepcję miejsca znaczącego (istotnego) i trzeciego miejsca – coraz więcej ludzi jest anonimowych w mieście, a ludzie, w tym w szczególności młodzież, potrzebują swojego trzeciego i znaczącego miejsca, po to, żeby móc spotykać innych ludzi i budować poczucie miejsca i przywiązanie do miasta;
- 4) koncepcję poczucia miejsca – łączącą się z miejscem znaczącym i trzecim miejscem.

Nowatorstwo niniejszej pracy przejawia się w trzech aspektach: poznawczym, metodologicznym i aplikacyjnym. W aspekcie poznawczym praca wypełnia kilka luk, gdyż do tej pory brak jest badań ujmujących holistycznie przestrzenne zachowania w czasie wolnym – te, które istnieją, badają wybrane aktywności wolnoczasowe. Co więcej, nie istnieją prace analizujące przestrzenie wirtualne spędzania czasu wolnego oraz rozpatrujące znaczenie miejsca w ujęciu przestrzeni czasu wolnego.

Pod względem metodologicznym praca także ma nowatorski charakter. Wykorzystano triangulację metod, która w badaniach społecznych odnosi się do zastosowania przynajmniej dwóch metod badawczych w celu zbadania tego samego zjawiska (Bogdan i Biklen, 2006). Jej zasadniczą korzyścią jest poszerzenie możliwości poznawczych danego aspektu badań (Barnes i Vidgen, 2006). Podejście badawcze objęło metody ilościowe uwzględniające dane społeczne i przestrzenne, co zwiększyło wiarygodność przeprowadzanych badań oraz ich pewność (Olsen, 2004). Duże znaczenie odgrywało również wykorzystanie metodyki PPGIS (w postaci geoankiety) w zbieraniu danych przestrzennych, która nie jest szerzej stosowana przez polskich badaczy.

Ostatni aspekt nowatorstwa przejawia się w aplikacyjności przeprowadzonych badań, gdyż niniejsza rozprawa ukazuje charakterystykę przestrzeni czasu wolnego pokolenia Z, którą to planiści mogą wykorzystać w planowaniu przestrzeni oraz w kształtowaniu polityki lokalnej w miastach.

Struktura rozprawy ma klasyczny układ rozdziałów, których zawartość wzajemnie się uzupełnia. W rozdziale pierwszym przedstawiono zarys problematyki badawczej, przyjęte cele, pytania i hipotezy badawcze, zakres pracy oraz metodologię badań. W rozdziale drugim omówiono podstawy teoretyczne pracy, na które złożyły się koncepcje przestrzeni i miejsca, a także koncepcja społecznego wytwarzania przestrzeni i postmodernizm. W rozdziale tym scharakteryzowano również pokolenie Z oraz pojęcie czasu wolnego. Rozdział trzeci otworzył część wynikową całego opracowania. Przeanalizowano w nim aktywności wolnoczasowe pokolenia Z. W czwartym rozdziale znalazły się wyniki dotyczące charakterystyki przestrzeni czasu wolnego pokolenia Z, a w piątym zaprezentowano relacje zachodzące między zachowaniami wolnoczasowymi a przestrzenią czasu wolnego pokolenia Z. W rozdziale szóstym przedstawiono wnioski wynikające z rozprawy doktorskiej. Dopelnieniem pracy jest spis literatury, wykazy rysunków i tabel oraz załączniki.

1.2. Cel, pytania i hipotezy badawcze, zakres pracy

Zgodnie z tematyką pracy, istota podjętych badań dotyczyła przestrzeni polskich miast widzianej przez pryzmat spędzania w niej czasu wolnego przedstawicieli pokolenia Z. Korzystanie z przestrzeni wpływa na jej kształt, na to, jak ją postrzegamy i rozumiemy. Poznanie relacji, jakie kształtują się, gdy przestrzeń miasta jest miejscem realizacji zachowań wolnoczasowych, stanowi interesujący problem naukowy, jeśli jednak dodamy do tego

specyfikę osób młodych, dla których rozróżnienie między przestrzenią fizyczną a wirtualną jest niejednoznaczne, podjęty temat staje się intrygującym wyzwaniem. Bo choć przestrzeń determinuje zachowania wolnoczasowe, w przypadku badanej populacji pojawia się silne zakłócenie. Pokolenie Z jest na tyle mocno zanurzone w przestrzeni wirtualnej, że niezależnie w jakiej przestrzeni przebywa w danej chwili jej przedstawiciel, to w mniejszym lub większym stopniu wykazuje on także aktywność w przestrzeni wirtualnej.

Mając to na uwadze i dostrzegając złożoność zachodzących zjawisk (wspomniane relacje między przestrzenią a zachowaniami nie mają charakteru jednokierunkowego) **za cel pracy przyjęto ustalenie i wyjaśnienie w drodze postępowania badawczego, jak przestrzeń polskich miast funkcjonuje w roli miejsca, gdzie pokolenie Z spędza swój wolny czas.** Zagadnienie to jest bardzo słabo rozpoznane w ujęciu geograficznym, gdyż do tej pory nie przeprowadzono przestrzennie reprezentatywnego badania dotyczącego spędzania czasu wolnego przez pokolenie Z w polskich miastach. Być może wynika to z trudności, jakie sprawia analiza tak dynamicznych zjawisk. Przemiany zachodzące w strukturze czasu wolnego, sposobach jego spędzania, formach, miejscach realizowania zachowań wolnoczasowych ulegają przyspieszeniu w związku z upowszechnianiem się nowych technologii. Tym samym potrzeba rozumienia i interpretowania tego aspektu rzeczywistości społecznej w miastach nie jest zaspokojona i sprawia, że wszelkie uzyskane wyniki nabierają innowacyjnego charakteru.

Zarysowany kontekst wskazujący problem podstawowy podjęty w pracy sprowadza się do potrzeby zrealizowania czterech zadań badawczych:

1. Pierwszym jest identyfikacja zachowań wolnoczasowych pokolenia Z, koncentrująca się na takich kwestiach jak:
 - a) miejsca, w których generacja Z najczęściej spędza swój czas wolny i miejsca, w których młodzież najbardziej lubi spędzać swój czas wolny;
 - b) osoby, z którymi generacja Z lubi spędzać czas wolny;
 - c) formy spędzania czasu wolnego pokolenia Z;
 - d) ogólna częstotliwość korzystania ze smartfona przez pokolenie Z oraz częstotliwość korzystania z niego podczas spędzania czasu wolnego (np. w trakcie spotkania ze znajomymi, czytania książki, oglądania filmu).
2. Drugie zadanie prowadzi do określenia cech charakterystycznych miejsc spędzania czasu wolnego pokolenia Z. Posłuży ono do:

- a) zdefiniowania preferowanych przez młodzież przestrzeni czasu wolnego na przykładzie polskich miast;
 - b) ustrukturyzowania wiedzy teoretycznej dotyczącej przestrzeni czasu wolnego młodzieży.
3. Realizacja trzeciego zadania ma pozwolić na identyfikację postaw i opinii względem (znaczącego) miejsca w spędzaniu czasu wolnego.
 4. Finalnie, czwarte zadanie sprowadza się do określenia czynników wpływających na wybór miejsca spędzania czasu wolnego i podejmowanie zachowań wolnoczasowych.

Ze wskazanymi zadaniami wiąże się szereg pytań badawczych. Ich rola w pracy, w której postawiony problem jest słabo rozpoznany (Creswell, 2013), nabiera szczególnej wagi. Stąd, zdecydowano się na postawienie następujących pytań badawczych:

1. W jakiej przestrzeni reprezentanci pokolenia Z spędzają najwięcej czasu wolnego?
2. Jakie są preferencje pokolenia Z dotyczące miejsc spędzania czasu wolnego?
3. Z kim reprezentanci pokolenia Z lubią spędzać czas wolny?
4. Jakie miejsca są znaczące dla pokolenia Z?
5. Jakie są cechy miejsc znaczących dla pokolenia Z?
6. Jakie aktywności wolnoczasowe pokolenie Z podejmuje w miejscach znaczących?
7. Jakie miejsca spędzania czasu wolnego pokolenia Z charakteryzują się najwyższymi wartościami poczucia miejsca (w tym jego komponentów)?
8. Jakie czynniki społeczne, demograficzne i ekonomiczne warunkują wybór miejsca spędzania czasu wolnego i podejmowanie zachowań wolnoczasowych przez pokolenie Z?
9. Jakie czynniki przestrzenne wpływają na wybór miejsca spędzania czasu wolnego i podejmowanie zachowań wolnoczasowych przez pokolenie Z?

Wskazane pytania inspirują do szukania odpowiedzi, co nie jest proste, wobec niewielkiego dorobku badań z tego zakresu. Utrudnia to znacząco formułowanie założeń na podstawie posiadanej skromnej wiedzy, jednak koncepcje przestrzeni i miejsca dają podstawy do postawienia kilku, wymagających zweryfikowania, tez, wychodząc od hipotezy głównej,

mówiącej że istnieje istotna relacja między tym, jak dana przestrzeń miejska jest zorganizowana oraz jak jest postrzegana, a zachowaniami wolnoczasowymi pokolenia Z.

Poniżej zaprezentowano szczegółowe hipotezy badawcze:

1. Charakterystyczne cechy przestrzeni miejskiej oraz jej funkcjonalności i wartości, wpływają na wybór miejsc spędzania czasu wolnego przez pokolenie Z, co wpływa na różnorodność zachowań wolnoczasowych tego pokolenia.

W miastach wskazać można przestrzenie preferowane przez młodzież, w których najchętniej spędza ona czas wolny. Ze względu na rosnące i dominujące w odniesieniu do pokolenia Z przywiązanie do technologii i rozrywek cyfrowych, **przyjmuje się, że przedstawiciele tego pokolenia w Polsce wybierają jako miejsca spędzania czasu wolnego zamknięte przestrzenie.** Są to dla nich istotne miejsca ze względu na fakt, że młodzi ludzie są w pewien sposób wyłączani z korzystania z przestrzeni publicznych (Travlou i in., 2008; Brown, 2013). Często przestrzeń publiczna jest nieatrakcyjna i nieodpowiednia dla młodych ludzi (Skelton i Valentine, 1998), gdyż tworzona jest przez dorosłych, przy czym potrzeby młodzieży są pomijane w trakcie planowania przestrzeni (Höglhammer i in., 2018). W konsekwencji coraz rzadziej można zaobserwować młodzież w przestrzeniach miejskich (Gray i Manning, 2022). **Zakłada się, że młodzież w polskich miastach wykazuje podobne cechy jak ich rówieśnicy z innych krajów i staje się niezauważalna oraz wykluczana z przestrzeni publicznych.** Przyjmuje się także, iż w rezultacie przekłada się to na preferowanie przestrzeni prywatnych, czyli własnych mieszkań jako miejsc istotnych w spędzaniu czasu wolnego.

Przestrzenie sportowe i rekreacyjne nie są preferowane jako miejsca spędzania czasu wolnego, co wiąże się z niskim poziomem aktywności pokolenia Z, potwierdzonym w ogólnych wynikach badań dotyczących rekreacji czynnej Polaków (pod względem aktywności fizycznej jedno z ostatnich miejsc – por. Höglhammer i in., 2018). Założenie to opiera się także na porównywalnych wynikach badań, w których zauważono, że młodzież obawia się konfliktów, które mogą wystąpić z innymi grupami użytkowników w publicznych obiektach sportowych. Co więcej, obiekty te są często postrzegane przez młodych ludzi jako niedostępne w czasie, gdy nie są one używane, tak jak, np. boiska szkolne (Höglhammer i in., 2018).

Założono również, że wśród przestrzeni publicznych zdecydowanie najbardziej preferowana jest przestrzeń handlowo-usługowa. To miejsce spotkań i spędzania czasu wolnego, choć główna funkcja tego miejsca nie jest istotnym czynnikiem przyciągającym.

Często bowiem pobyt w takiej przestrzeni nie wiąże się z korzystaniem z oferty handlowej lub ma to drugorzędne znaczenie.

2. Wielkość miasta wpływa na wybór znaczącego miejsca spędzania czasu wolnego i podejmowanie zachowań wolnoczasowych przez pokolenie Z.

Mniejsze miasta oferują skromniejsze możliwości związane z doбором formy spędzania wolnego czasu. Brak w nich często infrastruktury, która dałaby szerszy wachlarz możliwości. **Różnice w zachowaniach wolnoczasowych wynikające ze wskazanych wyżej powodów nie są jednak znaczące**, gdyż jak zauważa Martyka (2012), większość form spędzania czasu realizowana jest w domu, przez co wpływ wielkości miasta nie jest tak istotny. Zakłada się jednak pewną zmienność dotyczącą wyboru istotnego miejsca spędzania czasu wolnego. **W bardzo dużych miastach znaczące miejsca pokolenie Z identyfikuje nieco inaczej niż w pozostałych.** W największych ośrodkach miejskich w spędzaniu czasu wolnego dominują przestrzenie sportowo-rekreacyjne i handlowo-usługowe, a mniejsze znaczenie mają przestrzenie mieszkalne. **W mniejszych ośrodkach rola przestrzeni mieszkalnych jako istotnych miejsc w spędzaniu czasu wolnego pokolenia Z będzie rosła.**

3. Czynniki społeczno-demograficzne wpływają na wybór znaczącego miejsca spędzania czasu wolnego i podejmowanie zachowań wolnoczasowych przez pokolenie Z.

Decyzje o wyborze znaczącego miejsca w przypadku spędzania czasu wolnego wiążą się także z samymi cechami przedstawicieli pokolenia Z. Istotne są w tym przypadku cechy takie jak wiek, płeć, wykształcenie, status ekonomiczny. Choć generalnie niezależność finansowa, dobra sytuacja materialna mogą dawać większe możliwości korzystania z różnorodnych form spędzania czasu wolnego wobec braku ograniczeń ekonomicznych, jednak nie zawsze musi się to przekładać na częstsze korzystanie z przestrzeni otwartych. Wysoki status materialny zapewnia często lepszy dostęp do technologii, co może ograniczać aktywności w przestrzeni realnej.

Należy także zauważyć, że większość młodzieży dużą wagę przykładą do kontaktu z rówieśnikami (Brown, 2013). W ten sposób dominująca staje się rola nie tyle miejsca spędzania czasu wolnego, komfortu jaki zapewnia, infrastruktury czy ceny, a tego z kim ten czas jest

dzielony. To stwierdzenie znajduje potwierdzenie m.in. w pracach Holloway i Valentine (2000), Crawford i Rossiter (2006), Höglhammer i in. (2018) oraz Wales i in. (2022).

Zakres przeprowadzonych badań wymaga pewnego doprecyzowania, co dobrze porządkuje spojrzenie z perspektywy przedmiotu, ram czasowych oraz wyznaczonego obszaru badań. Zakres przedmiotowy odnosi się do celu głównego pracy, a więc dotyczy identyfikacji relacji zachodzącej pomiędzy przestrzenią miasta a zachowaniami wolnoczasowymi pokolenia Z. Zakres czasowy należy rozpatrywać w dwóch aspektach. Pierwszy z nich sięga czasu wyznaczonego przez realizację badania geoankietowego w terminie wrzesień–grudzień 2022 roku. Drugi aspekt tyczy się wykorzystanych danych przestrzennych – ich aktualność datuje się na 2022 rok. Zakres przestrzenny pracy obejmuje wylosowane miasta (i ich przestrzeń) z obszaru całej Polski. Szczegółowy opis metodologii, w tym doboru próby oraz reprezentatywności badania opisano w części pracy poświęconej temu zagadnieniu.

1.3. Materiały źródłowe i metody pracy

Dobór próby

Cel opracowania zdeterminował przyjęte w toku postępowania badawczego metody. W pracy skoncentrowano się na przeprowadzeniu badań ilościowych, powszechnie stosowanych w geografii społeczno-ekonomicznej. Głównym źródłem danych było badanie z zastosowaniem geoankiety. W porównaniu do badań stricte ankietowych geoankieta daje możliwość zapytania respondentów o kwestie związane z lokalizacją w przestrzeni. Tym samym oprócz danych społecznych, możliwe jest zebranie danych o charakterze przestrzennym. Zastosowane metody, jeszcze przed realizacją badań zasadniczych, zostały skonsultowane z badaczami z zakresu nauk społecznych w ramach Utrecht Summer School (dr Vera Toepoel), a także podczas pobytów stażowych na Uniwersytecie Gandawskim w Belgii (prof. Ben Derudder) oraz na Uniwersytecie Lizbońskim w Portugalii (prof. Alina Esteves).

Pierwszym krokiem w realizacji badań było wytypowanie miast, w których realizowana miała być geoankieta. Jako że w opracowaniu skoncentrowano się na miastach, za zasadne przyjęto podział tych miast w zależności od ich wielkości mierzonej liczbą zameldowanych mieszkańców. Klasyfikacja miast w zależności od ich wielkości zależy jednak od kontekstu osadniczego (Maik, 1997; Szymańska, 2013; Śleszyński, 2016; Węclawowicz, 2017). Dlatego, kierując się literaturą przedmiotu przyjęto, że w Polsce miasta małe stanowią jednostki osadnicze liczące do 20 tys. mieszkańców (Maik, 1997; Kwiatek-Sołtys, 2004; Heffner, 2009;

Runge i Kwiatek-Sołtys, 2011; Szymańska, 2013), miasta średnie – jednostki osadnicze od 20 do mniej niż 100 tys. mieszkańców (Brzosko-Sermak, 2013; Pytel, 2017; Szmytkowska, 2017; Środa-Murawska, 2019; Środa-Murawska i in., 2021a), a miasta duże – jednostki osadnicze od 100 tys. mieszkańców (Maik, 1997; Szymańska, 2013). Dodatkowo w grupie miast dużych, wydzielono grupę miast bardzo dużych (Zasacka, 2011; Runge, 2013; Pachura, 2021), nazywanych również miastami największymi (Brol i in., 1990; Przybyła, 2014, 2016), w których liczba mieszkańców przekroczyła 500 tys. Wydzielenia tego dokonano kierując się faktem, iż struktura przestrzeni czasu wolnego w tych miastach bardzo dynamicznie się zmienia (Kowalczyk i Derek, 2015), a same miasta największe są najczęściej innowatorami w ramach rozwoju nowych przestrzeni czasu wolnego (Kowalczyk i Derek, 2015). Źródłem danych dla klasyfikacji wielkościowej miast był Bank Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego (BDL GUS), z którego pobrano liczbę ludności wg stanu na rok 2021. Spośród wszystkich 954 jednostek osadniczych, które posiadały wówczas prawa miejskie, 740 (77,6%) uznano w świetle powyższych kryteriów za miasta małe, 177 (18,6%) – za średnie, 32 (3,4%) – za duże, a 5 (0,5%) – za bardzo duże (por. tab. 1).

Tab. 1. Miasta w Polsce według województw i wielkości mierzonej liczbą ludności (stan na 2021 rok)

Województwo	Małe	Średnie	Duże	Bardzo duże	Ogółem	Małe (%)	Średnie (%)	Duże (%)	Bardzo duże (%)	Ogółem (%)
dolnośląskie	74	16	1	1	92	80,4	17,4	1,1	1,1	100,0
kujawsko-pomorskie	45	4	3	0	52	86,5	7,7	5,8	0,0	100,0
lubelskie	40	9	1	0	50	80,0	18,0	2,0	0,0	100,0
lubuskie	37	4	2	0	43	86,0	9,3	4,7	0,0	100,0
łódzkie	32	13	0	1	46	69,6	28,3	0,0	2,2	100,0
małopolskie	50	10	1	1	62	80,6	16,1	1,6	1,6	100,0
mazowieckie	66	23	2	1	92	71,7	25,0	2,2	1,1	100,0
opolskie	31	4	1	0	36	86,1	11,1	2,8	0,0	100,0
podkarpackie	42	9	1	0	52	80,8	17,3	1,9	0,0	100,0
podlaskie	33	6	1	0	40	82,5	15,0	2,5	0,0	100,0
pomorskie	27	13	2	0	42	64,3	31,0	4,8	0,0	100,0
śląskie	34	25	12	0	71	47,9	35,2	16,9	0,0	100,0
świętokrzyskie	40	4	1	0	45	88,9	8,9	2,2	0,0	100,0
warmińsko-mazurskie	39	9	2	0	50	78,0	18,0	4,0	0,0	100,0
wielkopolskie	95	19	0	1	115	82,6	16,5	0,0	0,9	100,0
zachodniopomorskie	55	9	2	0	66	83,3	13,6	3,0	0,0	100,0
ogółem	740	177	32	5	954	77,6	18,6	3,4	0,5	100,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Następnie podzielono miasta na warstwy według ich wielkości mierzoną liczbą mieszkańców (por. tab. 1). Należy jednak uzupełnić, że nie wszystkie warstwy były

reprezentowane w poszczególnych grupach wielkościowych miast w obrębie kolejnych województw. Liczbę warstw, które były niepuste, ustalono na poziomie 51. Kolejnym etapem było pozyskanie danych o liczbie mieszkańców miast w wieku 15-19 lat (wg stanu na 2021 rok). Rozkład tego wskaźnika rozpatrzono w układzie wielkości miast i województw (tj. wydzielonych wcześniej 51 warstw).

Kierując się liczebnością miast wg kategorii wielkościowych w każdym województwie i przyjmując taki podział jako warstwy, wstępnie założono, że do badania wylosowanych będzie 10% jednostek osadniczych z każdej z warstw. W przypadku gdy 10% z liczby miast w poszczególnych warstwach miało końcówkę dziesiętną 0,5; liczbę tę zaokrąglano w górę. Co więcej, minimalna liczba miast w każdej warstwie musiała wynieść co najmniej 1. Łącznie badaniem objęto zatem 12% miast (115 z 954 miast – stan na 2021 rok; por. tab. 2). Należy wspomnieć, że każde miasto miało szansę wylosowania proporcjonalnie do wielkości badanej populacji (pokolenia Z w wieku 15-19 lat). Ta część postępowania badawczego miała charakter doboru losowego, probabilistycznego.

Tab. 2. Miasta wylosowane do badania w podziale na województwa i wielkość miast

Województwo	Małe	Średnie	Duże	Bardzo duże	Ogółem	Małe (%)	Średnie (%)	Duże (%)	Bardzo duże (%)	Ogółem (%)
dolnośląskie	7	2	1	1	11	63,6	18,2	9,1	9,1	100,0
kujawsko-pomorskie	5	1	1	0	7	71,4	14,3	14,3	0,0	100,0
lubelskie	4	1	1	0	6	66,7	16,7	16,7	0,0	100,0
lubuskie	4	1	1	0	6	66,7	16,7	16,7	0,0	100,0
łódzkie	3	1	0	1	5	60,0	20,0	0,0	20,0	100,0
małopolskie	5	1	1	1	8	62,5	12,5	12,5	12,5	100,0
mazowieckie	7	2	1	1	11	63,6	18,2	9,1	9,1	100,0
opolskie	3	1	1	0	5	60,0	20,0	20,0	0,0	100,0
podkarpackie	4	1	1	0	6	66,7	16,7	16,7	0,0	100,0
podlaskie	3	1	1	0	5	60,0	20,0	20,0	0,0	100,0
pomorskie	3	1	1	0	5	60,0	20,0	20,0	0,0	100,0
śląskie	3	3	1	0	7	42,9	42,9	14,3	0,0	100,0
świętokrzyskie	4	1	1	0	6	66,7	16,7	16,7	0,0	100,0
warmińsko-mazurskie	4	1	1	0	6	66,7	16,7	16,7	0,0	100,0
wielkopolskie	10	2	0	1	13	76,9	15,4	0,0	7,7	100,0
zachodniopomorskie	6	1	1	0	8	75,0	12,5	12,5	0,0	100,0
ogółem	75	21	14	5	115	65,2	18,3	12,2	4,3	100,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS

W pracy przyjęto, że badaniem objętych będzie maksymalnie 10 000 osób. Liczebność tę uznano za wystarczającą do osiągnięcia poziomu saturacji wymaganego do poznania postaw i zachowań młodzieży. Doboru próby wśród osób w wieku 15-19 lat, reprezentantów pokolenia

Z, dokonano kwotowo, proporcjonalnie do wielkości populacji ludności według wieku (kolejno 15, 16, 17, 18 i 19 lat) i płci (kobieta, mężczyzna) w każdej z warstw. Ostatecznie liczba respondentów wyniosła 8776 (por. tab. 3) i uznano ją za wystarczającą do wyciągnięcia wniosków i sformułowania generalizacji. Nieco mniejsza niż zakładana liczebność próby nie wpłynęła na jej strukturę w takim znaczeniu, że cały czas rozkład próby odpowiadał strukturze populacji w zakresie wieku, ale także i płci, którą przyjęto za istotną zmienną. Przykładowo 0,25% próby stanowiły kobiety w wieku 18 lat zamieszkujące miasta duże w województwie kujawsko-pomorskim (por. tab. 4).

Tab. 3. Liczebność respondentów w podziale na płeć, wiek, województwa i wielkość miast

Województwo / Wielkość miasta	Mężczyźni					Kobiety					SUMA
	Wiek					Wiek					
	15	16	17	18	19	15	16	17	18	19	
dolnośląskie	77	74	70	66	69	75	70	65	64	66	696
małe	23	23	21	20	21	22	21	20	19	19	209
średnie	27	27	26	24	25	26	25	24	23	23	250
duże	4	4	4	4	3	4	4	3	4	4	38
bardzo duże	23	20	19	18	20	23	20	18	18	20	199
kujawsko-pomorskie	50	46	47	47	44	50	45	44	44	43	460
małe	15	15	15	15	14	15	14	14	14	14	145
średnie	9	8	9	9	8	10	8	8	8	8	85
duże	26	23	23	23	22	25	23	22	22	21	230
lubelskie	42	40	38	37	36	42	38	36	36	35	380
małe	11	11	11	10	10	11	11	10	11	10	106
średnie	17	16	15	15	14	18	15	14	14	13	151
duże	14	13	12	12	12	13	12	12	11	12	123
lubuskie	30	27	27	25	24	29	27	26	23	23	261
małe	12	11	12	11	11	12	11	11	10	11	112
średnie	5	5	5	5	5	5	5	5	4	4	48
duże	13	11	10	9	8	12	11	10	9	8	101
łódzkie	61	57	56	55	54	58	55	53	52	52	553
małe	11	10	10	10	9	11	10	10	9	10	100
średnie	26	24	24	23	23	25	23	22	22	22	234
bardzo duże	24	23	22	22	22	22	22	21	21	20	219
małopolskie	66	64	62	60	60	67	62	59	56	59	615
małe	18	17	17	16	17	17	17	16	16	16	167
średnie	16	16	15	15	14	16	15	14	13	14	148
duże	4	4	4	4	4	5	4	4	4	4	41
bardzo duże	28	27	26	25	25	29	26	25	23	25	259
mazowieckie	159	147	140	132	129	154	140	133	127	123	1384
małe	25	25	24	22	23	24	23	23	21	21	231
średnie	44	40	39	38	35	42	38	36	35	34	381
duże	15	14	13	13	13	15	13	12	12	11	131
bardzo duże	75	68	64	59	58	73	66	62	59	57	641
opolskie	22	20	19	18	19	20	20	17	18	19	192
małe	10	9	9	9	9	9	9	8	9	9	90
średnie	7	6	6	5	6	6	6	5	5	6	58
duże	5	5	4	4	4	5	5	4	4	4	44
podkarpackie	39	36	35	35	35	38	35	34	34	34	355
małe	12	12	12	12	12	12	11	11	11	10	115
średnie	18	17	16	16	16	17	17	16	16	16	165
duże	9	7	7	7	7	9	7	7	7	8	75
podlaskie	32	28	29	27	29	32	28	28	26	27	286
małe	8	7	8	7	8	8	8	7	7	8	76

średnie	11	10	10	9	10	11	9	10	9	9	98
duże	13	11	11	11	11	13	11	11	10	10	112
pomorskie	65	63	59	56	57	61	57	55	55	54	582
małe	10	10	9	8	9	9	8	9	9	8	89
średnie	26	25	24	23	23	24	23	22	22	22	234
duże	29	28	26	25	25	28	26	24	24	24	259
śląskie	142	134	131	125	125	137	128	125	121	118	1286
małe	13	12	12	11	11	12	12	11	11	10	115
średnie	49	47	46	44	44	48	45	45	42	41	451
duże	80	75	73	70	70	77	71	69	68	67	720
świętokrzyskie	22	22	21	21	21	20	20	19	20	19	205
małe	8	8	7	7	7	7	7	7	7	7	72
średnie	7	7	7	7	7	6	7	6	7	6	67
duże	7	7	7	7	7	7	6	6	6	6	66
warmińsko-mazurskie	38	34	34	33	34	36	33	32	31	31	336
małe	13	12	11	12	12	12	11	11	11	11	116
średnie	12	11	12	11	11	12	12	10	10	11	112
duże	13	11	11	10	11	12	10	11	10	9	108
wielkopolskie	84	80	74	73	72	79	75	70	71	70	748
małe	28	27	26	25	25	26	25	24	25	24	255
średnie	36	34	31	31	31	34	32	30	30	30	319
bardzo duże	20	19	17	17	16	19	18	16	16	16	174
zachodniopomorskie	48	46	45	43	42	46	43	42	41	41	437
małe	14	14	14	14	14	14	14	13	13	13	137
średnie	14	13	13	12	11	13	12	12	11	11	122
duże	20	19	18	17	17	19	17	17	17	17	178
SUMA	977	918	887	853	850	944	876	838	819	814	8776

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS

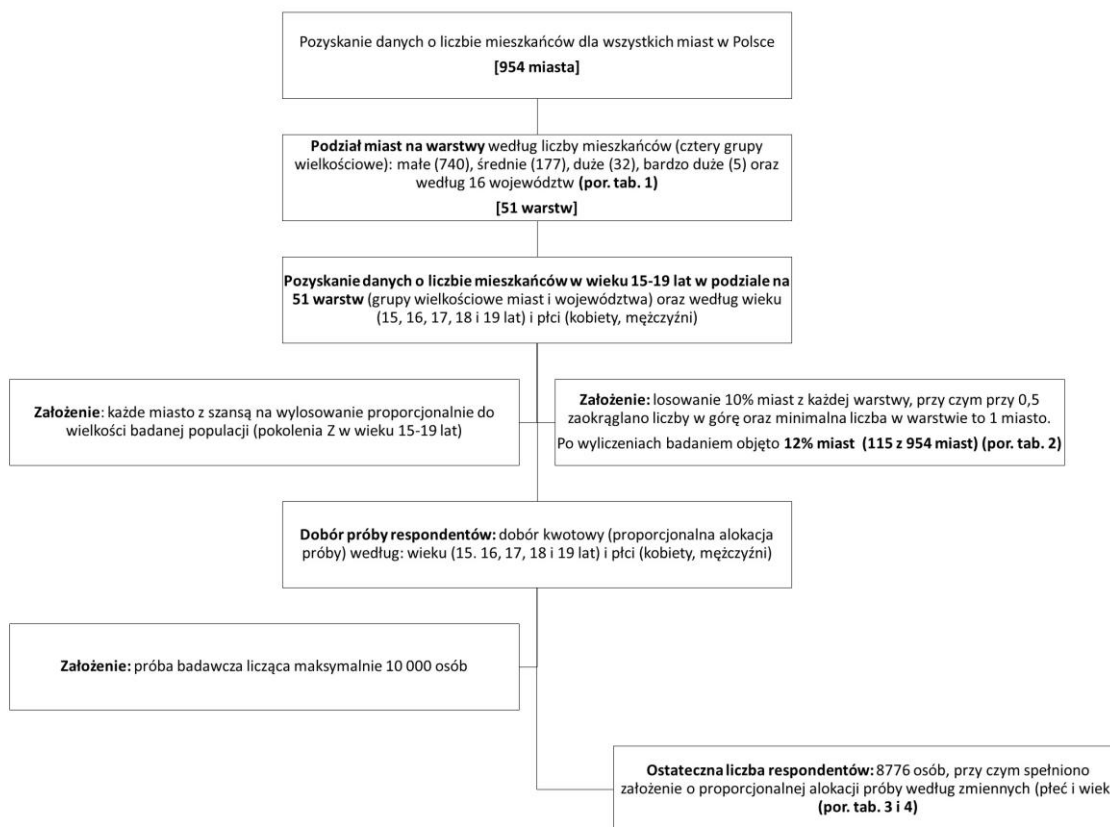
Tab. 4. Rozkład procentowy próby (dobór kwotowy) w podziale na płeć, wiek, województwa i wielkość miast

Województwo / Wielkość miasta	Mężczyźni					Kobiety					SUMA
	Wiek					Wiek					
	15	16	17	18	19	15	16	17	18	19	
dolnośląskie	0,87%	0,84%	0,79%	0,76%	0,79%	0,84%	0,79%	0,75%	0,72%	0,76%	7,91%
małe	0,26%	0,26%	0,24%	0,23%	0,24%	0,25%	0,24%	0,23%	0,22%	0,22%	2,39%
średnie	0,31%	0,31%	0,29%	0,28%	0,28%	0,29%	0,29%	0,28%	0,26%	0,27%	2,86%
duże	0,04%	0,04%	0,05%	0,05%	0,04%	0,04%	0,04%	0,04%	0,04%	0,04%	0,42%
bardzo duże	0,26%	0,23%	0,21%	0,20%	0,23%	0,26%	0,22%	0,20%	0,20%	0,23%	2,24%
kujawsko-pomorskie	0,58%	0,54%	0,53%	0,53%	0,50%	0,57%	0,51%	0,50%	0,50%	0,49%	5,25%
małe	0,18%	0,17%	0,17%	0,17%	0,16%	0,17%	0,16%	0,16%	0,16%	0,16%	1,66%
średnie	0,10%	0,10%	0,10%	0,10%	0,09%	0,11%	0,09%	0,09%	0,09%	0,09%	0,96%
duże	0,30%	0,27%	0,26%	0,26%	0,25%	0,29%	0,26%	0,25%	0,25%	0,24%	2,63%
lubelskie	0,49%	0,46%	0,44%	0,43%	0,41%	0,47%	0,43%	0,42%	0,41%	0,40%	4,36%
małe	0,13%	0,13%	0,13%	0,12%	0,12%	0,13%	0,12%	0,12%	0,12%	0,11%	1,23%
średnie	0,20%	0,18%	0,17%	0,17%	0,16%	0,20%	0,17%	0,16%	0,16%	0,15%	1,72%
duże	0,16%	0,15%	0,14%	0,14%	0,13%	0,14%	0,14%	0,14%	0,13%	0,14%	1,41%
lubuskie	0,35%	0,31%	0,30%	0,27%	0,28%	0,33%	0,30%	0,29%	0,27%	0,28%	2,98%
małe	0,14%	0,13%	0,13%	0,12%	0,13%	0,13%	0,13%	0,13%	0,12%	0,13%	1,29%
średnie	0,06%	0,06%	0,06%	0,05%	0,06%	0,06%	0,05%	0,05%	0,05%	0,05%	0,55%
duże	0,15%	0,12%	0,11%	0,10%	0,09%	0,14%	0,12%	0,11%	0,10%	0,10%	1,14%
łódzkie	0,71%	0,66%	0,65%	0,64%	0,63%	0,65%	0,62%	0,61%	0,59%	0,60%	6,36%
małe	0,13%	0,12%	0,12%	0,12%	0,11%	0,12%	0,11%	0,11%	0,10%	0,11%	1,15%
średnie	0,30%	0,28%	0,28%	0,27%	0,27%	0,28%	0,26%	0,26%	0,25%	0,26%	2,71%
bardzo duże	0,28%	0,26%	0,25%	0,25%	0,25%	0,25%	0,25%	0,24%	0,24%	0,23%	2,50%
małopolskie	0,75%	0,74%	0,72%	0,68%	0,69%	0,76%	0,69%	0,67%	0,65%	0,66%	7,01%
małe	0,20%	0,20%	0,20%	0,19%	0,20%	0,19%	0,19%	0,18%	0,19%	0,18%	1,92%
średnie	0,18%	0,18%	0,17%	0,17%	0,16%	0,18%	0,17%	0,16%	0,15%	0,16%	1,68%
duże	0,05%	0,05%	0,05%	0,04%	0,04%	0,06%	0,04%	0,04%	0,04%	0,04%	0,45%

bardzo duże	0,32%	0,31%	0,30%	0,28%	0,29%	0,33%	0,29%	0,29%	0,27%	0,28%	2,96%
mazowieckie	1,79%	1,65%	1,59%	1,50%	1,47%	1,75%	1,60%	1,51%	1,45%	1,38%	15,69%
małe	0,28%	0,28%	0,28%	0,25%	0,26%	0,28%	0,27%	0,26%	0,24%	0,24%	2,64%
średnie	0,50%	0,45%	0,44%	0,43%	0,40%	0,48%	0,44%	0,41%	0,40%	0,39%	4,34%
duże	0,17%	0,15%	0,14%	0,14%	0,15%	0,17%	0,15%	0,14%	0,14%	0,12%	1,47%
bardzo duże	0,84%	0,77%	0,73%	0,68%	0,66%	0,82%	0,74%	0,70%	0,67%	0,63%	7,24%
opolskie	0,25%	0,22%	0,22%	0,21%	0,21%	0,23%	0,23%	0,20%	0,21%	0,20%	2,18%
małe	0,11%	0,10%	0,10%	0,10%	0,10%	0,11%	0,11%	0,09%	0,10%	0,10%	1,02%
średnie	0,08%	0,07%	0,07%	0,06%	0,06%	0,06%	0,07%	0,06%	0,06%	0,06%	0,65%
duże	0,06%	0,05%	0,05%	0,05%	0,05%	0,06%	0,05%	0,05%	0,05%	0,04%	0,51%
podkarpackie	0,44%	0,42%	0,40%	0,39%	0,40%	0,42%	0,39%	0,38%	0,38%	0,39%	4,01%
małe	0,13%	0,14%	0,14%	0,13%	0,13%	0,13%	0,12%	0,12%	0,12%	0,12%	1,28%
średnie	0,21%	0,20%	0,18%	0,18%	0,19%	0,19%	0,19%	0,18%	0,18%	0,18%	1,88%
duże	0,10%	0,08%	0,08%	0,08%	0,08%	0,10%	0,08%	0,08%	0,08%	0,09%	0,85%
podlaskie	0,36%	0,33%	0,32%	0,30%	0,32%	0,36%	0,33%	0,31%	0,30%	0,31%	3,24%
małe	0,09%	0,08%	0,09%	0,08%	0,09%	0,09%	0,09%	0,08%	0,08%	0,09%	0,86%
średnie	0,12%	0,12%	0,11%	0,10%	0,11%	0,12%	0,11%	0,11%	0,10%	0,10%	1,10%
duże	0,15%	0,13%	0,12%	0,12%	0,12%	0,15%	0,13%	0,12%	0,12%	0,12%	1,28%
pomorskie	0,75%	0,71%	0,67%	0,64%	0,64%	0,70%	0,66%	0,63%	0,62%	0,62%	6,64%
małe	0,12%	0,11%	0,10%	0,10%	0,10%	0,10%	0,10%	0,10%	0,10%	0,10%	1,03%
średnie	0,30%	0,28%	0,27%	0,26%	0,26%	0,28%	0,26%	0,25%	0,25%	0,25%	2,66%
duże	0,33%	0,32%	0,30%	0,28%	0,28%	0,32%	0,30%	0,28%	0,27%	0,27%	2,95%
śląskie	1,60%	1,52%	1,51%	1,43%	1,42%	1,54%	1,45%	1,42%	1,37%	1,35%	14,61%
małe	0,14%	0,14%	0,14%	0,13%	0,13%	0,13%	0,13%	0,13%	0,12%	0,12%	1,31%
średnie	0,55%	0,54%	0,53%	0,50%	0,50%	0,54%	0,51%	0,51%	0,48%	0,47%	5,13%
duże	0,91%	0,84%	0,84%	0,80%	0,79%	0,87%	0,81%	0,78%	0,77%	0,76%	8,17%
świętokrzyskie	0,25%	0,25%	0,23%	0,24%	0,24%	0,23%	0,23%	0,22%	0,23%	0,22%	2,34%
małe	0,09%	0,09%	0,08%	0,08%	0,08%	0,08%	0,08%	0,08%	0,08%	0,08%	0,82%
średnie	0,08%	0,08%	0,07%	0,08%	0,08%	0,07%	0,08%	0,07%	0,08%	0,07%	0,76%
duże	0,08%	0,08%	0,08%	0,08%	0,08%	0,08%	0,07%	0,07%	0,07%	0,07%	0,76%
warmińsko-mazurskie	0,44%	0,40%	0,38%	0,38%	0,39%	0,42%	0,39%	0,37%	0,36%	0,35%	3,88%
małe	0,15%	0,14%	0,13%	0,13%	0,14%	0,14%	0,13%	0,12%	0,13%	0,12%	1,33%
średnie	0,14%	0,13%	0,13%	0,13%	0,13%	0,14%	0,14%	0,12%	0,12%	0,12%	1,30%
duże	0,15%	0,13%	0,12%	0,12%	0,12%	0,14%	0,12%	0,13%	0,11%	0,11%	1,25%
wielkopolskie	0,96%	0,91%	0,86%	0,83%	0,83%	0,90%	0,86%	0,81%	0,81%	0,81%	8,58%
małe	0,32%	0,31%	0,30%	0,28%	0,29%	0,29%	0,29%	0,28%	0,28%	0,28%	2,92%
średnie	0,41%	0,39%	0,36%	0,36%	0,35%	0,39%	0,36%	0,34%	0,34%	0,35%	3,65%
bardzo duże	0,23%	0,21%	0,20%	0,19%	0,19%	0,22%	0,21%	0,19%	0,19%	0,18%	2,01%
zachodniopomorskie	0,55%	0,51%	0,51%	0,49%	0,48%	0,53%	0,49%	0,49%	0,46%	0,45%	4,96%
małe	0,16%	0,16%	0,16%	0,16%	0,15%	0,16%	0,15%	0,15%	0,15%	0,14%	1,54%
średnie	0,16%	0,14%	0,15%	0,14%	0,13%	0,15%	0,14%	0,14%	0,12%	0,12%	1,39%
duże	0,23%	0,21%	0,20%	0,19%	0,20%	0,22%	0,20%	0,20%	0,19%	0,19%	2,03%
SUMA	11,14%	10,47%	10,12%	9,72%	9,70%	10,70%	9,97%	9,58%	9,33%	9,27%	100,00%

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Podsumowanie etapów realizacji doboru próby prezentuje rysunek 1.

Rys. 1. Schemat doboru próby

Techniki badawcze

Przeprowadzając badanie zasadnicze, poprzedzone pilotażem narzędzia, wykorzystano technikę ankietową CAWI (Computer-Assisted Web Interview), która jest jedną z najczęściej używanych technik zbierania danych ankietowych (Adamczyk i Adamczyk-Kowalczyk, 2022), w szczególności w naukach społecznych (Scherpenzeel i Bethlehem, 2011; Balińska i Olejniczak, 2021; Wawer i in., 2022). CAWI to ilościowa technika, która umożliwia zbieranie danych przy użyciu komputera, smartfona lub innego urządzenia elektronicznego podłączonego do internetu przez ankietowanych (Kagerbauer i in., 2013; Brodziński i Kurowska, 2021; Pabian i Pabian, 2023). Rolą badacza jest przygotowanie kwestionariusza ankiety na specjalnie do tego celu dedykowanej platformie i rozesłanie ankiety za pomocą linku do zdefiniowanej grupy badanych (Kwiatkowski i in., 2021; Pabian i Pabian, 2023). Technika ta ma wiele zalet, gdyż pozwala ona na: (1) stosunkowo łatwe i szybkie dotarcie do respondentów, niezależnie od ich położenia geograficznego (Pabian i Pabian, 2023); (2) oszczędność czasu i ograniczenie kosztów (bezpośrednich i logistycznych) po stronie zespołu badawczego (Veal, 2018; Pabian i Pabian, 2023); (3) uzyskanie odpowiedniej liczebności próby

i jej kontrolowanie (Fiorello i in., 2016); (4) wykorzystanie szerszego wachlarza funkcjonalności (np. zamieszczenie multimediów lub map) (Barbu i Isaic-Maniu, 2011; Kwiatkowski i in., 2021); (5) umieszczenie dokładnych instrukcji wypełnienia ankiety (Kagerbauer i in., 2013); (6) efektywne zarządzanie zebranymi danymi (Kwiatkowski i in., 2021), albowiem uzyskane dane zapisują się w bazie danych, którą można w następnym kroku wyeksportować do odpowiedniego formatu pliku. Co więcej, dzięki zamieszczeniu ankiety na platformie online, osoby uczestniczące w badaniu mogą wypełnić kwestionariusz we własnym tempie oraz w miejscu i czasie, który im odpowiada (Brodziński i Kurowska, 2021). Brak ograniczenia czasowego wypełnienia ankiety pozwala na zebranie wiarygodnych i przemyślanych odpowiedzi. Dodatkowo, CAWI bardzo dobrze sprawdza się w badaniach, które trwają w długim przedziale czasowym (Kagerbauer i in., 2013).

Jednakże podkreśla się także, że wadą wykorzystania CAWI jest fakt, że technika ta może być stosowana jedynie wśród osób, które posiadają dostęp do internetu oraz wiedzę, w jaki sposób wypełniać kwestionariusze online (Malinowski, 2012; Brodziński i Kurowska, 2021). Wskazuje się, że w ramach badań ankietowych realizowanych techniką CAWI mogą być niedostatecznie reprezentowane pewne grupy społeczne, w szczególności osoby starsze (Eisenmann i in., 2019), a także te z niższymi dochodami i niższym wykształceniem (Christidis i in., 2022). Natomiast ta wada nie była przeszkodą w zaprojektowanym badaniu, ponieważ młode osoby preferują udział w badaniach ankietowych z wykorzystaniem techniki CAWI (Kagerbauer i in., 2013; Nico i in., 2018; Balińska i Jaska, 2022), w przeciwieństwie do techniki PAPI (Paper And Pencil Interview) (Eisenmann i in., 2019). Co ważniejsze, według danych Eurostat z 2020 roku, 97% osób w przedziale wiekowym 16-24 korzysta z internetu codziennie (Grzega, 2021). To, w połączeniu z faktem, że młodzież, w tym pokolenie Z, jest grupą, która charakteryzuje się bardzo wysokimi kompetencjami używania komputera i nowych technologii, przekłada się na sprawne uczestnictwo w badaniach techniką CAWI generacji młodszych (Rzemieniak i Wawer, 2021). Dlatego w ostatnich latach CAWI jest coraz częściej i chętniej używana w wielu badaniach, w tym poświęconych zagadnieniom czasu wolnego (por. Kobyłka i Myszura, 2015; Balińska i Olejniczak, 2021; Bologna i Staffieri, 2021; Foris i Bangala, 2021; Wróblewski i in., 2022), a także w badaniach nad młodzieżą (por. Whiteley, 2014; Cavagnaro i Staffieri, 2015; Magni i in., 2016; Dzielska i in., 2017; Cavagnaro i in., 2018; Nico i in., 2018; Parvazian i Semo, 2018; Wachs i in., 2021; Grasso i Giugni, 2022; Jackson i in., 2022; Sonzogno i in., 2022; Pistoni i in., 2023), w tym pokoleniem Z (por. Grzesik i Kwiecińska, 2018; Monaco, 2018; Beccaria i in., 2019; Foris i Bangala, 2021; Mărginean,

2021; Rzemieniak i Wawer, 2021; Balińska i Jaska, 2022; Jaska i in., 2022; Wawer i in., 2022; Werenowska i Jaska, 2022; Bonel i in., 2023).

Relatywnie szczególnym przykładem kwestionariusza ankiety przygotowanego do przeprowadzenia za pomocą techniki CAWI jest geoankieta (Jankowski i in., 2016; Czepkiewicz i in., 2018a), którą wykorzystano także w niniejszym badaniu. Stanowi ona przykład PPGIS (ang. *Public Participation Geographic Information Systems*, pol. *Partycypacyjne systemy informacji geograficznej*), czyli zbioru narzędzi i technik przeprowadzania partycypacyjnego mapowania przestrzeni przez interesariuszy, lokalnych aktorów czy mieszkańców, przy użyciu narzędzi GIS (Deeb i Harb, 2013; Brown i Kyttä, 2014; Wates, 2014; De Valck i in., 2016; Bijker i Sijstma, 2017; Ives i in., 2017; Hasanzadeh, 2022). W odróżnieniu od klasycznego CAWI, geoankieta umożliwia zbieranie danych ilościowych i jakościowych z odniesieniem przestrzennym, w postaci punktów, linii i poligonów (Burrough i McDonnell, 1998; Hasanzadeh, 2022). Odpowiedzi z geoankiety przechowywane są w geobazie, w której również dostępne są odpowiedzi na pytania niewymagające odniesienia przestrzennego (Czepkiewicz i in., 2018a). Najczęściej używanymi geometriami w PPGIS są punkty (Alessa i in., 2008; Bijker i Sijstma, 2017; Lehto i in., 2022), ze względu na łatwość użycia oraz efektywność procesu zbierania danych (Santé i in., 2019). Co więcej, zazwyczaj geoankieta zawiera interaktywną mapę, którą można przybliżać i oddalać, a także zmieniać podkład mapowy (Pietrzyk-Kaszyńska i in., 2017; Czepkiewicz i in., 2018a).

Geoankieta jest jedną z technik pozyskiwania danych przestrzennych w ramach PPGIS (Garcia i in., 2018), obok map argumentacyjnych (Rinner, 2001; Kyttä i in., 2013, 2016) czy geodyskusji (Rinner i Bird, 2009; Hall i in., 2010; Steinitz, 2012). Należy ona również do tzw. metodyki softGIS (wyróżnianej w ramach PPGIS) (Kyttä i in., 2012, 2013, 2016; Schmidt-Thomé, i in., 2013; Hasanzadeh i in., 2017, 2018), która rozwijana jest m.in. na Uniwersytecie Aalto w Finlandii (Kyttä i Kahila, 2011; Kyttä i in., 2013; Laatikainen i in., 2015). SoftGIS wykorzystywany jest do badań w ramach geografii człowieka, w tym w geografii behawioralnej. Natomiast metodyka softGIS, jako przykład PPGIS, łączy internetowe mapy z tradycyjnymi kwestionariuszami ankietowymi (Hasanzadeh i in., 2017, 2018). SoftGIS umożliwia także partycypację mieszkańców w procesie planistycznym, tworząc kanał informacyjny pomiędzy planistami a mieszkańcami (Balram i Dragičević, 2005). Obok aspektu planistycznego, ideą softGIS jest zbieranie danych miękkich (*soft*) związanych z percepcją i aktywnością człowieka w połączeniu ich z danymi twardymi (*hard*), w postaci bazy danych GIS (Kahila i Kyttä, 2009; Rantanen i Kahila, 2009; Kyttä i in., 2012). Poza szeregiem zalet

PPGIS, na które składają się możliwości zbierania danych o charakterze bardziej zindywidualizowanym, łatwiejsze ich przetwarzanie, szansa na dotarcie do większej próby, ma on także pewne ograniczenia. Jak wskazuje m.in. Hasanzadeh (2022) użycie PPGIS może powodować problemy związane z próbkowaniem, uczestnictwem i jakością danych, różnice pomiędzy respondentami, a także zawierać braki danych na temat czasu.

Pomimo pewnych ograniczeń, PPGIS jest wykorzystywany w badaniach miejskich i środowiskowych, w szczególności w badaniach usług ekosystemowych (Brown i Fagerholm, 2015; Garcia-Martin i in., 2017; Torralba i in., 2018), terenów zieleni (Balram i Dragičević, 2005; Brown, 2008; Brown i in., 2014; Palacio Buendía i in., 2019; Heikinheimo i in., 2020), zrównoważonego rozwoju społecznego (Kyttä i in., 2016), przywiązania do miejsca (Brown i in., 2015; Gottwald i in., 2021), oceny samopoczucia (Bijker i Sijstma, 2017), preferencji mieszkaniowych (Kajosaari i in., 2019), mobilności mieszkańców (Schmidt-Thomé i in., 2013), dostępności (Laatikainen i in., 2015, 2017), zachowań podróży (Czepkiewicz i in., 2018b), planowania przestrzeni przybrzeżnej i morskiej (Munro i in., 2017) oraz badania tzw. przestrzeni aktywności (por. Shareck i in., 2013; Perchoux i in., 2014; Saadallah, 2020; Ramezani i in., 2021), które określane są jako przestrzenie zawierające zbiór geograficznie rozmieszczonych punktów odwiedzanych przez daną osobę. Stąd też przyjęto, że zastosowanie PPGIS będzie też zasadne i użyteczne w niniejszym badaniu dotyczącym trendów w zakresie przestrzeni aktywności realizowanych przez pokolenie Z w polskich miastach.

Zaprojektowane badanie wpisuje się także w mapowanie zachowań (ang. *behaviour mapping*) (por. Karsten, 2002; Rantanen i Kahila, 2009; Fagerholm i Broberg, 2011; Kienast i in., 2012), które najczęściej ma za zadanie udzielić odpowiedzi na pytania: „kto co robi? z kim? gdzie? jak długo?” (Goličnik, 2007; Francis i in., 2010; Müller-Eie i in., 2018). Najczęściej badania tego typu dotyczą przestrzeni na świeżym powietrzu (por. Goličnik, 2007; Marušić, 2011; Lehto i in., 2022), lecz istnieją również badania biorące pod uwagę przestrzeń zamkniętą, wewnątrz budynków (por. Bagheri i Zarghami, 2022; Park, 2022). Jak argumentują Müller-Eie i in. (2018), typ badanych zachowań zależy od celu badania i to do badacza należy ostateczna decyzja, jakie zachowania chce zbadać i jakie objąć ich spektrum. Dlatego biorąc pod uwagę cel tego opracowania przyjęto, że mapowanie zachowań wolnoczasowych jest odpowiednim i efektywnym sposobem rozwinięcia wiedzy dotyczącej relacji pomiędzy atrybutami przestrzennymi miejskiej przestrzeni publicznej a ludzkimi zachowaniami w czasie wolnym. Ważny jest także fakt, iż PPGIS, w tym softGIS służy do badań znaczących miejsc (Bijker i Sijstma, 2017; Gottwald i in., 2021), zaś metody PPGIS są szeroko stosowane w celu

zaangażowania mieszkańców w identyfikację przestrzennych relacji z miejscem (Ives i Kendal, 2014). Korzystając z map topograficznych i innych zobrazowań respondenci dostarczają informacji, które wyjaśniają wielowątkowe powiązania z danymi miejscami (Cervený i in., 2017).

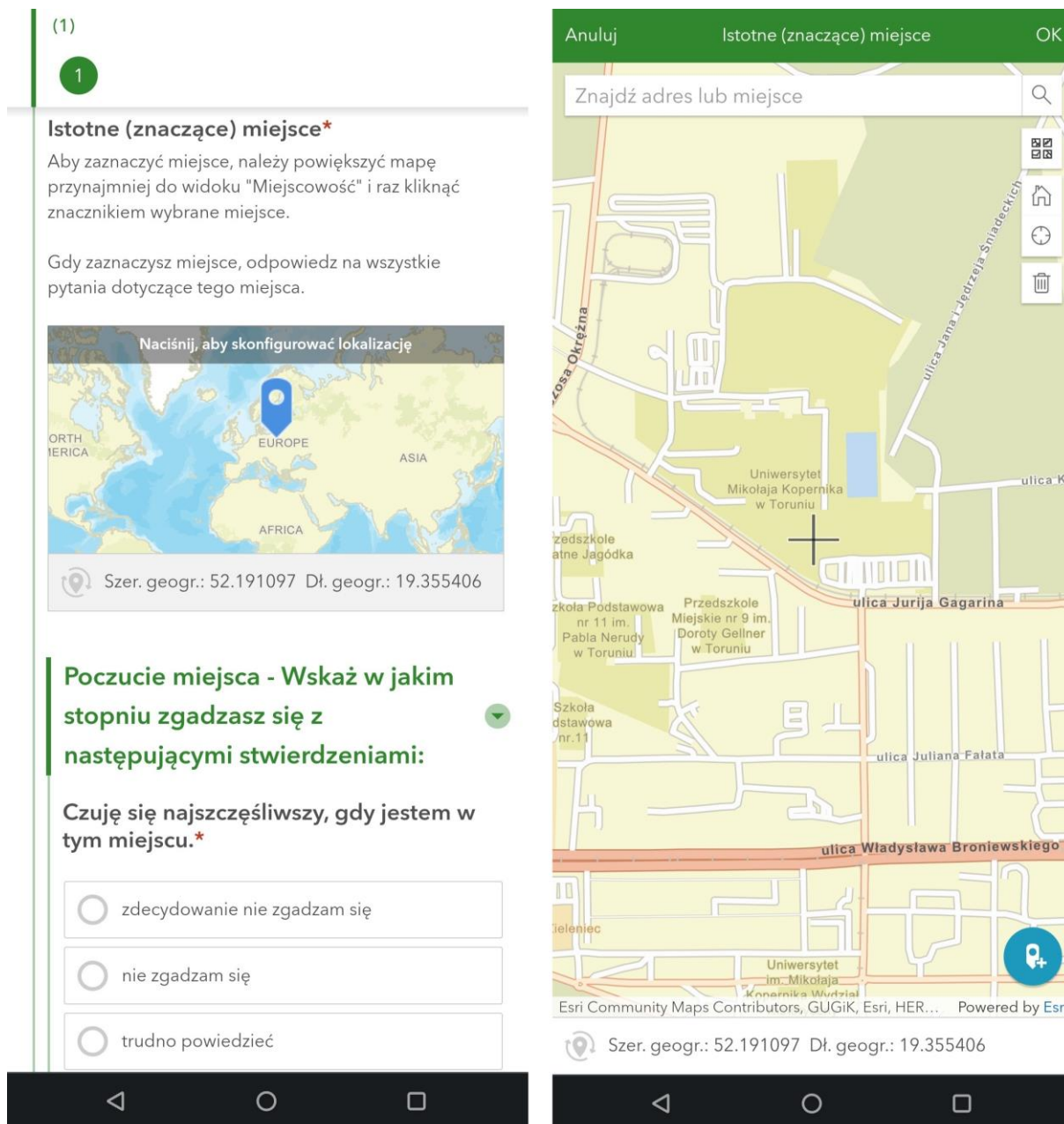
Narzędzia badawcze i źródła danych

W dalszym kroku, bazując na wiedzy zebranej w trakcie studiów literaturowych w zakresie spędzania czasu wolnego (Jopp i Hertzog, 2010; Opić i Đuranović, 2014; Spilková, 2015; Cabanas-Sánchez i in., 2018; Dąbrowski i Środa-Murawska, 2022), trzeciego miejsca (Shipway, 2013; Yang i in., 2022), miejsc znaczących (Fang i in., 2016; Gottwald i Stedman, 2020; Müller i in., 2020), przestrzeni i miejsc aktywności (Shareck i in., 2013; Perchoux i in., 2014; Palacio Buendía i in., 2019; Saadallah, 2020; Ramezani i in., 2021), PPGIS (Kyttä i in., 2013, 2016; Laatikainen i in., 2018; Hasanzadeh, 2022), poczucia miejsca (Agyekum i Newbold, 2019; Düzenli i in., 2019; Žlender i Gemin, 2020), zaprojektowano autorski kwestionariusz ankiety, który był podstawą realizacji niniejszej pracy doktorskiej.

Część zasadnicza ankiety składała się z 23 pytań, z czego 5 pytań stanowiła metryczka zawierająca informacje o statusie społecznym, demograficznym i ekonomicznym respondenta (Coppel i Wüstemann, 2017). Pytania niemające bezpośredniego odniesienia przestrzennego dotyczyły między innymi preferencji na temat ogólnych miejsc spędzania czasu wolnego, częstotliwości podejmowania poszczególnych form spędzania czasu wolnego, korzystania ze smartfona. Pytania dotyczące strictly aktywności wolnoczasowych zostały opracowane w sposób autorski. Jednak pewne przyjęte rozwiązania w zakresie badań młodzieży w kontekście zachowań wolnoczasowych zostały zaczerpnięte z kwestionariusza Nottingham Leisure Questionnaire (Drummond i in., 2001), badań Children's Assessment of Participation and Enjoyment (CAPE) (King i in., 2004; Eversole i in., 2016), oraz zaktualizowanego badania Victoria Longitudinal Study (VLS) (Jopp i Hertzog, 2010).

Z kolei pytania o charakterze przestrzennym mogą mieć bardzo różny charakter. W badaniach z zastosowaniem geoankiety często używane są Hotspotmonitor (Sijtsma i in., 2012; de Vries i in., 2013; Bijker i Sijtsma, 2017), Maptionnaire (Laatikainen i in., 2018; Gottwald i in., 2021; Hansen i in., 2021), behaviour mapper (Müller-Eie i in., 2018) VERITAS (Chaix i in., 2012; Perchoux i in., 2014), Crowdmap (Brandusescu i Sieber, 2018; Haworth i in., 2018), Open Data Kit (Brovelli i in., 2015, 2016; Pratihast i in., 2016), a także Survey123 for ArcGIS

Online (Rastandeh i in., 2021; Hennig, 2022; Kizika i Akmentiņa, 2022). W przypadku niniejszego badania zdecydowano się na zaprojektowanie ankiety w narzędziu Survey123 for ArcGIS Online. Wybrano to oprogramowanie ze względu na fakt, że jest to jedno z nielicznych narzędzi, w których występuje możliwość tworzenia zaawansowanej ankiety, w tym osadzanie map, tworzenie pytań przestrzennych oraz dokonywanie analiz przestrzennych. W formularzu ankiety znalazły się trzy pytania przestrzenne (mapowe). Pierwsze z nich dotyczyło miejsca znaczącego. Respondenci proszeni byli o zaznaczenie miejsca, które jest dla nich znaczące (istotne) w spędzaniu czasu wolnego. Mieli również możliwość oznaczenia liczby miejsc znaczących, przy czym liczba ta mogła obejmować od 1 do 3 punktów na mapie. Ankietowany miał także możliwość wyboru podkładu mapowego odpowiadającego jego potrzebom (mapy topograficzne ESRI, OpenStreetMap, mapa satelitarna). Do każdego zaznaczonego przez badanego punktu było dołączonych 9 pytań (w tym 3 jednokrotnego wyboru, 5 wielokrotnego wyboru i 1 tekstowe) dotyczących zaznaczonego znaczącego miejsca. Zatem, jeśli ankietowany wyraził chęć zaznaczenia jednego miejsca, ankietę składała się z 23 pytań. Jeśli natomiast wybrał dwa punkty, to kwestionariusz zawierał 30 pytań (dla trzech punktów było to 37 pytań). Aby zminimalizować ryzyko zaznaczenia losowego punktu przez respondenta, ankietowany zobligowany był do powiększenia mapy przynajmniej do widoku „Miejscowość” (skala mapy ok. 1:36 000) – wtedy dopiero miał on możliwość zaznaczenia wybranego przez siebie miejsca. Kwestionariusz online został tak zaprojektowany, by każdy z respondentów przechodził tę samą ścieżkę w aplikacji. Tekstowa forma kwestionariusza ankiety znajduje się w załączniku 1. Przykładowy widok (zrzut ekranu) pytania przestrzennego z geoankiety prezentuje rysunek 2.

Rys. 2. Zrzut ekranu pytania przestrzennego z geoankiety (widok ze smartfona)

Pytania przestrzenne, które posiadały odniesienie do każdego zaznaczonego punktu (znaczącego miejsca spędzania czasu wolnego), miały załączoną informację odnośnie poczucia miejsca w pięciostopniowej skali Likerta. Dotyczyły one powodów, dla których miejsce to jest znaczące i wartościowe (pytanie otwarte), wartości przyświecających temu miejscu, częstotliwości jego odwiedzania oraz podejmowania aktywności wolnoczasowych w zaznaczonym miejscu w podziale na kategorie (por. załącznik 1). Należy podkreślić, że badania mapowe online, np. z wykorzystaniem geoankiety, nie są tak precyzyjnym źródłem danych, jak chociażby dane pozyskane z systemu GPS. Błędy pomiarowe, które mogą tu wystąpić, są związane z poziomem zaangażowania respondentów w mapowanie, a także z poziomem

umiejętności mapowania. Jednakże takie sytuacje odnoszą się zwykle do pojedynczych uczestników (por. Hasanzadeh i in., 2018) i nie wpływają znacząco na jakość zebranego materiału źródłowego.

Gromadzenie danych

Po zaprojektowaniu kwestionariusza geoankiety przystąpiono do badania pilotażowego przeprowadzonego w jednej ze średnich szkół w Polsce. Badanie pilotażowe pozwoliło na konsultację zrozumienia i zasadności przygotowanych pytań. Ostatecznie dzięki badaniu pilotażowemu, skorygowano treść kilku pytań i instrukcji, a także zoptymalizowano ankietę pod względem czytelności.

Zarówno badanie pilotażowe, jak i badanie właściwe przeprowadzono w szkołach ponadpodstawowych ze względu na możliwość dotarcia do wielu młodych osób za pośrednictwem jednego kanału informacyjnego. Bazę danych z listą szkół oraz danymi kontaktowymi pozyskano z rządowego portalu Otwarte Dane. W dalszej kolejności skontaktowano się z wszystkimi szkołami w wylosowanych miastach. Przed rozpoczęciem badań w pierwszej kolejności o ich prowadzeniu zostali poinformowani telefonicznie lub mailowo reprezentanci szkół (sekretariat, dyrekcja), u których uzyskano odpowiednie zgody na ich przeprowadzenie.

Badanie właściwe trwało od września do grudnia 2022 roku. Sposób realizacji badań miał dwojaki charakter, a jego wybór zależał od możliwości organizacyjnych i czasowych danej placówki edukacyjnej. W pierwszym z nich uczniowie wypełniali ankietę na wybranej lekcji (najczęściej godzina wychowawcza lub informatyka) pod nadzorem wskazanego przez dyrekcję nauczyciela. W drugim rozwiązaniu link do ankiety rozsyłany był uczniom za pośrednictwem dziennika elektronicznego. W obu przypadkach uczniowie zostali poinformowani o celu projektu badawczego, jego najważniejszych założeniach, a także o anonimowości udzielanych odpowiedzi. Taka informacja trafiła do dyrekcji i nauczycieli nadzorujących wypełnienie ankiety, a także umieszczona została na wstępie kwestionariusza ankietowego online. W badaniu wzięło udział 8766 respondentów ze 143 szkół i ze 115 miast. Po zebraniu danych oraz ich weryfikacji, dalsze analizy i opracowania zostały przeprowadzone w programie mapowym QGIS w wersji 3.22.16 oraz programie do analizy statystycznej IBM SPSS w wersji 29.

Ważne źródło danych o charakterze przestrzennym, poza geoankietą, stanowiła Baza Danych Obiektów Topograficznych (BDOT10k). Jest to wektorowa baza danych z lokalizacjami przestrzennymi obiektów topograficznych, zawierająca ich charakterystykę. Informacje zawarte w BDOT10k odpowiadają mapie topograficznej w skali 1:10 000. W bazie znajdują się informacje na temat:

- sieci wodnej (SW);
- sieci komunikacyjnej (SK);
- sieci uzbrojenia terenu (SU);
- pokrycia terenu (PT);
- jednostek podziału terytorialnego (AD);
- budynków, budowli i urządzeniach (BU);
- kompleksów użytkowania terenu (KU);
- innych obiektów (OI).

Z perspektywy tematu pracy i założonych celów badawczych niezbędnymi danymi były dane o pokryciu terenu (PT) oraz kompleksach użytkowania terenu (KU). Wykorzystano je w celu skategoryzowania typów przestrzeni, w których reprezentanci pokolenia Z spędzają swój czas wolny, a także określenia czynników przestrzennych wpływających na wybór miejsca spędzania czasu wolnego i podejmowanie zachowań wolnoczasowych. Na etapie wyboru bazy danych rozważano także wykorzystanie bazy OpenStreetMap udostępnianą przez firmę Geofabrik GmbH. Ostatecznie nie zdecydowano się na nią ze względu na brak pokrycia całego obszaru Polski danymi o użytkowaniu terenu. Na korzyść BDOT10k przemawiał również fakt, iż jest to oficjalna, rządowa baza danych o dużym stopniu wiarygodności.

Przetwarzanie danych przestrzennych

Dane BDOT10k pozyskane zostały za pomocą bezpłatnej wtyczki „Pobieracz danych GUGiK” firmy EnviroSolutions Sp z o.o. w programie QGIS, która pozwala na pobieranie danych przestrzennych udostępnianych przez Główny Urząd Geodezji i Kartografii (GUGiK), w tym danych BDOT10k w formacie GML (*XML). Dane udostępniane są tu w podziale na powiaty. Po pobraniu danych wyeksportowano pliki GML ze wszystkich 380 powiatów. Następnie przy użyciu darmowego programu Agent Ransack wyodrębniono wszystkie dane GML związane z

pokryciem terenu (PT) i kompleksami użytkowania terenu (KU). Szczegółowy opis wyodrębnionych i wykorzystanych danych oraz ich kodów znajduje się w załączniku 2. W następnym kroku przy użyciu biblioteki GDAL/OGR (Geospatial Data Abstraction Library/OpenGIS Simple Features Reference Implementation) i przy wykorzystaniu narzędzia ogr2ogr (z poziomu wiersza poleceń w systemie Windows) złączono osobno dane dotyczące pokrycia terenu (PT) oraz kompleksów użytkowania terenu (KU), jednocześnie konwertując dane na format GeoPackage (*.GPKG). Wynikiem tej operacji było uzyskanie dwóch plików w formacie GeoPackage. Pierwszy z nich zawierał dane dotyczące pokrycia terenu (PT), a drugi dane o kompleksach użytkowania terenu (KU). Oba pliki zawierały dane dla obszaru całej Polski. Ostatnim etapem przygotowania i przystosowania danych BDOT10k do celu pracy była naprawa geometrii uzyskanych dwóch plików w formacie GeoPackage. W tym celu wykorzystano oprogramowanie QGIS oraz narzędzie „Napraw geometrie”. Tak uzyskane dwa pliki były podstawą do późniejszych analiz przestrzennych.

Kolejnym krokiem w ramach przygotowania danych do analiz przestrzennych był import danych ankietowych w formacie *.XLSX do oprogramowania mapowego QGIS (Müller-Eie i in., 2018). Po imporcie danych, przy użyciu narzędzia „Utwórz warstwę punktową z tabeli”, utworzono warstwę punktową ze współrzędnych zawartych w pliku *.XLSX, dotyczącą znaczących miejsc. Dane te były zbierane i zaimportowane do programu QGIS w układzie współrzędnych WGS 84 (EPSG:4326). Dokonano ich transformacji do układu współrzędnych pozostałych danych (jak np. z BDOT10k), czyli układu ETRF2000-PL / CS92 (EPSG:2180), najczęściej używanego w stosunku do obszaru Polski. Następnie odrzucono punkty (z warstwy znaczących miejsc) znajdujące się poza granicami Polski oraz poza granicami miast (por. Limonta, 2014), ponieważ zakres przestrzenny pracy ograniczony jest do obszaru polskich miast. W tym celu skorzystano z narzędzia „Wyodrębnij przestrzennie” w QGIS. Po tej operacji warstwa ze znaczącymi miejscami z 13 690 punktów zmniejszyła się do 10 992. Tak przygotowane trzy pliki były w późniejszych etapach przedmiotem analiz przestrzennych. Następnie, wykorzystano narzędzie „Złącz atrybuty według lokalizacji”, które pozwoliło na złączenie warstwy punktowej ze znaczącymi miejscami z warstwami poligonowymi KU i PT. Jako typ złączenia wykorzystano opcję „użyj tylko atrybutów obiektu z największym nakładaniem się (jeden do jednego)”. Tak złączone dane umożliwiły wydobycie informacji, w jakich przestrzeniach znajdują się znaczące miejsca, odpowiednio dla kompleksów użytkowania terenu (KU) i pokrycia terenu (PT). Pozyskane dane dotyczące KU i PT dołączono do tabeli z punktami reprezentującymi znaczące miejsca i wyeksportowano w

postaci pliku *XLSX. Następnie dane z tabeli w pliku *XLSX zaimportowano do programu IBM SPSS, w którym wykonano analizy statystyczne.

Analiza danych

W eksploracji danych statystycznych wykorzystano dwie główne grupy analiz:

- 1) statystyki opisowe (rozkłady procentowe, miary tendencji centralnej);
- 2) testy niezależności chi-kwadrat, które sprawdzają czy między dwiema zmiennymi jakościowymi występuje zależność istotna statystycznie, wraz z miarami tej zależności w postaci V Craméra i współczynnika kontyngencji.

Pierwszą grupę analiz wykorzystano w celu zaprezentowania ogólnych wyników badania (bez wykorzystania tabel krzyżowych). Przykładowo, rozkład procentowy użyto w przypadku preferencji w spędzaniu czasu wolnego, a także w analizie typów przestrzeni czasu wolnego. Natomiast w ramach miar tendencji centralnej, zdecydowano się na wykorzystanie średniej arytmetycznej w odniesieniu do częstotliwości podejmowania konkretnych form spędzania czasu wolnego. W drugiej grupie analiz statystycznych użyto tabel krzyżowych, a w ich ramach zastosowano testy niezależności chi-kwadrat, które umożliwiają sprawdzenie, czy istnieje zależność pomiędzy zmiennymi jakościowymi (zmienna nominalna lub porządkowa) oraz czy ewentualna zależność jest istotna statystycznie (Field, 2013). Aby wykorzystać test chi-kwadrat, musi spełniony zostać warunek, który stanowi, że nie więcej niż 20% komórek ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5 oraz minimalna liczebność oczekiwana jest większa od 1. W przypadku gdy warunki te są spełnione i zależność jest istotna statystycznie ($p < 0,05$) można przejść do analizy miary zależności (siły efektu), która informuje o sile zależności pomiędzy zmiennymi. Jednakże, gdy warunki te nie są spełnione (co może wynikać np. z wielu wariantów odpowiedzi), alternatywnym sposobem sprawdzenia możliwych zależności jest iloraz wiarygodności. Takie postępowanie jest konieczne np. wtedy, gdy w badaniach ankietowych rozpatrywanych jest relatywnie dużo wariantów odpowiedzi na dane pytanie. Jeśli iloraz wiarygodności jest istotny statystycznie, możliwe jest przejście do analizy siły efektu zależności (Field, 2013).

W zależności od użytych zmiennych, należy odpowiednio dobrać współczynnik siły efektu zależności. W analizie zmiennych, które mają różną ilość wartości (tj. różna liczba kategorii zmiennych dla zmiennej zależnej i niezależnej), wykorzystuje się V Craméra. Jednak gdy zmienne mają taką samą ilość wartości (tj. taka sama liczba kategorii zmiennych dla

zmiennej zależnej i niezależnej), należy użyć współczynnika kontyngencji. Przyjmuje się, że wartości V Craméra i współczynnika kontyngencji w przedziale 0,1-0,2 wskazują na małe wielkości efektu, wartość 0,3 na średnią wielkość efektu, a wartości około 0,5 są uważane za duże wielkości efektu (Worsley i in., 2014). Podobnie jak w przypadku testu chi-kwadrat, tak przy współczynnikach, przy wartości $p < 0,05$ uzyskuje się istotność statystyczną. Przygotowane w opracowaniu zestawienia statystyczne przedstawiono w postaci tabel i wykresów.

2. Podstawy teoretyczne pracy

Człowiek zanurzony w przestrzeni, niezależnie od przyjętej koncepcji badawczej, staje się przedmiotem badań w geografii. Kształtuje on swoje otoczenie, ale też podlega mu w mniejszym lub większym stopniu. Relacje te, nie dość, że są bardzo złożone i wielopoziomowe, to dodatkowo trudno je opisać i wyjaśnić, gdy dyskusyjnie jest rozumienie przestrzeni. Ze względu na problem postawiony w pracy, niezbędna jest konceptualizacja tych pojęć, jednak warto wcześniej przywołać najbardziej istotne podejścia badawcze, których pojawienie się w geografii człowieka powodowało częste zwroty w sposobie patrzenia na badaną rzeczywistość. Relacje zachodzące pomiędzy ludźmi a przestrzenią (krajobrazem, podłożem) (Wójcik i Suliborski, 2021) to także problematyka, w którą wpisuje się niniejsza rozprawa, koncepcyjnie tym samym nawiązująca do geografii człowieka. Ta konstatacja jest oczywista, jednak nie pozwala jeszcze na szczegółowe wskazanie przyjętej perspektywy badawczej. Wynika to z faktu, że zdefiniowanie geografii człowieka nie jest zadaniem łatwym, ze względu na jej złożoną przeszłość i różnorodne powiązania z innymi dyscyplinami geografii (społeczną, humanistyczną, ekonomiczną) (Maik, 2016a).

Perspektywa historyczna pozwala zauważyć, że chociaż geografia człowieka wyodrębniła się na początku XX wieku, to jednak do tej pory nie wypracowano na jej gruncie spójnych podstaw koncepcyjnych. W dalszym ciągu widoczne są chociażby rozbieżności dotyczące rozumienia kluczowych kwestii, jakimi są przestrzeń i miejsce (Wójcik i Suliborski, 2021). Geografia człowieka ewoluowała w czasie, początkowo obejmując kwestie społeczno-przyrodnicze (Vidal de la Blache, 1922) czy rozmieszczenie i koncentrację zjawisk w przestrzeni, w szczególności w ujęciu osadniczym (Pawłowski, 1918). Po II wojnie światowej geografia człowieka skupiła się wokół poszukiwania rozwiązań metodycznych na gruncie nauk ścisłych, co przyniosło bardzo istotny postęp w stosowaniu metod ilościowych oraz modelowaniu procesów przestrzennych (Lisowski, 2012; Romer, 2022). W latach 70. XX wieku powróciło zainteresowanie ujęciem humanistycznym, zwane także zwrotem kulturowym w geografii człowieka, w ramach którego geografowie zaadaptowali koncepcje teoretyczne oraz metodologie pochodzące z nauk społecznych (Rykiel, 1985; Węclawowicz, 1988; Suliborski, 2016). Rozwinęła się geografia radykalna (Smith, 1971; Peet, 1977, 2000; Chouinard, 1994; Schmid, 1995; Chojnicki, 2002; Wójcik, 2016), która stanowiła podstawę do rozwoju koncepcji (np. społeczne wytwarzanie przestrzeni) używanych w geografii do dzisiaj, a także geografia humanistyczna (Chojnicki, 1999). Od tego czasu dużą uwagę zaczęto zwracać

na relacje pomiędzy ludźmi w przestrzeni, a także związkami zachodzącymi między człowiekiem a przestrzenią i miejscem (por. Soini, 2001; Williams i Vaske, 2003; Davenport i Anderson, 2005; Müller i in., 2020; Gillespie i in., 2022), a badania stały się interdyscyplinarne czy wręcz transdyscyplinarne (Wójcik i Suliborski, 2021). Rozwinęło się podejście fenomenologiczne, gdyż koncepcja miejsca nie była postrzegana jak wcześniej, jako lokalizacja, a raczej miejsce życia człowieka (Maik, 2016a). Z tym wiąże się rozwój nowego podejścia do kwestii koncepcji przestrzeni i miejsca (por. Tuan, 1977; Relph, 1986; Agnew, 1989; Casey, 1993, 1997; Massey, 1994; Cresswell, 2008; Herckis i in., 2020). Dynamiczny rozwój technologii na przełomie XX i XXI wieku tylko przyspieszył konceptualizację tych pojęć w nowych ramach (por. Castells, 2000, 2004, 2009; van Dijk, 2005; Tranos i Nijkamp, 2013; Gao i in., 2019).

Złożoność i różnorodność koncepcji oraz ujęć metodologicznych, często przenoszonych z wielu różnych dyscyplin naukowych, a interpretowanych na gruncie geografii człowieka sprawia, że pojawiające się badania i prace są eklektyczne, co wprowadza pewien chaos naukowy (Lisowski, 2012, 2016). Z drugiej jednak strony pluralizm metodologiczny uważany jest za pożądany, gdyż przyczynia się do rozwoju geografii (Maik, 2005). Niezależnie od poglądów na ten temat wydaje się, że interdyscyplinarność w badaniu przestrzeni czasu wolnego jest szczególnie uzasadniona, a nawet wymagana, na co wskazują liczne badania (por. Dingsdale, 1986; Jansen-Verbeke i Dietvorst, 1987; Mowl i Towner, 1995; Meekes i in., 2017; O'Brien i in., 2017). Co więcej, to po stronie badacza leży decyzja o odpowiednim i optymalnym wyborze metodologicznym, uwzględniającym założone cele (Maik, 2016a).

Ten rodzaj odpowiedzialności nie wydaje się dużym obciążeniem, gdy mierzymy się z problematyką złożoną, wielowątkową. W przypadku niniejszej dysertacji ma to miejsce, dlatego jedną z osi koncepcyjnych jest geografia czasu wolnego (ang. *geography of leisure*). Jednak ze względu na dosyć niewielki dorobek tej subdyscypliny geografii, obecny głównie w nurcie badań anglosaskich (Mercer, 1970; Cosgrove i Jackson, 1972; Kreisel, 2004; Crouch, 2006; Öner i Klaesson, 2017), zdecydowano się na konceptualizację pracy głównie w obrębie geografii człowieka. To stwierdzenie jest oczywiście na tyle szerokie, że nie wskazuje właściwej perspektywy przyjętej w badaniu. Starając się to doprecyzować warto odwołać się do koncepcji wskazywanych w geografii społecznej (która stanowi dyscyplinę geografii człowieka) (Panelli, 2009): regionalnej, neopozytywistycznej, humanistycznej, marksistowskiej, feministycznej i postmodernistycznej. Z sześciu wymienionych, trzy podejścia stanowią trzon niniejszej pracy doktorskiej:

- 1) ujęcie humanistyczne – opisujące doświadczenia, wartości i znaczenia przypisywane miejscom przez jednostki i grupy społeczne;
- 2) ujęcie marksistowskie (radykałne) – badające społeczne wytwarzanie przestrzeni, a także konflikty klasowe w przestrzeni;
- 3) ujęcie postmodernistyczne – poszukujące praktyk społeczno-przestrzennych w nowej rzeczywistości, ostatnio w szczególności w odniesieniu do rozwoju technologii (Panelli, 2009; Wójcik i Suliborski, 2014).

Odnosnie koncepcji czasu wolnego, istnieje wiele ujęć tego zjawiska. Jedną z nich jest ujmowanie czasu wolnego w trzy podstawowe kategorie: 1) czas wolny jako czas rezydualny, tj. nadmiar czasu, a także przestrzeni pozostającej po spełnieniu niezbędnych potrzeb i wykonaniu koniecznych działań życiowych, 2) czas wolny rozumiany jako samorozwój (osobiste wzbogacenie i przyjemność) oraz 3) czas wolny jako działalność funkcjonalna, która ma za zadanie spełniać funkcje dla jednostki, związane z pewnymi celami społecznymi, jak np. integracja społeczna i komfort psychiczny (Rojek, 2005). Podejście to jednak jest niepełne, a dodatkowo w tym ujęciu czas wolny jako samorozwój oraz kategoria funkcjonalna wydają się być tożsame. Stąd, wydaje się, iż pełniejszy konceptualnie podział czasu wolnego proponują Haywood i in. (1995). Podobnie jak Rojek (2005), wyróżniają oni czas wolny jako czas rezydualny oraz kategorię funkcjonalną. Co więcej, dzielą go także na czas wolny rozumiany jako podejmowane aktywności wolnoczasowe oraz wolność, dla której czas wolny jest celem samym w sobie (Haywood i in., 1995). Oczywistym jest, iż każda z koncepcji czasu wolnego ma swoje zalety i wady, a także ma swoich zwolenników i przeciwników (por. Goodale i Godbey, 1988; Rojek, 2005). Stąd, w pracy zdecydowano się przyjąć obecnie ugruntowany i najczęściej używany podział zaproponowany przez Haywood i in. (1995) (por. Aitchison, 2000, 2003; Haglund i Anderson, 2009; Komel i Južnič, 2010; Liu i Li, 2020). W niniejszej dysertacji czas wolny rozumiany jest w dwóch kategoriach: czasu wolnego ilościowego (rezydualnego), jaki pozostaje po wypełnieniu wszystkich potrzeb i obowiązków życiowych (por. Michalski, 2014) oraz czasu wolnego rozumianego jako konkretne aktywności (por. Galenkamp i in., 2016).

Należy podkreślić również, że wobec braku spójnych teorii dotyczących czasu wolnego (Moorhouse, 1989), w pracy zdecydowano się na wykorzystanie koncepcji także z innych obszarów, które nie dotyczą stricte czasu wolnego.

2.1. Koncepcje przestrzeni i miejsca

W kontekście badania przestrzeni i miejsc, kluczowym wyzwaniem staje się zrozumienie wielowymiarowości tych pojęć. Na samym początku niezbędne jest zdefiniowanie co pojmowane jest poprzez „miejsce” i „przestrzeń”. Choć na pierwszy rzut oka wydają się one być wymiennymi terminami, stanowią odmienne konstrukty w dyskursie geograficznym i socjologicznym.

Yi-Fu Tuan, w swojej przełomowej pracy z 1977 roku, „Space and place: The perspective of experience”, zaznacza, że przestrzeń i miejsce są fundamentami, na których opiera się struktura ludzkiego doświadczenia (Tuan, 1977). Znaczenie tych dwóch pojęć dla zrozumienia ludzkich zachowań w czasie wolnym jest nie do przecenienia. Uznając wpływ, jaki mają miejsca, które wybierane są w trakcie spędzania czasu wolnego, oraz sposób, w jaki przestrzenie oddziałują na samopoczucie jednostki i relacje z innymi, można lepiej zrozumieć dynamikę społeczną i kulturową kształtującą ludzkie doświadczenia.

Miejsce

W geografii i innych dyscyplinach koncepcja miejsca służy jako jednostka analizy, zarówno w naukach przyrodniczych, jak i społecznych (Patterson i Williams, 2005; Brown i Raymond, 2007), jednakże może być rozumiana na wiele sposobów (Champion, 2006). W szczególności ma ona fundamentalne znaczenie dla geografii człowieka (Fouberg i in., 2015; Agnew i Duncan, 2016; Campbell, 2018). I tak, w ujęciu Caseya (1993, 1997) miejsce jest przedłużeniem ciała człowieka. Inaczej definiuje je Relph (1986), który postrzega miejsce poprzez pryzmat postaw i intencji wobec niego. Jeszcze inne ujęcie przedstawia kilkoro badaczy, wskazujących na fakt, że miejsca są definiowane przez ich geofizyczne cechy i społeczne odniesienia oraz doświadczenia z nimi związane, a ludzie przypisują im swoje subiektywne znaczenia (Tuan, 1977; Stedman, 2003; Cerveny i in., 2017).

Miejsce jest także polem unikalnych skojarzeń i wspomnień (Johnson, 1997; Coyne, 1999; Champion, 2006), a jego unikalność może wynikać nie tylko z jego pojedynczych składowych, ale także wywodzić się z historii (Massey, 1993). Stąd, w tych ujęciach, miejsce jest sugestywne i subiektywne, ponieważ przywołuje zapamiętane wrażenia z poprzednich sytuacji, przypominając odbiorcy o powiązaniach (w postaci doświadczeń lub wspomnień) (Champion, 2006; Glover, 2017). Massey (1993) podkreśla, że miejsce stanowi dynamiczną

matrycę społecznych interakcji i jest procesem, który składa się z wielu interpretacji, konfliktów i historii. Niemniej jednak, miejsce należy także rozpatrywać w kontekście czasu, gdyż miejsce jest oparte na czasie – posiada przeszłość i przyszłość, które łączą ludzi wokół niego (Crang, 1998).

Miejsce jest też źródłem znaczeń i kształtuje tożsamość odbiorcy (tzw. tożsamość miejsca) (Champion, 2006; Brown i Raymond, 2007; Elkington i Gammon, 2015; Herckis i in., 2020), a także samą społeczność (Scannell i Gifford, 2010). To szczególnie ważne spostrzeżenie dotyczy między innymi miejsc, gdzie ludzie spędzają swój czas wolny (Glover, 2017; Russell, 2017). Wynika to z faktu, że przestrzenie służące rekreacji są często przestrzeniami publicznymi, ogólnodostępnymi. Dochodzi w nich do wielu interakcji, wywołują różne emocje, są obiektem oceny i wyboru, ale też mogą być kształtowane lub chociaż modyfikowane w zależności od potrzeb, upodobań czy panujących mód. Ponadto, miejsce nie musi być tylko zakotwiczone w przestrzeni zewnętrznej (w tym na świeżym powietrzu). Pomimo że niniejsza praca nie bada znaczących miejsc bezpośrednio we wnętrzach budynków, to warto wspomnieć o szczególnym przykładzie miejsca, jakim jest dom. Stanowi on symbol schronienia, komfortu i tożsamości (Easthope, 2004; Lewicka, 2011; Washington, 2011; Fejes i Dahlstedt, 2022). Dom, tak jak pozostałe miejsca, można definiować przestrzennie (budynki, sąsiedztwo), jak i społecznie (relacje międzyludzkie). Najważniejszymi cechami domu rozumianego jako miejsca są terytorium, ciągłość i tożsamość (Herckis i in., 2020).

Niezależnie jednak od skali i charakteru miejsca, perspektywa geograficzna pociąga za sobą konieczność dokonania wyboru przyjętego modelu badania miejsc. Spośród dwóch stosowanych ujęć, pierwsze wywodzi się z klasycznej perspektywy chorologicznej i regionalnej – znaczenie miejsca używane jest tu do wyjaśniania specyfiki danego regionu, miasta, dzielnicy, osiedla w kontekście czynników rozwoju (w tym społeczno-ekonomicznych, przyrodniczych, kulturowych itd.). Drugie ujęcie powstało z włączenia do geografii człowieka podejścia teoretyczno-metodologicznego wywodzącego się z nauk humanistycznych – model ten ujmuje miejsce w kontekście procesów społecznych (Agnew i Duncan, 2016) i łączy przestrzeń fizyczną z socjologicznymi wyobrażeniami na temat miejsca. Badania prowadzone w tym nurcie mają charakter nie tylko interdyscyplinarny, ale wręcz transdyscyplinarny (Wójcik i Suliborski, 2021), gdyż mieszają się tu sfery naturalne (krajobraz, podłoże), społeczne (relacje) i kulturowe (znaczenia) (Cresswell, 2015).

Zaprojektowane badanie wpisuje się w drugi model badania miejsc. Jest to podyktowane potrzebą korzystania z dorobku innych dyscyplin niż geografia (człowieka), w

tym socjologii i psychologii. Podnoszony przez niektórych badaczy argument stanowiący potencjalne ryzyko wystąpienia nieładu teoretyczno-metodologicznego jako konsekwencji implementowania na grunt geografii koncepcji pochodzących z innych dyscyplin nauk społecznych, wydaje się w tym wypadku bezzasadny. Właściwe ukontekstualizowanie i operacjonalizacja stosowanych pojęć w pełni uzasadniają sięganie po koncepcje pochodzące z różnych dyscyplin oraz włączenie ich do badań geograficznych. Wydaje się, że jest to zabieg wręcz niezbędny, aby proponować nowe rozwiązania, spojrzenia i interakcje, adekwatne do dynamicznie zmieniającej się rzeczywistości.

Miejsce według wielu badaczy posiada niezbywalną cechę „znaczącego” (Tuan, 1977; Champion, 2006; Caldwell, 2013). Choć większość środowiska naukowego jest w tej kwestii zgodna, powstała jednak potrzeba doprecyzowania pojęcia miejsc znaczących. Pod względem logicznym ma ono określony ładunek i potencjał znaczeniowy (Madurowicz, 2007), a dzięki nim nabiera wymiaru symbolicznego (Bukowska-Floreńska, 2001; Kałamucka i Rodzoś, 2011). Dalej łączy się z koncepcją poczucia miejsca, które określane jest jako połączenie znaczenia miejsca i przywiązania do miejsca (Tuan, 1974; Relph, 1986; Müller i in., 2020). Tak jak przywiązanie do miejsca opisuje rodzaj i moc relacji człowieka z miejscem, tak znaczenie miejsca jest warunkiem koniecznym do powstania tego typu relacji (Williams i Vaske, 2003; Davenport i Anderson, 2005; Müller i in., 2020).

Nadawanie znaczeń miejscom przez ludzi determinuje przekształcenie „pustej przestrzeni” w szczególne, wyróżniające się miejsca (Müller i in., 2020). Ten proces jest najczęściej wynikiem bezpośredniej interakcji z danym miejscem, w postaci działania, emocji i doświadczenia (Harrison i Dourish, 1996; Carmona i in., 2010; Caldwell, 2013; Cresswell, 2015; Russell, 2017; Herckis i in., 2020). Jednak nadawanie znaczeń może odbywać się również w sposób pośredni, w formie skojarzenia z danym miejscem (Müller i in., 2020) lub przekazywania opowieści i historii o miejscu (Zube, 1987). Wtedy znaczenia są rezultatem procesów społecznych i kulturowych, które kształtują wyobrażenie o danym miejscu lub jego symbolikę (Massey, 1994; Cresswell, 2015).

Pomimo że znaczenie miejsc jest pojęciem bliskim poczuciu miejsca, nie są to pojęcia tożsame (Müller i in., 2020). Osoba może uważać miejsce za znaczące ze względu na indywidualną wagę przypisywaną za sprawą wspomnień i doświadczeń (Beidler i Morrison, 2016). Jednak znaczenie miejsca może także wynikać ze zbiorowych znaczeń, gdy jest ono szczególnie dla grupy osób (Müller i in., 2020). Stąd poczucie miejsca wymaga przywiązania

do miejsca, natomiast miejsce może być znaczące dla osoby, nawet jeśli nie czuje się związana z danym miejscem (Brehm i in., 2013; Kil i in., 2014).

Warto także przywołać definicję miejsca Caseya (1997), który podaje, że ma ono swoje granice, a także jest wyjątkowo nacechowane z perspektywy jednostki, jednocześnie umożliwiając odpoczynek. Doskonale pokazuje to, że koncepcja miejsca jest ważnym elementem, który należy uwzględnić w badaniach poświęconych spędzaniu czasu wolnego.

Koncepcją związaną z miejscem znaczącym jest tzw. trzecie miejsce, opisywane w badaniach Oldenburga (1999). Jego precyzyjne wyjaśnienie wymaga jednak odwołania się do pojęć pierwszego i drugiego miejsca. I tak pierwsze miejsce rozumiane jest jako przestrzeń życiowa w miejscu zamieszkania, która wiąże się z aktywnościami prywatnego, codziennego życia (Habermas, 1989; Abd Elrahman, 2021; Tan i Idris, 2023). Drugie miejsce odnosi się do miejsca pracy i cechuje je produktywność, ze względu na fakt, iż jest to miejsce zarobku (Habermas, 1989). Trzecie miejsce, wprowadzone do literatury przez Oldenburga (1999), to publiczne miejsce pomiędzy domem (pierwszym miejscem) a pracą (drugim miejscem), które zapewnia komfortowe warunki do socjalizowania się ludzi (Vaux, 2015; Calderon, 2016; Sandiford, 2019; Hindley, 2020) i w których odbywają się regularne, nieformalne i dobrowolne spotkania ludzi poza domem i pracą. Specjalną uwagę w kontekście trzeciego miejsca poświęca się młodzieży, gdyż w jej przypadku odgrywa ono szczególną rolę w procesie uspołeczniania (Waxman i in., 2007; Lin i in., 2015; Handarkho i in., 2023) i w kreowaniu tożsamości (Rosenbaum i in., 2007; Huhtala i Lehti-Eklund, 2010; Benzehaf, 2023).

Nieodłącznym atrybutem trzeciego miejsca jest jego dostępność dla wszystkich użytkowników (Oldenburg i Brissett, 1982; Slater i Jung Koo, 2010; Hickman, 2013; Shipway, 2013). Mogą to być miejsca zarówno na zewnątrz (na świeżym powietrzu) (Hickman, 2013; Johnson, 2013; Shipway, 2013; Yang i in., 2022), jak i wewnątrz (np. biblioteka, kawiarnia, galeria handlowa) (Rosenbaum i in., 2007; Glover i Parry, 2009; Montgomery i Miller, 2011; Houghton, 2013; Shiau, 2016; Lee i Severt, 2017). Ogólnie rzecz biorąc, każde miejsce dostępne publicznie, które oferuje możliwość interakcji społecznych uznawane jest za trzecie miejsce (Calderon, 2016).

Za sprawą pracy Oldenburga (1999) trzecie miejsce jest bezpośrednio kojarzone z miejscami i przestrzeniami publicznymi. Nie jest to w pełni zgodne ze sposobem rozumienia tej kategorii przez Oldenburga, który jako przykłady trzecich miejsc przywołuje w swoich pracach kawiarnie i puby. Te, same w sobie, mogą nie spełniać tych kryteriów, bowiem można je postrzegać jako przestrzenie półpubliczne lub półprywatne. Co więcej, Glover i Parry (2009)

pokazali, że prywatne przestrzenie rekreacyjne mogą stanowić trzecie miejsca, a Johnson (2013) wykazał, że przestrzeń targowa może być interpretowana zarówno jako publiczna i prywatna, a jej funkcjonowanie w roli trzeciego miejsca wynika z cech społecznych tych przestrzeni. Dlatego Yuen i Johnson (2017) postrzegają trzecie miejsca, nie jako przestrzenie publiczne, a raczej jako obszary posiadające pewne cechy widziane w wymiarze społecznym, takie jak nagromadzenie interakcji społecznych.

W nawiązaniu do istoty dysertacji należy także podkreślić, że trzecie miejsce ma niebagatelne znaczenie w spędzaniu czasu wolnego (Mair, 2009; Waxman i in., 2007; Shiau, 2016; Mimoun i Gruen, 2021). Koncepcja trzeciego miejsca w badaniach nad czasem wolnym jest uważana za bardzo przydatną, gdyż pozwala zogniskować obserwacje dotyczące analizy czasu wolnego w obrębie społeczności we właściwym miejscu (Yuen i Johnson, 2017). Jak podkreślają Yuen i Johnson (2017) zrozumienie, a także tworzenie przestrzeni czasu wolnego jako trzecich miejsc jest kluczowe w analizie rozpadu sieci społecznych (Putnam, 2000; Portes, 2014). Wyjaśniają także, iż trzecie miejsca w kontekście czasu wolnego mogą być wykorzystywane do badania procesów przeciwnych do dezintegracji, czyli integracji społeczności w danej przestrzeni.

Przyszłość badań w tym zakresie wyznacza stanowisko wielu badaczy, którzy wskazują, że koncepcja trzeciego miejsca wymaga rewizji i rozwinięcia (Abd Elrahman, 2021), w szczególności ze względu na rozwój tzw. wirtualnych trzecich miejsc (Purnell i Breede, 2018). Wraz z rozwojem internetu oraz ICT na gruncie trzeciego miejsca wyrosły nowe koncepcje wirtualnego trzeciego miejsca (Lawson, 2004; Soukup, 2006; Ducheneaut i in., 2007; Crick, 2011; Delamere, 2013; Wakelin i Street, 2015; Markiewicz, 2019; Handarkho i in., 2023) lub trzeciego miejsca online (Baker-Eveleth, 2003; Peachey, 2010; Robinson i Deshano, 2011; Aldosemani i in., 2016; McArthur i White, 2016; Das i in., 2017; Parkinson i in., 2017, 2022; Tan i Idris, 2023). Jak sama nazwa wskazuje, charakteryzuje je to, że znajdują się one w przestrzeni wirtualnej (online), a partycypacja w nich odbywa się niezależnie od przestrzeni fizycznej (pierwszego lub drugiego miejsca), w której znajduje się człowiek. Wirtualne trzecie miejsca to przykładowo media społecznościowe (Facebook, Twitter, TikTok, Instagram, Reddit i inne), środowisko gier online (multiplayer), blogi lub fora dyskusyjne (Berezan i in., 2019; Parkinson i in., 2022; Tan i Idris, 2023). Powszechny dostęp do internetu i technologii powoduje, że wirtualne trzecie miejsca spełniają wspomniane wcześniej kryteria, w tym możliwość interakcji społecznych (Memarovic i in., 2014), a także te dotyczące dostępności dla wszystkich użytkowników (Calderon, 2016).

Być może należy zgodzić się z Yuen i Johnson (2017), którzy podważają stwierdzenie Oldenburga mówiące o tym, że postęp technologiczny z pewnością prowadzi do oddalenia się od siebie ludzi i społeczeństw (Oldenburg, 1999). Wskazują też, że pożądane jest bardziej złożone podejście do koncepcji trzecich miejsc, wykraczające poza przestrzeń publiczną, skupiające się także na przestrzeniach wirtualnych (Yuen i Johnson, 2017). Przykładowo, Memarovic i in. (2014) wykazali, że ICT mogą zastąpić przestrzenie publiczne (np. kawiarnie) jako trzecie miejsca.

Występowanie licznych badań konceptualizujących ICT czy wirtualne przestrzenie jako trzecie miejsce (Lawson, 2004; Steinkuehler, 2005; Soukup, 2006; Steinkuehler i Williams, 2006; Ducheneaut i in., 2007; Minahan i Wolfram Cox, 2007; Cilesiz, 2009; Moore i in., 2009; Haythornthwaite i Kendall, 2010; Delamere, 2013; Memarovic i in., 2014; Wakelin i Street, 2015; Handarkho i in., 2023), potwierdza potrzebę realizowania kolejnych prac nad przestrzeniami wirtualnymi w odniesieniu do trzecich miejsc. W dalszym ciągu obszar ten wydaje się jeszcze słabo rozpoznany, szczególnie w kontekście różnic międzygeneracyjnych. A przecież trzecie miejsce tworzy przyjazne, lokalne środowisko oferujące komfort i odpoczynek (Hindley, 2020), stąd może być także utożsamiane jako miejsce znaczące.

Rozważając kategorię jaką jest miejsce, obok miejsca znaczącego i trzeciego miejsca, należy zwrócić uwagę na wieloaspektowe pojęcie, które najbardziej ogólnie rzecz biorąc, wskazuje na relację pomiędzy ludźmi a miejscami (Gillespie i in., 2022), tj. poczucie miejsca. Zazwyczaj jest ono traktowane jako indywidualne i subiektywne (Lynch, 1976), jednakże istnieją prace, które postrzegają je jako intersubiektywne i zbiorowe (Relph, 2006). Co więcej, może być ono pozytywne lub negatywne, a także silne lub słabe (Gillespie i in., 2022). Poczucie miejsca (ang. *sense of place*) składa się z kilku komponentów, mianowicie: przynależności do miejsca (ang. *place attachment*), tożsamości miejsca (ang. *place identity*) i zależności od miejsca (ang. *place dependence*) (Mulvaney i in., 2020; Žlender i Gemin, 2020; Chen i in., 2021a; Gillespie i in., 2022). Pojęcie to implikuje relacyjną koncepcję miejsca, w ramach której następuje proces zmiany przestrzeni w miejsce, podczas nadawania znaczenia (Tuan, 1977).

Poczucie miejsca jest terminem używanym głównie w geografii człowieka, natomiast psychologowie środowiskowi używają terminu „przywiązanie do miejsca” (Žlender i Gemin, 2020). Niekonsekwencja w stosowaniu jednolitej terminologii przyczyniła się do pewnych rozbieżności w badaniu poczucia miejsca i jego komponentów. Większość badaczy traktuje poczucie miejsca jako koncepcję, która zawiera elementy przywiązania do miejsca, tożsamości miejsca i zależności od miejsca (Ramkisoorn i in., 2012; Žlender i Gemin, 2020). Jednak relacje

między nimi nie zawsze są równe, ponieważ niektóre z nich uważa się za ważniejsze lub nadrzędne, względem reszty (por. Brown i Raymond, 2007; Qian i in., 2011). Pomimo wyróżnienia poszczególnych komponentów (przywiązanie do miejsca, tożsamość miejsca i zależność od miejsca), które składają się na poczucie miejsca, w pracy traktuje się poczucie miejsca jako koncepcję jednowymiarową (Lewicka, 2010; Žlender i Gemin, 2020).

Pierwszy z komponentów poczucia miejsca – przywiązanie do miejsca (1) – jest najczęściej badanym elementem (Mulvaney i in., 2020). Choć niektórzy badacze traktują jako synonimy przywiązanie do miejsca i poczucie miejsca (Williams i Vaske, 2003; Hernández i in., 2020). W niniejszej rozprawie będzie ono jednak rozpatrywane jako komponent poczucia miejsca. W pracach analizujących przestrzeń czasu wolnego jest ono podkomponentem poczucia miejsca, które oddaje emocjonalną więź z miejscem, nie biorąc pod uwagę tożsamości (Mulvaney i in., 2020). Klasycznie, przywiązanie do miejsca można rozpatrywać zarówno w wymiarze funkcjonalnym, jak i emocjonalnym (Brehm i in., 2013; Anton i Lawrence, 2016; Dwyer i in., 2019; Müller i in., 2020). Pierwszy z nich wiąże się z zależnością od miejsca i występuje, gdy cechy miejsca umożliwiają jednostkom osiągnięcie celów i przyczyniają się do zaspokajania ich potrzeb. Drugi, odnosi się do rozwoju tożsamości miejsca (Devine-Wright, 2009; Brehm i in., 2013; Qazimi, 2014; Anton i Lawrence, 2016).

Przywiązanie do miejsca można rozumieć w kontekście lokalnych relacji z ludźmi w danej lokalizacji (Pretty i in., 2003). Im więcej dostrzegamy lokalnych relacji społecznych, tym większe jest przywiązanie do miejsca (Mesch i Manor, 1998). Co więcej, przywiązanie do miejsca jest większe w przypadku mieszkańców danego terenu (Bonaiuto i in., 2002) oraz osób, które często odwiedzają dane miejsce (Hammit i in., 2004).

Drugi komponent, tożsamość miejsca (2), określane jest jako emocjonalny wymiar zależności od miejsca (Mulvaney i in., 2020). Stanowi ono element kreowania własnej tożsamości (Manzo, 2003; Ashworth, 2016; Dlamini i Tesfamichael, 2021), jako że dane miejsce buduje symboliczne znaczenie dla identyfikacji jednostki oraz jej emocji (Jorgensen i Stedman, 2006). W kontekście czasu wolnego, tożsamość miejsca jest większa u tych jednostek, które lepiej znają dane miejsce pod kątem jego wykorzystania rekreacyjnego (Williams i Vaske, 2003).

Trzeci element wyznacza zależność od miejsca (3), stanowiąca behawioralny komponent poczucia miejsca. W jej ramach wyróżnia się dwa czynniki – jakość miejsca pod względem dostępności zasobów fizycznych i społecznych (zachowania ukierunkowane na cel) oraz porównanie danego miejsca z innymi, alternatywnymi lokalizacjami (Stokols i Shumaker,

1982; Pretty i in., 2003). Zależność od miejsca łączy się zazwyczaj z samorealizacją i samospelnieniem jednostek, poprzez doświadczenia związane z miejscem (Proshansky i in., 1983; Qian i Zhu, 2014).

Poczucie miejsca to koncepcja, która na przestrzeni lat była badana w wielu dyscyplinach i dziedzinach naukowych, co wpłynęło na rozwinięcie wielu podejść, koncepcji i metod (Žlender i Gemin, 2020). W badaniach geograficznych, w szczególności w studiach miejskich, badacze skupiali się przede wszystkim na otwartych przestrzeniach miejskich w odniesieniu do poczucia miejsca. Konteksty tych badań są wieloaspektowe: od preferencji miejsca (Derr, 2002; Semken i Freeman, 2008; de la Barrera i in., 2016) i troski o miejsce (Hull IV i in., 1994; Jorgensen i Stedman, 2001; Lim i Barton, 2006; DeMiglio i Williams, 2016), po jakość krajobrazu (Soini i in., 2012; Ghoomi i in., 2015; Rudolph i in., 2017) i wycenę krajobrazu (Brown, 2004; Brown i Raymond, 2007; Lin i Lockwood, 2014; Chesterman i in., 2021; Li i in., 2023a). Szerokie spektrum badań obejmuje także analizy dotyczące czynników wpływających na poczucie miejsca, takie jak płeć i wiek (Miller i in., 2001; Jorgensen i Stedman, 2006; Deutsch i in., 2013; Agyekum i Newbold, 2019), dochód (Chamlee-Wright i Storr, 2009; Ardoin i in., 2019; Bastian i in., 2021) częstotliwość wizyt (Mazloomi i in., 2014; Ujang i Zakariya, 2015; Chen i Sekar, 2018) oraz fizyczne cechy miejsca (Kyle i Chick, 2007; Beidler i Morrison, 2016; Kusumowidagdo i in., 2023). Interesujące wydają się badania Anton i Lawrence (2014), którzy zauważają, że przywiązanie do miejsca wiąże się z pozytywnymi korzyściami zdrowotnymi i większym poziomem partycypacji w sprawy lokalnej społeczności i środowiska.

Z kolei fizyczne cechy miejsca mają znaczenie dla jego poczucia (Stedman, 2003), a także dla samoakceptacji jednostki (Proshansky i in., 1983). Co więcej, mieszkańcy, którzy mają silne poczucie miejsca mogą mieć bardziej pozytywny obraz środowiska, niż wynikałoby to z obiektywnych przesłanek (Kaltenborn, 1998). Poza tym, wysokie poczucie miejsca wpływa pozytywnie zarówno na działania społeczne i indywidualne (Soini i in., 2012), takie jak zachowania prośrodowiskowe (Vaske i Kobrin, 2001; Stedman, 2002; Walker i Chapman, 2003; Ryan, 2005; Halpenny, 2010; Scannell i Gifford, 2010; Kudryavtsev i in., 2012; Ramkisson i in., 2012; Lincoln i Ardoin, 2016; Marks i in., 2016), czy partycypację w lokalnej społeczności (McHenry, 2011; Hussein i in., 2020; Bayat i in., 2022; Burns i in., 2022; Üztemur i Dere, 2023).

Zazwyczaj wysoki stopień poczucia miejsca występuje na terenach słabo przekształconych przez człowieka, w szczególności terenach zieleni i w miejscach

rekreacyjnych (Soini i in., 2012; McCunn i Gifford, 2014). Inne wyniki badań wykazały, że ludzie nie zawsze najbardziej cenią miejsca, które odwiedzają najczęściej. Jednakże, poczucie miejsca ma istotny wpływ na zachowania związane z danym miejscem (Žlender i Gemin, 2020).

Generalnie rzecz biorąc, pogłębione studia literaturowe wskazują, że zdecydowana większość rozważań sprowadza się do bardzo istotnej kwestii, jaką jest to, w jakim stopniu poczucie miejsca jest rezultatem jego cech fizycznych, a w jakim oparte jest na relacjach społecznych i zawieranych więziach (Soini, 2001; Soini i in., 2012).

Poczucie miejsca jest wykorzystywane jako cenne podejście do zrozumienia i oceny subiektywnych relacji między ludźmi a miejscem (Semken i in., 2009; Stedman, 2016; Gottwald, 2021; Gottwald i in., 2021). Wywodzi się z klasycznej pracy Tuana (1977), który określa je jako znaczenia i przywiązania przypisywane przez ludzi do miejsca. Stąd poczucie miejsca łączy się w tym względzie z pojęciami trzeciego miejsca. Stanowi ono uzupełnienie pojęcia trzeciego miejsca podejściem psychologicznym (używanym również w geografii człowieka). Samo poczucie miejsca może być także wiązane z koncepcją miejsc znaczących, ponieważ badacze argumentują, że poczucie miejsca to nie tylko synergia trzech wymienionych wyżej komponentów, ale także ogólne znaczenia przypisywane danej lokalizacji (Stedman, 2003; Davenport i Anderson, 2005; Brehm i in., 2013; Simoni i Floress, 2015; Mulvaney i in., 2020).

Głównymi czynnikami wpływającymi na kształtowanie się poczucia miejsca są indywidualne cechy ludzi i miejsca (Raymond i in., 2017), by przywołać przykład za Gottwald (2021), która pokazuje, że obiekt, jakim jest rzeka, pozwala na tworzenie znaczeń związanych np. z łowieniem ryb. Dlatego, jak podkreśla Stedman (2008), planiści przestrzeni mogą kształtować konkretne znaczenia miejsca. Jednak relacja ta ma dwustronny charakter i obecne poczucie miejsca rzutuje na to, jak ludzie zachowują się w danym miejscu (Devine-Wright i Howes, 2010).

Zatem, analiza poczucia miejsca ma duże znaczenie dla procesu planowania przestrzennego, gdyż umożliwia poznanie, jak kształtuje się ono wśród mieszkańców, w tym jakie znaczenie przypisują oni poszczególnym miejscom, co ułatwia planistom kształtowanie i projektowanie przestrzeni dla konkretnych typów znaczeń (Stedman, 2008). Wspomaga to także planowanie minimalizujące potencjalne konflikty przestrzenne, np. związane z użytkowaniem danych przestrzeni (Ives i in., 2015). A zatem badanie poczucia miejsca (jako

komplementarnego składnika trzeciego i znaczącego miejsca), pozwala na planowanie przestrzenne oparte na potrzebach ludzi (Gottwald, 2021).

Skuteczność wdrażania wyników badań wymaga wypracowania ich optymalnej metodyki. Pomimo istnienia wielu skal analizujących poczucie miejsca (por. Shamai, 1991; Lalli, 1992; Williams i in., 1992), najczęściej jest ono badane na pięciostopniowej skali Likerta, w podziale na poszczególne komponenty (por. Stedman, 2003; Semken i Freeman, 2008; Austin i in., 2009; McCunn i Gifford, 2014; Peng i in., 2017; Agyekum i Newbold, 2019; Žlender i Gemin, 2020; Gottwald i in., 2022). Z kolei projektowane badania w postaci geoankiet zapewniają rozpatrywanie poczucia miejsca w oparciu o mapy. W tym wariancie uczestnicy mają możliwość identyfikacji do trzech miejsc znaczących, w ramach których również oceniają swoje poczucie miejsca. Jak podkreślają Brown i Raymond (2007), tego typu badania geograficzne (mapowe) oferują wyraźną przewagę względem tradycyjnych.

Przestrzeń

Przestrzeń to wielowymiarowe, hierarchiczne zjawisko (Lloyd i Auld, 2003), które jest zawsze obecnym elementem podstawowej interakcji pomiędzy ludźmi (Field, 2000). Z perspektywy geograficznej szczególnie istotna staje się potrzeba jej rozpoznania i kształtowania. Nie jest to jednak łatwe, gdyż przestrzeń może być pojmowana na różne sposoby (Ratajczak, 2018), nie tylko jako fizyczna powierzchnia, ale także jako pewne zjawisko społeczne i kulturowe (Fitzpatrick i LaGory, 2000; Lloyd i Auld, 2003). Wyznacza to pole do badań związane z nurtem geografii człowieka, a więc dyscypliny geografii, która jest najistotniejsza z punktu widzenia niniejszej pracy, łącząc w swoich ujęciach przestrzeń geograficzną (fizyczną) i społeczną i pozwalając na zrozumienie procesów społecznych zachodzących w przestrzeni fizycznej (Ratajczak, 2018).

To, wydawać by się mogło, ugruntowane spojrzenie na przestrzeń jako dynamiczne i złożone zjawisko miało swój początek stosunkowo niedawno. Naukowcy zaczęli brać pod uwagę procesy społeczne toczące się w przestrzeni dopiero od lat 70. XX wieku wraz z pojawieniem się post-marksistowskich prac. To właśnie praca Lefebvre'a (1974, 1991) uważana jest za przełomową, prezentującą koncepcję społecznego wytwarzania przestrzeni (Jałowiecki, 2010). Od tego czasu nowe badania skupiały się na relacjach pomiędzy ludźmi i procesami społecznymi a przestrzenią fizyczną (Weber, 1978; Goffman, 1990; Soja, 1999).

Jak wskazuje Jałowiecki (2010), przestrzeń można rozumieć na wiele sposobów i jest ona:

- 1) ideą abstrakcyjną (matematyczna);
- 2) własnością materii (fizyczna);
- 3) środowiskiem naturalnym wykształconym w określony sposób w toku ewolucji (przyrodnicza, geograficzna);
- 4) wytworem ludzkim, antropogenicznym, kulturowym i społecznym (społeczna, kulturowa).

W kontekście społecznego wytwarzania przestrzeni jest ona rozumiana w ostatnim ujęciu jako przestrzeń, w której człowiek ma determinujący wpływ na jej kształt.

Jak wspomniano powyżej, przestrzeń jest niezwykle zawiłym i niejednoznacznym pojęciem. Mimo swej złożoności jej precyzyjne zrozumienie jest kluczowe dla prowadzenia badań geograficznych, dlatego warto przywołać za Lisowskim (2014) trzy podstawowe znaczenia koncepcji przestrzeni w geografii, jakimi są:

- 1) „przedmiot poznania (przestrzeń geograficzna, obszar, region, system terytorialny);
- 2) instrument pomiaru relacji (rozmieszczeń i oddziaływań);
- 3) zasób oddziałujący w złożony sposób na działania społeczne” (s. 9).

Koncepcja przestrzeni społecznej skupia się na jej organizacji społeczno-przestrzennej będącej wytworem człowieka (Harvey, 1973; Lisowski, 2014). Jak wyjaśnia Lisowski (2014) „przestrzeń społeczna to przestrzeń fizyczna wytworzona i użytkowana przez człowieka, pośrednicząca w relacjach społecznych i oddziałująca na reprodukcję struktur społecznych” (s. 14). W koncepcji przestrzeni społecznej, przestrzeń rozpatrywana jest z perspektywy człowieka i relacji społecznych oraz nadanych jej znaczeń, które mają źródło w emocjach i umyśle człowieka (Lisowski, 2014). W przeciwieństwie do ujęć pozytywistycznych (por. Chojnicki, 1999), przestrzeń jest postrzegana jako źródło porządku wytworzonego społecznie, z naciskiem na relacje społeczne i kreowanie tożsamości jej użytkowników (Lisowski, 2014). W tym ujęciu traktuje się przestrzeń jako relatywną, w której kontakt emocjonalny dominuje nad racjonalnym, co implikuje patrzenie na przestrzeń jako sumę doświadczeń jednostek społecznych (Werlen, 1993; Lisowski, 2014). Przestrzeń społeczna jest też rozumiana jako niewidzialny zbiór relacji, który przekłada się na przestrzeń fizyczną w postaci układu dystrybucyjnego tzw. agentów i własności (Bourdieu, 1996a). W innych ujęciach rozpatrywać

można ją jako obszar zamieszkiwany przez konkretne grupy społeczne, produkt aktywności człowieka, a także w kontekście symboli kulturowych (Claval, 1984). Za Lisowskim (2014) można powtórzyć, że konceptualizacja przestrzeni nigdy nie posiadała homogenicznego charakteru w geografii. W dysertacji przedstawione zostaną jedynie niektóre jej ujęcia, ze względu na mnogość definicji, typów i powiązań pomiędzy przestrzeniami. Przestrzeń stanowi podstawę funkcjonowania jednostki, stąd tak duże zainteresowanie geografii człowieka tym zagadnieniem.

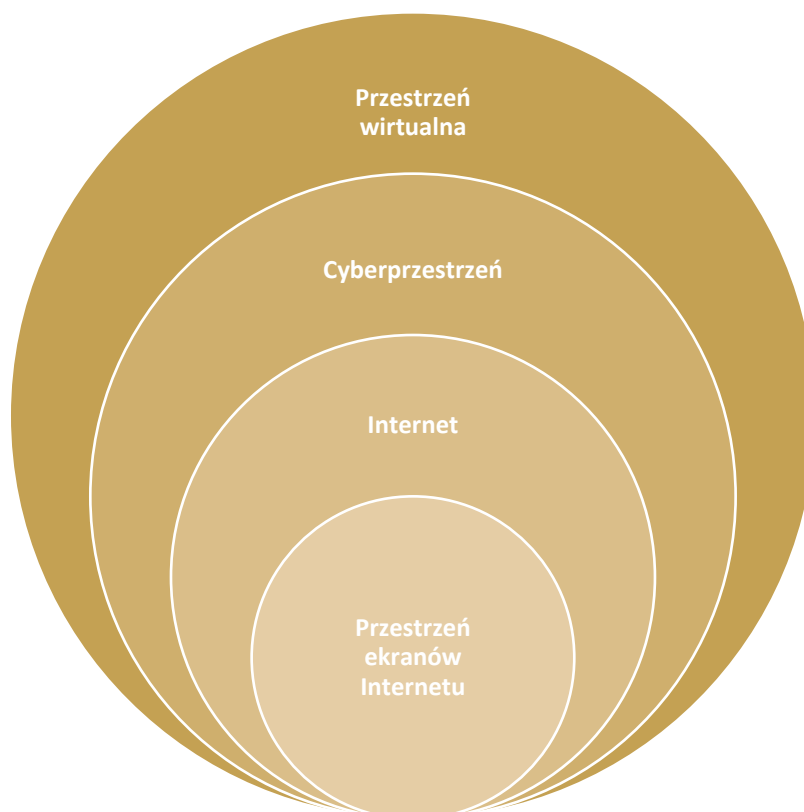
Pojęciem związanym z przestrzenią społeczną jest terytorialny system społeczny (por. Chojnicki, 1988, 1997; Parysek, 2015, 2019), w którym struktura przestrzenna nie jest rezultatem powiązań elementów przestrzeni fizycznej a relacji i reguł społecznych (Lisowski, 2014). Ta perspektywa wydaje się szczególnie istotna w kontekście przestrzeni, z której ludzie korzystają na co dzień, czyli przestrzeni publicznej, należącej do jej wszystkich użytkowników (Ratajczak, 2018). Daje ona możliwość interakcji pomiędzy nieznanymi, poprzez jej powszechną dostępność (de Certeau, 1984; Ratajczak, 2018). Przestrzeń publiczna jest również definiowana poprzez dostępność, fizyczną konstrukcję, swobodę użytkowania i inkluzywność (Benn i Gaus, 1983; Kohn, 2004; Mitchell i Staeheli, 2013; Mantey i Kępkowicz, 2020). Co więcej, obecnie coraz częściej do oceny „publiczności” przestrzeni bierze się pod uwagę nie tylko cechy fizyczne, ale także stopień, w jakim przestrzeń spełnia funkcje społeczne (Mantey i Kępkowicz, 2020). Istnieje szereg badań i prac, które dowodzą prospołecznego charakteru przestrzeni (Punter, 1991; Montgomery, 1998; Mazerolle i in., 2002; Gehl, 2004; Mehta, 2007; Holy-Hasted i Burchell, 2022). Przestrzeń, która jest przyjazna i otwarta dla wszystkich przyczynia się do budowania społeczeństwa i jego heterogeniczności (Carr i in., 1992; Mantey i Kępkowicz, 2020). Pytaniem pozostaje to, jak rozpowszechnienie się internetu zmieniło także postrzeganie samej przestrzeni publicznej. Jak podkreśla Ratajczak (2018), internet obecnie jest pomostem pomiędzy przestrzenią publiczną a przestrzeniami społecznymi, które operują w ramach inteligentnych sieci.

W wyniku rozwoju technologii, początkowa utrata zainteresowania przestrzenią i przestrzennością w rozumieniu odległości (tzw. „śmierć odległości”) (por. Couclelis, 1996; Wang i in., 2003; Frenken i in., 2009; Tranos i Nijkamp, 2013) przekształciła się w duże zainteresowanie przestrzenią w rozumieniu kategorii społeczno-ekonomicznej (Pachura, 2021).

Co więcej, rozwój technologiczny wsparł także badania geograficzne w różnych dyscyplinach. Dla badań geograficznych (w tym geografii człowieka) ważnym momentem było

upowszechnienie technologii GIS i GPS, które umożliwiły rozwój nowych metod analiz przestrzennych (Shaw i Yu, 2009; Yin, 2011; Yin i Shaw, 2015; Pachura, 2021).

Rozwój ICT (technologii informacyjnych i komunikacyjnych) spowodował także wykształcenie się nowych koncepcji przestrzeni wirtualnych (Nimrod i Adoni, 2012; Malecki, 2017; Pachura, 2021). Potwierdza to Ratajczak (2018) rozszerzając katalog przestrzeni zaprezentowanej przez Jałowickiego (2010) o przestrzeń wirtualną i cyberprzestrzeń.

Rys. 3. Składowe przestrzeni wirtualnej

Źródło: opracowanie własne na podstawie Kellerman (2016) i Pachura (2021)

Terminy cyberprzestrzeń i przestrzeń wirtualna mogą wydawać się terminami synonimicznymi (Graham, 2005; Tranos i Nijkamp, 2013; Kellerman, 2016). Jednak, w rzeczywistości, pojęcia te różnią się, a mianowicie przestrzeń wirtualna stanowi szeroką całość (por. rys. 3), a jej podzbiorem jest cyberprzestrzeń (Ettliger, 2008; Kellerman, 2016; Arya, 2019). Przestrzeń wirtualna to świat graficzny (obrazów, filmów, gier itp.) oraz urządzeń fizycznych, które pozwalają na jej doświadczanie (Ettliger, 2008). Natomiast cyberprzestrzeń to przestrzeń komunikacyjna, która funkcjonuje dzięki systemom powiązań internetowych (Marczyk, 2018). Dzięki tym połączeniom, ma ona charakter globalny i nie posiada ograniczeń terytorialnych (Marczyk, 2018). Składowe cyberprzestrzeni to komputery, budynki, kable i sensory, jak i internet jako sieć, sztuczna inteligencja i bazy danych (Malecki, 2017; Gao i in.,

2019; Pachura, 2021). Z punktu widzenia niniejszej dysertacji cyberprzestrzeń nie jest aż tak istotnym pojęciem, w przeciwieństwie do przestrzeni wirtualnej, która w pracy rozumiana jest w wąskim ujęciu, jako świat graficzny (obrazów, filmów, gier itp.) (Ettlinger, 2008).

Dzięki innowacjom w ICT powstały nowe, trudne do zdefiniowania przestrzenie wirtualne (Yin, 2011). W przeciwieństwie do przestrzeni materialnej, nie obowiązują w nich prawa fizyki, odległość nie ma znaczenia, a poruszanie się nie jest ograniczone przez czas (Drewe, 2001; Mitra i Schwartz, 2001; Juza, 2013). Niezależnie od tych cech, przestrzeń wirtualna może być postrzegana jako szczególny rodzaj przestrzeni społecznej, która swoje funkcjonowanie opiera na ICT. Jej dynamiczny rozwój zawdzięcza się powstaniu i rozpowszechnieniu internetu na całym świecie (Benjamin i in., 2014; Ratajczak, 2018), co przyczyniło się do budowania koncepcji opartych na sieciach społecznych, opisujących przemiany zmierzające w kierunku budowania społeczeństwa sieciowego (Castells, 2000, 2004, 2009; Barney, 2004; Stalder, 2006) i informacyjnego (Duff, 2000; van Dijk, 2005; Małachowski, 2012; Webster, 2014). Chociaż nadal brakuje spójnej definicji tego, co uważa się za przestrzeń wirtualną (Krzysztofek, 2008), niemniej jednak, w najprostszym ujęciu, przestrzeń wirtualna to przestrzeń interakcji dla jednostek, grup i organizacji, istniejąca dzięki ICT (Aslesen i in., 2019).

Przestrzeń wirtualna, nazywana też czasem cyfrową (Rudström i in., 2005), „w teorii” jest „nigdzie” (poza światem fizycznym), jednak jest w tym samym czasie realna i obecna w świadomości ludzi. Wchodząc do świata wirtualnego jednostka jest ciągle obecna w przestrzeni materialnej, jednak dane urządzenie (i jego interfejs) umożliwia jej uczestnictwo w przestrzeni wirtualnej (Pachura, 2021). Wirtualność w kontekście internetu rozumiana jest jako obecność osoby w jednym konkretnym miejscu w przestrzeni fizycznej, natomiast w przestrzeni wirtualnej jednostka (potencjalnie) jest dostępna wszędzie w ramach sieci (Juza, 2013). Jak podkreśla Pachura (2021), przestrzenie fizyczna i wirtualna są równie ważne i żadna z nich nie jest nadrzędna (Wideström, 2019). Nieco inne podejście reprezentuje Juza (2013), określając przestrzeń wirtualną jako oddzieloną od związków z przestrzenią fizyczną, stanowiącą własny „alternatywny” świat. Jednak to podejście wydaje się nieodpowiednie w świetle powstających koncepcji przestrzeni hybrydowych.

Wymiar przestrzeni ma zarówno charakter fizyczny, jak i cyfrowy (wirtualny) i mogą one występować razem lub osobno (Caldwell, 2013). We współczesnym, zglobalizowanym świecie aktywności ludzi mogą odbywać się w przestrzeni fizycznej i wirtualnej, tworząc złożony system społeczny (Yu i Shaw, 2008). Jednocześnie wchodzenia w interakcję z

przestrzenią fizyczną i wirtualną konstryuuje przestrzeń hybrydową (Caldwell, 2013). Składa się ona z obu wymienionych wyżej przestrzeni i kształtowana jest poprzez działania pomiędzy nimi (Harrison i Dourish, 1996). Uważa się również, że przestrzeń hybrydowa to pewna przestrzeń mobilna, która istnieje dzięki przebywaniu w przestrzeni materialnej, jednocześnie będąc stale połączonym do internetu za pomocą urządzeń mobilnych (de Souza e Silva, 2006).

Kellerman (2014) wskazuje, że część relacji i aktywności odbywa się w przestrzeni fizycznej, a część w wirtualnej. Dla pokolenia Z, które jest podmiotem zainteresowania w tej pracy, przestrzeń społeczna zarówno w wymiarze fizycznym, jak i wirtualnym, ma duże znaczenie w nawiązywaniu relacji społecznych (Aslesen i in., 2019; Berezan i in., 2019). Co więcej, jak wskazują Yu i Shaw (2008), aktywności podejmowane w przestrzeni wirtualnej mogą wpływać na wzorce działań podejmowanych w przestrzeni fizycznej.

Jak pisze Champion (2006), oprócz przestrzeni wirtualnych, istnieją także miejsca wirtualne. Tak samo jak miejsce w przestrzeni fizycznej naznaczone jest doświadczeniami i emocjami jednostki, takie same procesy mogą zachodzić w miejscu wirtualnym. Jednak nadal brakuje badań nad poczuciem miejsca wirtualnego (Champion, 2006).

Pojawienie się w ostatnich kilkunastu latach nowych definicji miejsca i przestrzeni wirtualnej tworzy nowe wyzwania, w tym teoretyczno-metodologiczne oraz w ujęciu zbierania i przetwarzania danych (Wójcik i Suliborski, 2021). Co ważne, badania przestrzeni czy miejsc wirtualnych w kontekście przestrzeni czasu wolnego nie były dotąd prowadzone. Stąd praca odpowiada także na tę lukę badawczą.

Miejsce a przestrzeń

Konkluzją rozważań na temat przestrzeni i miejsca jest refleksja nad elementami stanowiącymi o różnicach i podobieństwach opisywanych pojęć. Tuan (1977) i Agnew (1989) uważają, że przestrzeń jest bardziej abstrakcyjna niż miejsce. Miejsce określają jako subiektywnie doświadczane, jako część doświadczenia człowieka (np. percepcja miejsca, wspomnienia). Skupiają się na znaczeniach, jakie ludzie i grupy społeczne nadają różnym rodzajom miejsc. Widzą miejsce jako odzwierciedlające i artykułujące różne kultury czy generacje. Uważają, że znaczenia miejsc nie są kontrolowane przez ludzi (zarówno w roli producentów i konsumentów). Z kolei Cresswell (2008) definiuje przestrzeń jako punkt geograficzny na Ziemi określony przez szerokość i długość geograficzną. Uważa, że przestrzeń nie ma znaczenia. Przestrzeń jest także bardziej ogólna. Kluczowym założeniem Cresswella jest to, że miejsce to

punkt geograficzny na Ziemi, któremu zostało nadane znaczenie przez człowieka. Wskazuje, że miejsce jest znaczące dla ludzi, ma charakter dynamiczny i ciągle jest poddawane zmianom. Rozumie miejsce jako kontestowane przez różne grupy społeczne (generacje), co oznacza, że ludzie mogą walczyć o to, jak miejsce postrzegane jest przez większość osób. Podkreśla, że ludzie mają władzę, by kreować miejsca wokół nich, a kreują je poprzez nadawanie im znaczeń.

Idei, zgodnie z którą, jeśli miejsce jest znaczące to przestrzeń nie ma znaczenia, przeciwstawia się Massey (1994). Rozumie miejsce i przestrzeń jako nierozzerwalnie powiązane ze sobą. Skupia się na wielości zmysłów, podkreśla, że ludzie postrzegają miejsce w stosunku do ich cech indywidualnych (np. wiek, płeć). Uważa miejsce za relacyjne i powiązane z innymi – miejsce jest łącznikiem do innych miejsc tworzonych przez przepływy osób czy idei. Widzi wiele różnych grup wpływów oddziałujących na miejsce, od lokalnych aż po globalne.

Tych kilka zaledwie spojrzeń pozwala stwierdzić, że miejsce to szczególny rodzaj przestrzeni, której nadano wartości i oczekiwania (Herckis i in., 2020). Pomimo że przestrzenie można zaprojektować, to miejsca budowane są przez ludzi w czasie poprzez powiązania, takie jak interakcje i wspomnienia. Idąc dalej, społecznie i kulturowo konstruowane miejsca tworzą ramy dla zachowań społecznych, a także kształtują oczekiwania ludzi wobec miejsc (Herckis i in., 2020). Przestrzeń, tak jak i miejsce, charakteryzuje fakt, że są one naznaczone emocjami (Russell, 2017). Jednak różni je to, iż przestrzeń stanowi wolność, za którą się tęskni, a miejsce cechuje ważne dla człowieka bezpieczeństwo, co pozwala na przywiązanie do miejsca (Tuan, 1977).

Przeżyte doświadczenia i nadawanie znaczenia przez ludzi i jednostki, zmienia przestrzeń w miejsce (Carmona i in., 2010; Caldwell, 2013). Idąc dalej, to ludzkie doświadczenie tworzy zrozumienie miejsca i nadaje mu znaczenie (Carmona i in., 2010). Tym samym przestrzeń użytkowana przez ludzi oraz jej historia, znaczenia i wspomnienia tworzą doświadczenie miejsca (Harrison i Dourish, 1996; Caldwell, 2013). Czas wolny, jak wszystkie aktywności człowieka, dzieje się w przestrzeni. Tak jak aktywności wolnoczasowe są osadzone w czasie, tak samo osadzone są w przestrzeni, która jest integralną częścią spędzania czasu wolnego (Susen, 2013; Glover, 2017). Aktywności te mogą spowodować, że jednostka zmienia w swojej percepcji przestrzeń w miejsce.

2.2. Zwrot przestrzenny i koncepcja społecznego wytwarzania przestrzeni

Źródeł dla koncepcji przyjętych w pracy należy szukać w doktrynie marksistowskiej, która została przedstawiona przez Harveya (1972). Na tym gruncie wykształciła się geografia radykalna (por. Smith, 1971; Peet, 1977, 2000; Chouinard, 1994; Schmid, 1995), która odrzucała zasady filozofii jako grunt do budowania podstaw metodologii w geografii (Chojnicki, 2004). Nurt ten cechuje się bowiem badaniem stosunków między procesami społecznymi a atrybutami środowiska i relacjami przestrzennymi (Peet i Lyons, 1981; Wójcik, 2016). Jej radykalizm zaznacza się w tym, że zmierza ona do zmiany procesów społecznych poprzez przekształcanie społecznych stosunków produkcji, próbując rozwiązać problemy środowiskowe i przestrzenne (Chojnicki, 2004).

Źródeł należy także doszukiwać się w geografii humanistycznej, choć nie jest ona tożsama z geografią człowieka, ze względu na objęcie swoim zainteresowaniem interpretacji zjawisk przyrodniczych (Chojnicki, 1999). Niemniej jednak, zaadaptowana z geografii humanistycznej fenomenologia oraz uznawanie pierwszeństwa subiektywnych percepcji, wartości i znaczeń nad obiektywnymi treściami, jest znaczącym aspektem w geografii człowieka (Chojnicki, 1999). Koncepcja humanistyczna znajduje swój wyraz w geografii człowieka (Wójcik i Suliborski, 2021), chociażby w postaci koncepcji trzeciego miejsca, znaczącego miejsca czy poczucia miejsca, które są przedmiotem analizy w niniejszej pracy.

Co więcej, ze względu na podmiot badań, tj. generację składającą się z przedstawicieli pokolenia Z, praca wpisuje się także w geografie społeczną, która zazwyczaj ujmowana jest jako subdyscyplina geografii człowieka (Wójcik, 2016), a jej teoretyczno-metodologiczne podłoże jest bardzo zbliżone.

Zakorzeniona na gruncie koncepcji marksistowskich (Jałowiecki, 2010; Nadolny, 2015) rewolucyjna i stale aktualna koncepcja przestrzeni opisana przez Henriego Lefebvre'a (1974, 1991) w przełomowej pracy „Production of Space” została przyjęta w rozprawie jako najbardziej adekwatna do interpretacji rama koncepcyjna badań. Wynika to z faktu, że Lefebvre postrzega przestrzeń jako produkt społeczny (Glover, 2017). Przedstawiona przez niego koncepcja społecznej produkcji przestrzeni ukazuje społeczeństwo jako kreatora przestrzeni społeczno-ekonomicznych zgodnie z uznanym systemem wartości (Ratajczak, 2018). Lefebvre (1974, 1991), argumentując, że należy zrozumieć przestrzeń w wymiarze konkretnym (fizycznym) oraz abstrakcyjnym (koncepcyjnym) (por. Glover, 2017), podzielił przestrzeń w aspekcie społecznym na:

- 1) doświadczaną (praktyki przestrzenne) – obejmującą sferę materialną, w tym konkretne (fizyczne) formy przestrzenne oraz przepływy, transfery i interakcje o charakterze fizycznym. Jest to najłatwiejszy do uchwycenia (zmapowania) element triady;
- 2) postrzeganą (reprezentacje przestrzeni) – dotyczącą sfery symbolicznej obejmującą symbole (kody), które narzucają porządek. Ten wymiar przestrzeni jest ważny dla planistów, ponieważ to ich zadaniem jest organizowanie przestrzeni (w tym wyznaczanie przestrzeni do spędzania czasu wolnego);
- 3) wyobrażaną (przestrzenie reprezentacji) – odnoszącą się do sfery wyobraźniowej i stanowiącą przestrzeń mieszkańców i użytkowników, w której to ludzie tworzą znaczenia (Giddens, 1981, 1984; Lefebvre, 1974, 1991; Harvey, 1990; Carp, 2008; Glover, 2017; Ratajczak, 2018).

Aby ukazać w jaki sposób przestrzeń jest społecznie wytwarzana (Jałowiecki, 2010), należy w pierwszej kolejności zbadać jak jest pojmowana i nazywana. Następnie możliwe jest wskazanie determinant wpływających na jej produkcję, a także zdefiniowanie aktorów (Dymnicka i Parteka, 2010).

Jałowiecki (2010) wymienia cztery główne determinanty wytwarzania przestrzeni:

- 1) środowisko naturalne (przyroda) – które może sprzyjać lub blokować możliwości wytwarzania pewnych form, także w spędzaniu czasu wolnego. Przykładowe czynniki stanowią deniwelacje terenu, skażenie środowiska, formy ochrony przyrody;
- 2) rozwój techniki i technologii – innymi słowy poziom rozwoju sił wytwórczych. Przykładowe czynniki to: rozwój środków transportu, intensyfikacja produkcji żywności na mniejszych obszarach, rozwój technologii komputerowych i mobilnych;
- 3) stosunki panowania – podległości – ich spektrum zależy od danego aspektu, np. w politycznym to władza, w ekonomicznym są to stosunki produkcji, a w ideologicznym ideologia klas dominujących w danym społeczeństwie;
- 4) systemy wartości i kategorie kultury – czyli (dominujący) model światopoglądowy danego społeczeństwa (Jałowiecki, 2010).

Jak podkreśla Nadolny (2015), Lefebvre (1974, 1991) dostosował opisywane zjawisko do odpowiadających mu koncepcji i idei, w tym łącząc kontynentalną filozofię i zachodni marksizm (Schmid, 2008). Jednym z pojęć wprowadzonych przez niego jest materialność przestrzeni, tj. uznanie, że przestrzeń posiada pewne cechy, wskutek czego jest rozpoznawalna przez użytkowników (Nadolny, 2015). To, w jaki sposób Lefebvre (1974, 1991) lub de Certeau (2008) postrzegają wytwarzanie przestrzeni, odnosi się szerzej do ogólnych mechanizmów rozwoju społeczeństwa, tym samym przestrzeń jest wyrazem podstawowych mechanizmów społecznych (Dymnicka i Parteka, 2010).

Na kanwie prac Lefebvre'a powstały także koncepcje, które uzupełniają temat społecznego wytwarzania przestrzeni. Na przykład, podobnie do Lefebvre'a, de Certeau określa przestrzeń jako praktykowane miejsce, co znaczy, że przestrzeń ma możliwość istnienia tylko, gdy zachodzą w niej pewne procesy (społeczne) (Pachura, 2021). Łączy się to z koncepcją habitusu Bourdieu (1996b) oznaczającą „zespół dyspozycji związanych ze społecznymi praktykami życia codziennego” (Pachura, 2021, s. 24). Inną, powiązaną koncepcją, jest koncepcja heterotopii Foucaulta, który rozumie miejsce jako abstrakcyjne i zarazem konkretne wcielenie przestrzeni (Olszewska, 2010). Foucault (1984) postrzega przestrzeń jako realną, w której mieszają się wymiary i znaczenia (Pachura, 2021).

Dyskusja sprowokowana przez Lefebvre (1974, 1991), a rozwinięta przez kontynuatorów jego myśli, doprowadziła do zwrotu przestrzennego (ang. *spatial turn*) i ponownego zainteresowania przestrzenią (Pachura, 2021), co do tej pory nie wyczerpało potrzeby prowadzenia badań poświęconych tak rozumianej przestrzeni. Jak zauważa Soja (2009), zwrot przestrzenny ciągle trwa i potrzeba jeszcze wielu prac konceptualizujących relacje społeczno-przestrzenne. Ponowne zainteresowanie tymi kwestiami wynika z rozszerzenia pojęcia „przestrzeń”, w ujęciach kulturowych czy wirtualnych (Pachura, 2021). Ze względu na wysoki poziom abstrakcji koncepcji Lefebvre'a jest ona swobodnie interpretowana i dostosowywana do różnej problematyki w przestrzeni społecznej (Wójcik, 2016). Dodatkowo, jej geograficzne interpretacje ewoluowały w czasie, skupiając się coraz bardziej na przestrzeniach wyobrażonych, co wiąże się z nurtami postmodernistycznymi w geografii.

Jak wskazuje Wójcik (2016), zainteresowanie geografów koncepcją badań przestrzeni społecznej (koncepcja wytwarzania przestrzeni) w polskiej literaturze jest jednak dość niewielkie (por. Kaczmarek, 2005; Kotus, 2007), a dotychczasowe analizy nie są wystarczające w interpretacji z geograficznego punktu widzenia. Silniejszy nurt badań pod tym względem

reprezentują socjologowie, którzy rozpatrują zmiany w warstwie społecznej, natomiast geografowie skupiają się na pojęciu miejsca (niezależnie od jego skali). Najważniejszą pracą, która pojawiła się w Polsce w odniesieniu do społecznego wytwarzania przestrzeni jest publikacja Jałowieckiego (2010), która bazuje na dokonaniach Lefebvre'a. Jednak brakuje jej geograficznej (przestrzennej) soczewki, która pojawia się np. w pracy Harveya (1990), analizującej przestrzeń jako istotną determinantę organizacji życia społecznego (Lisowski, 2005). Co znamienne, koncepcja wytwarzania przestrzeni w ujęciu geograficznym, ma bardzo duże aspiracje zmierzające do całościowego podjęcia zjawisk społecznych w przestrzeni (Wójcik, 2016).

Pomimo uznania i docenienia pracy Lefebvre'a na temat społecznego wytwarzania przestrzeni, zaskakująco mało wykorzystuje się tę koncepcję w studiach nad przestrzeniami czasu wolnego (Glover, 2017). Niniejsza praca czerpiąc z dorobku Lefebvre'a i innych przedstawicieli tego nurtu (m.in. de Certeau, Harvey, Soja) ubiera w ramy teoretyczne spędzanie czasu wolnego w przestrzeni (w tym społecznej), ukazując jakie przestrzenie są atrakcyjne, a także wytwarzane i kontestowane przez pokolenie Z w czasie wolnym. Dysertacja wpisuje się w nowy międzynarodowy trend badawczy dotyczący „nowych geografii przestrzeni czasu wolnego” (por. Aitchison, 1999; Crouch, 2006; Sharpe i in., 2011; Trussell i in., 2011; Abbott-Chapman i Robertson, 2015; Elkington, 2015; Larsen, 2015; Wise, 2018), który pozwala spojrzeć na przestrzeń w czasie wolnym, nie tylko z perspektywy lokalizacji (Crouch, 2006), ale także jako przestrzeń wyobrażaną, pełną znaczeń i subiektywności (Glover, 2017).

Co więcej, czas wolny stanowi ważny element badania wytwarzania przestrzeni, gdyż reprezentuje istotnie społeczną sferę codziennego życia ludzi (Glover, 2017). Triada Lefebvre'a używana jest w badaniach w różnych skalach, tematach i dyscyplinach (por. Allen i Pryke, 1994; Peterson, 2002; Knott, 2005; Watkins, 2005), jednakże niewiele z nich używa jej jako narzędzia do zaprezentowania implikacji dla planowania przestrzennego (Carp, 2008). Jak podkreśla Lefebvre (1974, 1991), sama triada jednak nie ma żadnej użyteczności, gdy stanowi tylko abstrakcyjny model. Niniejsza praca stara się to zmienić, wypełniając ten model treścią wynikającą z pogłębionych badań, zwłaszcza, że każde społeczeństwo i grupa społeczna ma swój własny sposób produkcji przestrzeni (Jałowiecki, 2010), a istotne jest poznanie, w jaki sposób wytwarza ją pokolenie Z.

2.3. Postmodernizm w geografii

Istotne ramy koncepcyjne dysertacji opisane powyżej należy umiejscowić w nurcie filozoficznym stanowiącym ich źródło, jakim był postmodernizm. Na kanwie idei marksistowskich, na przełomie lat 80. i 90. XX wieku, nurt ten rozwinął się w geografii człowieka (Maik, 2012). Przenikanie wpływów marksistowskich (Lefebvre, Harvey) z patrzeniem postmodernistycznym (Soja) dało nowy sposób widzenia przestrzeni – hybrydowy, wręcz wielowymiarowy, trudny do syntetycznego opisu, ukazujący różne interpretacje rzeczywistości społecznej (Wójcik, 2016). Postmodernizm będący niejako kontynuacją myśli marksistowskiej, oparty na tym paradygmacie był inspiracją do postrzegania przestrzeni jako fenomenu społecznego i kulturowego. Chociaż postmodernizm w ujęciu filozoficznym obejmuje relatywizm poznawczy (brak jednej prawdy, znaczenia, racjonalności) (Chojnicki, 2004). Ma to oczywiście dalsze konsekwencje dla badania miejsca i przestrzeni, jako pojęć subiektywnych. Maik (2016b) wyróżnia orientację postmodernistyczną jako jeden z najważniejszych współcześnie kierunków filozoficzno-metodologicznych. Postmodernizm w geografii człowieka oferuje nowy język opisu zjawisk, które zachodzą w ponowoczesnym świecie, w szczególności w kontekście jego niespójności, nieokreśloności i fragmentaryczności. Istotny wpływ postmodernizm wywarł na geografję człowieka w zbliżeniu jej do nurtów teoretyczno-metodologicznych nauk społecznych.

Pomimo, iż niektórzy traktują postmodernizm jako opozycję do idei marksistowskich (por. Maik, 2016b), to zdaniem autora należy traktować go w pewnych względach jako rozwinięcie marksizmu, w szczególności w geografii człowieka oraz pojmowaniu przestrzeni i miejsca. W szczególności to podejście wydaje się poprawne, biorąc pod uwagę jedno z trzech źródeł myśli postmodernistycznej, obok poststrukturalistycznej Barthesa i Derridy oraz prac Foucaulta obejmujących relacje pomiędzy dyskursem, władzą i przestrzenią, które inspirowane są pracami Jamesona i Harveya (Miller, 2013; Maik, 2016b). Ten nurt nawiązuje właśnie do marksizmu i koncepcji neomarksistowskich (koncepcji wytwarzania przestrzeni Lefebvre'a, pojęcia habitusu Bourdieu czy teorii władzy Foucaulta), ujmując postmodernizm jako nowy „moment” globalizacji kapitalizmu (Jameson, 1991; Maik, 2016b). W niniejszej pracy jest on wyraźnie przydatny w analizie ponowoczesnego społeczeństwa w przestrzeni, za sprawą rozwoju nowych technologii i wykorzystywany jest do badań nowych ujęć procesów społecznych zachodzących w postmodernistycznej przestrzeni (rekonceptualizacja przestrzeni).

Soja (1999), uważając, że teorii społecznej brakuje wprowadzenia wymiaru przestrzennego, sam zaproponował pojęcia triaklektyki przestrzenności, nawiązującej do koncepcji wytwarzania przestrzeni Lefebvre'a. Podzielił on przestrzeń na:

- 1) przestrzeń pierwszą (postrzeganą) – doświadczenie przestrzeni przez człowieka (przeźren fizyczna determinuje relacje społeczne);
- 2) przestrzeń drugą (wyobrażaną) – subiektywna, konstruowana społecznie poprzez nadawane symbole;
- 3) przestrzeń trzecią (żyjącą) – stanowi wyraz wyobrażeń, wiedzy i doświadczeń człowieka, odnosi się do codziennych aktywności indywidualnych i społecznych, skonstruowana jest na podstawie pierwszej i drugiej przestrzeni (Soja, 1999).

Jak pisze Soja (1996), relacje społeczne są ważne, realne i konkretne tylko gdy są wpisane w przestrzeń, gdyż nie ma rzeczywistości społecznej, która nie jest oparta na przestrzeni.

Postmodernizm odcisnął także piętno w badaniach zróżnicowania przestrzeni i tożsamości społecznej (Maik, 2016b). Jego wpływ można dostrzec w:

- obszarze studiów nad współczesnym urbanizmem,
- próbach rekonceptualizacji przestrzeni oraz relacji między przestrzenią, czasem i społeczeństwem,
- powstaniu tzw. nowej geografii kultury.

Z nurtem postmodernistycznym wiąże się także charakterystyka miasta postmodernistycznego. Cechuje się ono (Sorkin, 1992):

- 1) zanikiem relacji przestrzennych i społecznych łączących ludzi z określonymi miejscami (tzw. geografia nigdzie);
- 2) intensyfikacją związków między wirtualnym światem internetu i telewizji a realnym życiem codziennym;
- 3) wzrastającą tendencją do tworzenia różniących się od siebie wyspecjalizowanych przestrzeni „tematycznych” (Maik, 2016b).

Ze względu na fakt, że postmodernizm w geografii człowieka jest stosunkowo nowym nurtem, nadal brakuje mu jasno zdefiniowanych ram teoretyczno-metodologicznych. Jak podkreśla Maik (2016b) jest on wewnętrznie skonfliktowany i niespójny. Jednakże biorąc pod

uwagę cel pracy, połączenie nurtu marksistowskiego i postmodernistycznego daje odpowiednie ramy do analizy przestrzeni pokolenia Z w spędzaniu czasu wolnego.

2.4. Pokolenie Z

Pokolenie to grupa osób urodzona w określonych ramach czasowych, na którą wpływają podobne czynniki polityczne i społeczno-ekonomiczne, doświadczająca podobnych losów i problemów (Düzenli i in., 2019; Chen i in., 2021b). Stąd dane pokolenie najczęściej posiada wspólne wartości, zachowania, przekonania i oczekiwania (Jaeger, 1985; Holmes i Conway, 1999; Mahon, 2000; Glass, 2007). Wyróżnienie pokoleń powstało na podstawie prac Karla Mannheim'a i teorii pokoleń w pierwszej połowie XX wieku (Dąbrowski i Środa-Murawska, 2022). Wyodrębnianie pokoleń jest szczególnie przydatne w ekonomii (Williams i Page, 2011; Goh i Lee, 2018; Dabija i in., 2020; Brand i in., 2022), edukacji (Chicca i Shellenbarger, 2018; Hernandez-de-Menendez i in., 2020; Kuleto i in., 2021; Opiś i in., 2021), a także geografii (Dąbrowski i Środa-Murawska, 2022). Obecnie, do najważniejszych grup pokoleniowych zalicza się: pokolenie wyżu demograficznego (Baby Boomers), pokolenie X, pokolenie Y i pokolenie Z (Bejtkovský, 2016; Goh i Lee, 2018; Düzenli i in., 2019; Schenarts, 2020; Mahmoud i in., 2021; Brand i in., 2022; Giachino i in., 2022). Pojawiło się także kilka prac, które wyróżniają pokolenie następujące po generacji Z (tzw. pokolenie Alpha), lecz nadal brakuje analiz, które ukonstytuowałyby podobne ramy czasowe i wspólne charakterystyki tego pokolenia (por. Gruchoła, 2016; Nagy i Kölcsey, 2017; Smith, 2021; Kaplan-Berkley, 2022).

Szacuje się, iż udział pokolenia Z w 2019 roku wyniósł 32% globalnej populacji (Entina i in., 2021; Sakdiyakorn i in., 2021). Tym samym pokolenie Z stało się największą generacją na świecie. Jednakże jak wskazują badacze, pomimo że pokolenie Z posiada obecnie większy udział w populacji niż pokolenie Y, to właśnie starszemu pokoleniu, tzw. Millenialsów, poświęcono główną uwagę w literaturze (Seemiller i Grace, 2018; Giachino i in., 2022). Potwierdza to przeprowadzona analiza scjentometryczna (Dąbrowski i Środa-Murawska, 2023), ukazując jednocześnie, że w ostatnich latach tematyką pokolenia Z interesuje się coraz większa liczba badaczy. Niemniej jednak, w badaniach nad pokoleniem Z brakuje nadal ujęć geograficznych i przestrzennych (por. Skinner i in., 2018; Samson i Leichty, 2022).

Pokolenie Z (nazywane też iGen, Post-Millennials, Centennials, pokolenie C) to generacja o charakterze globalnym (Williams i Page, 2011; Zajadacz, 2014), urodzona od 2003 roku (Kelan i Lehnert, 2009; Matraeva i in., 2019; Smith, 2019; Marinova i Bogueva, 2022).

Choć jako granicę wskazuje się także rok 1990 (Spears i in., 2015) lub 1995 (Williams i Page, 2011; Singh, 2014; Zajadacz, 2014; Seemiller i Grace, 2017). Niezależnie od przyjętego punktu w czasie, należy przyjąć, że obecnie młodych ludzi można utożsamiać z pokoleniem Z (Dąbrowski i Środa-Murawska, 2022). Generacja Z nie zna rzeczywistości bez internetu, swobodnie z niego korzysta, jak i z różnych nowinek technologicznych (Skinner i in., 2018; Betz, 2019). Grupa ta charakteryzuje się pomysłowością i innowacyjnością (Żarczyńska-Dobiesz i Chomątowska, 2014; Seemiller i Grace, 2018; Dabija i in., 2019). Ważną cechą jest również ich wielozadaniowość, ponieważ reprezentanci tego pokolenia wykonują kilka rzeczy równocześnie; ma to zastosowanie głównie w odniesieniu do multimediów, np. oglądanie telewizji, granie w grę i pisanie wiadomości SMS (Kivunja, 2014; Seemiller i Grace, 2018).

Pokolenie Z żyje w rozwiniętej erze cyfrowej od urodzenia (Chen i in., 2021b), stąd dla jego reprezentantów nowinki technologiczne nie stanowią narzędzi, a naturalną część życia (Düzenli i in., 2019). Podobnie jako oczywisty element życia traktują spędzanie czasu wolnego w przestrzeni wirtualnej. Dlatego często nazywani są także cyfrowymi tubylcami (Chen i in., 2021b). W porównaniu do poprzednich pokoleń generacja Z postrzega technologie mobilne, smartfony, internet oraz media społecznościowe jako niezbędną, oczywistą część swojej egzystencji (Chen i in., 2021b). Główną formą komunikacji dla omawianej grupy są media społecznościowe, które umożliwiają szybką wymianę informacji, takie jak Facebook, Instagram, czy Twitter (Spears i in., 2015).

Przedstawiciele generacji Z są innowacyjni i kreatywni (Kivunja, 2014; McCrindle, 2014; Shirish i in., 2016; Duffett, 2017; Betz, 2019), w związku z tym poszukują nowych wyzwań i motywacji (Chen i in., 2021b). Z drugiej strony pojawiają się głosy, iż ze względu na nieograniczony dostęp do wiedzy za pomocą internetu, są mniej pewni siebie, pozostają w ciągłym niepokoju oraz posiadają mniejszą wiedzę i umiejętności niż poprzednie pokolenia (Poplavskaya, 2020).

W polskim kontekście możemy mówić o pokoleniach w rozumieniu globalnym (świata zachodniego) od momentu, gdy narodowa gospodarka przeszła z modelu sterowania centralnego na kapitalistyczny na przełomie lat 1989 i 1990. Wtedy niczym nieograniczone uruchomione zostały procesy globalizacji i homogenizacji kulturowej (por. Roberts i Fagan, 1999a, 1999b; Roberts, 2003). Jak wykazują Dąbrowski i Środa-Murawska (2022), wyraz tych procesów ma również wynik w formach spędzania czasu wolnego. Globalizacja i kulturowa homogenizacja przypadły na lata przejściowe pomiędzy pokoleniem Y a pokoleniem Z (w zależności od przyjętych ram czasowych) Stąd z dużą dozą prawdopodobieństwa graniczącego

z pewnością można powiedzieć, że pokolenie Z w Polsce jako zglobalizowana kohorta reprezentuje globalne cechy pokolenia Z wyróżniane w literaturze międzynarodowej.

Jak wspomniano wcześniej, kształtowanie pokoleń zależy od zastanej sytuacji społeczno-ekonomicznej i wspólnych wartości w trakcie dorastania (Chen i in., 2021b). Stąd głównym jej wyróżnikiem na tle pozostałych pokoleń jest ukorzenie w technologiach i aplikacjach, a także w środowisku szumu informacyjnego (Chen i in., 2021b). To z kolei powoduje, że omawiane pokolenie jest najbardziej zaawansowanym technologicznie pokoleniem w historii ludzkości (Hysa, 2016). Pokolenie Z oswojone jest z ciągłym przełączaniem się pomiędzy przestrzenią fizyczną a wirtualną, gdyż dla niej nie stanowią one raczej osobnych przestrzeni, a komplementarne (Żarczyńska-Dobiesz i Chomątowska, 2014; Chen i in., 2021b). Co więcej, ta młoda kohorta bardzo dużą wagę przywiązuje do kwestii zrównoważonego rozwoju i zachowań prośrodowiskowych (Bulut i in., 2017; Balundé i in., 2020; Yusliza i in., 2020; Dąbrowski i in., 2022), co sprawia, że są bardziej świadomymi konsumentami (Seemiller i Grace, 2016; Dabija, 2018; Dabija i in., 2019, 2020; Diddi i in., 2019; Chen i in., 2021b).

Jak podkreślono wyżej, główną cechą odróżniającą generację Z od pozostałych jest silne przywiązanie do technologii, które wpływa również na różnice w spędzaniu czasu wolnego (Dąbrowski i Środa-Murawska, 2022). Generalnie przyjmuje się, że im starsza osoba, tym mniejszy odsetek korzystających z nowych technologii. Występują także różnice w korzystaniu z nich, pokolenie X najczęściej używa poczty elektronicznej i SMS-ów, pokolenie Y mediów społecznościowych (np. Facebook), a pokolenie Z różnego rodzaju nowych aplikacji, jak Snapchat i TikTok (Zhitomirsky-Geffet i Blau, 2016; Weimann i Masri, 2023).

Inne różnice w spędzaniu czasu wolnego dotyczą także oglądania telewizji, pomimo że dotychczas była to jedna z najpopularniejszych form spędzania czasu wolnego. Odsetek osób podejmujących tę aktywność jest tym wyższy, im starsze pokolenie (Kalmus i in., 2013; Seemiller i Grace, 2018). Pokolenie Z „oglądanie telewizji” traktuje jako korzystanie z platform VOD (ang. *Video On Demand*, pol. *wideo na żądanie*), które pozwalają im oglądać interesujące ich programy i filmy w dowolnym czasie (Seemiller i Grace, 2018). Pokolenie Z różni się też w odniesieniu do gier. Starsze pokolenia traktują gry jako formę aktywności na świeżym powietrzu lub gier planszowych. Z kolei generacja Z traktuje gry jako gry wideo (komputerowe, konsolowe lub na smartfonowe) (Çobanoğlu i in., 2018; Seemiller i Grace, 2018). Należy także wspomnieć o formie spędzania czasu wolnego jaką jest czytanie. Młodzież nie traktuje czytania

książek jako preferowanej aktywności (Merga, 2016) i robi to zdecydowanie rzadziej niż osoby starsze (Twenge, 2009; Voorveld i van der Goot, 2013).

Zainteresowanie geografów kwestiami przestrzennymi wśród dzieci i młodzieży przypadło na lata 90. XX wieku (Evans, 2008). Badacze zauważyli, że również te grupy są ważnymi aktorami w przestrzeni, a ich doświadczenia i zachowania przestrzenne różnią się od tych, które przejawiają dorośli, co jest również ważne ze względu na aspekt planistyczny (Evans, 2008). Do tej pory prace skupiały się na znaczeniu miejsc, przestrzeni codziennych aktywności czy dyskursów przestrzennych (Holloway i Valentine, 2000).

Pomimo poświęconej uwagi geografiom dzieci, a w szczególności rozkwitu tej tematyki w czasopiśmie *Children's Geographies*, prace poświęcone przestrzennym aspektom funkcjonowania młodzieży są nieliczne (Evans, 2008), a w szczególności w kontekście pokolenia Z. Stąd, geograficzne prace dotyczące tej grupy wnoszą istotny wkład w dalsze zrozumienie szeroko rozumianej młodzieży, zwłaszcza, że młodzi ludzie odgrywają kluczową rolę w społeczeństwie (Evans, 2008).

Każde pokolenie posiada swoje priorytety, doświadczenia i oczekiwania, a różnice pomiędzy poszczególnymi generacjami w tym zakresie są kluczowe. Pokolenia, o których wspomniano wyżej, ścierają się ze sobą. Poza oczywistymi wymiarami ścierania, jak społeczny czy polityczny, występuje tu również wymiar przestrzenny. Każde z pokoleń oczekuje, że przestrzeń będzie zaprojektowana pod ich potrzeby i oczekiwania (Düzenli i in., 2019). Dlatego należy identyfikować potrzeby i sposoby użytkowania przestrzeni przez różne grupy wiekowe czy pokoleniowe (Düzenli i in., 2019), by móc odpowiednio je projektować. Do tej pory najmniej zwracano uwagę na zachowania przestrzenne pokolenia Z, a w zasadzie zachowania wolnoczasowe pokolenia Z w przestrzeni. W rezultacie dotychczasowe ujęcia geograficzne i przestrzenne pokolenia Z nie dostarczają wiedzy na ten temat (por. Haddouche i Salomone, 2018; Walker, 2021; İlhan i in., 2022; Liu i in., 2023), co stanowi przesłankę do podjęcia badań podjętych w niniejszym opracowaniu.

2.5. Przestrzeń czasu wolnego młodzieży (pokolenia Z)

Analizując przestrzeń czasu wolnego młodzieży należy podkreślić, że pojęcie czasu wolnego badacze definiowali różnie na przestrzeni lat i w ramach poszczególnych dyscyplin. Nie mają wątpliwości, że czas wolny ma fundamentalne znaczenie dla zrozumienia współczesnego człowieka, a także całych społeczności (O'Leary, 1976; Caudwell i Browne, 2011). Czas wolny

jest przedmiotem zainteresowania wielu dyscyplin naukowych, w tym ekonomii (por. Nazareth, 2007; Huang i Deng, 2011; Smith, 2013), psychologii (por. Ajzen i Driver, 1991; Taylor i in., 2010; Mynarska, 2012), nauk o kulturze fizycznej i zdrowiu (por. Birkeland i in., 2009; Bednall i in., 2012; Galenkamp i in., 2016) czy socjologii (por. Bittman i Wajcman, 2000; Mattingly i Bianchi, 2003; Mullan, 2009).

Dla przykładu, pierwsze publikacje dotyczące czasu wolnego w socjologii związane są z pracami Veblena (1899) czy de Grazii (1962). Jednakże te prace nie koncentrowały się wyłącznie na czasie wolnym; traktowały go raczej jako temat dodatkowy, połączony z analizą funkcjonowania pracowników stanowiących siłę roboczą. W pierwszej połowie XX wieku, niewiele prac poruszało ten temat, w szczególności stawiając jako główny przedmiot analizy zjawisko czasu wolnego. Jednym z wyjątków była publikacja Lundberga i in. (1934), która badała czas wolny na amerykańskim przedmieściu. Również Hollingshead (1949) prowadząc szersze badania nad młodzieżą, wziął pod uwagę ich czas wolny. Jednakże dopiero w latach 60. XX wieku powstała socjologia czasu wolnego jako poddyscyplina socjologii (Roberts, 2010). Od tego czasu pojawiło się wiele prac analizujących dychotomiczny podział na czas pracy oraz czas wolny (Kaplan, 1975; Kando i Summers, 1971; Kelly, 1987).

Równolegle Dumazedier opublikował prace, w których podkreślał, że czas wolny stanowi zjawisko ulegające wydłużeniu oraz nabierające coraz większego znaczenia (por. Dumazedier, 1957, 1974). Uważał on, że czas wolny będzie odgrywał coraz ważniejszą rolę w społeczeństwie, stanowiąc źródło wewnętrznej satysfakcji (Stebbins, 2018). Pomimo apeli Dumazediera, by czas wolny uczynić centralnym pojęciem w badaniach socjologii czasu wolnego, nadal socjologiczne studia nad czasem wolnym korzystają z ogólnych teorii i koncepcji socjologicznych (Roberts, 2010; Stebbins, 2018).

W związku z powyższym, socjologia czasu wolnego do dnia dzisiejszego napotyka na wyzwania związane z próbą ugruntowania swojej pozycji na tle innych dyscyplin naukowych. Głównym problemem jest tutaj fakt, że nie ma spójnych klasyfikacji czasu wolnego. Zazwyczaj jest on dzielony na kategorie według przemysłów czasu wolnego (np. sport, turystyka, media, itd.), które oparte są jedynie na podstawie intuicji badaczy (Roberts, 2010). Co więcej, do tej pory brakuje reprezentatywnych badań dotyczących czasu wolnego w ujęciach krajowych. Brak tego typu badań i danych uniemożliwia budowanie nowych teorii i ich testowanie (Roberts, 2010). Należy także nadmienić, że interdyscyplinarność prowadzonych badań w zakresie czasu wolnego stanowi ograniczenie i szansę. Z jednej strony, nadal ogranicza rozwój

spójnych teorii i koncepcji czasu wolnego, z drugiej jednak dostarcza istotnych informacji z różnych perspektyw badawczych i dyscyplinarnych.

Również naukowcy zajmujący się rekreacją definiują czas wolny w odniesieniu do koncepcji rezydualnej zaproponowanej przez Dumazediera (1962). W Polsce Piotrowska (1994) i Toczek-Werner (2008) opisują czas wolny jako taki, który pozostaje człowiekowi po wypełnieniu przez niego wszystkich obowiązków, i który przeznaczony jest na odpoczynek, rozrywkę itp. Jest to ujęcie stawiające czas wolny w opozycji do czasu zajętego, np. spanie jako czynność biologiczna a relaks czy zakupy niezbędne do funkcjonowania człowieka a zakupy dla przyjemności (tzw. shopping). Czas wolny przedstawiany jest także jako opozycja czasu pracy (Burch, 1969; Kelly, 1972; Bombol, 2008; Dart, 2013). W takim podejściu czas wolny można podzielić na krótki (w trakcie dnia), średni (weekendowy), długi (wakacyjno-urlopowy) (Toczek-Werner, 2008).

Mówiąc o czasie wolnym należy także rozróżnić to pojęcie od pojęcia rekreacji. Rekreacja to dobrowolne, podejmowane dla przyjemności, zdrowia i relaksu zajęcia oraz aktywności w czasie wolnym (Wolańska, 1997; Ciućmański i Stanek, 2009), które odbywają się poza obowiązkami (Piotrowska, 1994). Toczek-Werner (2008) wskazuje, że są to: (1) zachowania, które człowiek realizuje w czasie wolnym, (2) wypoczynek i regeneracja, a także (3) pewne zjawisko społeczno-kulturowe wyrażone formami zachowania ludzi. Można zauważyć zatem, że czas wolny stanowi warunek wstępny podjęcia rekreacji (często rozumianej też jako aktywności spędzania czasu wolnego). Różnice występują też w dychotomii przestrzeni rekreacyjnych i przestrzeni czasu wolnego. Przykładowo, mówiąc o przestrzeniach rekreacyjnych nie ma mowy o przestrzeni domu czy mieszkania, ponieważ to pojęcie w głównej mierze dotyczy przestrzeni otwartych i publicznych. W przypadku czasu wolnego dom jako miejsce jest brany pod uwagę również w badaniach geograficznych (por. Dart, 2013).

Pisząc w pracy o zachowaniach lub aktywnościach wolnoczasowych, przyjmuje się, że są to wszelkie działania podejmowane przez jednostkę lub grupy społeczne w czasie wolnym (Wyrzykowski, 2005; Kaiser, 2018; Pawlusiński i Zmysłony, 2018). Winiarski (1989) i Kiełbasiewicz-Drozdowska (2001) wymieniają kilkanaście funkcji zachowań wolnoczasowych:

- 1) regeneracyjna;
- 2) rozrywkowa;

- 3) rozwojowa;
- 4) kompensacyjna (kompensacja braku ruchu, zabawy itp.);
- 5) kreacyjna (twórcze spełnianie się w zajęciach);
- 6) katarsyczna (funkcja pozwalająca na odreagowanie np. stresu);
- 7) integracyjna;
- 8) adaptacyjna;
- 9) stymulatywna (wspomaganie rozwoju człowieka);
- 10) korektywna (przeciwdziałanie powstaniu odchyleniom od normy np. w kontekście rozwoju fizycznego);
- 11) emancypacyjna (pozwala na uwolnienie się od norm społecznych);
- 12) ekonomiczna (dbanie o kondycję psychofizyczną zmniejsza wydatki na późniejsze leczenie);
- 13) społeczno-ideologiczna (kreowanie odpowiednich wzorców rekreacyjnych);
- 14) lokalizacyjna (sposób spędzania czasu wolnego; jednostka lokalizowana jest przez to w hierarchii społecznej).

Rys. 4. Determinanty podejmowania zachowań wolnoczasowych

Źródło: opracowanie własne na podstawie Winiarski (1989) i Kielbasiewicz-Drozdowska (2001)

Wielość funkcji zachowań wolnoczasowych ukazuje jak nieodłączny i ważny jest to element życia każdego człowieka. To znaczenie jest jeszcze większe dla młodzieży (Smith, 2013; Nagy i in., 2017; Beniwal, 2018).

Dyskutując o pojęciu czasu wolnego, należy także podkreślić, że istnieje wiele determinant podejmowania zachowań wolnoczasowych, od biologicznych i psychicznych, po społeczno-demograficzne i gospodarczo-ekonomiczne (por. rys. 4). Jako że lista tych czynników jest bardzo długa, w pracy, ze względu na ograniczenia wynikające z celu pracy, skoncentrowano się wybranych z nich wchodzących w skład dwóch ostatnich grup.

Same aktywności w czasie wolnym dzieli się także na bierne i czynne (w ramach których wyróżnia się wysiłek psychiczny i fizyczny) (Kielbasiewicz-Drozdowska, 2001; Toczek-Werner, 2008).

Należy także wspomnieć, że czas wolny w języku angielskim (w którym publikowana jest zdecydowana większość artykułów i książek na ten temat) ma dwojakie znaczenie: jakościowe (ang. *leisure*) i ilościowe (ang. *free time*). Wybitny badacz czasu wolnego Stebbins (2017) wyjaśnia, że w ujęciu jakościowym jest to niewymuszona aktywność podejmowana w

czasie wolnym (Cosgrove i Jackson, 1972; Lawrence, 2003; Russell, 2017), którą ludzie chcą wykonywać (Liu i in., 2020a) i wykonują ją w satysfakcjonujący sposób (Stebbins, 2017). W tym ujęciu można utożsamiać *leisure* z pojęciem rekreacji (por. Meyer i Niezgodna, 2018; Mansvelt, 2020). Natomiast w ujęciu ilościowym jest to po prostu ilość czasu wolnego (Russell, 2017) od nieprzyjemnych zobowiązań (Zuzanek, 2006; Stebbins, 2017). Łącząc te dwa ujęcia ze sobą, zaproponowano definicję, która została użyta w niniejszej dysertacji.

Warto nadmienić, że badacze wyróżniają także czas „pół-wolny” (ang. *semi-leisure*) (de Grazia, 1962; Dumazedier, 1974; Robinson i Godbey, 1997; Tarkowska, 2001), jako coś pomiędzy czasem wolnym a pracą. Stąd pojawienie się koncepcji tzw. czasu niedyskrecjonalnego, który definiowany jest jako zajęcia poza pracą, które nie do końca spełniają kryteria czasu wolnego (np. opieka nad dzieckiem, prasowanie itp.) (Davies, 1994; Bombol, 2008).

W postindustrialnym (ponowoczesnym), globalnym i informacyjnym świecie, czas wolny stanowi kwestię równie ważną co praca, jeśli nie ważniejszą. Wpłynęło na to szereg czynników, jednak wartymi odnotowania są: wydłużania czasu wolnego, krótszy czas spędzany w pracy (lub szkole), połączenie pracy i czasu wolnego, wzrost populacji niepracującej (uczniowie, studenci, ale też emeryci), popyt na lepszą jakość życia oraz różnorodne wykorzystanie czasu wolnego zależne od indywidualnych potrzeb (Jaretti i in., 1987; Walmsley i Lewis, 1997).

W tym miejscu należy podkreślić, że czas wolny poza wieloma innymi wymiarami, posiada również wymiar przestrzenny. Swoją cegiełkę do badań dokładają w tym zakresie geografowie, którzy nierzadko korzystając z koncepcji i efektów wyrosłych z innych dyscyplin, konceptualizują kwestie czasu wolnego geograficznie i przestrzennie (por. van der Land, 1998; Crouch, 2000, 2006, 2010; Aitchison, 2010; Pereira i Long, 2015; Duncan, 2017; O'Brien i in., 2017; Öner i Klaesson, 2017).

Czas wolny i przestrzeń są nieodłącznie powiązаныmi pojęciami, gdyż każde działania podejmowane w czasie wolnym odbywają się w przestrzeni, niezależnie od jej wymiaru (van der Burgt i Gustafson, 2013). Stąd, pisząc o przestrzeni i czasie wolnym należy wspomnieć o pojęciu przestrzeni czasu wolnego (ang. *leisure space*). To pojęcie jest najczęściej używane w języku angielskim (por. Rojek, 1989; Preston-Whyte, 2001; Wagner, 2014; Lloyd i in., 2019), stąd w języku polskim istnieje niewiele opracowań używających tego określenia (por. Duda, 2015; Kowalczyk i Derek, 2015). Z drugiej strony, publikacje anglojęzyczne w większości nie definiują pojęcia przestrzeni czasu wolnego, jakby termin ten był oczywistym konceptem, który

nie wymaga definiowania (por. Navarro i in., 2018; Liu i in., 2020b; Deshbandhu i in., 2022). Z pomocą przychodzą jednak relatywnie nieliczne polskie publikacje. W najprostszym ujęciu przestrzeń czasu wolnego to przestrzeń, w której odbywa się spędzanie czasu wolnego (Duda, 2018). Nieco inne podejście proponuje Włodarczyk (2011), który wskazuje, że przestrzeń czasu wolnego to część przestrzeni geograficznej, gdzie mają miejsce aktywności związane z konsumpcją czasu wolnego. Jednakże wyłącza z tej definicji przestrzeń domową, znajdującą się pod konkretnym adresem (miejscem zamieszkania) (Włodarczyk, 2009). Derek (2014) idzie dalej, i wymienia dwa wymiary przestrzeni czasu wolnego. Pierwsza z nich jest materialna (fizyczna) i stanowi fragmenty miasta celowo przeznaczone na zaspokojenie potrzeb związanych z zachowaniami wolnoczasowymi i spędzaniem czasu wolnego. Druga to przestrzeń społeczna, czyli fragmenty miasta, które zostały społecznie zaadaptowane do spędzania czasu wolnego (Derek, 2014). Z drugim ujęciem wiąże się społeczne wytwarzanie przestrzeni (szerzej opisane w pierwszych częściach rozdziału 2). Zgodnie z koncepcją społecznego wytwarzania przestrzeni, przestrzeń czasu wolnego jest kwestionowana, negocjowana, tworzona i doświadczana indywidualnie oraz zbiorowo (Massey, 2005; Watson i Ratna, 2011; van der Burgt i Gustafson, 2013). Dlatego, przestrzeń obecnie nie stanowi tylko formy funkcjonalnej, a jest pewną formą zaangażowania, w której to człowiek wytwarza przestrzeń czasu wolnego (Elkington i Gammon, 2015).

To właśnie celem geografii czasu wolnego jest zbadanie uwarunkowań przestrzennych dla spędzania czasu wolnego oraz jego konsekwencji dla przestrzeni w różnych wymiarach (Benthien, 1984). Jak podkreśla Coppock (1982) geografia czasu wolnego bada także interakcje zachodzące pomiędzy ludźmi w przestrzeni oraz między człowiekiem a środowiskiem naturalnym. To właśnie geografowie są w stanie wnieść najbardziej znaczący wkład w te analizy (Hall i Page, 2006), ponieważ postrzegają krajobraz i przestrzeń w całości (Kreisel, 2012).

W związku z nakreślonymi wyżej problemami, dotyczącymi przestrzeni czasu wolnego, w pracy zdecydowano się na rozumienie tego pojęcia jako dowolnej przestrzeni (fizycznej, społecznej, wirtualnej itp.), w której realizowany jest czas wolny.

Idąc tym tokiem rozumowania warto nadmienić, że w literaturze przedmiotu analizy geograficzne początkowo dotyczyły rekreacji (Butler, 2004). W latach 30., 40. i 50. XX wieku dominowała era opisowa przestrzeni rekreacyjnych (por. Sauer, 1921; McMurry, 1930; Joerg, 1935; Gilbert, 1949). W latach 60., 70. i 80. XX wieku przeważały prace dotyczące zarządzania przestrzenią rekreacyjną (por. Lucas, 1964; Wagar, 1964), przewidywania i wyjaśniania

wzorców przestrzennych i percepcji w rekreacji (Williams i Zelinsky, 1970), a także dystansu (podróży) pomiędzy miejską przestrzenią a terenami rekreacyjnymi (głównie wiejskimi, pozamiejskimi) (por. Mercer, 1970). W tym czasie zwrócono uwagę na planowanie przestrzeni rekreacyjnych, ze względu na postrzeganie rekreacji jako wspólnego zjawiska interakcji między człowiekiem a środowiskiem (Jansen-Verbeke i Dietvorst, 1987), jak również ukonstytuowanie się tzw. geografii czasu wolnego (Janiskee i Mitchell, 1989), którą Lechtenberger (1984) opisała jako najbardziej praktyczną dyscyplinę geograficzną. Lata 90. XX wieku objęły analizę barier w spędzaniu czasu wolnego, w tym finansowych, fizycznych i społecznych (por. Williams, 1995), a także przestrzenne analizy czasu wolnego odnoszące się do drugich domów (por. Dingsdale, 1986; Girard i Gartner, 1993; Chaplin, 1999). Na przełomie XX/XXI wieku (w tym do dziś) w związku z pojawieniem się „nowej geografii kulturowej”, powstały prace analizujące przestrzeń czasu wolnego w kontekście płci, ról społecznych, rasy i seksualności (por. Fairhurst i Hattingh, 1993; Aitchison i Jordan, 1998; Scraton i Watson, 1998; Aitchison, 1999, 2009; Burden, 1999; Preston-Whyte, 2001; Visser, 2003, 2008; Graziano, 2004; Caudwell i Browne, 2011; Prickett, 2011; Duncan i in., 2012; O'Brien i in., 2017). Przeprowadzane badania miały głównie charakter jakościowy.

Uformowało się także podejście ekonomiczne do przestrzeni czasu wolnego wraz z powstaniem analiz dotyczących m.in.: miejskiej geografii sieci innowacji związanych z czasem wolnym (por. Sørensen, 2008), rozmieszczenia i dostępności usług czasu wolnego (Hill i Athique, 2013) w kontekście podaży i popytu (por. Öner i Klaesson, 2017) oraz rozwoju regionalnego opartego na czasie wolnym, jako przestrzennych klastrów dla polityki przestrzennej (por. Meekes i in., 2017).

Współcześnie różne subdyscypliny geografii zajmują się badaniem czasu wolnego, jednakże najważniejszą wydaje się geografia człowieka (a w jej ramach geografia społeczna). Główne podejmowane tu wątki badawcze dotyczą relacji pomiędzy miejscem a wzorcami zachowań w czasie wolnym (por. Williams i Patterson, 2008; Glover, 2017) oraz rolami przestrzeni czasu wolnego w kształtowaniu zachowań i tożsamości ludzi (por. Mowl i Towner 1995; Zhu i in., 2010). Do tej pory w ramach prowadzonych badań wykazano, że na spędzanie czasu wolnego zdecydowany wpływ ma bliskość (dostępność) geograficzna (Lehto i in., 2022). Przestrzenie rekreacyjne są częściej odwiedzane, gdy znajdują się bliżej miejsca zamieszkania (Neuvonen i in., 2007). Jednak większość badań w tym kontekście dotyczy preferencji, a nie samych wzorców przemieszczania się (Lehto i in., 2022). Niniejsze badanie również nie bada wzorców przemieszczania się, jednak konceptualizuje przestrzeń i miejsca spędzania czasu

wolnego w odniesieniu do miejsca znaczącego. Jak konstatują Liu i in. (2020a) większość badań nie analizowała cech przestrzennych, a także uwarunkowań aktywności w czasie wolnym. Koncentrowały się one jedynie na pojedynczych rodzajach aktywności wolnoczasowych (por. Harms i in., 2014). Zaprojektowane badanie bierze pod uwagę szerokie spektrum zachowań wolnoczasowych.

W Polsce badania dotyczące miejskiej przestrzeni czasu wolnego prowadziła Marta Derek. Dotyczyły wykorzystania obszarów przemysłowych na funkcje czasu wolnego w polskich miastach (Derek, 2016), a więc szeroko rozumianego zagospodarowania przestrzennego. Jak wskazywała Derek (2014), gdy porównuje się ze sobą różne miasta, można zauważyć, że składowe przestrzeni czasu wolnego są w nich bardzo podobne. Ciekawym zatem jest sprawdzenie czy podobieństwo można także zauważyć w preferowanych przez pokolenie Z typach przestrzeni czasu wolnego w miastach różnej wielkości. Takie pytanie związane jest z faktem, że badacze są zgodni, iż wielkość jednostki przestrzennej różnicuje wiele aspektów szeroko rozumianego życia społecznego (por. Schlöpfer i in., 2014; Ross i Portugali, 2018). Ma to również związek z procesami globalizacji i homogenizacji kulturowej, które mają wyraz w unifikacji sposobów spędzania czasu wolnego (Gronow i Southerton, 2009).

Pozytywistyczne definicje przestrzeni, z biegiem lat obejmujące jedynie jej aspekt fizyczny (geometryczny) (por. Smale, 2006), doprowadziły do charakteryzowania przestrzeni jako „pustego kontenera” bez żadnych znaczeń (cech) (Cresswell, 2004). Stąd, wcześniejsze badania przestrzeni w czasie wolnym skupiały się przede wszystkim na lokalizacji i odległości, analizując empirycznie obserwowalne aspekty przestrzeni (fizycznej) (Johnson i Glover, 2013), np. gdzie ludzie spędzają czas wolny (Mowen i Confer, 2003; Lin i Morais, 2008) czy gdzie znajdują się zasoby rekreacyjne (Tarrant i Cordell, 1999; Nicholls, 2001; Wolch i in., 2005; Dahmann i in., 2010). Ta sytuacja się zmienia i badacze zwracają coraz większą uwagę na nadawane znaczenia przestrzeni przez jej użytkowników (por. Johnson i Glover, 2013). Choć oczywiście niniejsza praca również częściowo bada, gdzie pokolenie Z spędza czas wolny, to nie jest to jedyny wymiar (niemniej potrzebny do dalszych analiz) rozpatrywania przestrzeni czasu wolnego, kierując swoją uwagę na aspekt doświadczenia i dokładając do tego soczewkę GISową. Dlatego uzyskanie nowej wiedzy na temat przestrzeni polskich miast jako miejsca spędzania czasu wolnego przez pokolenie Z przyczyni się do rozszerzenia wiedzy geograficznej dotyczącej czasu wolnego.

Kolejną kwestią bardzo istotną z punktu widzenia przestrzeni czasu wolnego jest rozwój technologii. Pojawienie się i rozpowszechnienie internetu oraz nowych technologii (w tym

komputerów, smartfonów itp.) wpłynęło na zmianę zachowań społecznych, w tym zachowań w trakcie czasu wolnego (Nimrod i Adoni, 2012). Część życia człowieka, w tym jego czasu wolnego, przeniosła się do sfery online. Stąd największą różnicą pomiędzy klasycznym spędzaniem czasu wolnego (offline), a czasem wolnym online jest aspekt przestrzenny (Nimrod i Adoni, 2012). W początkowych ujęciach przestrzeni wirtualnej, czy też cyberprzestrzeni, badacze pojmowali rozrywkę online jako zapośredniczoną przez interfejs, znajdującą się w metaforycznej przestrzeni (Bauwens, 1994; Roberts i in., 2002). Obecnie jednak, większość naukowców ujmuje ją jako pełnoprawną przestrzeń, nakładającą się na inne wymiary przestrzeni (społeczną, materialną) (Kellerman, 2014; Best i Butler, 2015; Aslesen i in., 2019). Konsekwencją pojawienia się nowych technologii jest także zmniejszenie się odrębności czasu wolnego, co powoduje, że czasem ciężko go odróżnić od czasu pracy lub czasu niedyskrecjonalnego, ponieważ czas wolny w przestrzeni wirtualnej jest na wyciągnięcie ręki (Nimrod i Adoni, 2012).

Nimrod i Adoni (2012) uważają, że fizyczne miejsca i przestrzenie tracą na znaczeniu w przypadku czasu wolnego online, ponieważ uczestnictwo w przestrzeni wirtualnej w trakcie spędzania czasu wolnego może odbywać się w dowolnym fizycznym miejscu na Ziemi. Hampton i in. (2010) uważają, że środowisko zewnętrzne w trakcie czasu wolnego online, ma bardzo niewielki wpływ na doświadczenie. Jednakże inni badacze nie są co do tego zgodni. Wskazują oni, że przestrzeń hybrydowa, która wytwarza się na pograniczu przestrzeni fizycznej i wirtualnej, ma znaczenie w doświadczeniu obydwu przestrzeni (de Souza e Silva, 2006; Caldwell, 2013; Herckis i in., 2020). W kontekście czasu wolnego, przestrzenie rekreacyjne mają miejsce zarówno w świecie fizycznym, jak i wirtualnym. Tak jak człowiek może wytwarzać społeczną przestrzeń czasu wolnego w przestrzeni fizycznej, może to wykonywać także w przestrzeni wirtualnej. Jednak, w przeciwieństwie do świata fizycznego, świat wirtualny nie ma granic (Nimrod i Adoni, 2012).

Dyskusje i pytania na temat czy czas wolny zostanie całkowicie przejęty przez coraz powszechniejszą rozrywkę w przestrzeni wirtualnej (nazywanej początkowo cyberprzestrzenią), pojawiły się na przełomie XX i XXI wieku (por. Bassett i Wilbert, 1999; Lawrence, 2003). Jak pokazał czas, nie były to obawy uzasadnione. Jednakże nadal brakuje badań nad przestrzeniami czasu wolnego. Ostatecznie, czas wolny online nie zastępuje tego offline. Te dwa rodzaje czasu wolnego współistnieją ze sobą, a wręcz w obecnym świecie są nierozłączne, nakładając się na siebie. Generalnie, rozwój tzw. „społeczeństwa wypoczynkowego” oraz powiązane z nim przemiany społeczne i kulturowe sprawiły

pojawienie się różnego rodzaju nowych form spędzania czasu wolnego (Kreisel, 2004). Co więcej, pojawienie się nowych aktywności wolnoczasowych spowodowało pojawienie się nowych przestrzeni czasu wolnego (Meyer i Niezgoda, 2018). Co istotne, te aktywności powodują dynamiczne zmiany w tych przestrzeniach (Meyer i Niezgoda, 2018). Jak wskazuje Kreisel (2004), przestrzeń czasu wolnego coraz częściej przechodzi z wymiaru „prawdziwego” do wymiaru „wirtualnego” (Crawford, 2013), co oznacza, że badania czasu wolnego powinny uwzględniać również bardziej abstrakcyjne „przestrzenie działania”. Tę transformację opisywali już Bassett i Wilbert (1999) nazywając ją praktykami rekreacyjnymi w cyberprzestrzeni. Wydaje się, że pokolenie Z jako pokolenie globalne, korzystające z rozrywek multimedialnych, idealnie wpisuje się w przedmiot tych badań.

Niemniej, według prof. Wincentego Okonia, pedagoga oraz specjalisty z zakresu dydaktyki, czas wolny to czas pozostający „do dyspozycji jednostki po wykonaniu przez nią zadań obowiązkowych, pracy zawodowej, nauki obowiązkowej w domu, w szkole oraz niezbędnych zadań domowych” (Okoń, 2001, s. 45). Wydaje się, że jest to najbardziej adekwatne określenie czasu wolnego w odniesieniu do młodzieży. Bowiem, jak wskazuje Michniuk (2016) czas wolny dzieci i młodzieży różnicować należy z czasem wolnym osób dorosłych. Przede wszystkim, ze względu na ograniczenia narzucane w formach jego spędzania przez osoby trzecie oraz obowiązku nauki. Bez względu jednak na przyjętą definicję, czas wolny pełni szereg istotnych i niezbędnych dla prawidłowego rozwoju funkcji w życiu dzieci i młodzieży: przyczynia się do ich socjalizacji (Sichling i Plöger, 2018), kształtowania osobowości (Beniwal, 2018), a także potwierdzania samodzielności i suwerenności (niezależność od rodziców) (Roberts, 1999). Młodzież kontestuje to również w sposób przestrzenny, spędzając czas wolny w określony sposób i w określonych miejscach (Abbott-Chapman i Robertson, 2001; Glover, 2017). Tu należy podkreślić, że badania nad czasem wolnym zaczęły rozwijać się w latach 50. XX wieku (Hennion, 1960), przy czym koncentrowały się one głównie na spędzaniu czasu wolnego przez osoby dorosłe. Chociaż sama tematyka czasu wolnego była przedmiotem wcześniejszych opracowań, w tym najważniejszych dla badań nad czasem wolnym, tj. „Theory of the Leisure Class” Thorsteina Veblena (1899), „Leisure, the Basis of Culture” Josefa Piepera (1952) oraz „Of Time, Work, and Leisure” autorstwa Sebastiana de Grazii (1962). Natomiast pierwsze badania dotyczące spędzania czasu wolnego przez dzieci przeprowadzone zostały w Danii w latach 1957-1958, a młodzieży w Izraelu w 1954 (Hennion, 1960). Rozwój badań nad czasem wolnym łączyć należy z francuskim socjologiem i pedagogiem Joffre Dumazedierem (Zajączkowski, 1959).

Powszechnie przyjmuje się, że jest on twórcą najbardziej powszechnej i pierwszej definicji „czasu wolnego” (por. Lorenc i Machnio, 2006; Róg, 2018). Jednocześnie był on współorganizatorem cyklu trzech konferencji UNESCO, których ustalenia przyczyniły się do rozpoczęcia badań nad czasem wolnym. Konferencji, w których uczestniczyli badacze z 10 krajów Europy (Niemcy, Belgia, Dania, Francja, Wielka Brytania, Holandia, Włochy, Polska, Szwajcaria oraz była Jugosławia), a w trakcie których po raz pierwszy wskazano na potrzebę poznania form spędzania czasu wolnego wśród określonych populacji, w tym młodzieży (Hennion, 1958). Kolejne lata przyniosły dalszy rozwój badań poświęconych spędzaniu czasu wolnego, w tym przez młodzież.

W odniesieniu do aktualnych badań wspomnieć z pewnością należy opracowanie Reesa (2017), który w holistyczny sposób analizuje ten temat. W swoim opracowaniu zbadał podobieństwa i różnice w codziennych aktywnościach młodzieży z szesnastu różnych krajów. Wnioskiem płynącym z tych badań jest fakt, że rozkład czasowy aktywności młodzieży w krajach europejskich jest bardzo podobny. Badacze z Hiszpanii wykazali, że głównymi aktywnościami wolnoczasowymi pokolenia Z są rekreacja ruchowa i rozrywka cyfrowa, podczas gdy mało angażują się oni w działania wolontariackie i obywatelskie (Caballo Villar i in., 2017). Dominacja rozrywki cyfrowej wskazana została również przez Coll i in. (2014), Thomée i in. (2015) oraz Spilkovą (2015). Inne badania nad młodzieżą w tym temacie dotyczą społecznych różnic w kontekście nudy w czasie wolnym (Spruyt i in., 2018), związkach między popularnością młodzieży w grupie rówieśniczej a ich preferencjami w spędzaniu czasu wolnego (de Bruyn i Cillessen, 2008), a także związków pomiędzy potrzebami psychologicznymi a aktywnością fizyczną w czasie wolnym (McDavid i in., 2014).

W odniesieniu do czasu wolnego młodzieży należy również zauważyć, że czas wolny dla tej grupy może mieć niejednoznaczny charakter. Badacze wskazują, że czas wolny może stanowić coś więcej niż relaks i przyjemność. W ostatnich latach pojawiła się presja społeczna wymagająca od dzieci i młodzieży, by w ramach swojego czasu wolnego pozyskiwała dodatkową wiedzę i umiejętności (Zeijl, 2001). Jest to efekt obserwowany w nowoczesnym społeczeństwie, gdzie pojawia się presja związana z przyszłym zatrudnieniem na rynku pracy (Zeijl, 2001). Bez dodatkowych zajęć, które odbywają się teoretycznie w czasie wolnym, młoda osoba może nie mieć zagwarantowanego sukcesu zawodowego w przyszłości (Du Bois-Reymond i in., 1998; Zeijl, 2001). Jednak zasadnym pytaniem jest, czy rzeczywiście można mówić wtedy o czasie wolnym, zgodnie z zaprezentowanymi definicjami czasu wolnego w niniejszej pracy.

Natomiast w odniesieniu do badań polskich koncentrujących się na czasie wolnym młodzieży należy na wstępie zaznaczyć, że jeszcze w latach 50. XX wieku nie funkcjonowało określenie czas wolny. Jak podkreśla Mroczkowska (2016) w 1957 roku Nowakowski (1957) „pisał, iż w języku polskim nie posiadamy francuskiego odpowiednika le loisir czy angielskiego the leisure” (Mroczkowska, 2016, s. 361). Natomiast dwa lata później Zajęczkowski (1959) napisał, że w polskim języku naukowym „przyjęło się już wyrażenie „czas wolny”, chociaż używa się go nieraz w sensie niezbyt sprecyzowanym” (s. 126). Kolejne lata to rozwój badań nad czasem wolnym, jednak badania te były podporządkowane pewnym wytycznym zgodnie z myślą, iż „pożądanym w socjalizmie model spędzania wolnego czasu wymaga wykształcenia określonych postaw, obyczajów, wartości i sposobów zachowań” (Markiewicz, 1968, s. 250). Dopiero po roku 1989 można mówić o dynamicznym rozwoju badań poświęconych spędzaniu czasu wolnego. Wyraźny wzrost zainteresowania związany był w Polsce z transformacją systemową i związaną z nią transformacją ustrojową.

Generalnie można wskazać, że w Polsce badania dotyczące młodzieży i czasu wolnego:

- mają wymiar pedagogiczny (por. Bobrowski, 2007; Macioł-Kisiel, 2008; Puciato i Szczebak, 2011);
- stanowią analizy z zakresu nauk o zdrowiu (por. Wołowski i Jankowska, 2007);
- nie obejmują swoimi kryteriami wiekowymi pokolenia Z (por. Macioł-Kisiel, 2008) lub nie konceptualizują ich w kontekście pokoleniowym (por. Kmiecińska, 2019; Zbucki i Dąbrowski, 2020);
- nie podejmują tematu czasu wolnego jako holistycznego zagadnienia, często badając jego niewielki wycinek (por. Wołowski i Jankowska, 2007; Jurewicz, 2009; Puciato i Szczebak, 2011; Martyka, 2012; Zaniewska, 2012).

Pierwszym holistycznym opracowaniem poświęconym polskiemu funkcjonowaniu pokolenia Z w czasie wolnym jest praca Dąbrowskiego i Środy-Murawskiej (2022). Dowiedli oni, że struktura aktywności wolnoczasowych pokolenia Z jest zdominowana przez rozrywkę multimedialną, jak: korzystanie z internetu, oglądanie filmów na platformach VOD i YouTube oraz słuchanie muzyki. Co więcej, wykazali, że to za sprawą procesów globalizacji i homogenizacji kulturowej (z krajów zachodnich), rozpowszechniane są podobne formy spędzania czasu wolnego w Polsce.

Jeszcze mniej opracowań dotyczy czasu wolnego w ujęciu przestrzennym, a tym bardziej w odniesieniu do zachowań wolnoczasowych pokolenia Z. Tematyka ta jest ważna z punktu widzenia badań geograficznych, gdyż zgodnie ze stwierdzeniem Croucha (2006), czas wolny jest tworzony i konsumowany w przestrzeniach. Zatem badania spędzania czasu wolnego odnoszone są również do przestrzeni, przy czym przestrzeń ta nie zawsze jest materialna. Jak piszą Crouch i Lubben (2003), przestrzeń może być metaforyczna i wyobrażona, a także wirtualna. Potwierdza to także przełomowa praca Lefebvre'a (1991) konceptualizująca triadę przestrzenną. Takie nowe koncepcje przestrzeni pozwalają spojrzeć na nią z zupełnie innej perspektywy oraz zrozumieć ją w różnych, mniej lub bardziej abstrakcyjnych i klasyfikowalnych kontekstach, obejmujących nowoczesne przestrzenie czasu wolnego młodzieży (Crouch, 2006). Stąd geografia czasu wolnego skupia się obecnie bardziej na procesach czasu wolnego w przestrzeni. Jest ona także postrzegana jako relacyjna i dynamiczna, obejmując produkcję i konsumpcję przestrzeni (Crouch, 1999).

Powyższe stwierdzenia implikują potrzebę badania „nowych” geografii czasu wolnego młodzieży, zawierających przestrzenie niejednokrotnie wymykające się standardowym opisom oraz nakładające się wzajemnie na siebie (Crouch, 2006). Poza tym, istniejące opracowania dotyczące czasu wolnego, podkreślają potrzebę objaśnienia w jaki sposób konkretne społeczności wykorzystują daną przestrzeń w zachowaniach wolnoczasowych (Johnson i Glover, 2013).

Dotychczasowe badania nad przestrzeniami czasu wolnego młodzieży wykazały, że grupa ta szuka prywatnych przestrzeni, by spędzać czas wolny z przyjaciółmi, pomimo rozwoju ICT (Abbott-Chapman i Robertson, 2001, 2009; Robertson i Williams, 2004) oraz że przestrzeń jest inicjatorem pewnych zachowań młodych osób, spełniając podstawową rolę w kształtowaniu ich tożsamości (Hodkinson i Lincoln, 2008; Robinson, 2009; Peters, 2010; Holt i in., 2013; Codina i in., 2017; Samson i Leichty, 2022). Dlatego ważne jest zbadanie zachowań wolnoczasowych młodzieży, w tym pokolenia Z, w przestrzeni fizycznej i społecznej (Copeland, 2004; Wilson i in., 2010).

W literaturze międzynarodowej badania przestrzeni czasu wolnego młodzieży, w tym pokolenia Z odnoszą się do:

- przestrzeni zamkniętych (Hoare i in., 2016; Oswald i in., 2020; Ghani i in., 2022; Wales i in., 2022);

- przestrzeni mieszkaniowych (Korpela, 1992; Abbott-Chapman i Robertson, 2001, 2015; Arends i Hordijk, 2016; López-Sintas i in., 2017; Höglhammer i in., 2018);
- przestrzeni handlowo-usługowych (Travlou i in., 2008; Gray i Manning, 2022; Saarikkomäki i Lampela, 2022; Pettersen i in., 2023);
- zieleni (Clark i Uzzell, 2006).

Dodatkowo, część z nielicznych badań dotyczących problematyki czasu wolnego młodzieży w przestrzeni, realizowanych było w sposób jakościowy (por. Robinson, 2009; Sichling i Plöger, 2018). W niniejszej pracy zaproponowano podejście ilościowe, co pozwoliło na reprezentatywne dla całej Polski prześledzenie podjętej tematyki.

Uzyskanie nowej wiedzy na temat przestrzeni polskich miast jako miejsca spędzania czasu wolnego przez pokolenie Z przyczyni się do rozszerzenia wiedzy geograficznej dotyczącej czasu wolnego.

3. Aktywności wolnoczasowe pokolenia Z

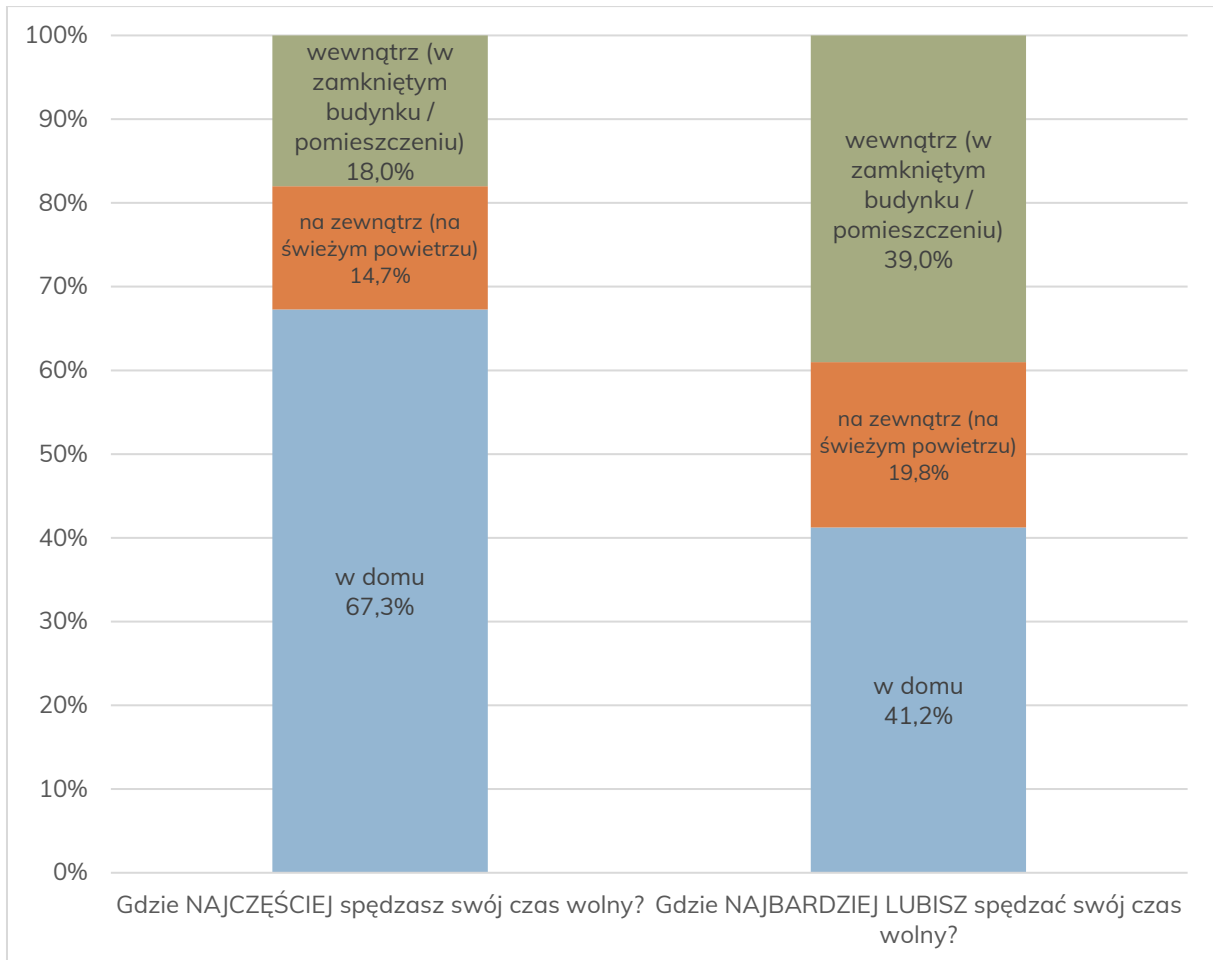
Jak argumentowano w części teoretycznej opracowania, zachowania wolnoczasowe pokolenia Z w ujęciu przestrzennym nie stanowiły dotychczas przedmiotu kompleksowych badań. Niniejsza dysertacja ma m.in. za zadanie wypełnienie luki poznawczej w tym zakresie. Ze względu na dużą złożoność problemu analiza wyników wymaga kolejno rozpatrzenia aspektów związanych (1) z aktywnościami wolnoczasowymi przedstawicieli pokolenia Z, (2) z charakterystyką przestrzeni (znaczących miejsc) spędzania czasu wolnego oraz (3) z zachowaniami w czasie wolnym powiązanych z przestrzenią miast.

W części empirycznej dotyczących pierwszego obszaru (1), bazującej na wynikach badania ankietowego, skoncentrowano się na kwestiach takich jak:

- miejsca, w których generacja Z najczęściej spędza swój czas wolny i miejsca, w których młodzież najbardziej lubi spędzać swój czas wolny;
- osoby, z którymi generacja Z lubi spędzać czas wolny;
- formy spędzania czasu wolnego pokolenia Z;
- częstotliwość korzystania ze smartfona przez pokolenie Z oraz częstotliwość korzystania podczas spędzania czasu wolnego (np. podczas spotkania ze znajomymi, czytania książki, oglądania filmu).

W pierwszej kolejności skoncentrowano się na miejscach, w których pokolenie Z najczęściej spędza czas wolny. Dotychczasowe badania dotyczące przestrzeni czasu wolnego, w podstawowym jej podziale, grupowane są na przestrzeń mieszkalną (dom), przestrzeń wewnątrz budynków oraz na zewnątrz, tj. na świeżym powietrzu (Korpela, 1992; Abbott-Chapman i Robertson, 2001). Sprawdzenie, w której z tej grup przestrzeni pokolenie Z spędza czas wolny jest istotne, ze względu na jej charakterystykę, która wskazuje, że ze względu na dominację rozrywki cyfrowej młodzi mogą preferować i spędzać więcej czasu w domu (Abbott-Chapman i Robertson, 2015). Jak wykazano w trakcie badań, generacja ta w zdecydowanej większości spędza czas wolny w domu (67,3%). Zdecydowanie rzadziej, takimi miejscami są wnętrza budynków i pomieszczeń zamkniętych (18,0%) (siłownia, basen, dom kultury, restauracja, itp.) oraz przestrzenie na zewnątrz, na świeżym powietrzu (14,7%) (rys. 5). Miejsca, w których spędza czas badane pokolenie, skonfrontowano z miejscami, w których pokolenie to najbardziej lubi spędzać czas. Tutaj z kolei wykazano, że w porównaniu do 2/3

respondentów, którzy spędzają czas w domu, znacznie mniej niż połowa badanych (41,2%) rzeczywiście lubi spędzać tu czas. Z kolei dwukrotnie więcej badanych chciałoby spędzać czas we wnętrzach budynków i pomieszczeniach zamkniętych (39%) niż może to robić. Nieco wyższy był z kolei udział osób, które najbardziej lubią spędzać na zewnątrz, na świeżym powietrzu (19,8%) niż rzeczywiście to robią (rys. 5).

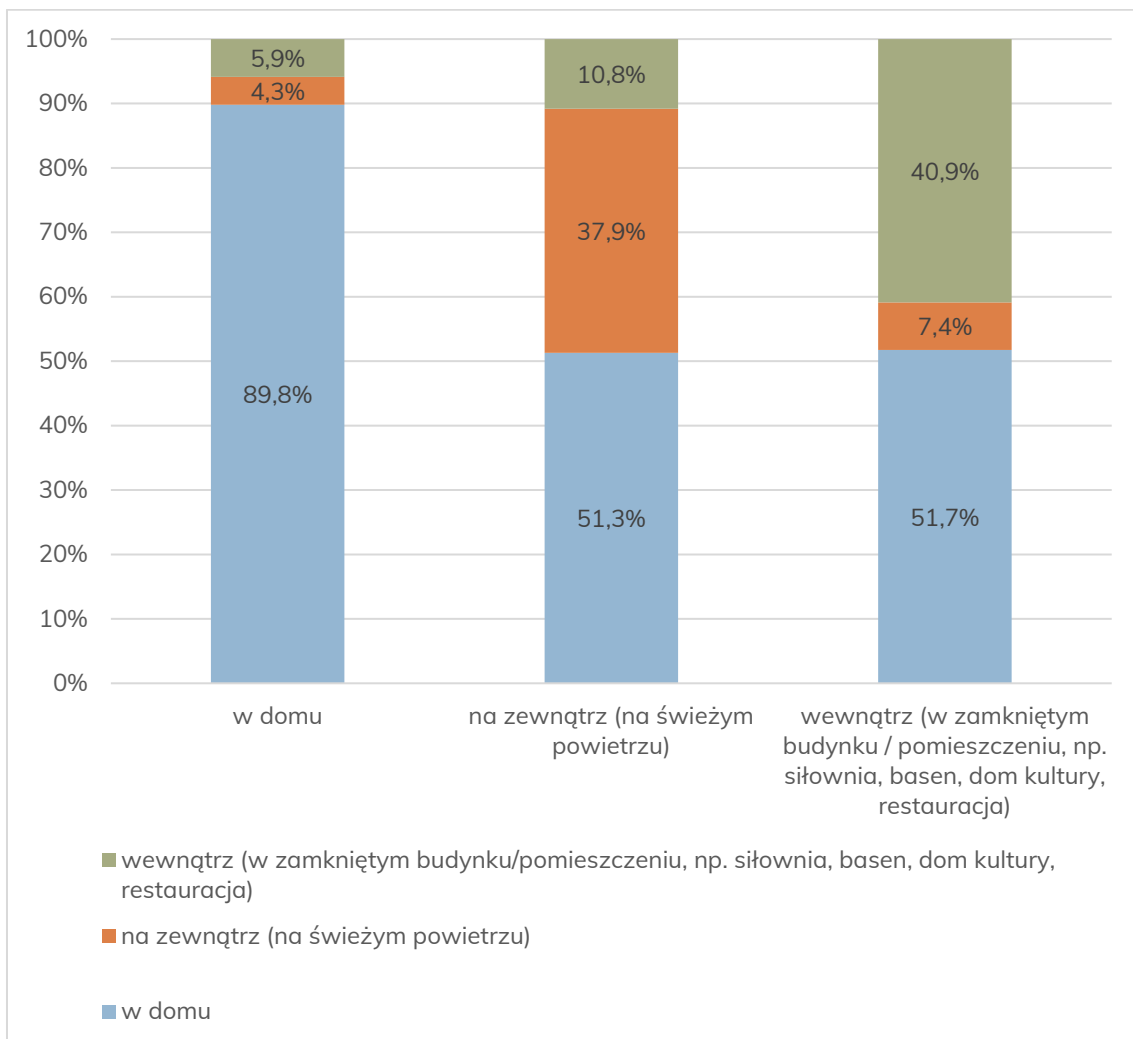
Rys. 5. Struktura odpowiedzi na pytanie: „Gdzie NAJCZĘŚCIEJ spędzasz swój czas wolny?” oraz „Gdzie NAJBARDZIEJ LUBISZ spędzać swój czas wolny?”

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowanych (N=8776)

Rozbieżności pomiędzy miejscami, gdzie pokolenie Z spędza czas wolny a najbardziej lubi spędzać ten czas, skłaniają do sprawdzenia relacji pomiędzy tymi dwoma kwestiami (rys. 6). Jak się okazało, największa zgodność została odnotowana w grupie osób, które wskazały dom jako miejsce spędzania czasu wolnego.

Młodzież, która preferuje spędzanie czasu wolnego w domu, również w nim spędza najczęściej swój czas wolny (89,8%). Odmienna sytuacja występuje w przypadku dwóch pozostałych kategorii. Reprezentanci pokolenia Z preferujący miejsca na świeżym powietrzu,

najczęściej spędzają go w domu (51,3%), a dopiero w drugiej kolejności na świeżym powietrzu (37,9%). Gdy preferowanym miejscem jest lokalizacja w zamkniętym budynku lub pomieszczeniu (wewnątrz), młodzi najczęściej spędzają czas w domu (51,7%) oraz wewnątrz (40,9%). Jest to jedyna kategoria, w której zamknięte miejsce osiąga wysokie wartości procentowe, w przeciwieństwie do domu (5,9%) oraz miejsc na świeżym powietrzu (10,8%). Przedstawiona zależność jest istotna statystycznie, zarówno dla samej zależności (tab. 5), jak i dla samego efektu tej zależności (tab. 6). Współczynnik kontyngencji dla tej zależności wynosi 0,487 (tab. 6), co oznacza, iż siła tej zależności jest ponadprzeciętna.

Rys. 6. Preferencje a aktywność w zakresie miejsc spędzania czasu wolnego przez pokolenie Z

(zmienna niezależna – najbardziej lubisz, zmienna zależna – najczęściej)

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowanych (N=8776)

Tab. 5. Test Chi-kwadrat dla pytań: „Gdzie NAJBARDZIEJ LUBISZ spędzać swój czas wolny” oraz „Gdzie NAJCZĘŚCIEJ spędzasz swój czas wolny?”

	Wartość	df	Istotność asymptotyczna (dwustronna)
Chi-kwadrat Pearsona	1712,486 ^a	4	< 0,001
Iloraz wiarygodności	1589,405	4	< 0,001
Test związku liniowego	803,922	1	< 0,001

a. 0,0% komórek (0) ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5. Minimalna liczebność oczekiwana wynosi 159,86.

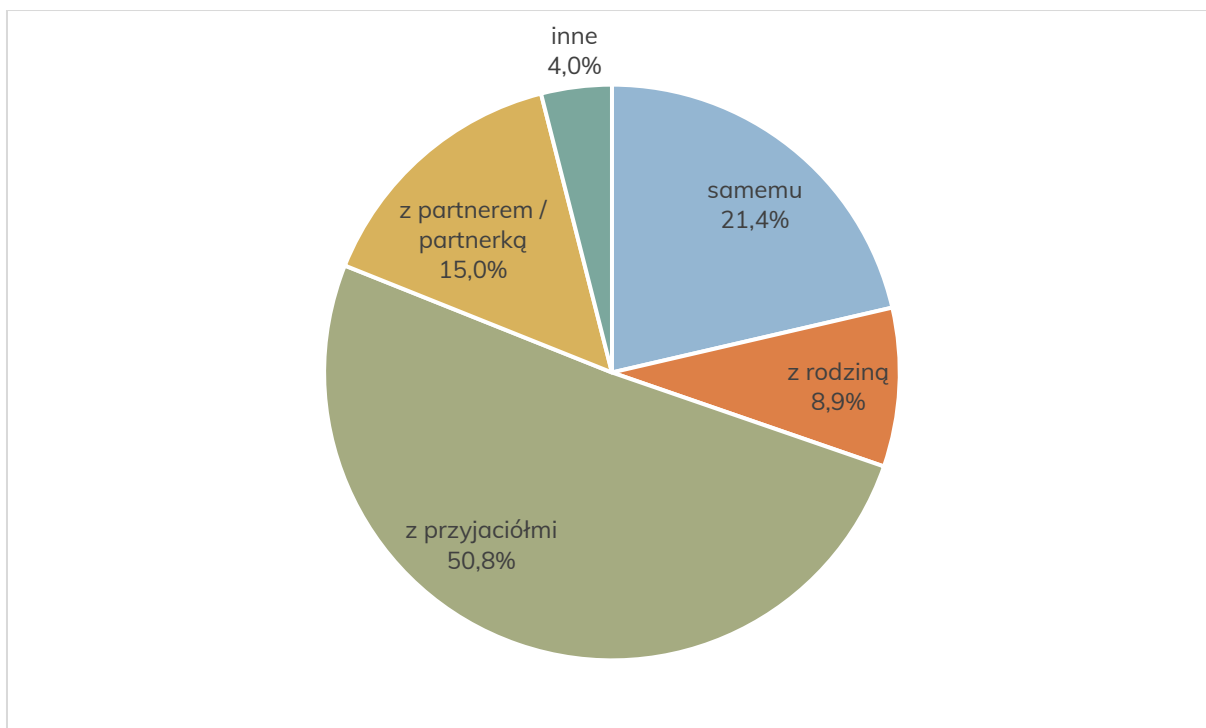
Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowanych (N=8776)

Tab. 6. Współczynnik kontyngencji dla pytań: „Gdzie NAJBARDZIEJ LUBISZ spędzać swój czas wolny” oraz „Gdzie NAJCZĘŚCIEJ spędzasz swój czas wolny?”

	Wartość	Istotność przybliżona
Współczynnik kontyngencji	0,487	< 0,001

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowanych (N=8776)

Następnie zapytano przedstawicieli pokolenia Z, z kim preferują spędzanie swojego czasu wolnego. To kluczowe zagadnienie dla młodzieży, ponieważ ich wybór towarzystwa (lub jego brak) w określonych miejscach decyduje o tym, czy poczują się częścią lokalnej społeczności (Brown, 2013). Jak pokazały wyniki badań (rys. 7), ponad połowa badanych spędza czas wolny z przyjaciółmi (50,8%). Takie preferencje badanych są tutaj w pełni zrozumiałe, jako że młodzi ludzie dużą część swojego czasu wolnego spędzają z grupą rówieśniczą. Znacznie rzadziej wskazywani byli w tym kontekście: partner / partnerka (15,0%) oraz rodzina (8,9%). Co interesujące, aż 21,4% ankietowanych wskazało, iż najbardziej woli czas spędzać samemu, a 4,0% – wybrano opcje „inne”, w której najczęściej pojawiały się zwierzęta domowe, a także nieznanymi osoby poznane w internecie, najczęściej w grach online.

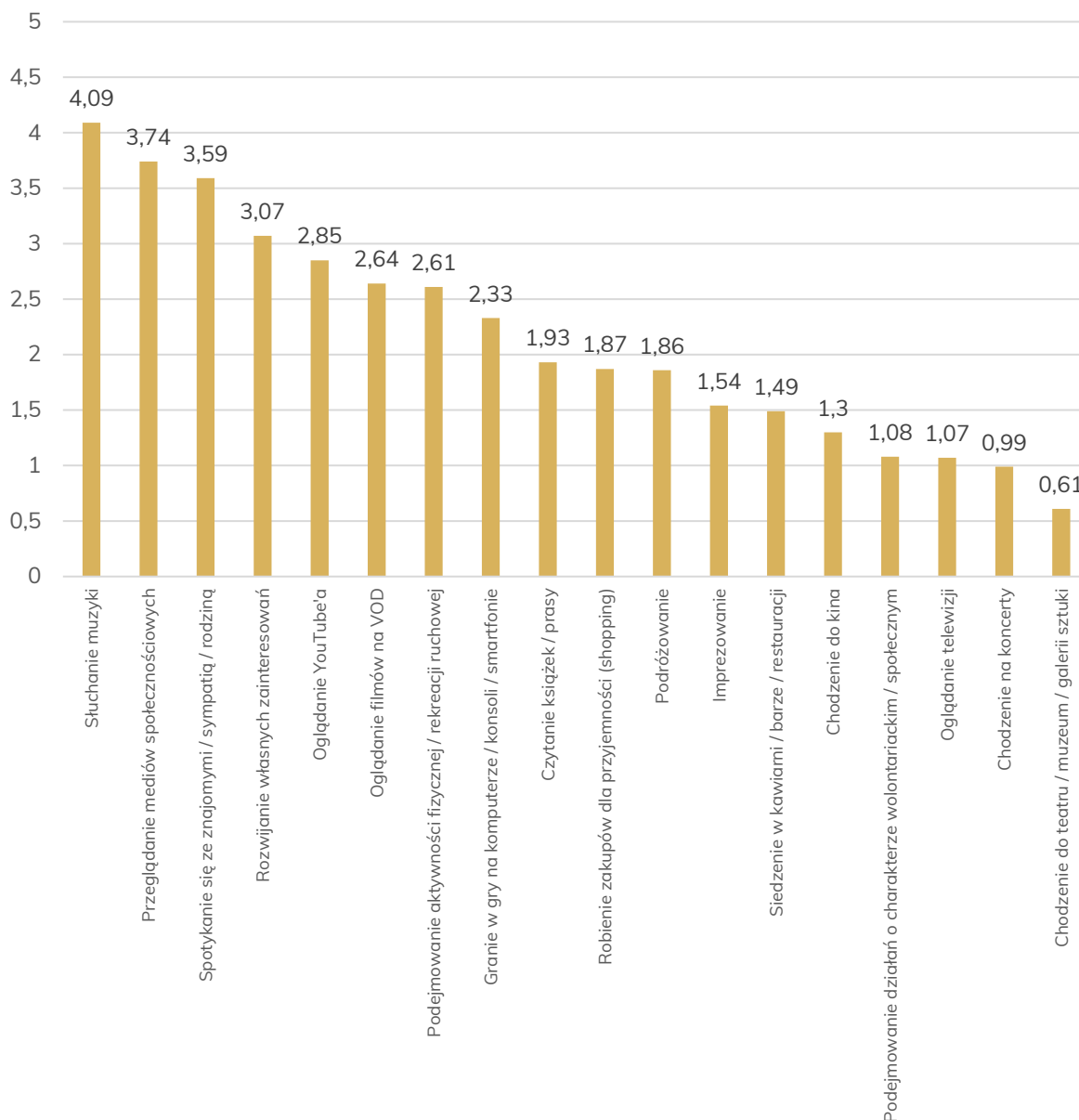

Rys. 7. Struktura odpowiedzi na pytanie: „Z kim lubisz spędzać swój czas wolny?”

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowanych (N=8776)

Badanych zapytano również o to, jak często podejmują określone formy czasu wolnego. Jak wspomniano wcześniej, to pytanie zaprojektowano głównie na podstawie zaktualizowanego badania Victoria Longitudinal Study (VLS). Ponadto, to samo pytanie zadano respondentom w poprzednim realizowanym przez autora badaniu (por. Dąbrowski i Środa-Murawska, 2022). Stąd przekonanie, że przedstawiony zamknięty katalog aktywności wolnoczasowych jest wyczerpujący. Pytanie miało charakter zamknięty z wariantami odpowiedzi do wyboru. Przy czym każdy z wariantów był przedstawiony w postaci skali 6-stopniowej, w której 0 – oznaczało, że dana aktywność nie jest w ogóle realizowana przez reprezentantów pokolenia Z, zaś 5 – że aktywność podejmowana jest bardzo często. Aby w przejrzysty sposób przedstawić preferencje młodzieży w tym zakresie, posłużono się dla każdego wariantu średnią arytmetyczną, a uzyskane wartości uporządkowano od tych, które wskazywane były najczęściej, do tych, które były w najmniejszym stopniu podejmowane przez ankietowanych. Jak wykazano (rys. 8), reprezentanci pokolenia Z najczęściej słuchali muzyki ($\bar{x}=4,09$), ale także: przeglądali media społecznościowe ($\bar{x}=3,74$), spotykali się ze znajomymi / sympatią / rodziną ($\bar{x}=3,59$) oraz rozwijali własne zainteresowania ($\bar{x}=3,07$). W dalszej kolejności: oglądali YouTube’a ($\bar{x}=2,85$), oglądali filmy na VOD ($\bar{x}=2,64$), podejmowali aktywność fizyczną lub rekreację ruchową ($\bar{x}=2,61$) i grali na komputerze / konsoli / smartfonie

($\bar{x}=2,33$). Znacznie rzadziej czytali książki lub prasę ($\bar{x}=1,93$), robili zakupy dla przyjemności (shopping) ($\bar{x}=1,87$), podróżowali ($\bar{x}=1,86$), imprezowali ($\bar{x}=1,54$), siedzieli w kawiarni / barze / restauracji ($\bar{x}=1,49$), chodzili do kina ($\bar{x}=1,30$), podejmowali działania o charakterze wolontariackim / społecznym ($\bar{x}=1,08$) i oglądali telewizję ($\bar{x}=1,07$). Najrzadziej zaś chodzili na koncerty ($\bar{x}=0,99$) i do teatru, muzeum i galerii sztuki ($\bar{x}=0,61$).

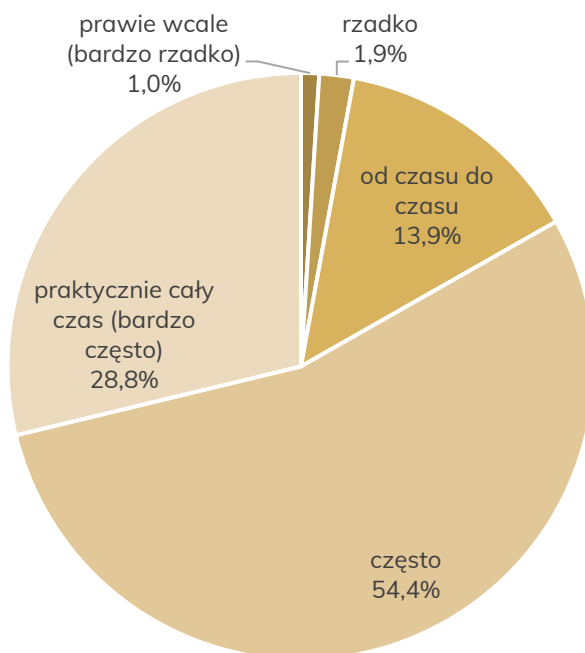

Rys. 8. Średnia arytmetyczna dla wariantów odpowiedzi na pytanie: „Jak często podejmujesz następujące formy spędzania czasu wolnego?”

Uwaga: Każdy wariant mógł przyjąć wartości pomiędzy 0 = nigdy, a 5 = bardzo często (pytanie wielokrotnego wyboru)

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowanych (N=8776)

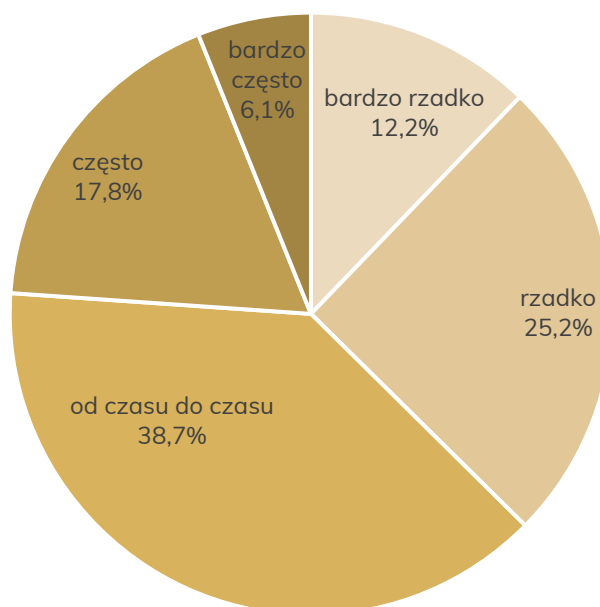
Zważywszy na specyfikę pokolenia Z oraz na preferencje tej generacji, ankietowanych zapytano również, z jaką częstotliwością korzystają ze smartfona i jednocześnie, czy robią to w czasie wolnym. Odnośnie pierwszej kwestii, wykazano, że zgodnie z oczekiwaniami smartfon jest ważnym elementem codziennego życia młodzieży. Aż 54,5% badanych zadeklarowało, że korzysta ze smartfona często, a 28,8%, że praktycznie cały czas. Tylko 13,9% respondentów podało, że korzysta ze smartfona od czasu do czasu, dalej 1,9%, że rzadko, a 1,0% – prawie wcale (bardzo rzadko) (rys. 9).

Rys. 9. Struktura odpowiedzi na pytanie: „Jak często korzystasz ze smartfona w ciągu przeciętnego dnia?”

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowanych (N=8776)

Dość zbliżony był rozkład odpowiedzi na pytanie: jak często korzystasz ze smartfona podczas spędzania czasu wolnego. Jak podawali reprezentanci pokolenia Z, 38,7% z nich korzystało ze smartfona w czasie wolnym od czasu do czasu, 17,8% – często, a 6,1% – bardzo często. Ponadto, 25,2% badanych korzystało ze smartfona w czasie wolnym rzadko, a 12,2% – bardzo rzadko (rys. 10). Dlatego też sprawdzono, czy istnieje statystycznie istotna zależność pomiędzy tymi zmiennymi (tab. 7). Zależność ta została potwierdzona testem chi-kwadrat (tab. 8), tj. udowodniono, że istnieje relacja pomiędzy częstotliwością korzystania ze smartfona a korzystaniem ze smartfona w czasie wolnym. Efekt tej zależności także jest istotny statystycznie i wynosi 0,460. Oznacza to, że siła tej zależności jest duża (tab. 9).

Rys. 10. Struktura odpowiedzi na pytanie: „Jak często korzystasz ze smartfona podczas spędzania czasu wolnego?”

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowanych (N=8776)

Tab. 7. Tabela krzyżowa dla pytań: „Jak często korzystasz ze smartfona w ciągu przeciętnego dnia?” oraz „Czy korzystasz ze smartfona podczas spędzania czasu wolnego?”

		Jak często korzystasz ze smartfona w ciągu przeciętnego dnia?					Ogółem
		prawie wcale (bardzo rzadko)	rzadko	od czasu do czasu	często	praktycznie cały czas (bardzo często)	
Czy korzystasz ze smartfona podczas spędzania czasu wolnego?	bardzo rzadko	83,0%	48,5%	26,0%	10,2%	4,6%	12,2%
	rzadko	11,3%	33,0%	41,4%	28,1%	11,9%	25,2%
	od czasu do czasu	3,8%	15,5%	27,3%	43,4%	38,1%	38,7%
	często	0,0%	1,9%	4,8%	16,6%	28,0%	17,8%
	bardzo często	1,9%	1,0%	0,5%	1,7%	17,4%	6,1%
Ogółem		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowanych (N=8776)

Tab. 8. Test Chi-kwadrat dla pytań: „Jak często korzystasz ze smartfona w ciągu przeciętnego dnia?” oraz „Czy korzystasz ze smartfona podczas spędzania czasu wolnego?”

	Wartość	df	Istotność asymptotyczna (dwustronna)
Chi-kwadrat Pearsona	1476,749 ^a	16	<,001
Iloraz wiarygodności	1317,6	16	<,001
Test związku liniowego	1062,05	1	<,001

a. 4,0% komórek (1) ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5. Minimalna liczebność oczekiwana wynosi 3,21.

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowanych (N=8776)

Tab. 9. Współczynnik kontyngencji dla pytań: „Jak często korzystasz ze smartfona w ciągu przeciętnego dnia?” oraz „Czy korzystasz ze smartfona podczas spędzania czasu wolnego?”

	Wartość	Istotność przybliżona
Współczynnik kontyngencji	0,460	< 0,001

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowanych (N=8776)

Podsumowując tę część wyników dotyczącą aktywności wolnoczasowych pokolenia Z, na pierwszy plan wysuwa się bardzo duże przywiązanie do technologii podczas realizacji różnych form spędzania czasu wolnego. Wyraża się ono zarówno w najczęściej podejmowanych aktywnościach, takich jak słuchanie muzyki, przeglądanie mediów społecznościowych, oglądaniu YouTube'a i filmów w serwisach VOD, jak i dużej częstotliwości korzystania ze smartfona w ciągu dnia oraz podczas spędzania czasu wolnego. Odzwierciedlenie ma to również w miejscu, w którym młodzież najczęściej i najchętniej spędza swój czas wolny, czyli własnym domem, gdzie omawiana generacja może najłatwiej i najczęściej korzystać z aktywności wirtualnych.

4. Charakterystyka przestrzeni (znaczących miejsc) spędzania czasu wolnego pokolenia Z

W dalszej części opracowania skoncentrowano się na opisie samej przestrzeni, której obraz można nakreślić na podstawie przeprowadzonego badania ankietowego. Aby jednak zaprezentować, jakie przestrzenie zostały wskazane przez pokolenie Z w rozumieniu znaczącego miejsca w spędzaniu czasu wolnego, skorzystano z kompleksów użytkowania terenu (KU) i pokrycia terenu (PT).

Kompleksy użytkowania terenu (KU) według bazy BDOT10k, to wydzielona część pokrycia terenu (PT) w postaci zabudowy o zróżnicowanej funkcjonalności. Poniżej krótko omówiono, na co składają się poszczególne kompleksy użytkowania terenu.

Kompleks mieszkaniowy, jak sama nazwa wskazuje, to osiedla mieszkaniowe. Mogą być pojmowane zarówno jako przestrzeń na świeżym powietrzu w pobliżu miejsca zamieszkania (Höglhammer i in., 2018; Hewitt i in., 2020), a także jako zamknięta przestrzeń mieszkalna lub domowa (Smagacz-Poziemska, 2014; López-Sintas i in., 2017). Pomimo że w definicjach różnić się może podejście do charakteru przestrzeni mieszkaniowej, należy podkreślić, że cechą je łączącą jest fakt, iż jest to życiowe centrum jednostki.

Biorąc pod uwagę kompleks przemysłowo-gospodarczy, badacze są zgodni co do definicji przestrzeni industrialnej. Jest to przestrzeń, w której realizowana jest działalność polegająca na wytwórstwie lub przetwórstwie dóbr, a także świadczeniu mniej lub bardziej uciążliwej działalności gospodarczej (Elkington i Gammon, 2015; Žlender i Gemin, 2020). Pomimo że jest to przestrzeń nieprzeznaczona do spędzania czasu wolnego, dla młodzieży może stanowić odpowiedni teren do realizacji wybranych form spędzania czasu wolnego, z dala od kontroli dorosłych (Žlender i Gemin, 2020). Tym samym dokonuje się społeczne wytwarzanie przestrzeni czasu wolnego.

Kompleks handlowo-usługowy zawiera dwie główne kategorie terenów: centra handlowe (galerie handlowe), które zazwyczaj stanowią obiekty zamknięte (Abbott-Chapman i Robertson, 2015; Saarikkomäki i Lampela, 2022) oraz tereny handlowe otwarte, takie jak targowisko lub bazar (Gray i Manning, 2022). Istniejące analizy podkreślają duże znaczenie centrów handlowych w spędzaniu czasu wolnego (Spilková, 2012), w szczególności dla młodzieży (Saarikkomäki i Lampela, 2022; Pettersen i in., 2023), która często szuka przestrzeni, gdzie może czuć się swobodnie (Abbott-Chapman i Robertson, 2015).

Kolejny kompleks – komunikacyjny – to wszelkie przestrzenie związane z ruchem transportowym, np. ulica, droga, dworzec autobusowy. Podobnie jak w przypadku kompleksu przemysłowo-gospodarczego są to nietypowe przestrzenie do spędzania czasu wolnego, jednakże młodzież dosyć chętnie realizuje formy spędzania czasu wolnego właśnie na tych terenach. W literaturze tereny komunikacyjne głównie są konceptualizowane jako teren ulicy (Abbott-Chapman i Robertson, 2001; Hall i Page, 2006; Robinson, 2009). Jednak można je rozumieć także jako szersze spektrum (He i in., 2019), tak jak wspomniano powyżej. Właśnie w ten ostatni sposób przyjęto ich definicję w pracy.

Jednym z istotniejszych kompleksów jest sportowo-rekreacyjny. Generalnie, w populacji jest to jeden z najczęściej wybieranych terenów do spędzania czasu wolnego (Strandell i Hall, 2015). Obejmuje on zarówno przestrzenie zamknięte, jak i hale sportowe (Małachowski, 2011; Abbott-Chapman i Robertson, 2015; Mansvelt, 2020), a także tereny otwarte, takie jak park i ośrodek sportowo-rekreacyjny (Clark i Uzzell, 2006; Düzenli i in., 2010). Podsumowując, są to wszelkie przestrzenie i obiekty, które umożliwiają uprawianie sportu i rekreacji.

Kompleks usług hotelarskich stanowią hotele, kempingi i ośrodki wypoczynkowe. Oczywiście tego typu obiekty wiążą się zazwyczaj ze spędzaniem czasu wolnego. Jednak, jeśli chodzi o przestrzenie związane z wypoczynkiem w miejscu zamieszkania, należy wiązać je z rozwojem wirtualnych form spędzania czasu wolnego. Spowodował on, że w tych przestrzeniach można spędzać czas wolny będąc bardziej osadzonym w przestrzeni wirtualnej, niż fizycznej (Nimrod i Adoni, 2012).

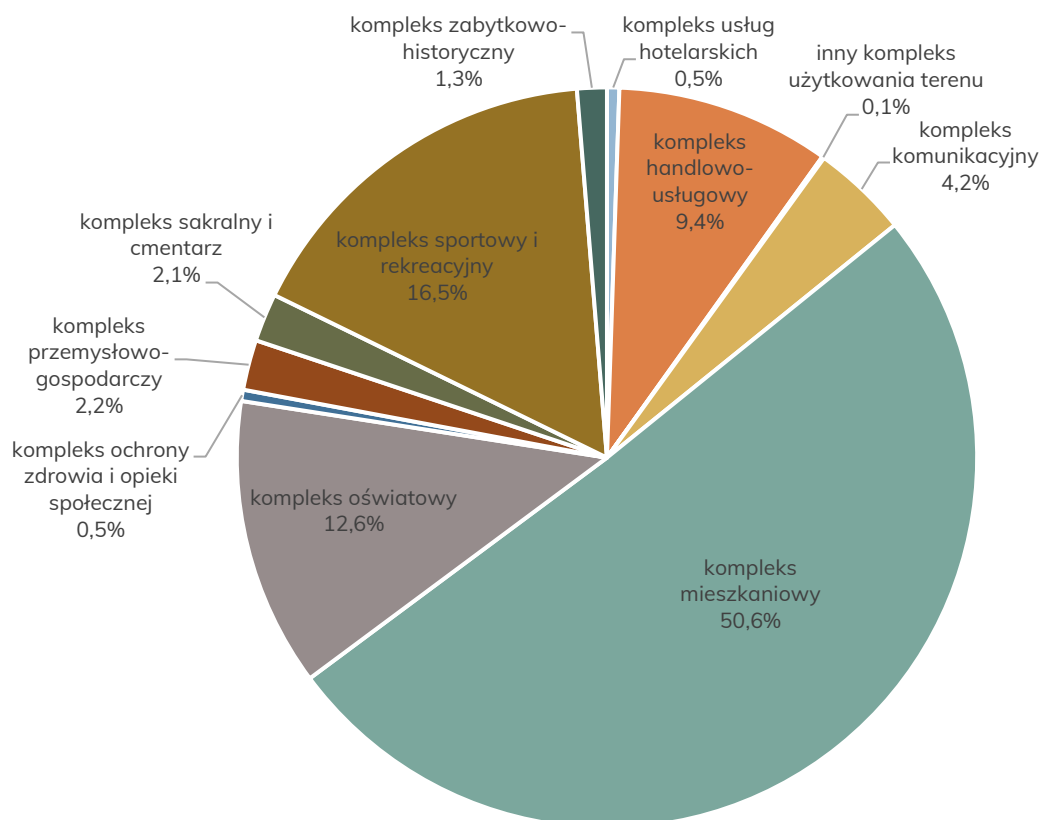
Ważnym kompleksem, mając na uwadze młode osoby, jest kompleks oświatowy. Składa się on z terenów, na których swoje siedziby mają placówki edukacyjne. W przypadku młodych osób są to w szczególności szkoły różnego szczebla edukacji. Mogą mieć one również duże znaczenie w spędzaniu czasu wolnego, gdyż młodzi znają te przestrzenie, co wpływa na chęć przebywania w nich (Evans, 2008), np. po lekcjach. Należy zatem oddzielić czas zajęty, który polega na nauce w szkole, od czasu wolnego, który realizowany jest po lekcjach (Meyer i Niezgodna, 2018) i może odbywać się na terenach oświatowych.

Kompleksem, który nie kojarzy się ze spędzaniem czasu wolnego, jest kompleks ochrony zdrowia i opieki społecznej, który obejmuje tereny szpitalne, przychodni czy domów opieki społecznej. Mimo to, miejsca znajdujące się na terenach opieki zdrowotnej są tak zaprojektowane, iż przyciągają osoby w czasie wolnym, w szczególności, gdy tereny te cechują się dużym udziałem zieleni (Campion i in., 2016; Zhao i in., 2022).

W ramach kompleksu zabytkowo-historycznego można wyznaczyć: zespoły muzealne, pałacowe lub zamkowe, a także skanseny i fortyfikacje. Są to najczęściej obszary dziedzictwa kulturowego i historycznego (Środa-Murawska i in., 2021b), identyfikowane głównie z turystyką (Carter, 2010; Su i in., 2020), która jest specyficzną formą spędzania czasu wolnego. Aczkolwiek dla rdzennych mieszkańców, mogą one stanowić także przestrzeń spędzania czasu wolnego (Li i in., 2023b).

Pozostałe kompleksy to „kompleks sakralny i cmentarz” oraz „inny kompleks użytkowania terenu”, na który składają się zasadniczo poligony wojskowe.

Przechodząc do wyników dotyczących przestrzeni rozumianej jako kompleksy użytkowania terenu (zgodnie z bazą BDOT10k), znaczące miejsca pokolenia Z znajdują się w większości w kompleksach mieszkaniowych (50,6%) (rys. 11). Wartymi odnotowania kompleksami są także: sportowy i rekreacyjny (16,5%), oświatowy (12,6%) oraz handlowo-usługowy (9,4%). O wiele mniej znaczących miejsc znajduje się w kompleksach: komunikacyjnych (4,2%), przemysłowo-gospodarczych (2,2%), sakralnych (2,1%) i zabytkowo-historycznych (1,1%).

Rys. 11. Przestrzenie (kompleksy użytkowania terenu), w których znajdują się znaczące miejsca spędzania czasu wolnego pokolenia Z

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowanych (N=8776)

Zanim zaprezentowane zostaną wyniki dotyczące pokrycia terenu, pokrótce omówiono każdą z jego kategorii.

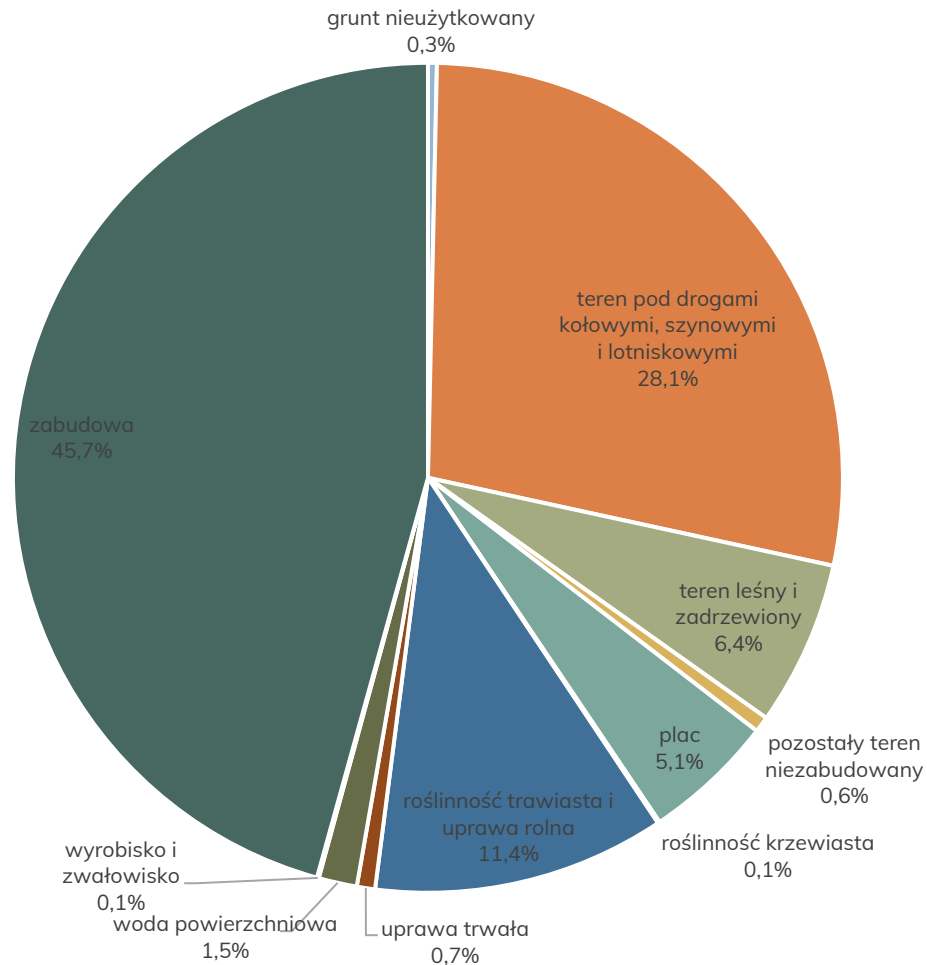
Główna kategoria – zabudowa – to każdego rodzaju zabudowania. Składają się na nią zabudowy: wielorodzinna, jednorodzinna, przemysłowo-składowa i handlowo-usługowa. To w niej zachodzi właśnie najwięcej form spędzania czasu wolnego, a szczególnie tych osadzonej w przestrzeni wirtualnej (Shaw i Yu, 2009).

Interesująca jest kategoria gruntów nieużytkowanych i „pozostałych terenów niezabudowanych”. W literaturze funkcjonują one jako przestrzenie opuszczone, tj. przestrzenie, które są niewykorzystane (Németh i Langhorst, 2014; Gasperi i in., 2016; Kim, 2016), a także te, które straciły swoje funkcje (Kotval-K, 2016; Kim i in., 2018). Wskazuje się, że te przestrzenie mogą być pewnym inicjatorem działań na ich terenach (Ghose i Pettygrove, 2014), w tym w zakresie spędzania czasu wolnego (Jeong i in., 2021).

Podobnymi terenami do opisanych powyżej są także „tereny pod drogami kołowymi, szynowymi i lotniskowymi”, które stanowią przestrzenie mniej lub bardziej zagospodarowane na czas wolny (np. skatepark pod wiaduktem). Tak jak w przypadku powyższych przestrzeni, tak i te są idealnymi terenami dla społecznego wytwarzania przestrzeni i adaptacji przez młodzież do swoich własnych potrzeb. Taka sama sytuacja obejmuje tereny placów oraz wyrobisk i zwałowisk.

Oczywistym wyborem przestrzeni spędzania czasu wolnego są tereny związane z naturą. Głównymi kategoriami w tym zakresie są: woda powierzchniowa (a w jej ramach również okolice terenów nadwodnych, np. tereny nadrzeczne), tereny leśne i zadrzewione (w ich zakres nie wchodzi parki, które znajdują się w ramach kompleksu użytkowania terenu, w kategorii kompleksy sportowo-rekreacyjne), roślinność krzewiasta, uprawa trwała (do której zalicza się ogrody działkowe, plantacje i sady) oraz roślinność trawiastą i uprawę rolną. Tak jak do tej pory bardzo bogato udokumentowane jest spędzanie czasu wolnego na terenach wodnych i w ich okolicach (por. Curtis, 2003; Park i in., 2017) oraz w lasach (por. von Lindern i in., 2013; Deng i in., 2017), tak brak analiz, które ujmowałyby uprawę trwałą i rolną w zakresie spędzania czasu wolnego.

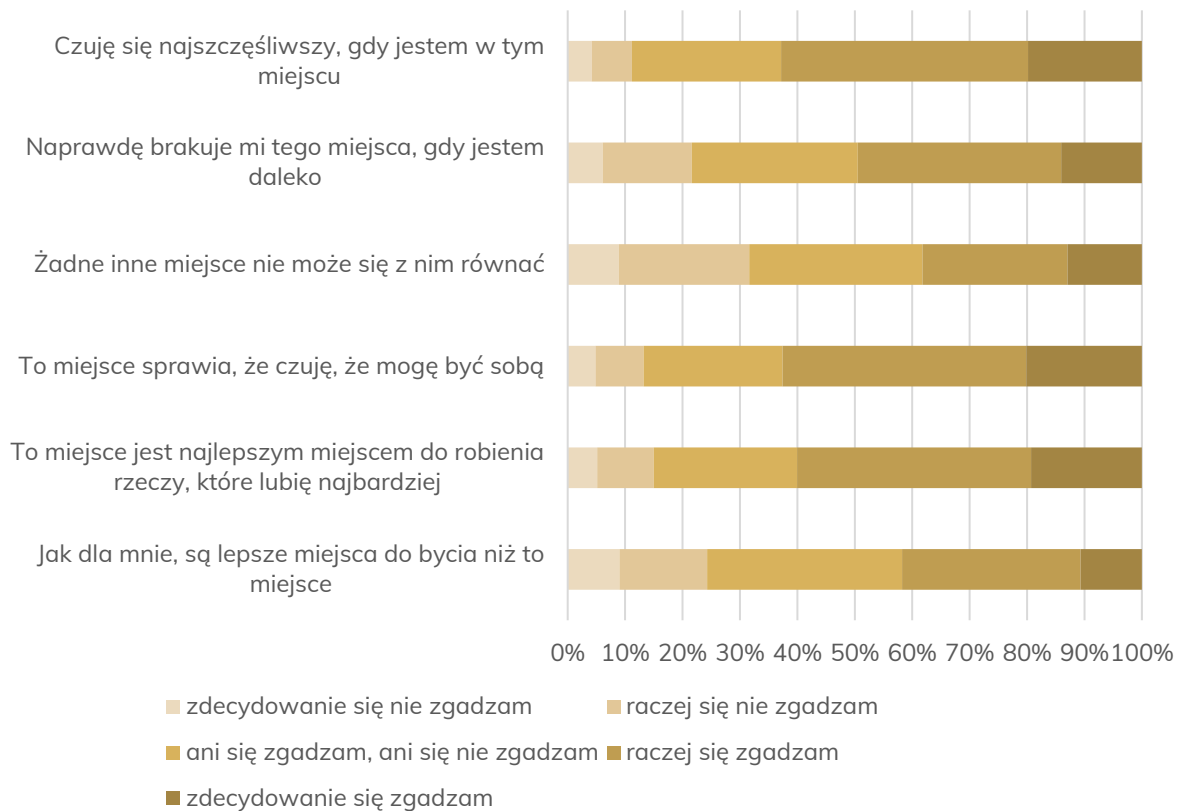
W ujęciu przestrzeni jako pokrycia terenu (zgodnie z bazą BDOT10k), znaczące miejsca pokolenia Z w spędzaniu czasu wolnego obejmują głównie: zabudowę (45,7%), tereny pod drogami kołowymi, szynowymi i lotniskowymi (28,1%) oraz roślinność trawiastą i uprawę rolną (11,4%) (rys. 12). Pozostałymi kategoriami przestrzeni, z udziałem powyżej 1% są: tereny leśne i zadrzewione (6,4%), place (5,1%) oraz woda powierzchniowa (1,5%).

Rys. 12. Przestrzenie (pokrycie terenu), w których znajdują się istotne (znaczące) miejsca spędzania czasu wolnego pokolenia Z

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowanych (N=8776)

Dla uzyskania szerszego obrazu znaczących miejsc w spędzaniu czasu wolnego pokolenia Z, pozyskano informacje dotyczące poczucia (znaczącego) miejsca (rys. 13). W pierwszej kolejności przeanalizowano to zagadnienie bez podziału na konkretne przestrzenie. Respondenci oceniali poszczególne komponenty poczucia miejsca w skali od 1 do 5, gdzie 1 to wartość najmniejsza, a 5 największa.

Rys. 13. Poczucie znaczącego miejsca

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowanych (N=8776)

Jak wspomniano w rozdziale drugim, poczucie miejsca składa się z trzech komponentów: przywiązania do miejsca, tożsamości miejsca i zależności od miejsca.

W przypadku przywiązania do miejsca, można zauważyć, iż we wskazanych miejscach reprezentanci pokolenia Z w większości czują się najszczęśliwsi, gdy spędzają tam swój czas wolny (odsetek pozytywnych odpowiedzi, tj. „raczej się zgadzam” i „zdecydowanie się zgadzam” wynosi 62,8%). Blisko połowie ankietowanych (49,5%) brakuje tego miejsca, gdy jest od niego daleko. Jednak zdania młodzieży są podzielone, gdy zostali zapytani o to czy żadne inne miejsce nie może się z nim równać. Odsetek pozytywnych odpowiedzi wynosi 38,2%; negatywnych 31,6%, a zdania na ten temat nie posiada 30,1% respondentów. Średnia dla przywiązania do miejsca wynosi 3,38 (w skali od 1 do 5, gdzie 1 to wartość najmniejsza, a 5 największa).

Odnosząc się do tożsamości miejsca, ankietowani w większości wskazali, iż zaznaczone przez nich miejsce sprawia, że czują, iż mogą być sobą (62,6%). Wartość dla tożsamości miejsca to 3,65.

Ostatni komponent – zależność od miejsca – znajduje odzwierciedlenie w dwóch pytaniach. W pierwszym z nich łącznie 60,1% ankietowanych stwierdziło, że wybrane przez nich miejsca jest najlepszym miejscem do robienia rzeczy, które lubią najbardziej. Jednakże w drugim pytaniu, młodzież wskazała łącznie w 41,8%, iż są lepsze miejsca do bycia niż zaznaczone przez nich miejsce. Blisko co trzeci respondent nie ma zdania na ten temat, a co czwarty nie zgadza się z tą tezą. Średnia dla zależności od miejsca wynosi 3,2.

Podsumowując ten wycinek wyników, należy stwierdzić, iż w znaczących miejscach tożsamość miejsca odgrywa znaczącą rolę (3,65), a dopiero następnie przywiązanie do miejsca (3,38) i zależność od miejsca (3,2). Sprowadzając poczucie miejsce do jednego wskaźnika, okazuje się, że jest ono na ponadprzeciętnym poziomie i wynosi 3,36.

Szczegółowy podział wyników na poszczególne komponenty poczucia miejsca oraz konkretne przestrzenie (według kompleksów użytkowania terenu i pokrycia terenu) przedstawiają tabele 10 i 12. W odniesieniu do kompleksów użytkowania terenu wszystkie zależności spełniają warunki istotności statystycznej (tab. 11). Gdy, tak jak w tym przypadku, założenie chi-kwadrat nie jest spełnione, należy posilkować się ilorazem wiarygodności (por. rozdział 1.3), który jest istotny statystycznie. Istotne statystycznie jest również V Craméra, które informuje o mocy wpływu jednej zmiennej na drugą. Wskaźnik ten waha się od 0,099 do 0,133, co oznacza, że wpływ ten jest stosunkowo niewielki. W analizie poczucia miejsca z pokryciem terenu prawie wszystkie komponenty są istotne statystycznie (tab. 13), z wyłączeniem jednego, dotyczącego kwestii lepszego miejsca do bycia (zależność od miejsca). Wpływ przestrzeni na poczucie miejsca jest w tym wypadku mniejszy niż przy analizie kompleksów użytkowania terenu i nie przekracza wartości 0,1.

Tab. 10. Znaczące miejsca (kompleksy użytkowania terenu) a poczucie miejsca

KUHO	KUHU	KUIK	KUKO	KUMN	KUOS	KUOZ	KUPG	KUSC	KUSK	KUZA
Czuję się najszcześniejszy, gdy jestem w tym miejscu (PA)										
3,58	3,49	4,50	4,01	3,74	3,23	3,73	3,96	3,81	3,64	3,72
Naprawdę brakuje mi tego miejsca, gdy jestem daleko (PA)										
3,50	2,88	4,00	3,64	3,49	2,91	3,55	3,61	3,70	3,17	3,21
Żadne inne miejsce nie może się z nim równać (PA)										
3,33	2,58	4,00	3,30	3,24	2,84	2,82	3,33	3,26	2,99	3,00
To miejsce sprawia, że czuję, że mogę być sobą (PI)										
3,67	3,28	4,00	3,64	3,74	3,31	3,73	4,04	3,81	3,60	3,66
To miejsce jest najlepszym miejscem do robienia rzeczy, które lubię najbardziej (PD)										
3,83	3,56	4,50	3,69	3,67	3,18	3,55	3,78	3,53	3,64	3,38
Jak dla mnie, są lepsze miejsca do bycia niż to miejsce (PD)										
2,92	2,56	3,00	2,77	2,91	2,42	2,36	3,08	2,94	2,80	2,72
Średnia (SOP)										
3,47	3,06	4,00	3,51	3,47	2,98	3,29	3,63	3,51	3,31	3,28

Uwaga: Wartości przedstawione w tabeli to średnie. Skala odpowiedzi od 1 (zdecydowanie się nie zgadzam) do 5 (zdecydowanie się zgadzam)

Legenda: **PA** – place attachment (przywiązanie do miejsca), **PI** – place identity (tożsamość miejsca), **PD** – place dependence (zależność od miejsca), **SOP** – sense of place (poczucie miejsca).

Legenda: **KUHO** – usług hotelarskich, **KUHU** – handlowo-usługowy, **KUIK** – inny, **KUKO** – komunikacyjny, **KUMN** – mieszkaniowy, **KUOS** – oświatowy, **KUOZ** – ochrony zdrowia, **KUPG** – przemysłowo-gospodarczy, **KUSC** – sakralny i cmentarz, **KUSK** – sportowy i rekreacyjny, **KUZA** – zabytkowo-historyczny

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowanych (N=8776)

Tab. 11. Testy chi-kwadrat, ilorazy wiarygodności, V Craméra i poziomy istotności dla komponentów poczucia miejsca (kompleksy użytkowania terenu)

	Chi-kwadrat Pearsona	Założenie	p chi-kwadrat	Iloraz wiarygodności	p iloraz	V Craméra	p V
Czuję się najszcześniejszy, gdy jestem w tym miejscu (PA)	126,014 ^a	a. 38,2% komórek (21) ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5. Minimalna liczebność oczekiwana wynosi ,09.	< 0,001	125,697	< 0,001	0,119	< 0,001
Naprawdę brakuje mi tego miejsca, gdy jestem daleko (PA)	159,252 ^a	a. 36,4% komórek (20) ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5. Minimalna liczebność oczekiwana wynosi ,15.	< 0,001	158,935	< 0,001	0,133	< 0,001

Żadne inne miejsce nie może się z nim równać (PA)	121,536 ^a	a. 34,5% komórek (19) ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5. Minimalna liczebność oczekiwaną wynosi ,19.	< 0,001	123,958	< 0,001	0,117	< 0,001
To miejsce sprawia, że czuję, że mogę być sobą (PI)	106,677 ^a	a. 38,2% komórek (21) ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5. Minimalna liczebność oczekiwaną wynosi ,11.	< 0,001	109,491	< 0,001	0,109	< 0,001
To miejsce jest najlepszym miejscem do robienia rzeczy, które lubię najbardziej (PD)	113,528 ^a	a. 36,4% komórek (20) ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5. Minimalna liczebność oczekiwaną wynosi ,11.	< 0,001	113,603	< 0,001	0,113	< 0,001
Jak dla mnie, są lepsze miejsca do bycia niż to miejsce (PD)	88,034 ^a	a. 36,4% komórek (20) ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5. Minimalna liczebność oczekiwaną wynosi ,19.	< 0,001	88,331	< 0,001	0,099	< 0,001

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowanych (N=8776)

Tab. 12. Znaczące miejsca (pokrycie terenu) a poczucie miejsca

PTGN	PTKM	PTLZ	PTNZ	PTPL	PTRK	PTTR	PTUT	PTWP	PTWZ	PTZB
Czuję się najszczęśliwszy, gdy jestem w tym miejscu (PA)										
3,74	3,59	3,56	4,00	3,79	2,25	3,64	3,64	3,41	3,00	3,74
Naprawdę brakuje mi tego miejsca, gdy jestem daleko (PA)										
3,63	3,34	3,11	3,85	3,40	1,75	3,24	3,72	3,00	3,25	3,43
Żadne inne miejsce nie może się z nim równać (PA)										
3,32	3,03	2,96	3,68	3,06	2,00	3,06	3,54	2,79	2,75	3,19
To miejsce sprawia, że czuję, że mogę być sobą (PI)										
3,84	3,56	3,56	4,00	3,60	2,25	3,67	3,74	3,48	3,00	3,71
To miejsce jest najlepszym miejscem do robienia rzeczy, które lubię najbardziej (PD)										
3,42	3,50	3,51	3,97	3,71	2,50	3,59	3,49	3,39	3,25	3,66
Jak dla mnie, są lepsze miejsca do bycia niż to miejsce (PD)										
2,89	2,84	2,73	3,09	2,71	2,75	2,75	2,74	2,63	2,25	2,83
Średnia (SOP)										
3,47	3,31	3,24	3,76	3,38	2,25	3,32	3,48	3,12	2,92	3,43

Uwaga: Wartości przedstawione w tabeli to Średnie. Skala odpowiedzi od 1 (zdecydowanie się nie zgadzam) do 5 (zdecydowanie się zgadzam)

Legenda: **PTGN** – grunt nieużytkowany, **PTKM** – teren pod drogami, **PTLZ** – teren leśny i zadrzewiony, **PTNZ** – pozostały teren niezabudowany, **PTPL** – plac, **PTRK** – roślinność krzewiasta, **PTTR** – roślinność trawiasta, **PTUT** – uprawa trwała, **PTWP** – woda pow., **PTWZ** – wyrobisko, **PTZB** – zabudowa

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowanych (N=8776)

Tab. 13. Testy chi-kwadrat, ilorazy wiarygodności, V Craméra i poziomy istotności dla komponentów poczucia miejsca (pokrycie terenu)

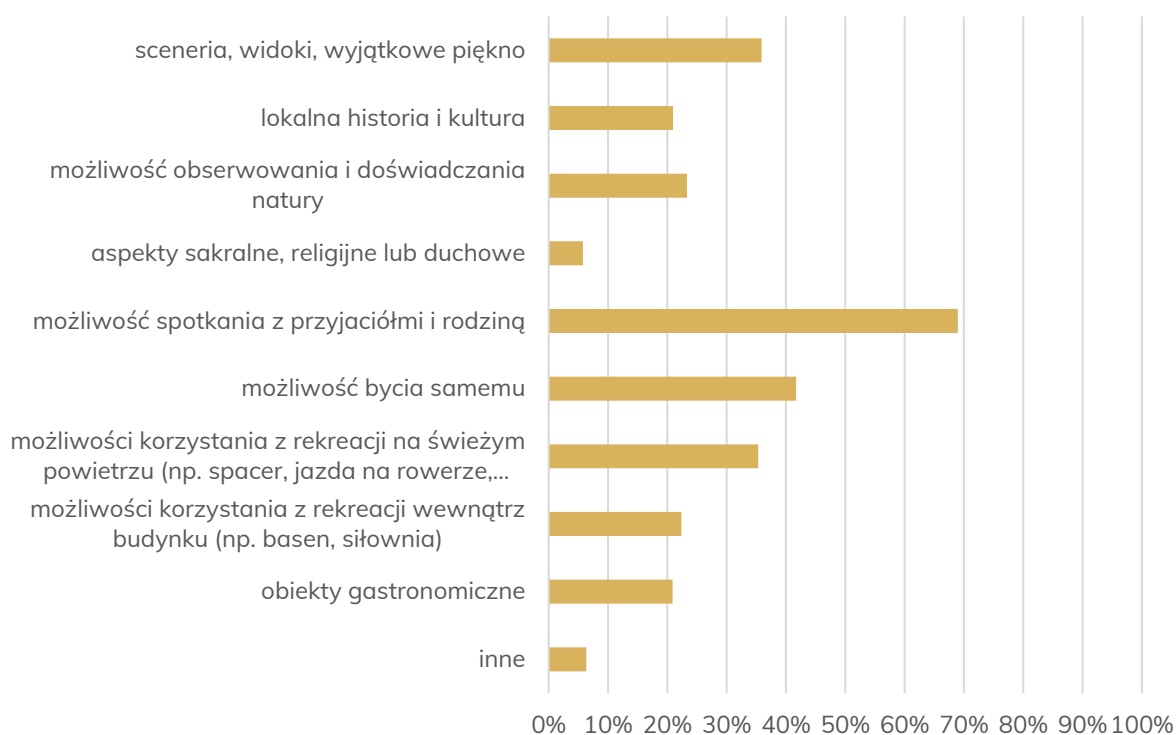
	Chi-kwadrat Pearsona	Założenie	p chi-kwadrat	Iloraz wiarygodności	p iloraz	V Craméra	p V
Czuję się najszcześliwszy, gdy jestem w tym miejscu (PA)	116,191 ^a	a. 34,5% komórek (19) ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5. Minimalna liczebność oczekiwana wynosi ,17.	< 0,001	117,260	< 0,001	0,073	< 0,001
Naprawdę brakuje mi tego miejsca, gdy jestem daleko (PA)	111,370 ^a	a. 30,9% komórek (17) ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5. Minimalna liczebność oczekiwana wynosi ,24.	< 0,001	112,450	< 0,001	0,071	< 0,001
Żadne inne miejsce nie może się z nim równać (PA)	97,107 ^a	a. 30,9% komórek (17) ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5. Minimalna liczebność oczekiwana wynosi ,35.	< 0,001	105,743	< 0,001	0,066	< 0,001
To miejsce sprawia, że czuję, że mogę być sobą (PI)	91,524 ^a	a. 34,5% komórek (19) ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5. Minimalna liczebność oczekiwana wynosi ,19.	< 0,001	92,321	< 0,001	0,065	< 0,001
To miejsce jest najlepszym miejscem do robienia rzeczy, które lubię najbardziej (PD)	104,378 ^a	a. 34,5% komórek (19) ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5. Minimalna liczebność oczekiwana wynosi ,21.	< 0,001	100,331	< 0,001	0,069	< 0,001
Jak dla mnie, są lepsze miejsca do bycia niż to miejsce (PD)	48,917 ^a	a. 30,9% komórek (17) ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5. Minimalna liczebność oczekiwana wynosi ,36.	0,158	52,372	0,091	0,047	0,158

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowanych (N=8776)

Analizując poczucie miejsca w układzie kompleksów użytkowania terenu (tab. 10), okazuje się, że najwyższe jego wartości dotyczą innych kompleksów (średnia wartość 4), a także kompleksów przemysłowo-gospodarczych (3,63), komunikacyjnych (3,51) i sakralnych (3,51). Wartości dla pozostałych terenów wahają się pomiędzy 3 a 3,5, z wyjątkiem wartości dla kompleksu oświatowego (2,98).

W układzie pokrycia terenu (tab. 12), wartość poczucia miejsca najwyższa jest w pozostałym terenie niezabudowanym (3,76), uprawie trwałej (3,48), gruncie nieużytkowanym (3,47) i w zabudowie (3,43). Natomiast najniższe wartości dotyczą wyrobiska (2,92) oraz roślinności trawiastej (2,25).

W ujęciu przestrzennym znaczenie ma także kwestia przypisywanych funkcjonalności i wartości znaczącym miejscom przez pokolenie Z (rys. 14). Respondenci najczęściej podawali możliwość spotkania z przyjaciółmi i rodziną (69%). Nieco rzadziej wskazane zostały takie funkcjonalności i wartości, jak: możliwość bycia samemu (41,7%), sceneria, widoki, wyjątkowe piękno (35,9%) oraz możliwości korzystania z rekreacji na świeżym powietrzu (35,3%). Podobny odsetek odpowiedzi otrzymały następujące opcje: możliwość obserwowania i doświadczania natury (23,3%), możliwości korzystania z rekreacji wewnątrz budynku (22,4%), lokalna historia i kultura (21%) oraz zlokalizowanie w tych miejscach obiektów gastronomicznych (20,9%). Najmniej wskazań otrzymały opcje: inne (6,4%) oraz aspekty sakralne, religijne lub duchowe (5,8%).

Rys. 14. Przypisywane funkcjonalności i wartości znaczącym miejscom przez pokolenie Z

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowanych (N=8776)

Ujmując funkcjonalności i wartości znaczących miejsc w ujęciu kompleksów użytkowania terenu (tab. 14), można zauważyć, że dla kompleksu usług hotelarskich (KUHO) pokolenie Z wskazywało najczęściej możliwość spotkania z przyjaciółmi i rodziną (66,7%), scenerię, widoki i wyjątkowe piękno (58,3%) oraz możliwość korzystania z rekreacji na świeżym powietrzu (58,3%). W przypadku kompleksu handlowo-usługowego (KUHU), to możliwość spotkania z przyjaciółmi i rodziną była najczęściej zaznaczaną opcją (72,7%), a

następnie obiekty gastronomiczne (48,3%) i możliwość korzystania z rekreacji wewnątrz budynku (41,6%). Dla innego kompleksu (tj. przestrzeni niemieszczących się w innych kategoriach; KUIK) najważniejsza wartość to możliwość spotkania z przyjaciółmi i rodziną (100%). Biorąc pod uwagę kompleks komunikacyjny (KUKO), najchętniej wskazywanymi odpowiedziami były sceneria, widoki i wyjątkowe piękno (58,5%) oraz możliwość spotkania z przyjaciółmi i rodziną (53,2%). W kompleksie mieszkaniowym (KUMN) najwyższe wartości dotyczą możliwości spotkania z przyjaciółmi i rodziną (72,4%) i w mniejszym stopniu możliwości bycia samemu (44,5%). Podobnie jest w sytuacji kompleksu ochrony zdrowia (KUOZ; odpowiednio 63,6% i 54,5%) oraz kompleksu przemysłowo-gospodarczego (KUPG; 53,1% i 40,8%). W odniesieniu do kompleksu oświatowego (KUOS) najczęściej wybieraną odpowiedzią była możliwość spotkania z przyjaciółmi i rodziną (77,7%). Najważniejsze odpowiedzi dotyczące kompleksu sakralnego (KUSC) to możliwość spotkania z przyjaciółmi i rodziną (55,3%) oraz aspekty sakralne, religijne lub duchowe (51,1%). Natomiast dla kompleksu sportowo-rekreacyjnego (KUSK) to możliwość spotkania z przyjaciółmi i rodziną (69,3%), możliwości korzystania z rekreacji na świeżym powietrzu (55,7%) oraz sceneria, widoki i wyjątkowe piękno (53,8%). Ostatnim analizowanym kompleksem jest kompleks zabytkowo-historyczny (KUZA), w jego przypadku najczęściej zaznaczanymi odpowiedziami były sceneria, widoki i wyjątkowe piękno (65,5%) oraz możliwość bycia samemu (51,7%). Wszystkie zależności pomiędzy kompleksami użytkowania terenu a funkcjonalnościami i wartościami są istotne statystycznie, z wyjątkiem wartości „inne” (tab. 15). Największy efekt zależności zaobserwowano dla aspektów sakralnych, religijnych lub duchowych (0,307), scenerii, widoków i wyjątkowego piękna (0,281) oraz obiektów gastronomicznych (0,276). Natomiast najmniejszy efekt zależności dotyczył możliwości spotkania z przyjaciółmi i rodziną (0,14) oraz możliwości korzystania z rekreacji wewnątrz budynku (0,171).

Tab. 14. Znaczące miejsca (kompleksy użytkowania terenu) a funkcjonalności i wartości przypisywane miejscu

	KUHO	KUHU	KUIK	KUKO	KUMN	KUOS	KUOZ	KUPG	KUSC	KUSK	KUZA
sceneria, widoki, wyjątkowe piękno	58,3%	18,2%	0,0%	58,5%	28,3%	19,9%	45,5%	22,4%	34,0%	53,8%	65,5%
lokalna historia i kultura	25,0%	12,4%	0,0%	39,4%	16,6%	26,6%	18,2%	22,4%	48,9%	20,7%	34,5%
możliwość obserwowania i doświadczania natury	58,3%	4,3%	0,0%	36,2%	17,3%	16,7%	27,3%	18,4%	14,9%	38,9%	41,4%
aspekty sakralne, religijne lub duchowe	0,0%	1,4%	0,0%	7,4%	5,0%	9,2%	0,0%	10,2%	51,1%	1,4%	3,4%
możliwość spotkania z przyjaciółmi i rodziną	66,7%	72,7%	100,0%	53,2%	72,4%	77,7%	63,6%	53,1%	55,3%	69,3%	48,3%
możliwość bycia samemu	50,0%	32,1%	0,0%	47,9%	44,5%	19,1%	54,5%	40,8%	42,6%	44,6%	51,7%
możliwości korzystania z rekreacji na świeżym powietrzu (np. spacer, jazda na rowerze, bieganie)	58,3%	11,0%	0,0%	44,7%	30,2%	24,8%	18,2%	20,4%	38,3%	55,7%	44,8%
możliwości korzystania z rekreacji wewnątrz budynku (np. basen, siłownia)	16,7%	41,6%	50,0%	20,2%	19,9%	24,8%	27,3%	30,6%	21,3%	15,8%	10,3%
obiekty gastronomiczne	8,3%	48,3%	50,0%	25,5%	18,4%	6,4%	27,3%	18,4%	12,8%	10,9%	20,7%
inne	8,3%	9,6%	0,0%	6,4%	8,2%	10,3%	9,1%	4,1%	4,3%	4,9%	3,4%

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowanych (N=8776)

Tab. 15. Testy chi-kwadrat, ilorazy wiarygodności, V Craméra i poziomy istotności dla przypisywanych funkcjonalności i wartości danemu miejscu (kompleksy użytkowania terenu)

	Chi-kwadrat Pearsona	Założenie	p chi-kwadrat	Iloraz wiarygodności	p iloraz	V Craméra	p V
sceneria, widoki, wyjątkowe piękno	176,785 ^a	a. 18,2% komórek (4) ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5. Minimalna liczebność oczekiwana wynosi ,65.	< 0,001	172,338	< 0,001	0,281	< 0,001
lokalna historia i kultura	74,146 ^a	a. 18,2% komórek (4) ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5. Minimalna liczebność oczekiwana wynosi ,40.	< 0,001	66,764	< 0,001	0,182	< 0,001
możliwość obserwowania i doświadczania natury	151,291 ^a	a. 18,2% komórek (4) ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5. Minimalna liczebność oczekiwana wynosi ,42.	< 0,001	149,890	< 0,001	0,260	< 0,001
aspekty sakralne, religijne lub duchowe	210,572 ^a	a. 31,8% komórek (7) ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5. Minimalna liczebność oczekiwana wynosi ,11.	< 0,001	115,106	< 0,001	0,307	< 0,001
możliwość spotkania z przyjaciółmi i rodziną	43,828 ^a	a. 18,2% komórek (4) ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5. Minimalna liczebność oczekiwana wynosi ,59.	< 0,001	41,982	< 0,001	0,140	< 0,001
możliwość bycia samemu	76,169 ^a	a. 18,2% komórek (4) ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5. Minimalna liczebność oczekiwana wynosi ,81.	< 0,001	82,338	< 0,001	0,185	< 0,001
możliwości korzystania z rekreacji na świeżym powietrzu (np. spacer, jazda na rowerze, bieganie)	161,921 ^a	a. 18,2% komórek (4) ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5. Minimalna liczebność oczekiwana wynosi ,66.	< 0,001	165,509	< 0,001	0,269	< 0,001
możliwości korzystania z rekreacji wewnątrz budynku (np. basen, siłownia)	65,315 ^a	a. 18,2% komórek (4) ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5. Minimalna liczebność oczekiwana wynosi ,44.	< 0,001	59,570	< 0,001	0,171	< 0,001
obiekty gastronomiczne	170,732 ^a	a. 18,2% komórek (4) ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5. Minimalna liczebność oczekiwana wynosi ,37.	< 0,001	153,112	< 0,001	0,276	< 0,001

inne	10,984 ^a	a. 31,8% komórek (7) ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5. Minimalna liczebność oczekiwana wynosi ,15.	0,359	11,947	0,289	0,070	0,359
------	---------------------	---	-------	--------	-------	-------	-------

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowanych (N=8776)

Podobną analizę przeprowadzono dla pokrycia terenu (tab. 16). Odnosząc się do gruntu nieużytkowanego (PTGN), pokolenie Z najczęściej wybierało odpowiedzi dotyczące scenerii, widoków i wyjątkowego piękna (73,7%) oraz możliwości obserwowania i doświadczania natury (68,4%). Dominującymi funkcjonalnościami i wartościami dla młodzieży na terenie leśnym i zadrzewionym (PTLZ) były możliwość spotkania z przyjaciółmi i rodziną (67,7%), sceneria widoki i wyjątkowe piękno (60,9%) oraz możliwości korzystania z rekreacji na świeżym powietrzu (59,8%). Na terenach pod drogami (PTKM), pozostałym terenie niezabudowanym (PTNZ), placach (PTPL), roślinności krzewiastej (PTRK), roślinności trawiastej (PTTR), uprawie trwałej (PTUT), jak i terenie zabudowanym (PTZB) główną funkcjonalnością była możliwość spotkania z przyjaciółmi i rodziną (odpowiednio: 66,9%; 69,5%; 75%; 71,1%; 66,7% i 70,4%). Dla wody powierzchniowej (PTWP) najczęściej wybieraną odpowiedzią były: sceneria, widoki i wyjątkowe piękno (68,3%), możliwość spotkania z przyjaciółmi i rodziną (59,8%), możliwość obserwowania i doświadczania natury (58,5%) oraz możliwości korzystania z rekreacji na świeżym powietrzu (57,3%). Ostatnią analizowaną kategorią przestrzeni jest wyrobisko (PTWZ), dla którego najczęściej wskazywanymi odpowiedziami były: sceneria, widoki i wyjątkowe piękno oraz możliwość spotkania z przyjaciółmi i rodziną (obie odpowiedzi po 75%). Wszystkie zależności między pokryciem terenu a funkcjonalnościami i wartościami są istotne statystycznie (tab. 17). Największy efekt zależności (V Craméra) dotyczy możliwości obserwowania i doświadczania natury (0,272), możliwości korzystania z rekreacji na świeżym powietrzu (0,248) oraz scenerii, widoków, wyjątkowego piękna (0,239). Z drugiej strony, najmniejsze zależności obejmują możliwość spotkania z przyjaciółmi i rodziną (0,053) oraz aspekty sakralne, religijne lub duchowe (0,065).

Tab. 16. Znaczące miejsca (pokrycie terenu) a funkcjonalności i wartości przypisywane miejscu

	PTGN	PTKM	PTLZ	PTNZ	PTPL	PTRK	PTTR	PTUT	PTWP	PTWZ	PTZB
sceneria, widoki, wyjątkowe piękno	73,7%	38,3%	60,9%	35,3%	41,5%	50,0%	48,6%	35,9%	68,3%	75,0%	25,7%
lokalna historia i kultura	5,3%	25,9%	19,0%	14,7%	27,7%	0,0%	17,6%	12,8%	12,2%	25,0%	19,0%
możliwość obserwowania i doświadczania natury	68,4%	22,9%	52,7%	8,8%	23,8%	0,0%	35,5%	30,8%	58,5%	50,0%	15,0%
aspekty sakralne, religijne lub duchowe	5,3%	7,4%	2,5%	14,7%	6,0%	0,0%	5,4%	2,6%	2,4%	0,0%	5,4%
możliwość spotkania z przyjaciółmi i rodziną	52,6%	66,9%	67,7%	55,9%	69,5%	75,0%	71,1%	66,7%	59,8%	75,0%	70,4%
możliwość bycia samemu	52,6%	39,0%	52,7%	38,2%	41,1%	50,0%	49,2%	43,6%	46,3%	50,0%	39,8%
możliwości korzystania z rekreacji na świeżym powietrzu (np. spacer, jazda na rowerze, bieganie)	57,9%	38,3%	59,8%	38,2%	46,1%	50,0%	50,3%	41,0%	57,3%	50,0%	24,0%
możliwości korzystania z rekreacji wewnątrz budynku (np. basen, siłownia)	15,8%	27,3%	6,8%	14,7%	18,4%	0,0%	12,1%	10,3%	12,2%	25,0%	25,2%
obiekty gastronomiczne	5,3%	27,7%	9,3%	14,7%	24,1%	25,0%	13,7%	15,4%	15,9%	0,0%	20,2%
inne	0,0%	4,7%	2,5%	11,8%	5,0%	0,0%	5,8%	17,9%	8,5%	0,0%	8,0%

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowanych (N=8776)

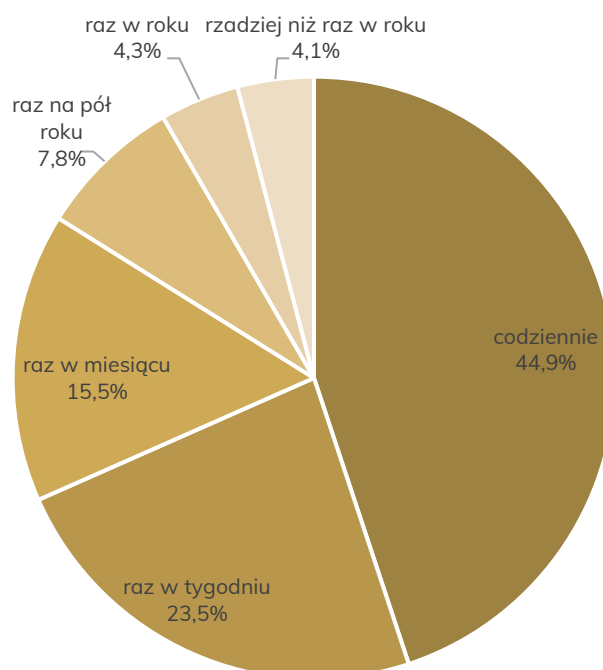
Tab. 17. Testy chi-kwadrat, ilorazy wiarygodności, V Craméra i poziomy istotności dla przypisywanych funkcjonalności i wartości danemu miejscu (pokrycie terenu)

	Chi-kwadrat Pearsona	Założenie	p chi-kwadrat	Iloraz wiarygodności	p iloraz	V Craméra	p V
sceneria, widoki, wyjątkowe piękno	313,183 ^a	a. 18,2% komórek (4) ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5. Minimalna liczebność oczekiwana wynosi 1,44.	< 0,001	309,672	< 0,001	0,239	< 0,001
lokalna historia i kultura	51,475 ^a	a. 22,7% komórek (5) ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5. Minimalna liczebność oczekiwana wynosi ,84.	< 0,001	52,701	< 0,001	0,097	< 0,001
możliwość obserwowania i doświadczania natury	406,343 ^a	a. 22,7% komórek (5) ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5. Minimalna liczebność oczekiwana wynosi ,93.	< 0,001	370,345	< 0,001	0,272	< 0,001
aspekty sakralne, religijne lub duchowe	22,927 ^a	a. 36,4% komórek (8) ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5. Minimalna liczebność oczekiwana wynosi ,23.	0,011	23,781	0,008	0,065	0,011
możliwość spotkania z przyjaciółmi i rodziną	15,628 ^a	a. 18,2% komórek (4) ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5. Minimalna liczebność oczekiwana wynosi 1,24.	0,111	15,169	0,126	0,053	0,111
możliwość bycia samemu	42,676 ^a	a. 18,2% komórek (4) ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5. Minimalna liczebność oczekiwana wynosi 1,67.	< 0,001	42,227	< 0,001	0,088	< 0,001
możliwości korzystania z rekreacji na świeżym powietrzu (np. spacer, jazda na rowerze, bieganie)	338,043 ^a	a. 18,2% komórek (4) ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5. Minimalna liczebność oczekiwana wynosi 1,41.	< 0,001	337,139	< 0,001	0,248	< 0,001
możliwości korzystania z rekreacji wewnątrz budynku (np. basen, siłownia)	134,034 ^a	a. 22,7% komórek (5) ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5. Minimalna liczebność oczekiwana wynosi ,90.	< 0,001	154,580	< 0,001	0,156	< 0,001
obiekty gastronomiczne	100,096 ^a	a. 22,7% komórek (5) ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5. Minimalna liczebność oczekiwana wynosi ,84.	< 0,001	106,701	< 0,001	0,135	< 0,001

inne	41,188 ^a	a. 31,8% komórek (7) ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5. Minimalna liczebność oczekiwana wynosi ,25.	< 0,001	42,160	< 0,001	0,087	< 0,001
------	---------------------	---	---------	--------	---------	-------	---------

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowanych (N=8776)

W odniesieniu do częstotliwości odwiedzin zaznaczonych przez respondentów znaczących miejsc, zauważalny jest spadek odsetka odpowiedzi wraz ze spadkiem częstotliwości wizyt (rys. 15). Największy odsetek ankietowanych odwiedza te miejsca codziennie (44,9%). Dalej, odsetek odpowiedzi kształtuje się następująco: raz w tygodniu (23,5%), raz w miesiącu (15,5%), raz na pół roku (7,8%), raz w roku (4,3%) oraz rzadziej niż raz w roku (4,1%).

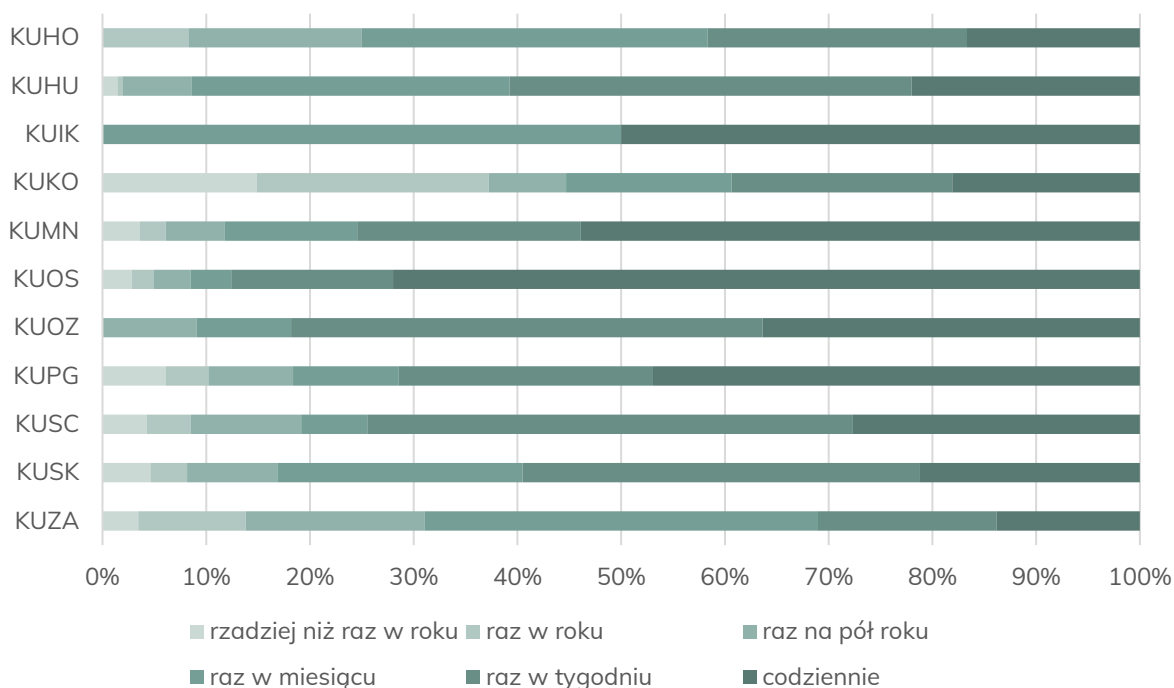

Rys. 15. Częstotliwość odwiedzania znaczącego miejsca

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowanych (N=8776)

Przeanalizowano także częstotliwość istotnych miejsc w podziale na kompleksy użytkowania terenu (rys. 16) oraz pokrycie terenu (rys. 17). W kontekście kompleksów użytkowania terenu pokolenie Z najczęściej (codziennie) odwiedza kompleks oświatowy (72%), mieszkaniowy (53,9%), inny (50%) i przemysłowo-gospodarczy (46,9%). Przestrzeniami odwiedzanymi raz w tygodniu są głównie: kompleks sakralny (46,8%), ochrony zdrowia (45,5%), handlowo-usługowy (38,8%) i sportowo-rekreacyjny (38,3%). Raz w

miesiącu odwiedzane są miejsca w ramach kompleksu innego typu (50%), zabytkowo-historycznego (37,9%) oraz usług hotelarskich (33,3%). Rzadsza częstotliwość odwiedzin (raz na pół roku, raz w roku i rzadziej niż raz w roku) ma niewielkie znaczenie w powyższej analizie. Zależność pomiędzy kompleksami użytkowania terenu a częstotliwością odwiedzin znaczącego miejsca jest istotna statystycznie (tab. 18), a jej efekt wynosi 0,209 (tab. 19), co oznacza zależność poniżej przeciętnej.

Rys. 16. Znaczące miejsca (kompleks użytkowania terenu) a częstotliwość odwiedzania znaczącego miejsca

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowanych (N=8776)

Tab. 18. Test chi-kwadrat dla znaczącego miejsca (kompleks użytkowania terenu) i częstotliwości odwiedzania znaczącego miejsca

	Wartość	df	Istotność asymptotyczna (dwustronna)
Chi-kwadrat Pearsona	488,624 ^a	50	< 0,001
Iloraz wiarygodności	436,753	50	< 0,001

a. 43,9% komórek (29) ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5. Minimalna liczebność oczekiwana wynosi ,07.

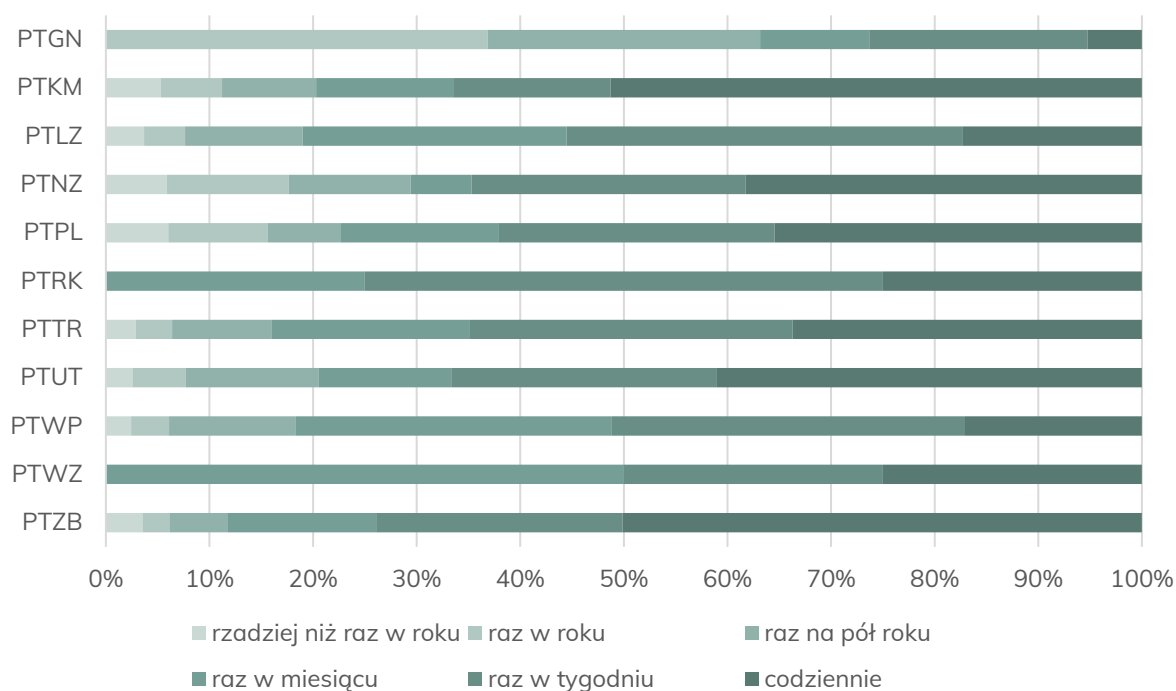
Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowanych (N=8776)

Tab. 19. V Craméra dla zależności pomiędzy znaczącym miejscem (kompleks użytkowania terenu) a częstotliwością odwiedzania znaczącego miejsca

	Wartość	Istotność przybliżona
V Craméra	0,209	< 0,001

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowanych (N=8776)

Rozpatrując częstotliwość odwiedzania istotnych miejsc z pokryciem terenu (rys. 17), zauważyć można, iż najczęściej (codziennie) pokolenie Z spędza swój czas wolny na terenach pod drogami (51,3%), w przestrzeniach zabudowanych (50,1%) i na uprawie trwałej (41%). Raz w tygodniu młodzi odwiedzają przede wszystkim tereny roślinności krzewiastej (50%), leśne i zadrzewione (38,2%) oraz związane z wodą powierzchniową (34,1%). Przestrzeniami, do których młodzież uczęszcza raz w miesiącu są w głównej mierze wyrobiska (50%) oraz tereny wód powierzchniowych (30,5%). Kategorie częstości odwiedzania znaczących miejsc w spędzaniu czasu wolnego, takie jak „raz na pół roku” oraz „raz w roku” mają znaczenie jedynie w przypadku gruntów nieużytkowanych – odpowiednio 26,3% i 36,8%. Zależność pomiędzy pokryciem terenu a częstością odwiedzin istotnych miejsc jest istotna statystycznie (tab. 20), a jej efekt wynosi 0,127 (tab. 21). Oznacza to, iż efekt tej zależności jest mały.

Rys. 17. Znaczące miejsce (pokrycie terenu) a częstotliwość odwiedzania znaczącego miejsca

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowanych (N=8776)

Tab. 20. Test chi-kwadrat dla znaczącego miejsca (pokrycie terenu) i częstotliwości odwiedzania znaczącego miejsca

	Wartość	df	Istotność asymptotyczna (dwustronna)
Chi-kwadrat Pearsona	441,127 ^a	50	< 0,001
Iloraz wiarygodności	425,433	50	< 0,001

a. 37,9% komórek (25) ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5. Minimalna liczebność oczekiwana wynosi ,16.

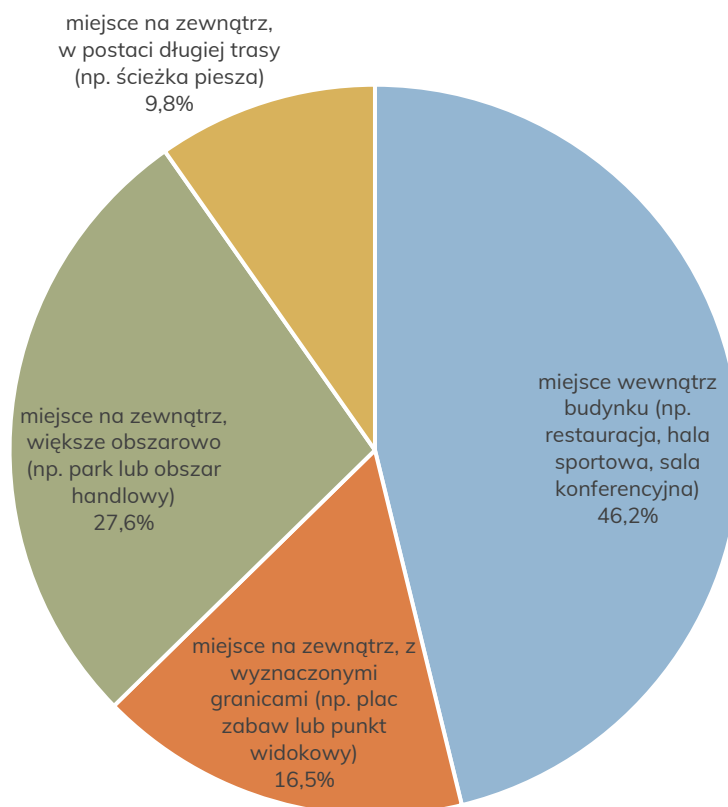
Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowanych (N=8776)

Tab. 21. V Craméra dla zależności pomiędzy znaczącym miejscem (pokrycie terenu) a częstotliwością odwiedzania znaczącego miejsca

	Wartość	Istotność przybliżona
V Craméra	0,127	< 0,001

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowanych (N=8776)

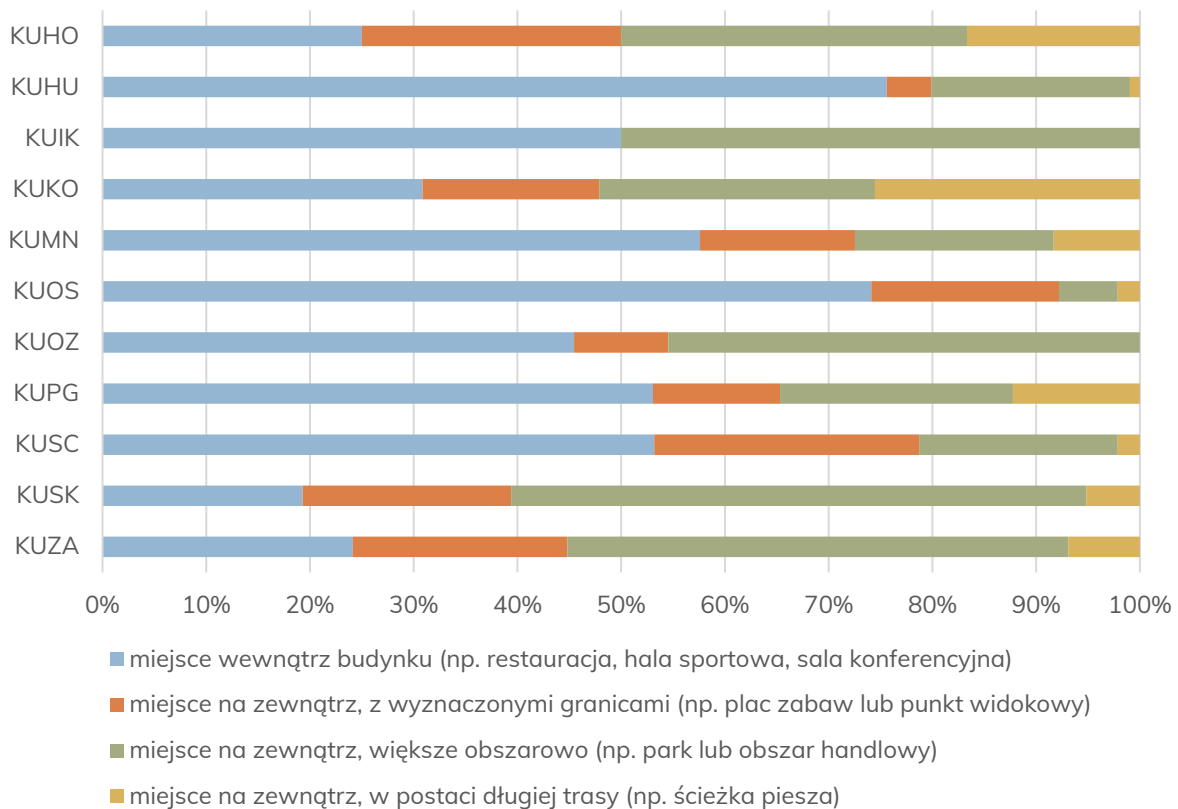
Respondentów poproszono także o określenie jakiego typu miejsce zostało przez nich zaznaczone (rys. 18). I tak, 46,2% młodych zaznaczyło, iż jest to miejsce wewnątrz budynku. Ponad 27% miejsc to miejsca na zewnątrz, większe obszarowo (np. park lub obszar handlowy), blisko 17% to miejsca na zewnątrz, z wyznaczonymi granicami (np. plac zabaw lub punkt widokowy), a niecałe 10% to miejsca na zewnątrz, w postaci długiej trasy (np. ścieżka pieszka). Biorąc pod uwagę jedynie dychotomię wewnątrz–na zewnątrz, to większy odsetek odpowiedzi dotyczy miejsc na zewnątrz (53,8%) niż wewnątrz (46,2%).

Rys. 18. Rodzaj znaczącego miejsca wskazany przez respondentów

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowanych (N=8776)

W układzie kompleksów użytkowania terenu (rys. 19) zauważalne jest, że miejsce wewnątrz budynku to domena przestrzeni handlowo-usługowej (75,6%), oświatowej (74,1%), mieszkaniowej (57,6%), sakralnej (53,2%) i przemysłowo-gospodarczej (53,1%). Miejsca na zewnątrz, z wyznaczonymi granicami, to głównie kompleksy sakralne (25,5%) i usług hotelowych (25%). W przypadku miejsc na zewnątrz, większych obszarowo, dominują kompleksy sportowo-rekreacyjne (55,4%), inne (50%) oraz zabytkowo-historyczne (48,3%). Miejsca na zewnątrz, w postaci długiej trasy uwydatniają się w kontekście kompleksu komunikacyjnego (25,5%). Zależność pomiędzy kompleksami użytkowania terenu a rodzajem miejsca jest istotna statystycznie (tab. 22). Jej efekt wynosi 0,262 (tab. 23), a więc jego siła jest poniżej przeciętnej.

Rys. 19. Znaczące miejsca (kompleks użytkowania terenu) a rodzaj miejsca

a. 31,8% komórek (14) ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5. Minimalna liczebność oczekiwana wynosi ,14.

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowanych (N=8776)

Tab. 22. Test chi-kwadrat dla znaczącego miejsca (kompleks użytkowania terenu) i rodzaju miejsca

	Wartość	df	Istotność asymptotyczna (dwustronna)
Chi-kwadrat Pearsona	459,367 ^a	30	< 0,001
Iloraz wiarygodności	460,022	30	< 0,001

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowanych (N=8776)

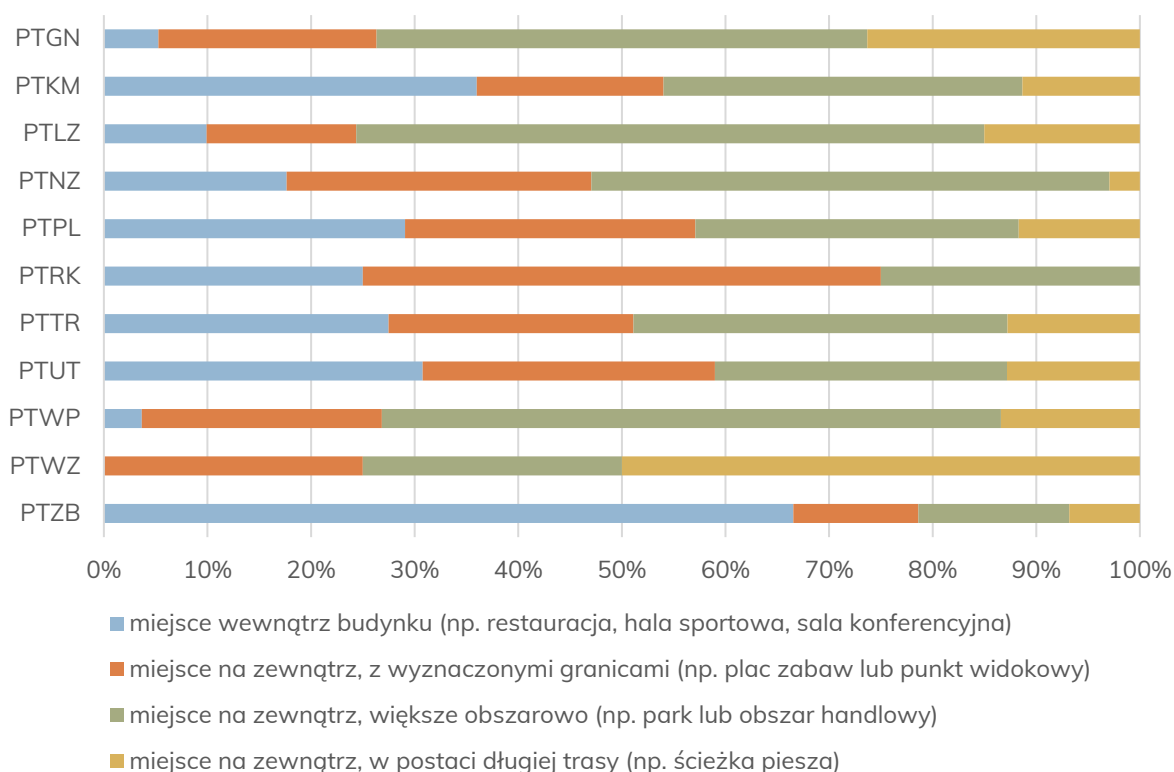
Tab. 23. V Craméra dla zależności pomiędzy znaczącym miejscem (kompleks użytkowania terenu) a rodzajem miejsca

	Wartość	Istotność przybliżona
V Craméra	0,262	< 0,001

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowanych (N=8776)

W przypadku pokrycia terenu (rys. 20), znaczące miejsca wewnątrz budynku znajdują się przede wszystkim w przestrzeni zabudowanej (66,5%). Miejsca na zewnątrz, z

wyznaczonymi granicami to głównie roślinność krzewiasta (50%). Natomiast wśród miejsc na zewnątrz, większych obszarowo widoczna jest dominacja terenów leśnych i zadrzewionych (60,6%), wód powierzchniowych (59,8%), pozostałego terenu niezabudowanego (50%) oraz gruntów nieużytkowanych (47,4%). W odniesieniu do miejsc na zewnątrz, w postaci długiej trasy, głównie typowane jest wyrobisko (50%) i w nieco mniejszym stopniu grunty nieużytkowane (26,3%). Tak jak przy kompleksach użytkowania terenu, zależność między pokryciem terenu a rodzajem miejsca jest istotna statystycznie (tab. 24), a jej efekt wynosi 0,246 (tab. 25).

Rys. 20. Znaczące miejsca (pokrycie terenu) a rodzaj miejsca

a. 27,3% komórek (12) ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5. Minimalna liczebność oczekiwana wynosi ,39.

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowanych (N=8776)

Tab. 24. Test chi-kwadrat dla znaczącego miejsca (pokrycie terenu) i rodzaju miejsca

	Wartość	df	Istotność asymptotyczna (dwustronna)
Chi-kwadrat Pearsona	1000,172 ^a	30	< 0,001
Iloraz wiarygodności	1038,929	30	< 0,001

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowanych (N=8776)

Tab. 25. V Craméra dla zależności pomiędzy znaczącym miejscem (pokrycie terenu) a rodzajem miejsca

	Wartość	Istotność przybliżona
V Craméra	0,246	< 0,001

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowanych (N=8776)

Reasumując wyniki dotyczące przestrzeni spędzania czasu wolnego generacji Z, potwierdzają one ustalenia z poprzedniego rozdziału dotyczące aktywności wolnoczasowych podejmowanych głównie w domu. Istotne miejsca pokolenia Z znajdują się głównie w zabudowie i kompleksach mieszkaniowych. Potwierdza to też deklaracja respondentów o formie znaczącego miejsca – większość wskazała, że to miejsce znajduje się wewnątrz budynku. Rzadziej są to kompleksy sportowo-rekreacyjne, co także pokazały wyniki dotyczące preferencji miejsc spędzania czasu wolnego (najrzadziej i najmniej chętnie generacja Z spędza swój czas wolny na świeżym powietrzu). Zaskakująco, to nie przestrzenie mieszkaniowe, w których znajdują się istotne miejsca spędzania czasu wolnego pokolenia Z cechują się największym poczuciem miejsca. Są to tereny niezabudowane i nieużytkowane, a także związane z działalnością przemysłowo-gospodarczą oraz tereny komunikacyjne i sakralne. Pomimo dużego przywiązania do internetu i technologii, generacja Z najbardziej ceni sobie w znaczących miejscach to, że może spotkać się z przyjaciółmi i rodziną, a także pobyć samemu. To stwierdzenie znajduje odzwierciedlenie także w analizie w podziale na konkretne kompleksy użytkowania terenu i pokrycie terenu.

5. Aktywności wolnoczynasowe w przestrzeni (znaczących miejscach) pokolenia Z

W następnym kolejności przeanalizowano najważniejszą część wyników, która dotyczy aktywności wolnoczynasowych podejmowanych w istotnych miejscach. Tak jak wskazywano wcześniej, temat ten nie został do tej pory podjęty przez badaczy, a poniższa analiza wypełnia tę lukę badawczą. Podobnie jak w przypadku poprzednich analiz, są one podzielone na wyniki ogólne oraz w układzie przestrzennym (kompleksy użytkowania terenu oraz pokrycie terenu). Aktywności zostały pogrupowane w cztery kategorie: aktywności sportowo-rekreacyjne, aktywność związana z naturą, relaks i życie towarzyskie oraz aktywność wirtualna.

Rozpatrując aktywności sportowo-rekreacyjne (rys. 21), należy stwierdzić, iż najczęstszą aktywnością jest chodzenie (51,2%). Następnie plasują się bieganie (21,8%), jazda na rowerze (20,3%) oraz granie w gry zespołowe (19,6%). Co więcej co czwarty respondent wskazał, iż nie podejmuje żadnych aktywności sportowo-rekreacyjnych w zaznaczonych istotnych miejscach.

Rys. 21. Aktywności sportowo-rekreacyjne podejmowane w znaczących miejscach

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowanych (N=8776)

Jak wspomniano powyżej, kluczowym aspektem analizy, której poświęcono ten rozdział były aktywności sportowo-rekreacyjne rozważane w ujęciu kompleksów użytkowania terenu (tab. 26). W ramach kompleksu usług hotelarskich, najczęściej podejmowaną aktywnością sportowo-rekreacyjną jest chodzenie (33,3%). Podobna sytuacja ma miejsce w

przypadku kompleksu handlowo-usługowego (41,1%), komunikacyjnego (60,6%), mieszkaniowego (44%), ochrony zdrowia (72,7%), przemysłowo-gospodarczego (38,8%), sportowo-rekreacyjnego (63,9%) oraz zabytkowo-historycznego (65,5%). W kompleksie oświatowym pokolenie Z najczęściej gra w gry zespołowe (50,7%), a dopiero następnie uprawia chodzenie (40,8%). W przypadku kompleksu sakralnego to chodzenie jest także najczęściej wybieraną aktywnością (38,8%), jednakże 44,7% respondentów wskazało brak aktywności sportowo-rekreacyjnej na tym obszarze. W innych kompleksach połowa respondentów uprawia chodzenie, a druga połowa podejmuje inne aktywności sportowo-rekreacyjne. Wszystkie zależności dotyczące aktywności sportowo-rekreacyjnych i kompleksów użytkowania terenu są istotne statystycznie (tab. 27). Największy efekt zależności odnotowano dla grania w gry zespołowe (0,303), a najmniejszy dla jazdy na deskorolce (0,1).

Tab. 26. Znaczące miejsca (kompleks użytkowania terenu) a aktywności sportowo-rekreacyjne

	KUHO	KUHU	KUIK	KUKO	KUMN	KUOS	KUOZ	KUPG	KUSC	KUSK	KUZA
jazda na rowerze	25,0%	8,1%	0,0%	10,6%	18,0%	7,4%	18,2%	16,3%	10,6%	25,8%	17,2%
bieganie	25,0%	11,5%	0,0%	11,7%	19,8%	31,9%	27,3%	16,3%	8,5%	26,9%	13,8%
chodzenie	33,3%	41,1%	50,0%	60,6%	44,0%	40,8%	72,7%	38,8%	31,9%	63,9%	65,5%
pływanie	25,0%	2,4%	0,0%	10,6%	8,1%	6,7%	18,2%	2,0%	2,1%	6,8%	0,0%
jazda na deskorolce	8,3%	1,9%	0,0%	3,2%	6,6%	2,8%	18,2%	8,2%	2,1%	8,4%	6,9%
granie w gry zespołowe (np. piłkę nożną, koszykówkę)	0,0%	7,7%	0,0%	8,5%	17,5%	50,7%	18,2%	14,3%	6,4%	23,9%	10,3%
inne	25,0%	24,4%	50,0%	18,1%	19,2%	14,5%	9,1%	30,6%	21,3%	16,6%	6,9%
nie dotyczy	25,0%	34,0%	0,0%	23,4%	31,9%	21,3%	18,2%	28,6%	44,7%	10,9%	31,0%

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowanych (N=8776)

Tab. 27. Testy chi-kwadrat, ilorazy wiarygodności, V Craméra i poziomy istotności dla znaczących miejsc (kompleks użytkowania terenu) i aktywności sportowo-rekreacyjnych

	Chi-kwadrat Pearsona	Założenie	p chi-kwadrat	Iloraz wiarygodności	p iloraz	V Craméra	p V
jazda na rowerze	56,891 ^a	a. 22,7% komórek (5) ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5. Minimalna liczebność oczekiwana wynosi ,33.	< 0,001	60,494	< 0,001	0,160	< 0,001
bieganie	52,115 ^a	a. 18,2% komórek (4) ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5. Minimalna liczebność oczekiwana wynosi ,42.	< 0,001	53,624	< 0,001	0,153	< 0,001
chodzenie	73,688 ^a	a. 9,1% komórek (2) ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5. Minimalna liczebność oczekiwana wynosi ,95.	< 0,001	74,325	< 0,001	0,182	< 0,001
pływanie	24,731 ^a	a. 31,8% komórek (7) ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5. Minimalna liczebność oczekiwana wynosi ,14.	0,006	27,421	0,002	0,105	0,006
jazda na deskorolce	22,367 ^a	a. 31,8% komórek (7) ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5. Minimalna liczebność oczekiwana wynosi ,12.	0,013	24,477	0,006	0,100	0,013
granie w gry zespołowe (np. piłkę nożną, koszykówkę)	205,160 ^a	a. 18,2% komórek (4) ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5. Minimalna liczebność oczekiwana wynosi ,42.	< 0,001	188,582	< 0,001	0,303	< 0,001
inne	18,628 ^a	a. 18,2% komórek (4) ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5. Minimalna liczebność oczekiwana wynosi ,37.	0,045	18,516	0,047	0,091	0,045
nie dotyczy	81,764 ^a	a. 18,2% komórek (4) ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5. Minimalna liczebność oczekiwana wynosi ,54.	< 0,001	90,696	< 0,001	0,191	< 0,001

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowanych (N=8776)

Biorąc pod uwagę pokrycie terenu i aktywności sportowo-rekreacyjne w każdej przestrzeni dominuje aktywność chodzenia (tab. 28). Wartymi odnotowania są także: jazda na rowerze w ramach gruntów nieużytkowanych (36,8%) oraz terenów leśnych i zadrzewionych (34,6%); bieganie na gruntach nieużytkowanych (36,8%) oraz granie w gry zespołowe na gruntach nieużytkowanych (36,8%) i uprawie trwałej (35,9%). Najczęściej żadnej aktywności

sportowo-rekreacyjnej pokolenie Z nie podejmuje na pozostałym terenie niezabudowanym (35,3%) i terenie zabudowanym (34%). Wszystkie zależności między pokryciem terenu a aktywnościami sportowo-rekreacyjnymi są istotne statystycznie (tab. 29). Najwyższy efekt dotyczy chodzenia (0,215), a najniższy jazdy na deskorolce (0,075).

Tab. 28. Znaczące miejsca (pokrycie terenu) a aktywności sportowo-rekreacyjne

	PTGN	PTKM	PTLZ	PTNZ	PTPL	PTRK	PTTR	PTUT	PTWP	PTWZ	PTZB
jazda na rowerze	36,8%	26,8%	34,6%	8,8%	17,0%	0,0%	26,0%	20,5%	20,7%	0,0%	13,2%
bieganie	36,8%	23,6%	30,6%	20,6%	20,6%	0,0%	28,6%	23,1%	20,7%	25,0%	17,8%
chodzenie	73,7%	60,1%	73,1%	41,2%	50,4%	50,0%	58,0%	53,8%	65,9%	50,0%	40,5%
pływanie	42,1%	13,0%	9,9%	11,8%	6,4%	25,0%	8,3%	15,4%	20,7%	25,0%	6,6%
jazda na deskorolce	10,5%	8,8%	7,9%	8,8%	5,0%	0,0%	8,9%	10,3%	6,1%	0,0%	5,0%
granie w gry zespołowe (np. piłkę nożną, koszykówkę)	36,8%	21,0%	13,9%	20,6%	23,4%	25,0%	23,2%	35,9%	14,6%	25,0%	17,9%
inne	5,3%	11,5%	13,6%	17,6%	14,2%	25,0%	13,9%	12,8%	12,2%	0,0%	20,7%
nie dotyczy	5,3%	22,2%	10,8%	35,3%	21,6%	25,0%	19,6%	20,5%	14,6%	0,0%	34,0%

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowanych (N=8776)

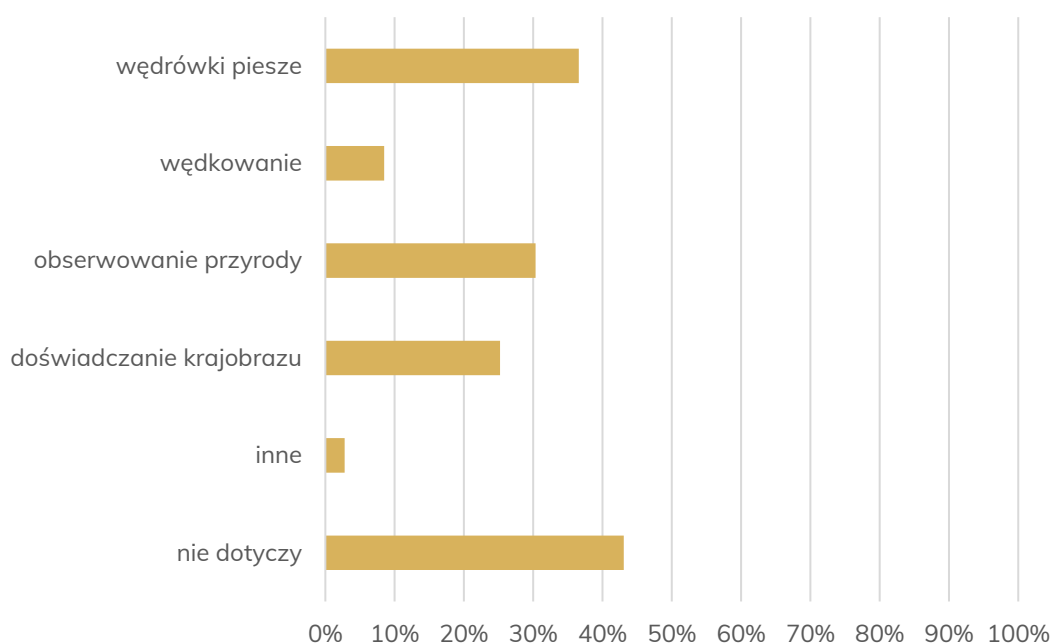
Tab. 29. Testy chi-kwadrat, ilorazy wiarygodności, V Craméra i poziomy istotności dla znaczących miejsc (pokrycie terenu) i aktywności sportowo-rekreacyjnych

	Chi-kwadrat Pearsona	Założenie	p chi-kwadrat	Iloraz wiarygodności	p iloraz	V Craméra	p V
jazda na rowerze	185,847 ^a	a. 22,7% komórek (5) ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5. Minimalna liczebność oczekiwana wynosi ,81.	< 0,001	186,599	< 0,001	0,184	< 0,001
bieganie	64,047 ^a	a. 22,7% komórek (5) ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5. Minimalna liczebność oczekiwana wynosi ,87.	< 0,001	63,299	< 0,001	0,108	< 0,001
chodzenie	254,204 ^a	a. 18,2% komórek (4) ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5. Minimalna liczebność oczekiwana wynosi 1,95.	< 0,001	258,355	< 0,001	0,215	< 0,001
pływanie	91,608 ^a	a. 31,8% komórek (7) ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5. Minimalna liczebność oczekiwana wynosi ,37.	< 0,001	77,351	< 0,001	0,129	< 0,001

jazda na deskorolce	31,266 ^a	a. 31,8% komórek (7) ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5. Minimalna liczebność oczekiwana wynosi ,27.	0,001	31,777	< 0,001	0,075	0,001
granie w gry zespołowe (np. piłkę nożną, koszykówkę)	33,037 ^a	a. 22,7% komórek (5) ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5. Minimalna liczebność oczekiwana wynosi ,78.	< 0,001	31,981	< 0,001	0,078	< 0,001
inne	70,320 ^a	a. 22,7% komórek (5) ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5. Minimalna liczebność oczekiwana wynosi ,65.	< 0,001	71,883	< 0,001	0,113	< 0,001
nie dotyczy	164,529 ^a	a. 18,2% komórek (4) ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5. Minimalna liczebność oczekiwana wynosi 1,06.	< 0,001	174,351	< 0,001	0,173	< 0,001

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowanych (N=8776)

Przechodząc do aktywności związanych z naturą (rys. 22), w większości reprezentanci generacji Z nie podejmują tego typu aktywności w znaczących miejscach w spędzaniu czasu wolnego (43,1%). Jednak, najczęściej wybieraną odpowiedzią były wędrowki piesze (36,6%) oraz obserwowanie przyrody (30,3%).

Rys. 22. Aktywności związane z naturą podejmowane w znaczących miejscach

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowanych (N=8776)

Rozważając zagadnienie kompleksów użytkowania terenu i realizowanych w ich obrębie aktywności związanych z naturą, należy podkreślić, iż w większości tych kompleksów młodzież nie podejmuje żadnych tego typu aktywności (tab. 30). Dotyczy to szczególnie kompleksów: usługowo-handlowych (74,6%), mieszkaniowych (49,2%), oświatowych (59,2%), przemysłowo-gospodarczych (46,9%) oraz sakralnych (51,1%). W kompleksach usług hotelarskich znaczącą aktywnością jest doświadczanie krajobrazu (50%), w komunikacyjnych: wędrówki piesze (46,8%), doświadczanie krajobrazu (43,6%) i obserwowanie przyrody (42,6%), w sportowo-rekreacyjnych: wędrówki piesze (47,6%) i obserwowanie przyrody (47,3%), a w zabytkowo-historycznych samo obserwowanie przyrody (44,8%). W kompleksach usług hotelowych dominuje doświadczanie krajobrazu (50%) oraz obserwowanie przyrody (41,7%). W przypadku innych kompleksów, połowa ankietowanych nie podejmuje aktywności związanych z naturą, a druga połowa podejmuje wędrówki piesze. Tylko jedna z zależności między kompleksami użytkowania terenu a aktywnościami związanymi z naturą nie jest istotna statystycznie (tab. 31). Jest to ta dotycząca innych aktywności. W przypadku pozostałych zależności, największy efekt zaobserwowano w przypadku braku aktywności (0,242), a najmniejszy dla wędkowania (0,098).

Tab. 30. Znaczące miejsce (kompleks użytkowania terenu) a aktywności związane z naturą

	KUHO	KUHU	KUIK	KUKO	KUMN	KUOS	KUOZ	KUPG	KUSC	KUSK	KUZA
wędrówki piesze	33,3%	13,9%	50,0%	46,8%	30,0%	24,1%	36,4%	26,5%	34,0%	47,6%	34,5%
wędkowanie	16,7%	2,4%	0,0%	8,5%	7,5%	4,3%	9,1%	6,1%	0,0%	9,0%	0,0%
obserwowanie przyrody	41,7%	10,5%	0,0%	42,6%	26,7%	22,3%	45,5%	22,4%	21,3%	47,3%	44,8%
doświadczanie krajobrazu	50,0%	10,5%	0,0%	43,6%	20,9%	12,4%	27,3%	24,5%	19,1%	37,2%	31,0%
inne	8,3%	1,9%	0,0%	4,3%	3,9%	2,8%	0,0%	6,1%	2,1%	2,7%	0,0%
nie dotyczy	25,0%	74,6%	50,0%	34,0%	49,2%	59,2%	45,5%	46,9%	51,1%	30,4%	37,9%

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowanych (N=8776)

Tab. 31. Testy chi-kwadrat, ilorazy wiarygodności, V Craméra i poziomy istotności dla znaczących miejsc (kompleks użytkowania terenu) i aktywności związanych z naturą

	Chi-kwadrat Pearsona	Założenie	p chi-kwadrat	Iloraz wiarygodności	p iloraz	V Craméra	p V
wędrówki piesze	93,789 ^a	a. 18,2% komórek (4) ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5. Minimalna liczebność oczekiwana wynosi ,63.	< 0,001	95,400	< 0,001	0,205	< 0,001
wędkowanie	21,334 ^a	a. 31,8% komórek (7) ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5. Minimalna liczebność oczekiwana wynosi ,13.	0,019	27,862	0,002	0,098	0,019
obserwowanie przyrody	121,243 ^a	a. 18,2% komórek (4) ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5. Minimalna liczebność oczekiwana wynosi ,58.	< 0,001	123,035	< 0,001	0,233	< 0,001
doświadczenie krajobrazu	111,167 ^a	a. 18,2% komórek (4) ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5. Minimalna liczebność oczekiwana wynosi ,46.	< 0,001	108,742	< 0,001	0,223	< 0,001
inne	7,006 ^a	a. 36,4% komórek (8) ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5. Minimalna liczebność oczekiwana wynosi ,07.	0,725	8,184	0,611	0,056	0,725
nie dotyczy	130,360 ^a	a. 9,1% komórek (2) ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5. Minimalna liczebność oczekiwana wynosi ,98.	< 0,001	134,487	< 0,001	0,242	< 0,001

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowanych (N=8776)

Poddając analizie pokrycie terenu i aktywności związane z naturą, nie można wyznaczyć jednej prawidłowości (tab. 32), jak w przypadku kompleksów użytkowania terenu. Na gruntach nieużytkowanych dominującymi aktywnościami związanymi z naturą są: obserwowanie przyrody (73,7%), doświadczenie krajobrazu (63,2%) oraz wędrówki piesze (57,9%). Na terenach pod drogami na pierwszy plan wysuwają się wędrówki piesze (46,7%). Z kolei teren leśny i zadrzewiony związany jest nierozdzielnie z obserwowaniem przyrody (60,3%), wędrówkami pieszymi (58,6%) oraz doświadczeniem krajobrazu (47,9%). W kwestii pozostałego terenu niezabudowanego, pokolenie Z w większości wskazało na brak aktywności związanych z naturą (38,2%). Podobna sytuacja dotyczy placów (49,6%), roślinności krzewiastej (75%) oraz terenu zabudowanego (57,1%). Dla roślinności trawiastej najczęściej wskazywanymi aktywnościami związanymi z naturą były obserwowanie przyrody (41,5%) i

wędrówki piesze (40,4%). Tak samo było w przypadku uprawy trwałej (odpowiednio 46,2% i 38,5%) i wody powierzchniowej (67,1% i 52,4%). W kwestii wyrobiska najczęściej wskazywano na doświadczanie krajobrazu (75%). Podobnie jak w analizie związanej z kompleksami użytkowania terenu, tylko inne aktywności nie są istotne statystycznie (tab. 33). Tak samo układa się również największy i najmniejszy efekt zależności. Największy dotyczy braku aktywności (0,293), a najmniejszy wędkowania (0,131).

Tab. 32. Znaczące miejsca (pokrycie terenu) a aktywności związane z naturą

	PTGN	PTKM	PTLZ	PTNZ	PTPL	PTRK	PTTR	PTUT	PTWP	PTWZ	PTZB
wędrówki piesze	57,9%	46,7%	58,6%	26,5%	36,9%	0,0%	40,4%	38,5%	52,4%	25,0%	25,8%
wędkowanie	15,8%	10,6%	8,5%	5,9%	7,4%	0,0%	10,4%	12,8%	31,7%	25,0%	5,9%
obserwowanie przyrody	73,7%	32,0%	60,3%	20,6%	26,6%	25,0%	41,5%	46,2%	67,1%	25,0%	21,1%
doświadczanie krajobrazu	63,2%	27,7%	47,9%	23,5%	26,2%	0,0%	34,3%	30,8%	43,9%	75,0%	17,1%
inne	0,0%	2,0%	2,8%	0,0%	2,5%	0,0%	2,7%	0,0%	3,7%	0,0%	3,4%
nie dotyczy	5,3%	32,0%	15,3%	38,2%	49,6%	75,0%	33,2%	28,2%	12,2%	0,0%	57,1%

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowanych (N=8776)

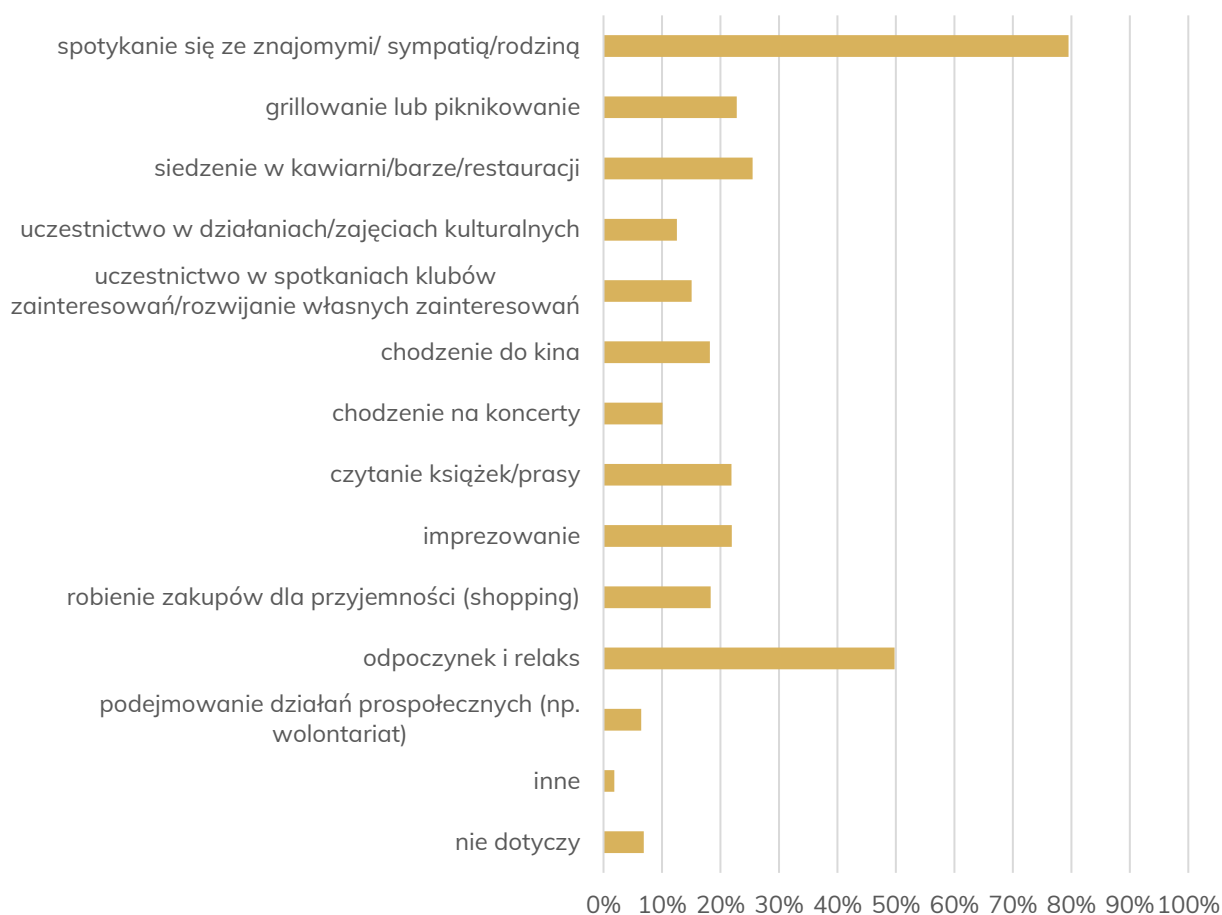
Tab. 33. Testy chi-kwadrat, ilorazy wiarygodności, V Craméra i poziomy istotności dla znaczących miejsc (pokrycie terenu) i aktywności związanych z naturą

	Chi-kwadrat Pearsona	Założenie	p chi-kwadrat	Iloraz wiarygodności	p iloraz	V Craméra	p V
wędrówki piesze	289,297 ^a	a. 18,2% komórek (4) ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5. Minimalna liczebność oczekiwana wynosi 1,46.	< 0,001	291,456	< 0,001	0,229	< 0,001
wędkowanie	94,859 ^a	a. 31,8% komórek (7) ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5. Minimalna liczebność oczekiwana wynosi ,34.	< 0,001	74,673	< 0,001	0,131	< 0,001
obserwowanie przyrody	369,111 ^a	a. 18,2% komórek (4) ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5. Minimalna liczebność oczekiwana wynosi 1,21.	< 0,001	351,670	< 0,001	0,259	< 0,001
doświadczanie krajobrazu	253,092 ^a	a. 22,7% komórek (5) ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5. Minimalna liczebność oczekiwana wynosi 1,01.	< 0,001	242,496	< 0,001	0,215	< 0,001

inne	9,967 ^a	a. 36,4% komórek (8) ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5. Minimalna liczebność oczekiwana wynosi ,11.	0,443	12,879	0,231	0,043	0,443
nie dotyczy	471,534 ^a	a. 18,2% komórek (4) ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5. Minimalna liczebność oczekiwana wynosi 1,72.	< 0,001	496,687	< 0,001	0,293	< 0,001

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowanych (N=8776)

Kolejną kategorią aktywności jest relaks i życie towarzyskie (rys. 23). Najczęściej podejmowanymi aktywnościami w znaczących miejscach spędzania czasu wolnego pokolenia Z są: spotkanie się ze znajomymi, sympatią lub rodziną (79,5%) oraz odpoczynek i relaks (49,8%).

Rys. 23. Aktywności (relaks i życie towarzyskie) podejmowane w znaczących miejscach

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowanych (N=8776)

W ujęciu kompleksów użytkowania terenu również dominują powyższe aktywności w większości przestrzeni (tab. 34). Spotkanie się ze znajomymi, sympatią lub rodziną

zdecydowanie góruje nad pozostałymi aktywnościami związanych z relaksem i życiem towarzyskim, osiągając minimum 70,2% dla kompleksów komunikacyjnych, a maksimum 100% dla kompleksów ochrony zdrowia oraz innych kompleksów. Odpoczynek i relaks to równie ważna funkcja dla kompleksów: usług hotelowych (41,7%), handlowo-usługowych (45%), komunikacyjnych (59,6%), mieszkaniowych (53,4%), przemysłowo-gospodarczych (40,8%), sakralnych (48,9%), sportowo-rekreacyjnych (50,8%) oraz zabytkowo-historycznych (55,2%). Warty odnotowania aktywnościami są także robienie zakupów dla przyjemności (55%), siedzenie w kawiarni, barze lub restauracji (48,8%) oraz chodzenie do kina (45%) w odniesieniu do kompleksów handlowo-usługowych. Wszystkie zależności pomiędzy kompleksami użytkowania terenu a aktywnościami związanym z relaksem i życiem towarzyskim są istotne statystycznie, z wyjątkiem chodzenia na koncerty oraz czytania książek lub prasy (tab. 35). Największy efekt zależności odnotowano dla siedzenia w kawiarni, barze lub restauracji (0,239), a najmniejszy dla spotykania się ze znajomymi, sympatią lub rodziną (0,106).

Tab. 34. Znaczące miejsce (kompleks użytkowania terenu) a aktywności związane z relaksem i życiem towarzyskim

	KUHO	KUHU	KUIK	KUKO	KUMN	KUOS	KUOZ	KUPG	KUSC	KUSK	KUZA
spotkanie się ze znajomymi / sympatią / rodziną	83,3%	81,8%	100,0%	70,2%	79,3%	81,6%	100,0%	65,3%	63,8%	82,3%	75,9%
grillowanie lub piknikowanie	33,3%	7,7%	0,0%	18,1%	24,1%	10,3%	27,3%	24,5%	17,0%	18,2%	13,8%
siedzenie w kawiarni / barze / restauracji	16,7%	48,8%	0,0%	28,7%	20,7%	11,0%	27,3%	20,4%	14,9%	14,7%	27,6%
uczestnictwo w działaniach / zajęciach kulturalnych	0,0%	8,6%	0,0%	11,7%	11,1%	28,0%	9,1%	6,1%	25,5%	9,5%	24,1%
uczestnictwo w spotkaniach klubów zainteresowań / rozwijanie własnych zainteresowań	0,0%	10,5%	0,0%	13,8%	15,5%	25,9%	9,1%	22,4%	23,4%	16,0%	10,3%
chodzenie do kina	8,3%	45,0%	0,0%	17,0%	16,3%	8,9%	36,4%	6,1%	10,6%	6,8%	17,2%
chodzenie na koncerty	16,7%	6,7%	0,0%	9,6%	8,9%	5,3%	18,2%	10,2%	10,6%	5,7%	10,3%
czytanie książek / prasy	8,3%	18,2%	0,0%	19,1%	22,0%	22,7%	18,2%	14,3%	17,0%	20,4%	31,0%
imprezowanie	33,3%	13,9%	0,0%	17,0%	23,3%	12,1%	18,2%	14,3%	8,5%	13,0%	17,2%

robienie zakupów dla przyjemności (shopping)	8,3%	55,0%	50,0%	13,8%	17,0%	6,0%	36,4%	10,2%	10,6%	7,3%	3,4%
odpoczynek i relaks	41,7%	45,0%	0,0%	59,6%	53,4%	26,2%	27,3%	40,8%	48,9%	50,8%	55,2%
podjęmowanie działań prospołecznych (np. wolontariat)	0,0%	4,3%	0,0%	3,2%	6,3%	13,5%	9,1%	6,1%	19,1%	5,4%	13,8%
inne	0,0%	1,9%	0,0%	3,2%	2,2%	2,5%	0,0%	2,0%	6,4%	1,4%	0,0%
nie dotyczy	16,7%	6,2%	0,0%	5,3%	6,9%	10,6%	0,0%	14,3%	10,6%	7,6%	0,0%

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowanych (N=8776)

Tab. 35. Testy chi-kwadrat, ilorazy wiarygodności, V Craméra i poziomy istotności dla znaczących miejsc (kompleks użytkowania terenu) i aktywności związanych z relaksem i życiem towarzyskim

	Chi-kwadrat Pearsona	Założenie	p chi-kwadrat	Iloraz wiarygodności	p iloraz	V Craméra	p V
spotkanie się ze znajomymi / sympatią / rodziną	24,988 ^a	a. 18,2% komórek (4) ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5. Minimalna liczebność oczekiwaną wynosi ,41.	0,005	25,626	0,004	0,106	0,005
grillowanie lub piknikowanie	53,996 ^a	a. 18,2% komórek (4) ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5. Minimalna liczebność oczekiwaną wynosi ,39.	< 0,001	59,961	< 0,001	0,155	< 0,001
siedzenie w kawiarni / barze / restauracji	127,579 ^a	a. 18,2% komórek (4) ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5. Minimalna liczebność oczekiwaną wynosi ,43.	< 0,001	114,802	< 0,001	0,239	< 0,001
uczestnictwo w działaniach / zajęciach kulturalnych	81,008 ^a	a. 22,7% komórek (5) ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5. Minimalna liczebność oczekiwaną wynosi ,26.	< 0,001	70,958	< 0,001	0,190	< 0,001
uczestnictwo w spotkaniach klubów zainteresowań / rozwijanie własnych zainteresowań	31,820 ^a	a. 22,7% komórek (5) ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5. Minimalna liczebność oczekiwaną wynosi ,33.	< 0,001	32,531	< 0,001	0,119	< 0,001
chodzenie do kina	171,707 ^a	a. 22,7% komórek (5) ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5. Minimalna liczebność oczekiwaną wynosi ,32.	< 0,001	147,568	< 0,001	0,277	< 0,001

chodzenie na koncerty	11,508 ^a	a. 31,8% komórek (7) ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5. Minimalna liczebność oczekiwana wynosi ,16.	0,319	11,414	0,326	0,072	0,319
czytanie książek / prasy	7,704 ^a	a. 18,2% komórek (4) ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5. Minimalna liczebność oczekiwana wynosi ,42.	0,658	8,409	0,589	0,059	0,658
imprezowanie	41,547 ^a	a. 18,2% komórek (4) ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5. Minimalna liczebność oczekiwana wynosi ,37.	< 0,001	42,992	< 0,001	0,136	< 0,001
robienie zakupów dla przyjemności (shopping)	274,465 ^a	a. 22,7% komórek (5) ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5. Minimalna liczebność oczekiwana wynosi ,34.	< 0,001	228,829	< 0,001	0,350	< 0,001
odpoczynek i relaks	78,846 ^a	a. 9,1% komórek (2) ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5. Minimalna liczebność oczekiwana wynosi ,97.	< 0,001	82,307	< 0,001	0,188	< 0,001
podejmowanie działań prospołecznych (np. wolontariat)	38,422 ^a	a. 31,8% komórek (7) ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5. Minimalna liczebność oczekiwana wynosi ,14.	< 0,001	33,523	< 0,001	0,131	< 0,001
inne	7,002 ^a	a. 40,9% komórek (9) ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5. Minimalna liczebność oczekiwana wynosi ,04.	0,725	6,885	0,736	0,056	0,725
nie dotyczy	14,502 ^a	a. 31,8% komórek (7) ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5. Minimalna liczebność oczekiwana wynosi ,15.	0,151	16,311	0,091	0,081	0,151

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowanych (N=8776)

Analogicznie do okoliczności zaistniałych w kompleksach użytkowania terenu, tak i w pokryciu terenu dominującymi aktywnościami są spotykanie się ze znajomymi oraz odpoczynek i relaks (tab. 36). W przypadku pierwszej opcji wartości wahają się od 50% dla wyrobisk, do 100% dla roślinności krzewiastej. W odniesieniu do odpoczynku i relaksu wartości te zawierają się w przedziale od 47,9% dla terenów pod drogami, do 75% dla roślinności krzewiastej. Jednak w przypadku pokrycia terenu nieco mniej zależności jest istotnych statystycznie (tab. 37). Największy efekt zależności między pokryciem terenu i

aktywnościami związanymi z relaksem i życiem towarzyskim obserwuje się dla chodzenia do kina (0,164), a najmniejszy dla innych aktywności (0,059).

Tab. 36. Znaczące miejsca (pokrycie terenu) a aktywności związane z relaksem i życiem towarzyskim

	PTGN	PTKM	PTLZ	PTNZ	PTPL	PTRK	PTTR	PTUT	PTWP	PTWZ	PTZB
spotkanie się ze znajomymi / sympatią / rodziną	73,7%	78,7%	83,6%	61,8%	77,3%	100,0%	81,5%	76,9%	78,0%	50,0%	79,6%
grillowanie lub piknikowanie	42,1%	28,5%	27,5%	11,8%	14,9%	25,0%	24,8%	41,0%	31,7%	0,0%	18,4%
siedzenie w kawiarni / barze / restauracji	31,6%	35,6%	15,6%	14,7%	28,7%	25,0%	16,6%	25,6%	17,1%	0,0%	22,9%
uczestnictwo w działaniach / zajęciach kulturalnych	10,5%	14,1%	7,9%	5,9%	12,4%	0,0%	11,3%	7,7%	9,8%	25,0%	12,8%
uczestnictwo w spotkaniach klubów zainteresowań / rozwijanie własnych zainteresowań	10,5%	15,8%	8,2%	11,8%	15,2%	25,0%	12,9%	10,3%	11,0%	25,0%	16,3%
chodzenie do kina	15,8%	27,0%	8,5%	14,7%	15,2%	50,0%	9,6%	12,8%	8,5%	0,0%	17,1%
chodzenie na koncerty	5,3%	15,0%	6,8%	11,8%	7,1%	50,0%	7,0%	7,7%	8,5%	0,0%	8,6%
czytanie książek / prasy	31,6%	22,2%	21,8%	23,5%	18,1%	25,0%	19,8%	20,5%	30,5%	0,0%	22,3%
imprezowanie	21,1%	26,9%	21,0%	8,8%	18,8%	50,0%	19,0%	15,4%	24,4%	0,0%	20,3%
robienie zakupów dla przyjemności (shopping)	10,5%	26,3%	7,4%	11,8%	17,7%	50,0%	8,8%	5,1%	12,2%	0,0%	18,0%
odpoczynek i relaks	63,2%	47,9%	59,5%	52,9%	45,4%	75,0%	51,3%	46,2%	57,3%	50,0%	49,3%
podjęcie działań prospołecznych (np. wolontariat)	5,3%	7,2%	4,5%	11,8%	2,8%	0,0%	6,7%	12,8%	7,3%	0,0%	6,5%
inne	5,3%	0,9%	1,1%	2,9%	1,4%	0,0%	1,8%	0,0%	1,2%	0,0%	2,6%
nie dotyczy	5,3%	6,1%	5,9%	11,8%	6,7%	0,0%	7,0%	12,8%	4,9%	0,0%	7,4%

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowanych (N=8776)

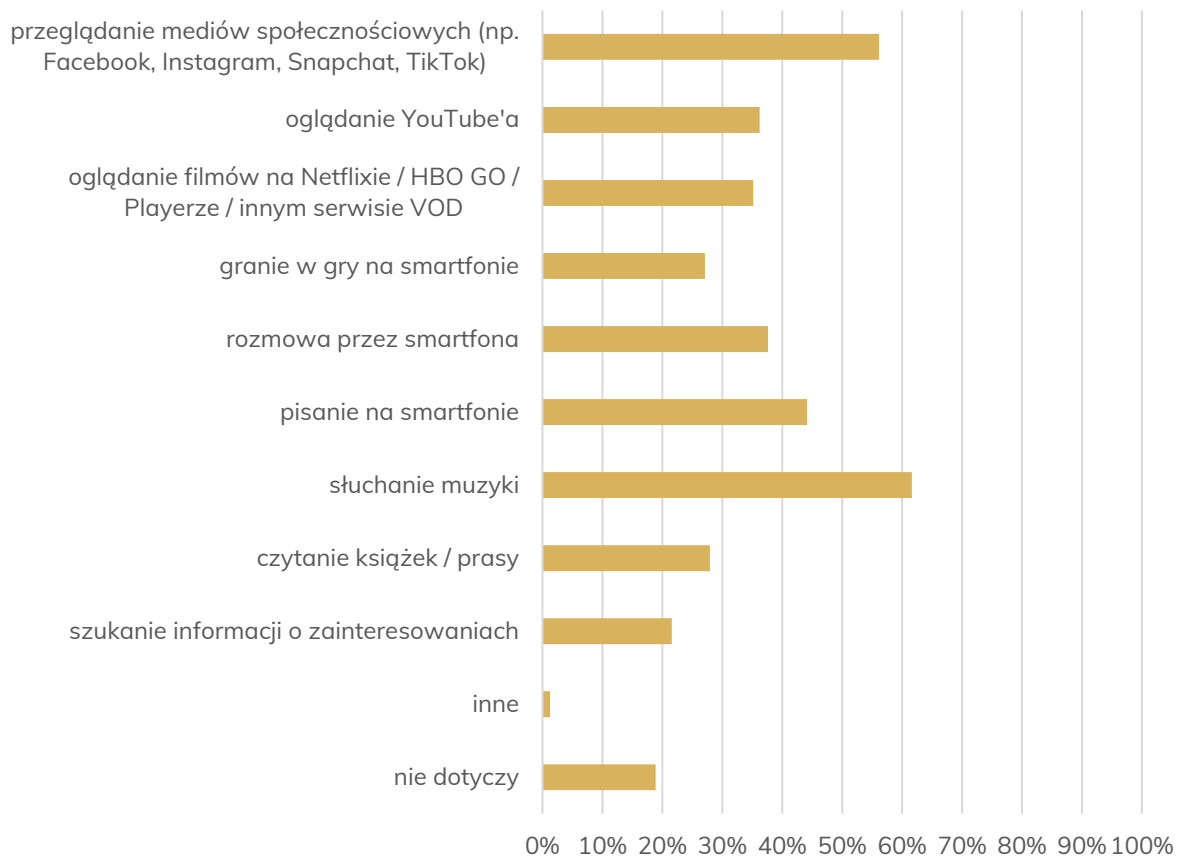
Tab. 37. Testy chi-kwadrat, ilorazy wiarygodności, V Craméra i poziomy istotności dla znaczących miejsc (pokrycie terenu) i aktywności związanych z relaksem i życiem towarzyskim

	Chi-kwadrat Pearsona	Założenie	p chi-kwadrat	Iloraz wiarygodności	p iloraz	V Craméra	p V
spotykание się ze znajomymi / sympatią / rodziną	17,011 ^a	a. 22,7% komórek (5) ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5. Minimalna liczebność oczekiwana wynosi ,82.	0,074	16,591	0,084	0,056	0,074
grillowanie lub piknikowanie	90,390 ^a	a. 22,7% komórek (5) ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5. Minimalna liczebność oczekiwana wynosi ,91.	< 0,001	90,503	< 0,001	0,128	< 0,001
siedzenie w kawiarni / barze / restauracji	144,289 ^a	a. 22,7% komórek (5) ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5. Minimalna liczebność oczekiwana wynosi 1,02.	< 0,001	144,634	< 0,001	0,162	< 0,001
uczestnictwo w działaniach / zajęciach kulturalnych	15,385 ^a	a. 31,8% komórek (7) ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5. Minimalna liczebność oczekiwana wynosi ,50.	0,119	17,017	0,074	0,053	0,119
uczestnictwo w spotkaniach klubów zainteresowań / rozwijanie własnych zainteresowań	21,975 ^a	a. 22,7% komórek (5) ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5. Minimalna liczebność oczekiwana wynosi ,60.	0,015	24,268	0,007	0,063	0,015
chodzenie do kina	146,974 ^a	a. 22,7% komórek (5) ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5. Minimalna liczebność oczekiwana wynosi ,73.	< 0,001	149,838	< 0,001	0,164	< 0,001
chodzenie na koncerty	69,608 ^a	a. 31,8% komórek (7) ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5. Minimalna liczebność oczekiwana wynosi ,40.	< 0,001	63,946	< 0,001	0,113	< 0,001
czytanie książek / prasy	10,126 ^a	a. 22,7% komórek (5) ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5. Minimalna liczebność oczekiwana wynosi ,87.	0,430	10,757	0,377	0,043	0,430
improwanie	38,989 ^a	a. 22,7% komórek (5) ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5. Minimalna liczebność oczekiwana wynosi ,88.	< 0,001	39,502	< 0,001	0,084	< 0,001

robienie zakupów dla przyjemności (shopping)	143,562 ^a	a. 22,7% komórek (5) ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5. Minimalna liczebność oczekiwana wynosi ,73.	< 0,001	153,451	< 0,001	0,162	< 0,001
odpoczynek i relaks	23,097 ^a	a. 18,2% komórek (4) ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5. Minimalna liczebność oczekiwana wynosi 1,99.	0,010	23,247	0,010	0,065	0,010
podjęcie działań prospołecznych (np. wolontariat)	14,646 ^a	a. 31,8% komórek (7) ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5. Minimalna liczebność oczekiwana wynosi ,26.	0,146	16,046	0,098	0,052	0,146
inne	19,026 ^a	a. 36,4% komórek (8) ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5. Minimalna liczebność oczekiwana wynosi ,07.	0,040	20,445	0,025	0,059	0,040
nie dotyczy	7,826 ^a	a. 31,8% komórek (7) ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5. Minimalna liczebność oczekiwana wynosi ,28.	0,646	7,885	0,640	0,038	0,646

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowanych (N=8776)

Ostatnią kategorią są aktywności wirtualne (rys. 24). Przedstawiciele pokolenia Z w znaczących miejscach najczęściej słuchają muzyki (61,6%), przeglądają media społecznościowe (56,1%) oraz piszą na smartfonach (44,1%).

Rys. 24. Aktywności wirtualne podejmowane w znaczących miejscach

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowanych (N=8776)

W układzie kompleksów użytkowania terenu także widoczna jest dominacja tych dwóch aktywności wirtualnych (tab. 38). Słuchanie muzyki to najczęstsze zachowanie realizowane w kompleksach: usług hotelowych (66,7%), handlowo-usługowych (58,9%), innych (100%), komunikacyjnych (57,4%), mieszkaniowych (65,4%), ochrony zdrowia (72,7%), przemysłowo-gospodarczych (53,1%), sportowo-rekreacyjnych (55,4%) i zabytkowo-historycznych (55,2%). Natomiast przeglądanie mediów społecznościowych uwidacznia się w szczególności w: kompleksach usług hotelowych (50%), handlowo-usługowych (54,1%), komunikacyjnych (51,1%), mieszkaniowych (58,7%), oświatowych (48,9%), ochrony zdrowia (45,5%) i przemysłowo-gospodarczych (46,9%). Duże znaczenie ma także oglądanie YouTube'a w kompleksie mieszkaniowym (43,5%) i przemysłowo-gospodarczym (40,8%), rozmowa przez smartfona w kompleksie usług hotelowych (41,7%), pisanie na smartfonie w kompleksie usług hotelowych (41,7%), handlowo-usługowym (43,5%), komunikacyjnym (40,4%), mieszkaniowym (48,4%) i oświatowym (41,1%). Kompleks sakralny to przestrzeń, gdzie młodzież zazwyczaj nie podejmuje żadnej aktywności wirtualnej (46,8%). Istotność

statystyczna występuje dla każdej zależności, z wyjątkiem innych aktywności wirtualnych (tab. 39). Największa wartość efektu zależności pomiędzy kompleksami użytkowania terenu a aktywnościami wirtualnymi występuje w przypadku oglądania filmów w serwisach VOD (0,261), a najmniejsza w czytaniu książek lub prasy (0,11).

Tab. 38. Znaczące miejsce (kompleks użytkowania terenu) a aktywności wirtualne

	KUHO	KUHU	KUIK	KUKO	KUMN	KUOS	KUOZ	KUPG	KUSC	KUSK	KUZA
przeglądanie mediów społecznościowych (np. Facebook, Instagram, Snapchat, TikTok)	50,0%	54,1%	0,0%	51,1%	58,7%	48,9%	45,5%	46,9%	31,9%	38,3%	31,0%
oglądanie YouTube'a	8,3%	22,0%	0,0%	29,8%	43,5%	27,0%	36,4%	40,8%	8,5%	19,3%	13,8%
oglądanie filmów na Netflixie / HBO GO / Playerze / innym serwisie VOD	25,0%	19,6%	0,0%	34,0%	42,5%	20,9%	27,3%	28,6%	21,3%	13,9%	17,2%
granie w gry na smartfonie	8,3%	22,5%	0,0%	28,7%	32,9%	29,1%	36,4%	18,4%	10,6%	16,3%	10,3%
rozmowa przez smartfona	41,7%	38,8%	0,0%	37,2%	39,8%	23,8%	27,3%	22,4%	17,0%	28,0%	20,7%
pisanie na smartfonie	41,7%	43,5%	0,0%	40,4%	48,4%	41,1%	27,3%	34,7%	27,7%	29,6%	17,2%
słuchanie muzyki	66,7%	58,9%	100,0%	57,4%	65,4%	48,6%	72,7%	53,1%	34,0%	55,4%	55,2%
czytanie książek / prasy	8,3%	18,7%	0,0%	27,7%	29,4%	29,4%	18,2%	10,2%	17,0%	23,9%	34,5%
szukanie informacji o zainteresowaniach	8,3%	18,2%	0,0%	17,0%	25,6%	22,3%	9,1%	10,2%	10,6%	15,5%	17,2%
inne	0,0%	1,4%	0,0%	0,0%	1,1%	1,8%	0,0%	2,0%	2,1%	0,8%	3,4%
nie dotyczy	16,7%	23,4%	0,0%	21,3%	16,5%	26,6%	9,1%	22,4%	46,8%	29,9%	31,0%

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowanych (N=8776)

Tab. 39. Testy chi-kwadrat, ilorazy wiarygodności, V Craméra i poziomy istotności dla znaczących miejsc (kompleks użytkowania terenu) i aktywności wirtualnych

	Chi-kwadrat Pearsona	Założenie	p chi-kwadrat	Iloraz wiarygodności	p iloraz	V Craméra	p V
przeglądanie mediów społecznościowych (np. Facebook, Instagram, Snapchat, TikTok)	65,282 ^a	a. 9,1% komórek (2) ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5. Minimalna liczebność oczekiwana wynosi ,96.	< 0,001	66,561	< 0,001	0,171	< 0,001
oglądanie YouTube'a	126,256 ^a	a. 18,2% komórek (4) ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5. Minimalna liczebność oczekiwana wynosi ,67.	< 0,001	134,072	< 0,001	0,238	< 0,001
oglądanie filmów na Netflixie / HBO GO / Playerze / innym serwisie VOD	152,023 ^a	a. 18,2% komórek (4) ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5. Minimalna liczebność oczekiwana wynosi ,63.	< 0,001	160,205	< 0,001	0,261	< 0,001
granie w gry na smartfonie	59,182 ^a	a. 18,2% komórek (4) ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5. Minimalna liczebność oczekiwana wynosi ,55.	< 0,001	64,521	< 0,001	0,163	< 0,001
rozmowa przez smartfona	51,140 ^a	a. 18,2% komórek (4) ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5. Minimalna liczebność oczekiwana wynosi ,69.	< 0,001	53,802	< 0,001	0,151	< 0,001
pisanie na smartfonie	57,224 ^a	a. 13,6% komórek (3) ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5. Minimalna liczebność oczekiwana wynosi ,85.	< 0,001	59,908	< 0,001	0,160	< 0,001
słuchanie muzyki	49,032 ^a	a. 18,2% komórek (4) ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5. Minimalna liczebność oczekiwana wynosi ,81.	< 0,001	49,432	< 0,001	0,148	< 0,001
czytanie książek / prasy	26,961 ^a	a. 18,2% komórek (4) ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5. Minimalna liczebność oczekiwana wynosi ,53.	0,003	30,048	0,001	0,110	0,003
szukanie informacji o zainteresowaniach	31,915 ^a	a. 18,2% komórek (4) ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5. Minimalna liczebność oczekiwana wynosi ,43.	< 0,001	34,379	< 0,001	0,119	< 0,001
inne	4,647 ^a	a. 50,0% komórek (11) ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5. Minimalna liczebność oczekiwana wynosi ,02.	0,913	5,530	0,853	0,046	0,913

nie dotyczy	57,391 ^a	a. 18,2% komórek (4) ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5. Minimalna liczebność oczekiwana wynosi ,43.	< 0,001	54,952	< 0,001	0,160	< 0,001
-------------	---------------------	---	---------	--------	---------	-------	---------

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowanych (N=8776)

Porównywalnie jak w sytuacji z kompleksami użytkowania terenu, tak i w pokryciu terenu dominują przeglądanie mediów społecznościowych oraz słuchanie muzyki (tab. 40). Słuchanie muzyki dominuje w szczególności w przypadku gruntów nieużytkowanych (78,9%), na terenach leśnych i zadrzewionych (66,3%), placach (55,7%), terenach trawiastych (51,2%), uprawie trwałej (66,7%), wodach powierzchniowych (63,4%) oraz zabudowie (61,5%). Natomiast w przypadku przeglądania mediów społecznościowych, są to: grunty nieużytkowane (63,2%), tereny pod drogami (62,5%), roślinność krzewiasta (50%), roślinność trawiasta (51,3%), uprawa trwała (53,8%), wody powierzchniowe (75%) oraz zabudowa (56,6%). Warto zwrócić uwagę także na oglądanie YouTube'a przy wodach powierzchniowych (75%), oglądanie filmów w serwisach VOD na terenach trawiastych (50%) i wyrobiskach (50%), graniu w gry na smartfonie na terenach krzewiastych (50%) i wyrobiskach (50%), rozmowy przez smartfony na uprawach trwałych (53,8%) i wyrobiskach (50%), a także pisanie na smartfonach na uprawach trwałych (51,3%). Analizy statystycznie pokazują, że zależności między pokryciem terenu a aktywnościami wirtualnymi są istotne statystycznie, z wyjątkiem czytania książek lub prasy oraz innych aktywności (tab. 41). Najwyższy efekt zależności obserwuje się dla oglądania filmów w serwisach VOD (0,127), a najmniejszy dla słuchania muzyki (0,068).

Tab. 40. Znaczące miejsca (pokrycie terenu) a aktywności wirtualne

	PTGN	PTKM	PTLZ	PTNZ	PTPL	PTRK	PTTR	PTUT	PTWP	PTWZ	PTZB
przeglądanie mediów społecznościowych (np. Facebook, Instagram, Snapchat, TikTok)	63,2%	62,5%	45,0%	38,2%	46,5%	50,0%	51,3%	53,8%	47,6%	75,0%	56,6%
oglądanie YouTube'a	10,5%	39,9%	26,6%	14,7%	29,8%	25,0%	31,8%	41,0%	28,0%	75,0%	37,8%
oglądanie filmów na Netflixie / HBO GO / Playerze / innym serwisie VOD	21,1%	40,2%	21,5%	20,6%	28,0%	50,0%	26,2%	43,6%	28,0%	50,0%	37,4%
graniu w gry na smartfonie	10,5%	25,9%	19,3%	11,8%	25,9%	50,0%	27,5%	38,5%	20,7%	50,0%	29,3%
rozmowa przez smartfona	36,8%	41,4%	31,4%	23,5%	33,7%	25,0%	37,1%	53,8%	31,7%	50,0%	36,9%

pisanie na smartfonie	36,8%	47,0%	32,0%	29,4%	41,1%	25,0%	43,3%	51,3%	34,1%	25,0%	45,2%
słuchanie muzyki	78,9%	62,3%	66,3%	35,3%	55,7%	25,0%	61,2%	66,7%	63,4%	25,0%	61,5%
czytanie książek / prasy	36,8%	28,7%	26,1%	17,6%	22,0%	0,0%	27,5%	35,9%	30,5%	0,0%	28,5%
szukanie informacji o zainteresowaniach	10,5%	19,8%	15,6%	8,8%	17,0%	0,0%	20,9%	28,2%	20,7%	0,0%	24,4%
inne	0,0%	0,5%	1,4%	0,0%	0,4%	0,0%	1,8%	0,0%	0,0%	0,0%	1,8%
nie dotyczy	5,3%	13,7%	20,7%	47,1%	27,3%	50,0%	20,6%	23,1%	25,6%	25,0%	19,8%

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowanych (N=8776)

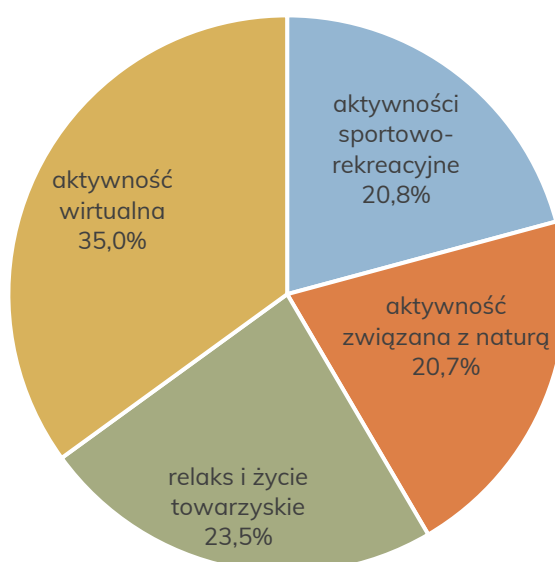
Tab. 41. Testy chi-kwadrat, ilorazy wiarygodności, V Craméra i poziomy istotności dla znaczących miejsc (pokrycie terenu) i aktywności wirtualnych

	Chi-kwadrat Pearsona	Założenie	p chi-kwadrat	Iloraz wiarygodności	p iloraz	V Craméra	p V
przeglądanie mediów społecznościowych (np. Facebook, Instagram, Snapchat, TikTok)	67,585 ^a	a. 18,2% komórek (4) ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5. Minimalna liczebność oczekiwana wynosi 1,75.	< 0,001	67,583	< 0,001	0,111	< 0,001
oglądanie YouTube'a	54,083 ^a	a. 18,2% komórek (4) ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5. Minimalna liczebność oczekiwana wynosi 1,45.	< 0,001	57,040	< 0,001	0,099	< 0,001
oglądanie filmów na Netflixie / HBO GO / Playerze / innym serwisie VOD	88,493 ^a	a. 18,2% komórek (4) ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5. Minimalna liczebność oczekiwana wynosi 1,41.	< 0,001	92,225	< 0,001	0,127	< 0,001
granie w gry na smartfonie	31,306 ^a	a. 18,2% komórek (4) ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5. Minimalna liczebność oczekiwana wynosi 1,08.	0,001	32,987	< 0,001	0,075	0,001
rozmowa przez smartfona	26,863 ^a	a. 18,2% komórek (4) ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5. Minimalna liczebność oczekiwana wynosi 1,51.	0,003	27,007	0,003	0,070	0,003
pisanie na smartfonie	37,087 ^a	a. 18,2% komórek (4) ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5. Minimalna liczebność oczekiwana wynosi 1,77.	< 0,001	37,992	< 0,001	0,082	< 0,001
słuchanie muzyki	25,296 ^a	a. 18,2% komórek (4) ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5. Minimalna liczebność oczekiwana wynosi 1,53.	0,005	25,046	0,005	0,068	0,005

czytanie książek / prasy	13,541 ^a	a. 18,2% komórek (4) ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5. Minimalna liczebność oczekiwana wynosi 1,12.	0,195	16,002	0,100	0,050	0,195
szukanie informacji o zainteresowaniach	33,668 ^a	a. 22,7% komórek (5) ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5. Minimalna liczebność oczekiwana wynosi ,86.	< 0,001	36,743	< 0,001	0,078	< 0,001
inne	17,255 ^a	a. 45,5% komórek (10) ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5. Minimalna liczebność oczekiwana wynosi ,05.	0,069	21,493	0,018	0,056	0,069
nie dotyczy	68,325 ^a	a. 22,7% komórek (5) ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5. Minimalna liczebność oczekiwana wynosi ,76.	< 0,001	65,419	< 0,001	0,111	< 0,001

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowanych (N=8776)

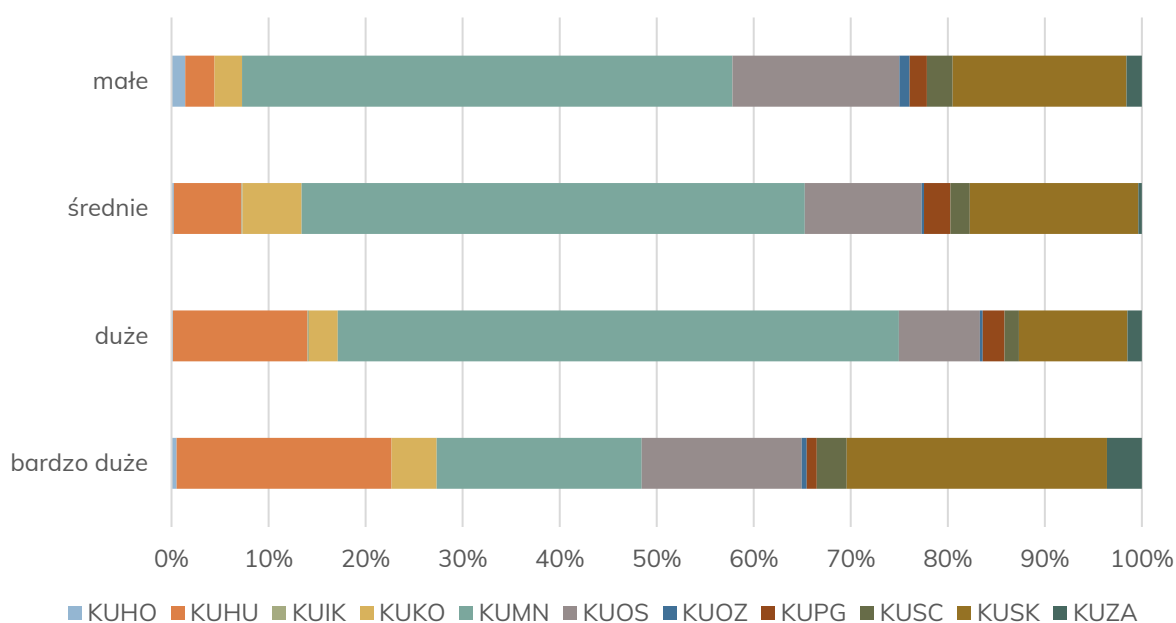
Podsumowując wyniki aktywności w znaczących miejscach spędzania czasu wolnego pokolenia Z, należy stwierdzić, że przeważającymi aktywnościami są aktywności wirtualne (35%) (rys. 25). Zdecydowanie mniejszą część stanowią relaks i życie towarzyskie (23,5%) i prawie po równo rozkładają się wartości procentowe dla aktywności sportowo-rekreacyjnych (20,8%) oraz aktywności związanych z naturą (20,7%).

Rys. 25. Aktywności podejmowane w znaczących miejscach (ogółem)

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowanych (N=8776)

Rozpatrując wpływ wielkości zamieszkiwanego miasta na wybór lokalizacji znaczącego miejsca w spędzaniu czasu wolnego, ponownie przeprowadzono analizę w podziale na kompleksy użytkowania terenu i pokrycie terenu. W ramach kompleksów użytkowania terenu w przypadku miast małych, średnich i dużych na pierwszy plan wysuwa się zdecydowanie kompleks mieszkaniowy (rys. 26). Dla miast małych wynosi on 50,5%, dla średnich 51,9%, a dla dużych 57,8%. Inna sytuacja prezentuje się w miastach bardzo dużych, gdzie zaobserwować można większą różnorodność przestrzeni. W bardzo dużych miastach nie dominuje już kompleks mieszkaniowy (21,1%), a sportowo-rekreacyjny (26,8%) i handlowo-usługowy (22,2%). Nie bez znaczenia jest tu także kompleks oświatowy (16,5%). Zaobserwować można także zwiększanie się udziału przestrzeni handlowo-usługowych wraz ze zwiększaniem się wielkości miasta. W małych ten odsetek wynosi 3%, w średnich 6,9%, w dużych 13,9%, a w bardzo dużych 22,2%. Pomiędzy miastami o różnej wielkości zauważalne jest podobieństwo w rozkładzie odpowiedzi dla kompleksów oświatowych. Natomiast kompleks sportowo-rekreacyjny dominuje w bardzo dużych miastach, podczas gdy w pozostałych pozostaje on na podobnym poziomie. Zależność pomiędzy wielkością miasta a kompleksami użytkowania terenu jest istotna statystycznie (tab. 42). Efekt dla omawianej zależności wynosi 0,179 (tab. 43), co oznacza, że wielkość miasta w małym stopniu wpływa na kompleks użytkowania terenu, w którym znajduje się znaczące miejsce spędzania czasu wolnego wskazane przez pokolenie Z.

Rys. 26. Wielkość miasta a znaczące miejsce (kompleks użytkowania terenu)

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowanych (N=8776)

Tab. 42. Test chi-kwadrat dla wielkości miasta i znaczącego miejsca (kompleks użytkowania terenu)

	Wartość	df	Istotność asymptotyczna (dwustronna)
Chi-kwadrat Pearsona	213,873 ^a	30	< 0,001
Iloraz wiarygodności	218,332	30	< 0,001

a. 34,1% komórek (15) ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5. Minimalna liczebność oczekiwana wynosi ,17.

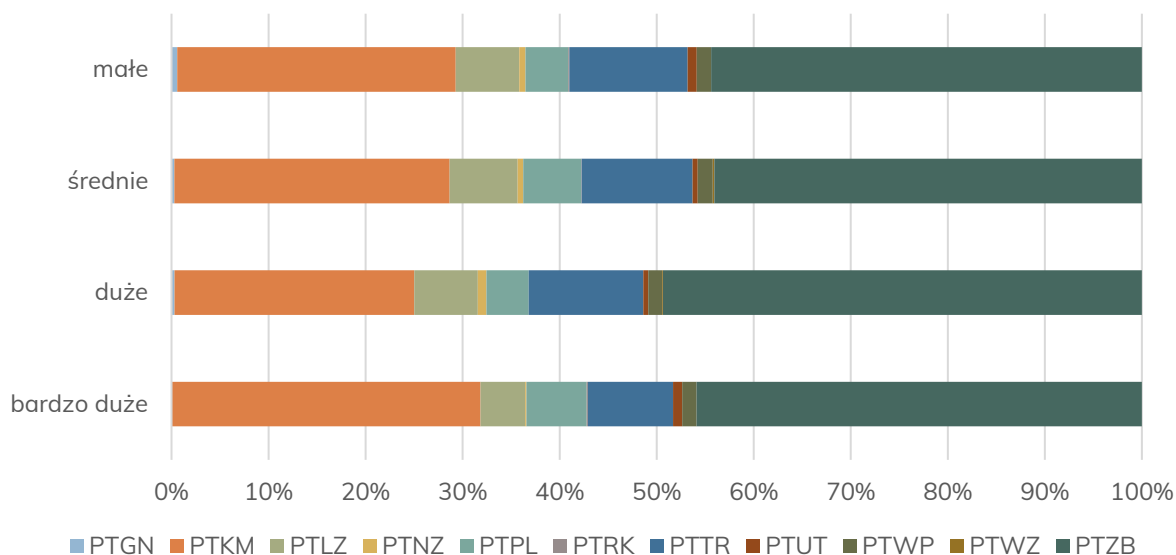
Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowanych (N=8776)

Tab. 43. V Craméra dla zależności pomiędzy wielkością miasta a znaczącym miejscem (kompleks użytkowania terenu)

	Wartość	Istotność przybliżona
V Craméra	0,179	< 0,001

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowanych (N=8776)

Patrząc na pokrycie terenu, ta różnorodność zanika (rys. 27). Dominują przede wszystkim tereny zabudowane i tereny pod drogami kołowymi, a odsetki w obu przypadkach są bardzo zbliżone w każdej z wielkości miast. Zależność pomiędzy wielkością miasta a przestrzenią, w której znajduje się istotne miejsce jest istotna statystycznie (tab. 44), a siła efektu (tab. 45) jest bardzo mała (0,057).

Rys. 27. Wielkość miasta a znaczące miejsce (pokrycie terenu)

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowanych (N=8776)

Tab. 44. Test chi-kwadrat dla wielkości miasta i znaczącego miejsca (pokrycie terenu)

	Wartość	df	Istotność asymptotyczna (dwustronna)
Chi-kwadrat Pearsona	52,876 ^a	30	0,006
Iloraz wiarygodności	58,600	30	0,001

a. 25,0% komórek (11) ma liczebność oczekiwaną mniejszą niż 5. Minimalna liczebność oczekiwana wynosi ,54.

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowanych (N=8776)

Tab. 45. V Craméra dla zależności pomiędzy wielkością miasta a znaczącym miejscem (pokrycie terenu)

	Wartość	Istotność przybliżona
V Craméra	0,057	0,006

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowanych (N=8776)

Osobną kwestią, wartą rozważenia, jest wpływ cech społeczno-ekonomicznych respondentów na wybór istotnych miejsc (przestrzeni) spędzania czasu wolnego. W badaniu uwzględniono szereg cech badanych, jak: wiek, płeć, sytuację materialną. Przeprowadzone analizy statystyczne wykazały, że nie stanowiły one istotnych zmiennej wpływających na wybór form i przestrzeni spędzania czasu wolnego. Analizy statystyczne dla tych zmiennych są nieistotne statystycznie, a kluczowe determinanty zaprezentowano powyżej.

Konkludując, relacje pomiędzy aktywnościami wolnoczasowymi pokolenia Z a przestrzenią, w której zachodzą (znaczącymi miejscami), są bardzo złożone. Jak wykazała analiza, po raz kolejny obserwuje się, że przestrzeń wirtualna ma duży wpływ na spędzanie czasu wolnego generacji Z w istotnych miejscach. To właśnie aktywności wirtualne dominują nad aktywnościami związanymi z relaksem i życiem towarzyskim, naturą, a także aktywnościami sportowo-rekreacyjnymi. Biorąc pod uwagę wszystkie aktywności, w prawie każdej przestrzeni reprezentującej istotne miejsce, dominuje słuchanie muzyki i przeglądanie mediów społecznościowych. Poza aktywnościami wirtualnymi, duże znaczenie w tych przestrzeniach mają: spotkanie się ze znajomymi, sympatią lub rodziną, chodzenie jako aktywność sportowo-rekreacyjna oraz odpoczynek i relaks.

6. Dyskusja

Jak wspomniano w poprzednich rozdziałach, badania, które dotyczą czasu wolnego i pokolenia Z nie są zbyt liczne, a jedynie kilka z nich odnosi się do przestrzeni czasu wolnego generacji Z. Trafnie ujmuje to Smagacz-Poziemska (2014), konkludując, że „zagadnienie postaw nastolatków wobec przestrzeni miejskiej jest rzadko podejmowane w badaniach prowadzonych w Polsce” (s. 267). Oryginalne podejście ujęte w badaniu w pewnym stopniu ogranicza możliwości porównania wyników z dotychczas przeprowadzonymi analizami. Niemniej jednak, podjęto próbę omówienia uzyskanych wyników badań w kontekście dostępnej literatury dotyczącej czasu wolnego pokolenia Z.

W odniesieniu do aktywności wolnoczasowych pokolenia Z, w niniejszej pracy wykazano, iż dominującymi aktywnościami w znaczących miejscach są te związane z zachowaniami w świecie wirtualnym, jak na przykład: przeglądanie mediów społecznościowych, oglądanie filmów w serwisach VOD i YouTube, a także słuchanie muzyki. Potwierdza to także duża częstotliwość korzystania ze smartfona, który jest głównym narzędziem używanym w czasie wolnym. Podobne wyniki uzyskali hiszpańscy badacze, którzy wykazali, że wśród generacji Z dominuje rozrywka cyfrowa (Caballo Villar i in., 2017; Codina i in., 2017). Podobnych wyników dostarczają badania z Brazylii (Coll i in., 2014) i ze Szwecji (Thomé i in., 2015). Z tym twierdzeniem zgodne są także wyniki analiz uzyskane w Czechach, na Węgrzech i w Słowacji, gdzie młode osoby najchętniej spędzają czas w sieci (Spilková, 2015). Co więcej, szerokie badanie przeprowadzone w krajach europejskich również wykazało, że w ramach aktywności wolnoczasowych, dominują te, które związane są z korzystaniem z technologii i internetu (Rees, 2017). Bardzo duże podobieństwa zaobserwowano pomiędzy wynikami uzyskanymi w niniejszej rozprawie a rezultatami uzyskanymi przez autora w poprzednim badaniu pokolenia Z (Dąbrowski i Środa-Murawska, 2022). Poza przewagą aktywności wirtualnych w spędzaniu czasu wolnego, w obu badaniach obserwuje się, że poprzez bierne zachowania związane z rozrywką online, na znaczeniu tracą pozostałe sposoby spędzania czasu wolnego, takie jak: oglądanie telewizji, uczestnictwo w kulturze czy działania wolontariackie. Odnotowano także, iż jedną z głównych form aktywności, obok rozrywki online, jest spotykanie się ze znajomymi, a rzadziej podejmowanie aktywności fizycznej (Dąbrowski i Środa-Murawska, 2022).

Mimo że potrzeba wyjaśnienia, w jaki sposób konkretne społeczności i pokolenia wykorzystują przestrzeń w aktywnościach wolnoczasowych, już dawno została sformułowana

(Johnson i Glover, 2013), nadal niemal brak jest opracowań zawierających analizy przestrzeni spędzania czasu wolnego przez pokolenie Z. Do tej pory, te nieliczne opracowania nie dostarczyły wiedzy na temat sposobów spędzania czasu wolnego w przestrzeni w sposób całościowy, ujmując ten temat raczej wycinkowo, ograniczając się do badań jakościowych w jednej, konkretnej przestrzeni (por. Sichling i Plöger, 2018; Samson i Leichty, 2022).

W pracy wykazano, że istotne miejsca spędzania czasu wolnego dla pokolenia Z znajdują się głównie w zabudowie i kompleksach mieszkaniowych, co zbieżne jest z wynikami badań zachowań młodzieży w przestrzeni miast. Wykazują one, że młodzież w miastach jest niezauważalna oraz wykluczana z przestrzeni publicznych (Travlou i in., 2008; Brown, 2013). W konsekwencji rzadko można zaobserwować młodzież w przestrzeniach miejskich (Gray i Manning, 2022). Wskazuje się także, iż często przestrzeń publiczna jest nieatrakcyjna i nieodpowiednia dla młodych ludzi (Skelton i Valentine, 1998), gdyż tworzona jest przez dorosłych, przy czym potrzeby tej grupy wiekowej są pomijane w trakcie planowania przestrzeni (Höglhammer i in., 2018). W rezultacie przekłada się to na przywiązanie do mieszkań jako miejsc istotnych w spędzaniu czasu wolnego. Dodatkowo, ta sytuacja wzmacnia korzystanie z form spędzania czasu wolnego w przestrzeni wirtualnej, gdyż jest ona poza kontrolą dorosłych (Abbott-Chapman i Robertson, 2015; Arends i Hordijk, 2016).

Badanie Korpeli (1992) potwierdza, że dla młodych Fińczyków to właśnie dom jest najważniejszym miejscem, obok obiektów sportowych i miejsc komercyjnych. Te ustalenia potwierdzają także badania z Australii (Abbott-Chapman i Robertson, 2001, 2015). Również w Polsce wyniki badań pokazują, że dom jest najważniejszym miejscem spędzania czasu wolnego młodych osób (Smagacz-Poziemska, 2014). Istotność domu jako znaczącego miejsca w spędzaniu czasu wolnego potwierdza również deklaracja o formie istotnego miejsca – większość respondentów w zaprojektowanym badaniu wskazała, że jest to miejsce znajdujące się wewnątrz budynku. Do podobnych konkluzji doszli też inni badacze, którzy zauważyli, że coraz więcej młodych osób spędza czas w pomieszczeniach, prowadząc siedzący tryb życia (Hoare i in., 2016; Oswald i in., 2020; Wales i in., 2022). Jednak, jak podkreślają Gray i Manning (2022), młodzież z mniej zamożnych dzielnic częściej korzysta z rekreacji na świeżym powietrzu, gdzie dominują ulice, parki i zewnętrzne przestrzenie handlowe.

Brak odpowiedniej infrastruktury, dopasowanej do potrzeb pokolenia Z, również wpływa na fakt, że jego reprezentanci wolą spędzać czas w pomieszczeniach zamkniętych, podejmując bierne formy wypoczynku (Kmiecińska, 2019; Ghani i in., 2022). Dlatego, reprezentanci pokolenia Z są usatysfakcjonowani, gdy przestrzenie, z których korzystają,

pozwalają na aktywności odpowiadające ich woli (Düzenli i in., 2019). Potwierdzają to uzyskane wyniki dotyczące poczucia znaczącego miejsca, gdyż blisko 2/3 respondentów czuje się najlepiej (wskazują, że są najszczęśliwsi), gdy spędza tam swój czas wolny (przywiązanie do miejsca) oraz wybrane miejsce sprawia, że czują, iż mogą być sobą (tożsamość miejsca).

Jednak zdecydowany wpływ na spędzanie czasu wolnego w przestrzeniach zamkniętych ma także przywiązanie generacji Z do technologii (Kmiecińska, 2019). To właśnie zachowania wolnoczasowe w przestrzeniach zamkniętych, najczęściej w mieszkalnych, związane są z korzystaniem z technologii. Wyniki przeprowadzonego badania są zbieżne z obserwacjami López-Sintas i in. (2017), którzy dowiedli, że wśród młodzieży dominują aktywności bierne związane z technologią, które odbywają się głównie w przestrzeniach domowych. Dotyczy to także polskiej młodzieży, która najczęściej spędza czas wolny w domu w przestrzeni wirtualnej (korzystanie ze smartfona, komputera, słuchając muzyki itp.). To właśnie dom jest miejscem, które stanowi istotny punkt w sieci kontaktów wirtualnych (Smagacz-Poziemska, 2014). Co więcej, elektroniczne formy rozrywki dla pokolenia Z stanowią istotną część miejskiego życia (Ghani i in., 2022). Stąd, niezależnie w jakiej przestrzeni fizycznej przebywają, mogą zanurzyć się w świecie wirtualnym, nie podejmując rekreacji ruchowej, nawet znajdując się na świeżym powietrzu (Ghani i in., 2022). Wyniki niniejszego badania także na to wskazują.

Niski poziom aktywności pokolenia Z na zewnątrz znajduje odzwierciedlenie w ogólnych wynikach badań dotyczących rekreacji czynnej Polaków. W Europie, Polska pod względem aktywności fizycznej plasuje się na jednym z ostatnich miejsc. Dotyczy to także młodzieży (Drygas i in., 2008). Wzrasta także czas przebywania młodzieży przed ekranem smartfona czy komputera (Martyka, 2012). Bierne formy spędzania czasu wolnego generacji Z wiążą się przede wszystkim z nowoczesnymi technologiami (Biddle i in., 2009; Ghani i in., 2022), a także z preferencjami dotyczącymi siedzących spotkań towarzyskich (Düzenli i in., 2010; Kmiecińska, 2019). Potwierdzają to uzyskane wyniki badań, gdyż po rozrywkach cyfrowych, to spotkania towarzyskie cieszą się największym uznaniem wśród młodych osób.

Młodzież rzadziej wskazywała na istotne miejsca, które znajdują się w kompleksach sportowo-rekreacyjnych, co także pokazały wyniki dotyczące preferencji miejsc spędzania czasu wolnego (najrzadziej i najmniej chętnie generacja Z spędza swój czas wolny na świeżym powietrzu). Być może związane jest to z faktem, na który zwracają uwagę Höglhammer i in. (2018), iż młodzież obawia się konfliktów, które mogą wystąpić z innymi grupami użytkowników w publicznych obiektach sportowych. Co więcej, badacze ci uważają, iż wiele

obiektów sportowych jest po prostu niedostępna w czasie, gdy nie są one używane, tak jak boiska szkolne (Höglhammer i in., 2018).

Jednym z kompleksów użytkowania terenu przez pokolenie Z, o którym warto wspomnieć, jest przestrzeń handlowo-usługowa. Wielu specjalistów zajmujących się tym zagadnieniem wskazuje, że młodzi ludzie bardzo cenią sobie te przestrzenie (Korpela, 1992; Travlou i in., 2008; Saarikkomäki i Lampela, 2022; Pettersen i in., 2023). Jak wskazują Höglhammer i in. (2018), pomimo że wielu młodych nie nadaje konkretnych wartości przestrzeniom konsumpcyjnym, to właśnie miejsca publiczno-prywatne są przez nich preferowane. Z drugiej strony, jak pokazują badania przeprowadzone w Polsce, dla większości młodzieży nie jest to przestrzeń codzienna, która stanowi najważniejsze miejsce poza domem (Smagacz-Poziemska, 2014). W tym aspekcie uzyskane wyniki badań są zgodne.

Wielu autorów w swoich publikacjach podkreśla, iż istotne miejsca dla młodzieży stanowią tereny zieleni. Decydują o tym między innymi: walory estetyczne, dostępność i poczucie przynależności (Clark i Uzzell, 2006). Jak podkreślają Höglhammer i in. (2018), korzystanie z terenów zieleni bezpośrednio związane jest z ich bliskością. Im bliżej miejsca zamieszkania młodych osób są one położone, tym większa jest szansa, że młodzież będzie z nich korzystać (Höglhammer i in., 2018). Uzyskane wyniki wskazują jednak, że tereny leśne i zadrzewione nie cieszyły się tak dużym zainteresowaniem jako istotne miejsca w spędzaniu czasu wolnego, w przeciwieństwie do terenów zabudowanych i komunikacyjnych. Skądinąd, przestrzenie na świeżym powietrzu specjalnie przeznaczone dla młodych są rzadkością (Sundevall i Jansson, 2020; Wales i in., 2022), co również wpływa na rzadsze wskazywanie ich jako istotnych miejsc w spędzaniu czasu wolnego.

Zaskakujące jest, że to nie przestrzenie mieszkaniowe, w których znajduje się najwięcej istotnych miejsc spędzania czasu wolnego pokolenia Z, cechują się najwyższym poczuciem miejsca. Związane może to być z faktem, na który wskazują Travlou i in. (2008), że dla młodych ludzi przeznaczenie danych miejsc pod konkretne aktywności nie ma żadnego znaczenia. Może to stanowić wytłumaczenie, dlaczego istotne są inne miejsca spędzania czasu wolnego niż przestrzenie mieszkaniowe. Wspomniani badacze przeprowadzili badanie w Edynburgu i Sacramento metodą mapowania miejsc w formie analogowej. Na przykładzie przestrzeni handlowo-usługowej (McDonald's w Edynburgu) wykazali, że dla części młodzieży zaznaczona restauracja to miejsce na zewnątrz, w którym spędzają swój czas ze swoimi przyjaciółmi. Innym przykładem jest plac, który z założenia miał służyć do odpoczynku na ławkach. Natomiast młodzież przedefiniowała go jako miejsce do jazdy na deskorolce, co

świadczy także o społecznym wytwarzaniu przestrzeni (Travlou i in., 2008). Wydaje się, iż to właśnie miejsca, które są społecznie wytworzone przez młodych ludzi, cechują się najwyższymi wartościami poczucia miejsca (Hewitt i in., 2020). Jak pokazały uzyskane wyniki, są to głównie tereny niezabudowane i nieużytkowane, a także związane z działalnością przemysłowo-gospodarczą oraz tereny komunikacyjne i sakralne. Z drugiej strony, badania Hewitt i in. (2020) ukazały, że najwyższe poczucie miejsca dla młodzieży dotyczy przestrzeni najbardziej zurbanizowanych.

Pomimo dużego przywiązania do internetu i technologii, generacja Z najbardziej ceni sobie w znaczących miejscach to, że może spotkać się z przyjaciółmi i rodziną, a także побыć samemu. To stwierdzenie znajduje odzwierciedlenie także w analizie w podziale na konkretne kompleksy użytkowania terenu i pokrycie terenu. Możliwość spotkania z przyjaciółmi i rodziną w różnego rodzaju przestrzeniach wydaje się być zbieżna ze stwierdzeniem, iż młodzież szuka interakcji społecznej także w uniwersalnych (o różnej charakterystyce), fizycznych przestrzeniach, które umożliwiają im własne kształtowanie (społeczne wytwarzanie) przestrzeni (Travlou i in., 2008). Podobnie rzecz ma się z przestrzeniami handlowymi (Travlou i in., 2008) oraz innymi przestrzeniami, w których mogą spędzić czas z przyjaciółmi, jak np. kino, kręgielnia (Leonard, 2006). W badaniu Brown (2013) również podkreślona jest dominująca rola, nie tyle miejsca spędzania czasu wolnego i jego komfortu, infrastruktury czy ceny, a tego, z kim ten czas jest spędzany. Stwierdzenie to jest potwierdzone w publikacjach autorstwa Holloway i Valentine (2000), Crawford i Rossiter (2006), Höglhammer i in. (2018) oraz Wales i in. (2022).

Jak zauważyła Martyka (2012), formy i sposoby spędzania czasu wolnego młodzieży nie zależą od wielkości miasta, gdyż większość tych form realizowana jest w domu. Ta obserwacja jest częściowo zgodna z uzyskanymi wynikami badań, aczkolwiek w niniejszym badaniu zauważono pewną zmienność, jeśli chodzi o wybór istotnego miejsca w spędzaniu czasu wolnego. W bardzo dużych miastach znaczące miejsca pokolenia Z są nieco inne niż w pozostałych. W największych ośrodkach miejskich w spędzaniu czasu wolnego dominują przestrzenie sportowo-rekreacyjne i handlowo-usługowe, a mniejsze znaczenie mają przestrzenie mieszkaniowe. Natomiast w pozostałych klasach wielkościowych miast, to właśnie kompleksy mieszkaniowe dominują jako istotne miejsca pokolenia Z w spędzaniu czasu wolnego.

7. Wnioski

Niniejsze opracowanie koncentruje się na przestrzeniach spędzania czasu wolnego pokolenia Z. Głównym celem pracy była identyfikacja relacji zachodzącej pomiędzy przestrzenią miasta a zachowaniami wolnoczasowymi pokolenia Z. W pracy wykorzystano dane przestrzenne pozyskane za pomocą geoankiety, dzięki której możliwa była analiza zarówno aktywności wolnoczasowych generacji Z, przestrzeni (miejsc znaczących) spędzania czasu wolnego pokolenia Z, jak i relacji zachodzących między nimi. Wykonanie zadań badawczych prowadzących do realizacji celu badawczego, w połączeniu z rozważaniami konceptualnymi pozwoliło na uzyskanie odpowiedzi na postawione hipotezy badawcze.

Poniżej zweryfikowano hipotezy badawcze sformułowane na początku niniejszej pracy.

1. Charakterystyczne cechy przestrzeni miejskiej oraz jej funkcjonalności i wartości, wpływają na wybór miejsc spędzania czasu wolnego przez pokolenie Z, co wpływa na różnorodność zachowań wolnoczasowych tego pokolenia.

Przeprowadzone badanie potwierdza tę hipotezę. Pokolenie Z najchętniej wybiera przestrzenie zamknięte (przestrzenie mieszkaniowe, domowe), które umożliwiają całkowite zanurzenie się w formach spędzania czasu wolnego opartych na wirtualności. Tracą na tym inne przestrzenie, a w szczególności przestrzenie publiczne, tak jak m.in. przestrzeń sportowo-rekreacyjną. Niemniej jest to drugi preferowany typ przestrzeni po kompleksie mieszkaniowym. Oznacza to, że wśród przestrzeni publicznych, to właśnie kompleks sportowo-rekreacyjny jest dominującą przestrzenią, wbrew przypuszczeniom, że jest to teren handlowo-usługowy.

Chociaż jedną z najczęściej przypisywanych wartości danym miejscom była możliwość spotkania z przyjaciółmi i rodziną, to jednak pojawiały się specyficzne przestrzenie (np. przestrzeń komunikacyjna, zabytkowo-historyczna, obszary wyrobisk), w których to inne wartości miały większe znaczenie (np. sceneria, widoki i wyjątkowe piękno). Pomimo dominacji aktywności wirtualnych, zaobserwowano także zmieniające się formy spędzania czasu wolnego w zależności od typu miejsca (przestrzeni).

2. Wielkość miasta wpływa na wybór znaczącego miejsca spędzania czasu wolnego i podejmowanie zachowań wolnoczasowych przez pokolenie Z.

Przeprowadzone analizy potwierdzają hipotezę dotyczącą wpływu wielkości miasta na wybór znaczącego miejsca spędzania czasu wolnego, a co z tym się wiąże, podejmowanie zachowań wolnoczasowych przez pokolenie Z. Zakładano, że w mniejszych miastach rola przestrzeni mieszkalnych jest bardziej znacząca niż w pozostałych grupach miast. Jednakże wyniki dostarczyły dowodów, że to w miastach małych, średnich i dużych przestrzenie mieszkaniowe mają największe znaczenie. Dopiero w grupie miast bardzo dużych zauważalne jest zmniejszenie wagi kompleksów mieszkaniowych na rzecz kompleksów handlowo-usługowych oraz terenów sportowo-rekreacyjnych.

3. Czynniki społeczno-demograficzne wpływają na wybór znaczącego miejsca spędzania czasu wolnego i podejmowanie zachowań wolnoczasowych przez pokolenie Z.

Ostatnia hipoteza dotycząca wpływu czynników społeczno-demograficznych na wybór znaczącego miejsca spędzania czasu wolnego, a w konsekwencji podejmowanie zachowań wolnoczasowych przez pokolenie Z, została odrzucona. W przeprowadzonych analizach nie wykazano związku pomiędzy zmiennymi.

Pomimo odrzucenia ostatniej hipotezy, pierwsze dwie pozytywnie zweryfikowane hipotezy pozwalają na potwierdzenie głównej hipotezy mówiącej, że istnieje istotna relacja między tym, jak dana przestrzeń miejska jest zorganizowana oraz jak jest postrzegana, a zachowaniami wolnoczasowymi pokolenia Z.

Podsumowując, potwierdza się główna cecha pokolenia Z, której podstawą i wyróżnikiem jest głębokie zakorzenienie i zanurzenie w świecie technologii i internetu, głównie za pomocą smartfona. Wyraża się to zarówno w zaprezentowanej charakterystyce aktywności wolnoczasowych, jak i samych aktywności w ujęciu przestrzennym. Jednakże krzywdzące byłoby sprowadzanie pokolenia Z tylko do wirtualności. Z wyników wyłania się także obraz tej generacji jako chętnej do kontaktów społecznych w świecie realnym oraz podejmującej aktywność rekreacyjną, w szczególności w formie spacerów.

Zaznaczone przez młodzież miejsca znaczące w spędzaniu czasu wolnego dotyczą miejsc zabudowanych, w szczególności kompleksów mieszkaniowych, gdzie najbardziej efektywnie mogą być realizowane aktywności wolnoczasowe w przestrzeni wirtualnej. Z drugiej strony poczucie miejsca nie jest najsilniejsze na terenach mieszkaniowych, a na

terenach niezabudowanych, co implikuje, że łatwiej jest o poczucie miejsca z dala od zabudowy.

Co bardzo interesujące, aktywności wolnoczasowe pokolenia Z w przestrzeni wirtualnej dominują niezależnie od przestrzeni fizycznej. Przestrzeń fizyczna występuje tu jako pewne tło. Generacja Z jest na tyle silnie zakorzeniona w przestrzeni wirtualnej, że niezależnie od tego w jakiej przestrzeni fizycznej przebywa, to główną formą spędzania czasu wolnego jest aktywność wirtualna. Pomimo że aktywności wirtualne dominują we wszystkich przestrzeniach, to przestrzeń fizyczna nadal w pewien sposób determinuje aktywności wolnoczasowe pokolenia Z. Są to jednak aktywności podrzędne względem tych wirtualnych, co po raz kolejny wskazuje na silne przywiązanie pokolenia Z do technologii i rozrywki cyfrowej. Można więc uznać, że istotne miejsca młodzieży znajdują się niejako pomiędzy przestrzenią fizyczną a wirtualną.

Nawiązując do przyjętych ram koncepcyjnych dysertacji, trudno nie dostrzec, że generacja Z mieszka w miastach postmodernistycznych, których głównymi cechami jest zanik relacji przestrzennych i społecznych łączących ludzi z określonymi miejscami (aprzestrzenność, geografia nigdzie) oraz intensyfikacja związków między przestrzenią wirtualną a realnym życiem codziennym (por. Sorkin, 1992). To stanowi kontekst do zrozumienia i interpretacji uzyskanych wyników, podobnie jak i to, że wspominając o przestrzeni fizycznej i wirtualnej, nie można zapomnieć o przestrzeni społecznej i o zjawisku społecznego wytwarzania przestrzeni. Z przeprowadzonych analiz można wywnioskować, że generacja Z spędza dużo czasu wolnego w przestrzeni wirtualnej, przebywając równocześnie w przestrzeni fizycznej, przez co konstruuje sobie pewnego rodzaju przestrzeń społeczną, która jest zawieszona pomiędzy materialnością a wirtualnością. Co więcej, odchodząc od przestrzeni wirtualnej, młodzież adaptuje także pewne przestrzenie fizyczne dla potrzeb spędzania czasu wolnego, które nie są zaprojektowane lub przeznaczone do tego typu aktywności. Są to na przykład kompleksy przemysłowo-gospodarcze, komunikacyjne oraz tereny pod drogami kołowymi, takie jak przestrzenie pod wiaduktami. Jest to także przykład społecznego wytwarzania przestrzeni w perspektywie czasu wolnego.

Poza konkretnymi cechami i funkcjonalnościami danej przestrzeni, ważną determinantą wyboru znaczących miejsc jest także wielkość miasta. Pomimo że w największych miastach obserwuje się wytwarzanie wzorców przestrzennych spędzania czasu wolnego i przechodzenie ich w dół hierarchicznej sieci osadniczej (tzw. dyfuzja innowacji), to pomiędzy grupami miast występują zauważalne różnice w wyborze istotnych miejsc w spędzaniu czasu wolnego. Ma to

związek z dostępnością przestrzenną danych terenów. I tak, w bardzo dużych miastach obserwuje się dużą różnorodność w wyborze przestrzeni (w których znajdują się miejsca znaczące), a w dużych, średnich i małych dominują znacząco przestrzenie mieszkaniowe, niejako wskazując na pewną homogenizację przestrzeni spędzania czasu wolnego.

Na koniec należy stwierdzić, iż pokolenie Z, jako z natury pokolenie globalne, od urodzenia „podłączone do internetu”, manifestuje swoje cechy również w sposobach i przestrzeniach spędzania czasu wolnego. Jak wskazywał Kreisel (2004), potwierdza się spostrzeżenie, iż przestrzeń czasu wolnego przechodzi coraz częściej z wymiaru „prawdziwego” do „wirtualnego”.

Pomimo zrealizowanego badania na dużą skalę, nadal pozostaje wiele luk badawczych do wypełnienia. Kierunkiem kolejnych badań powinna być analiza przestrzeni spędzania czasu wolnego uwzględniająca także tereny wiejskie oraz pozostałe pokolenia, co pozwoli na pełne rozpoznanie tej tematyki zarówno przestrzennie, jak i w ujęciu międzygeneracyjnym. Warto również włączyć do analiz kwestię barier przestrzennych i społecznych w spędzaniu czasu wolnego. Poza tym, zastosowanie nowych, innych metod badawczych, jak śledzenie aktywności osób za pomocą smartfona wyposażonego w GPS, jest kierunkiem wartym rozważenia w przyszłych podejściach badawczych.

Literatura

- Abbott-Chapman, J., & Robertson, M. (2001). Youth, Leisure and Home: Space, Place and Identity. *Loisir et société / Society and Leisure*, 24(2), 485-506. <https://doi.org/10.7202/000192ar>
- Abbott-Chapman, J., & Robertson, M. (2009). Leisure activities, place and identity. In A. Furlong (Ed.), *Handbook of Youth and Young Adulthood* (pp. 259-264). Routledge.
- Abbott-Chapman, J., & Robertson, M. (2015). Youth Leisure, Places, Spaces and Identity. In S. Gammon & S. Elkington (Eds.), *Landscapes of Leisure: Space, Place and Identities* (pp. 123-134). Palgrave Macmillan.
- Abd Elrahman, A. S. (2021). The fifth-place metamorphosis: the impact of the outbreak of COVID-19 on typologies of places in post-pandemic Cairo. *Archnet-IJAR*, 15(1), 113-130. <https://doi.org/10.1108/ARCH-05-2020-0095>
- Adamczyk, J., & Adamczyk-Kowalczyk, M. (2022). What Do They Feel, Do, and Expect? The Young Generation's Perception of Environmental Problems and Sustainable Development Goals in the Context of Quality of Life. *Sustainability*, 14(23), 15551. <https://doi.org/10.3390/su142315551>
- Agnew, J. A. (1989). The devaluation of place in social science. In J. Agnew & J. Duncan (Eds.), *The Power of Place (RLE Social & Cultural Geography): Bringing Together Geographical and Sociological Imaginations* (pp. 9-29). Unwin Hyman.
- Agnew, J. A., & Duncan, J. S. (Eds.). (2016). *The Wiley-Blackwell Companion to Human Geography*. Blackwell Publishing.
- Agyekum, B., & Newbold, K. B. (2019). Sense of place and mental wellness amongst African immigrants in Canada. *Journal of Urbanism: International Research on Placemaking and Urban Sustainability*, 12(2), 188-202. <https://doi.org/10.1080/17549175.2018.1552885>
- Aitchison, C. (1999). New cultural geographies: the spatiality of leisure, gender and sexuality. *Leisure Studies*, 18(1), 19-39. <https://doi.org/10.1080/026143699375032>
- Aitchison, C. (2000). Young Disabled People, Leisure and Everyday Life: Reviewing Conventional Definitions for Leisure Studies. *Annals of Leisure Research*, 3(1), 1-20. <https://doi.org/10.1080/11745398.2000.10600882>
- Aitchison, C. (2003). From leisure and disability to disability leisure: developing data, definitions and discourses. *Disability & Society*, 18(7), 955-969. <https://doi.org/10.1080/0968759032000127353>
- Aitchison, C. (2009). Exclusive discourses: leisure studies and disability. *Leisure Studies*, 28(4), 375-386. <https://doi.org/10.1080/02614360903125096>
- Aitchison, C. (2010). Labouring the leisure society thesis: A commentary on Rojek's "Leisure and emotional intelligence". *World Leisure Journal*, 52(4), 265-269. <https://doi.org/10.1080/04419057.2010.9674650>
- Aitchison, C., & Jordan, F. (1998). *Gender, space and identity: Leisure, culture and commerce*. Leisure Studies Association.

- Ajzen, I., & Driver, B. L. (1991). Prediction of Leisure Participation from Behavioral, Normative, and Control Beliefs: An Application of the Theory of Planned Behavior. *Leisure Sciences*, 13(3), 185-204. <https://doi.org/10.1080/01490409109513137>
- Aldosemani, T. I., Shepherd, C. E., Gashim, I., & Dousay, T. (2016). Developing third places to foster sense of community in online instruction. *British Journal of Educational Technology*, 47(6), 1020-1031. <https://doi.org/10.1111/bjet.12315>
- Alessa, L. N., Kliskey, A. A., & Brown, G. (2008). Social-ecological hotspots mapping: A spatial approach for identifying coupled social-ecological space. *Landscape and Urban Planning*, 85(1), 27-39. <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2007.09.007>
- Allen, J., & Pryke, M. (1994). The production of service space. *Environment and Planning D: Society and Space*, 12(4), 453-475. <https://doi.org/10.1068/d120453>
- Andargie, M. S., Touchie, M., O'Brien, W., & Müller-Trapet, M. (2023). Assessment of indoor exposure to outdoor environmental noise and effects on occupant comfort in multi-unit residential buildings. *Building Acoustics*, 30(3), 293-313. <https://doi.org/10.1177/1351010X231194471>
- Anton, C. E., & Lawrence, C. (2014). Home is where the heart is: The effect of place of residence on place attachment and community participation. *Journal of Environmental Psychology*, 40, 451-461. <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2014.10.007>
- Anton, C. E., & Lawrence, C. (2016). The relationship between place attachment, the theory of planned behaviour and residents' response to place change. *Journal of Environmental Psychology*, 47, 145-154. <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2016.05.010>
- Ardoin, N. M., Gould, R. K., Lukacs, H., Sponarski, C. C., & Schuh, J. S. (2019). Scale and sense of place among urban dwellers. *Ecosphere*, 10(9), e02871. <https://doi.org/10.1002/ecs2.2871>
- Arends, I. S., & Hordijk, M. A. (2016). Physical and Virtual Public Spaces for Youth: The Importance of Claiming Spaces in Lima, Peru. In K. Nairn & P. Kraftl (Eds.), *Space, Place, and Environment* (pp. 227-247). Springer.
- Arya, R. (2019). Virtual Space. In A. Massey (Ed.), *A Companion to Contemporary Design since 1945* (pp. 137-156). John Wiley & Sons. <https://doi.org/10.1002/9781119112297.ch7>
- Ashworth, G. (2016). In Search of the Place-identity Dividend: Using Heritage Landscapes to Create Place Identity. In J. Eyles (Ed.), *Sense of Place, Health and Quality of Life* (pp. 205-216). Routledge.
- Aslesen, H. W., Martin, R., & Sardo, S. (2019). The virtual is reality! On physical and virtual space in software firms' knowledge formation. *Entrepreneurship & Regional Development*, 31(9-10), 669-682. <https://doi.org/10.1080/08985626.2018.1552314>
- Austin, M. L., Martin, B., Mittelstaedt, R., Schanning, K., & Ogle, D. (2009). Outdoor orientation program effects: Sense of place and social benefits. *Journal of Experiential Education*, 31(3), 435-439. <https://doi.org/10.1177/105382590803100315>

- Bagheri, H., & Zarghami, E. (2022). Assessing the relationship between housing characteristics and children's independent mobility by PPGIS method. *Journal of Housing and the Built Environment*, 37(4), 1883-1899. <https://doi.org/10.1007/s10901-021-09928-8>
- Baker-Eveleth, L. J. (2003). *An online third place: Emerging communities of practice*. Washington State University.
- Balińska, A., & Jaska, E. (2022). The utility of media-delivered information for Generation Z travelers from Poland in the Covid-19 pandemic. *Ekonomia i Prawo. Economics and Law*, 21(1), 25-44. <https://doi.org/10.12775/EiP.2022.002>
- Balińska, A., & Olejniczak, W. (2021). Experiences of Polish Tourists Traveling for Leisure Purposes during the COVID-19 Pandemic. *Sustainability*, 13(21), 11919. <https://doi.org/10.3390/su132111919>
- Balram, S., & Dragičević, S. (2005). Attitudes toward urban green spaces: integrating questionnaire survey and collaborative GIS techniques to improve attitude measurements. *Landscape and Urban Planning*, 71(2-4), 147-162. <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2004.02.007>
- Baltac, V. (2019). Smart cities—A view of societal aspects. *Smart Cities*, 2(4), 538-548. <https://doi.org/10.3390/smartcities2040033>
- Balundė, A., Perlaviciute, G., & Truskauskaitė-Kunevičienė, I. (2020). Sustainability in Youth: Environmental Considerations in Adolescence and Their Relationship to Pro-environmental Behavior. *Frontiers in Psychology*, 11, 582920. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.582920>
- Bal-Woźniak, T., & Woźniak, M. G. (2011). Gospodarka Polski 1990-2011: transformacja-modernizacja-spójność społeczno-ekonomiczna: synteza. *Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy*, 21, 1-68.
- Barbu, A., & Isaic-Maniu, A. (2011). Data Collection in Romanian Market Research: A Comparison Between Prices of PAPI, CATI and CAWI. *Management & Marketing*, 6(3), 349-364.
- Barnes, S. J., & Vidgen, R. T. (2006). Data triangulation and web quality metrics: A case study in e-government. *Information & Management*, 43(6), 767-777. <https://doi.org/10.1016/j.im.2006.06.001>
- Barney, D. (2004). *The Network Society*. Polity Press.
- Bassett, C., & Wilbert, C. (1999). Where you want to go today (like it or not): Leisure practices in cyberspace. In D. Crouch (Ed.), *Leisure/tourism geographies. Practices and geographical knowledge* (pp. 181-194). Routledge.
- Bastian, C. T., Keske, C. M., Hoag, D. L., & McLeod, D. M. (2021). Comment on Eaton et al.'s Reconceptualization of Economic Dependence in "Trouble with Sense of Place in Working Landscapes". *Society & Natural Resources*, 34(9), 1286-1292. <https://doi.org/10.1080/08941920.2020.1823542>
- Bauwens, M. (1994). What Is Cyberspace? *Computers in Libraries*, 14(4), 42-48.
- Bayat, F., Hesari, E., Ghahremani, S., Besharati Kivi, S., Hamidi, R., & Hamidi, N. (2022). Analyzing the Causal Model between Place Attachment and Social Participation in Residences through the Mediation of Social Cohesion. *International Journal of Community Well-Being*, 5(4), 711-732. <https://doi.org/10.1007/s42413-022-00179-1>

- Beccaria, F., Molinengo, G., Prina, F., & Rolando, S. (2019). Young People, Alcohol and Norms: Italian Young People's Opinions and Attitudes towards Alcohol Regulation. *Young*, 27(4), 395-413. <https://doi.org/10.1177/1103308818800845>
- Bednall, D. H., Valos, M., Adam, S., & McLeod, C. (2012). Getting Generation Y to attend: Friends, interactivity and half-time entertainment. *Sport Management Review*, 15(1), 80-90. <https://doi.org/10.1016/j.smr.2011.04.001>
- Beidler, K. J., & Morrison, J. M. (2016). Sense of place: inquiry and application. *Journal of Urbanism: International Research on Placemaking and Urban Sustainability*, 9(3), 205-215. <https://doi.org/10.1080/17549175.2015.1056210>
- Bejtkovský, J. (2016). The Employees of Baby Boomers Generation, Generation X, Generation Y and Generation Z in Selected Czech Corporations as Conceivers of Development and Competitiveness in their Corporation. *Journal of Competitiveness*, 8(4), 105-123. <https://doi.org/10.7441/joc.2016.04.07>
- Beniwal, A. (2018). Youth Well-Being and Leisure Time: An International Perspective. In A. Beniwal, R. Jain, & K. Spracklen (Eds.), *Global Leisure and the Struggle for a Better World* (pp. 95-114). Springer.
- Benjamin, V., Chen, H., & Zimbra, D. (2014). Bridging the virtual and real: The relationship between web content, linkage, and geographical proximity of social movements. *Journal of the Association for Information Science and Technology*, 65(11), 2210-2222. <https://doi.org/10.1002/asi.23113>
- Benn, S. I., & Gaus, G. F. (Eds.). (1983). *Public and Private in Social Life*. Croom Helm.
- Benthien, B. (1984). Recreational Geography in the German Democratic Republic. *GeoJournal*, 9, 59-63. <https://doi.org/10.1007/BF00518320>
- Benzehaf, B. (2023). Multilingualism and its role in identity construction: a study of English students' perceptions. *International Journal of Multilingualism*, 20(3), 1145-1163. <https://doi.org/10.1080/14790718.2021.2003369>
- Berezan, O., Krishen, A. S., & Jenveja, A. (2019). Loneliness and social media: The interplay of physical and virtual social space. In A. S. Krishen & O. Berezan (Eds.), *Marketing and humanity: Discourses in the real world* (pp. 49-68). Cambridge Scholars Publishing.
- Best, K., & Butler, S. (2015). Virtual Space: Creating a Place for Social Support in Second Life. *Space and Culture*, 18(2), 183-197. <https://doi.org/10.1177/1206331213512235>
- Betz, C. L. (2019). Generations X, Y, and Z. *Journal of Pediatric Nursing*, 44, A7-A8. <https://doi.org/10.1016/j.pedn.2018.12.013>
- Biddle, S. J., Marshall, S. J., Gorely, T., & Cameron, N. (2009). Temporal and Environmental Patterns of Sedentary and Active Behaviors during Adolescents' Leisure Time. *International Journal of Behavioral Medicine*, 16, 278-286. <https://doi.org/10.1007/s12529-008-9028-y>
- Biegańska, J. (2019). *Społeczno-geograficzny wymiar przemian stref podmiejskich w Polsce*. Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.
- Bijker, R. A., & Sijtsma, F. J. (2017). A portfolio of natural places: Using a participatory GIS tool to compare the appreciation and use of green spaces inside and outside urban areas by urban residents. *Landscape and Urban Planning*, 158, 155-165. <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2016.10.004>

- Birkeland, M. S., Torsheim, T., & Wold, B. (2009). A longitudinal study of the relationship between leisure-time physical activity and depressed mood among adolescents. *Psychology of Sport and Exercise, 10*(1), 25-34. <https://doi.org/10.1016/j.psychsport.2008.01.005>
- Bittman, M., & Wajzman, J. (2000). The Rush Hour: The Character of Leisure Time and Gender Equity. *Social Forces, 79*(1), 165-189. <https://doi.org/10.1093/sf/79.1.165>
- Bobrowski, K. (2007). Czas wolny a zachowania ryzykowne młodzieży. *Alkoholizm i Narkomania, 20*(3), 267-287.
- Bogdan, R. C., & Biklen, S. K. (2006). *Qualitative research in education: An introduction to theory and methods*. Allyn & Bacon.
- Bologna, E., & Staffieri, S. (2021). Women and leisure in the Italian context. In L. J. Ingram, K. Tarkó & S. L. Slocum (Eds.), *Women, leisure and tourism: self-actualization and empowerment through the production and consumption of experience* (pp. 152-167). CABI. <https://doi.org/10.1079/9781789247985.0014>
- Bombol, M. (2008). *Czas wolny jako kategoria diagnostyczna procesów rozwoju społeczno-gospodarczego*. Szkoła Główna Handlowa w Warszawie.
- Bonaiuto, M., Carrus, G., Martorella, H., & Bonnes, M. (2002). Local identity processes and environmental attitudes in land use changes: The case of natural protected areas. *Journal of Economic Psychology, 23*(5), 631-653. [https://doi.org/10.1016/S0167-4870\(02\)00121-6](https://doi.org/10.1016/S0167-4870(02)00121-6)
- Bonel, E., Capestro, M., & Di Maria, E. (2023). How COVID-19 impacted cultural consumption: an explorative analysis of Gen Z's digital museum experiences. *Italian Journal of Marketing, 2023*, 135-160. <https://doi.org/10.1007/s43039-023-00071-6>
- Bourdieu P. (1996a). *The State Nobility: Elite Schools in the Field of Power*. Polity.
- Bourdieu, P. (1996b). *Physical Space, Social Space and Habitus. Report 10*. University of Oslo.
- Brand, B. M., Rausch, T. M., & Brandel, J. (2022). The Importance of Sustainability Aspects When Purchasing Online: Comparing Generation X and Generation Z. *Sustainability, 14*(9), 5689. <https://doi.org/10.3390/su14095689>
- Brandusescu, A., & Sieber, R. E. (2018). The spatial knowledge politics of crisis mapping for community development. *GeoJournal, 83*(3), 509-524. <https://doi.org/10.1007/s10708-017-9784-9>
- Brehm, J. M., Eisenhauer, B. W., & Stedman, R. C. (2013). Environmental Concern: Examining the Role of Place Meaning and Place Attachment. *Society & Natural Resources, 26*(5), 522-538. <https://doi.org/10.1080/08941920.2012.715726>
- Brodziński, Z., & Kurowska, K. (2021). Cittaslow Idea as a New Proposition to Stimulate Sustainable Local Development. *Sustainability, 13*(9), 5039. <https://doi.org/10.3390/su13095039>
- Brol, R., Maj, M., & Strahl, D. (1990). *Metody typologii miast*. Wyd. AE we Wrocławiu.

- Brovelli, M. A., Minghini, M., & Zamboni, G. (2015). Public Participation GIS: a FOSS architecture enabling field-data collection. *International Journal of Digital Earth*, 8(5), 345-363. <https://doi.org/10.1080/17538947.2014.887150>
- Brovelli, M. A., Minghini, M., & Zamboni, G. (2016). Public participation in GIS via mobile applications. *ISPRS Journal of Photogrammetry and Remote Sensing*, 114, 306-315. <https://doi.org/10.1016/j.isprsjprs.2015.04.002>
- Brown, D. M. (2013). Young People, Anti-social Behaviour and Public Space: The Role of Community Wardens in Policing the 'ASBO Generation'. *Urban studies*, 50(3), 538-555. <https://doi.org/10.1177/0042098012468899>
- Brown, G. (2004). Mapping Spatial Attributes in Survey Research for Natural Resource Management: Methods and Applications. *Society and Natural Resources*, 18(1), 17-39. <https://doi.org/10.1080/08941920590881853>
- Brown, G. (2008). A Theory of Urban Park Geography. *Journal of Leisure Research*, 40(4), 589-607. <https://doi.org/10.1080/00222216.2008.11950154>
- Brown, G., & Fagerholm, N. (2015). Empirical PPGIS/PGIS mapping of ecosystem services: A review and evaluation. *Ecosystem Services*, 13, 119-133. <https://doi.org/10.1016/j.ecoser.2014.10.007>
- Brown, G., & Kyttä, M. (2014). Key issues and research priorities for public participation GIS (PPGIS): A synthesis based on empirical research. *Applied Geography*, 46, 122-136. <https://doi.org/10.1016/j.apgeog.2013.11.004>
- Brown, G., & Raymond, C. (2007). The relationship between place attachment and landscape values: Toward mapping place attachment. *Applied Geography*, 27(2), 89-111. <https://doi.org/10.1016/j.apgeog.2006.11.002>
- Brown, G., Raymond, C. M., & Corcoran, J. (2015). Mapping and measuring place attachment. *Applied Geography*, 57, 42-53. <https://doi.org/10.1016/j.apgeog.2014.12.011>
- Brown, G., Schebella, M. F., & Weber, D. (2014). Using participatory GIS to measure physical activity and urban park benefits. *Landscape and Urban Planning*, 121, 34-44. <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2013.09.006>
- Brzosko-Sermak, A. (2013). Hierarchia i problemy demograficzne miast wschodniego pogranicza Polski. W: P. Raźniak (red.), *Spoleczno-ekonomiczne przemiany regionów* (s. 21-43). Oficyna Wydawnicza AFM.
- Bukowska-Floreńska, I. (2001). Wstęp. W: I. Bukowska-Floreńska (red.), *Studia etnologiczne i antropologiczne, t. 5. Miejsca znaczące i wartości symboliczne* (s. 7-11). Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Bulut, Z. A., Kökalan Çımrin, F., & Doğan, O. (2017). Gender, generation and sustainable consumption: Exploring the behaviour of consumers from Izmir, Turkey. *International Journal of Consumer Studies*, 41(6), 597-604. <https://doi.org/10.1111/ijcs.12371>
- Burch, W. R. (1969). The Social Circles of Leisure: Competing Explanations. *Journal of Leisure Research*, 1(2), 125-147. <https://doi.org/10.1080/00222216.1969.11969720>
- Burden, J. (1999). Feminist critique of leisure theory and practices: Women claiming public space. *World Leisure & Recreation*, 41(4), 31-36. <https://doi.org/10.1080/10261133.1999.9674166>

- Burns, V. F., St-Denis, N., Walsh, C. A., & Hewson, J. (2022). Creating a sense of place after homelessness: We are not “Ready for the Shelf”. *Journal of Aging and Environment*, 36(1), 1-15. <https://doi.org/10.1080/26892618.2020.1858382>
- Burrough, P., & McDonnell, R. (1998). *Principles of Geographic Information Systems*. Oxford University Press.
- Butler, R. (2004). Geographical research on tourism, recreation and leisure: origins, eras and directions. *Tourism Geographies*, 6(2), 143-162. <https://doi.org/10.1080/1461668042000208453>
- Caballo Villar, M. B., Varela Crespo, L., & Nájera Martínez, E. M. (2017). El ocio de los jóvenes en España. Una aproximación a sus prácticas y barreras. *OBETS. Revista de Ciencias Sociales*, 12(Extra 1), 43-64. <https://doi.org/10.14198/OBETS2017.12.1.11>
- Cabanas-Sánchez, V., Martínez-Gómez, D., Esteban-Cornejo, I., Castro-Piñero, J., Conde-Caveda, J., & Veiga, Ó. L. (2018). Reliability and validity of the Youth Leisure-time Sedentary Behavior Questionnaire (YLSBQ). *Journal of Science and Medicine in Sport*, 21(1), 69-74. <https://doi.org/10.1016/j.jsams.2017.10.031>
- Calderon, R. (2016). *Third-placeness: supporting the experience of third place with interactive public displays*. University of British Columbia.
- Caldwell, G. (2013). Hybrid place: blurring the edge between the digital and physical layers of urban environments. In P. S. Sanders, M. Guaralda & L. Carroli (Eds.), *Urban Form at the Edge: Proceedings from ISUF 2013* (pp. 137-145). Queensland University of Technology.
- Campbell, C. J. (2018). Space, Place and Scale: Human Geography and Spatial History. *Past and Present*, 239(1), e23-e45.
- Campion, N., Thiel, C. L., Focareta, J., & Bilec, M. M. (2016). Understanding Green Building Design and Healthcare Outcomes: Evidence-Based Design Analysis of an Oncology Unit. *Journal of Architectural Engineering*, 22(3), 04016009. [https://doi.org/10.1061/\(ASCE\)AE.1943-5568.0000217](https://doi.org/10.1061/(ASCE)AE.1943-5568.0000217)
- Carmona, M., Heath, T., Tiesdell, S., & Oc, T. (2010). *Public places. Urban spaces*. Architectural Press.
- Carp, J. (2008). “Ground-Truthing” Representations of Social Space: Using Lefebvre's Conceptual Triad. *Journal of Planning Education and Research*, 28(2), 129-142. <https://doi.org/10.1177/0739456X08324685>
- Carr, S., Francis, M., Rivlin, L. G., & Stone, A. M. (1992). *Public space*. Cambridge University Press.
- Carter, J. (2010). Displacing Indigenous Cultural Landscapes: the Naturalistic Gaze at Fraser Island World Heritage Area. *Geographical Research*, 48(4), 398-410. <https://doi.org/10.1111/j.1745-5871.2010.00644.x>
- Casey, E. S. (1993). *Getting Back Into Place: Towards a Renewed Understanding of the Place-World*. Indiana University Press.
- Casey, E. S. (1997). *The Fate of Place: A Philosophical History*. University of California Press.
- Castells, M. (2000). Toward a Sociology of the Network Society. *Contemporary Sociology*, 29(5), 693-699. <https://doi.org/10.2307/2655234>
- Castells, M. (2009). *The Rise of the Network Society*. John Wiley & Sons.
- Castells, M. (Ed.) (2004). *The Network Society*. Edward Elgar.

- Caudwell, J., & Browne, K. (2011). Sexy spaces: geography and leisure intersectionalities. *Leisure Studies*, 30(2), 117-122. <https://doi.org/10.1080/02614367.2011.561977>
- Cavagnaro, E., & Staffieri, S. (2015). A study of students' travellers values and needs in order to establish futures patterns and insights. *Journal of Tourism Futures*, 1(2), 94-107. <https://doi.org/10.1108/JTF-12-2014-0013>
- Cavagnaro, E., Staffieri, S., & Postma, A. (2018). Understanding millennials' tourism experience: values and meaning to travel as a key for identifying target clusters for youth (sustainable) tourism. *Journal of Tourism Futures*, 4(1), 31-42. <https://doi.org/10.1108/JTF-12-2017-0058>
- Cervený, L. K., Biedenweg, K., & McLain, R. (2017). Mapping Meaningful Places on Washington's Olympic Peninsula: Toward a Deeper Understanding of Landscape Values. *Environmental Management*, 60, 643-664. <https://doi.org/10.1007/s00267-017-0900-x>
- Chaix, B., Kestens, Y., Perchoux, C., Karusisi, N., Merlo, J., & Labadi, K. (2012). An Interactive Mapping Tool to Assess Individual Mobility Patterns in Neighborhood Studies. *American Journal of Preventive Medicine*, 43(4), 440-450. <https://doi.org/10.1016/j.amepre.2012.06.026>
- Chamlee-Wright, E., & Storr, V. H. (2009). "There's No Place like New Orleans": Sense of Place and Community Recovery in the Ninth Ward after Hurricane Katrina. *Journal of Urban Affairs*, 31(5), 615-634. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9906.2009.00479.x>
- Champion, E. (2006). Virtual Places. In S. Dasgupta (Ed.), *Encyclopedia of Virtual Communities and Technologies* (pp. 556-561). IGI Global.
- Chaplin, D. (1999). Consuming work/productive leisure: the consumption patterns of second home environments. *Leisure Studies*, 18(1), 41-55. <https://doi.org/10.1080/026143699375041>
- Chen, N. C., Hall, C. M., & Prayag, G. (2021a). *Sense of place and place attachment in tourism*. Routledge.
- Chen, R. B., & Sekar, A. (2018). Investigating the impact of Sense of Place on site visit frequency with non-motorized travel modes. *Journal of Transport Geography*, 66, 268-282. <https://doi.org/10.1016/j.jtrangeo.2017.12.008>
- Chen, X., Li, T., & Yuan, Q. (2021b). Impacts of built environment on travel behaviors of Generation Z: A longitudinal perspective. *Transportation*, 50, 407-436. <https://doi.org/10.1007/s11116-021-10249-6>
- Chesterman, A., Lopez, A., & Rateau, P. (2021). Sense of place as an attitude: length of residence, landscape values and personal involvement in relation to a brief version of the Jorgensen and Stedman (2001) sense of place scale. *PsyEcology*, 12(3), 356-397. <https://doi.org/10.1080/21711976.2021.1963541>
- Chicca, J., & Shellenbarger, T. (2018). Connecting with Generation Z: Approaches in nursing education. *Teaching and Learning in Nursing*, 13(3), 180-184. <https://doi.org/10.1016/j.teln.2018.03.008>
- Chojnicki, Z. (1988). Terytorialny system społeczny. *Biuletyn KPZK PAN*, 138, 29-49.
- Chojnicki, Z. (1997). Region jako terytorialny system społeczny. W: A. Kukliński (red.), *Problematyka przestrzeni europejskiej* (s. 267-287). Euroreg.
- Chojnicki, Z. (1999). *Podstawy metodologiczne i teoretyczne geografii*. Bogucki Wydawnictwo Naukowe.

- Chojnicki, Z. (2002). Wyjaśnienie geografii społeczno-ekonomicznej w ujęciu relacjonistycznym. W: H. Rogacki (red.), *Możliwości i ograniczenia zastosowań metod badawczych w geografii społeczno-ekonomicznej i gospodarce przestrzennej* (s. 11-23). Bogucki Wydawnictwo Naukowe.
- Chojnicki, Z. (2004). Podstawy filozoficzne geografii – jakiej filozofii potrzebuje geografia? W: Z. Chojnicki (red.), *Geografia wobec problemów teraźniejszości i przyszłości* (s. 191–207). Bogucki Wydawnictwo Naukowe.
- Chojnicki, Z. (2010). *Koncepcje i studia metodologiczne i teoretyczne w geografii*. Bogucki Wydawnictwo Naukowe.
- Chouinard, V. (1994). Reinventing Radical Geography: Is All That's Left Right? *Environment and Planning D: Society and Space*, 12(1), 2-6. <https://doi.org/10.1068/d120002>
- Christidis, P., Cawood, E. N., & Fiorello, D. (2022). Challenges for urban transport policy after the Covid-19 pandemic: Main findings from a survey in 20 European cities. *Transport Policy*, 129, 105-116. <https://doi.org/10.1016/j.tranpol.2022.10.007>
- Cilesiz, S. (2009). Educational Computer Use in Leisure Contexts: A Phenomenological Study of Adolescents' Experiences at Internet Cafés. *American Educational Research Journal*, 46(1), 232-274. <https://doi.org/10.3102/0002831208323938>
- Ciućmański, B., & Stanek, L. (2009). Podstawowe metody, formy i środki dydaktyczne stosowane w metodyce rekreacji ruchowej. *Zeszyty Naukowe Małopolskiej Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Tarnowie*, 14(3), 179-192. <https://doi.org/10.25944/znmwse.2009.03.179192>
- Clark, C., & Uzzell, D. L. (2006). The socio-environmental affordances of adolescents' environments. In C. Spencer & M. Blades (Eds.), *Children and their environments: Learning, using and designing spaces* (s. 176-195). Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511521232.012>
- Claval, P. (1984). The Concept of Social Space and the Nature of Social Geography. *New Zealand Geographer*, 40(2), 105-109. <https://doi.org/10.1111/j.1745-7939.1984.tb01046.x>
- Çobanoğlu, E. O., Tagrikulu, P., & Gül, A. C. (2018). Games from Generation X to Generation Z. *Universal Journal of Educational Research*, 6(11), 2604-2623.
- Codina, N., Pestana, J. V., & Stebbins, R. A. (2017). Serious and casual leisure activities in the construction of young adult identity: A study based on participants' self-descriptions. *OBETS. Revista de Ciencias Sociales*, 12(1), 65-80. <https://doi.org/10.14198/OBETS2017.12.1.12>
- Coll, C. D. V. N., Knuth, A. G., Bastos, J. P., Hallal, P. C., & Bertoldi, A. D. (2014). Time Trends of Physical Activity Among Brazilian Adolescents Over a 7-Year Period. *Journal of Adolescent Health*, 54(2), 209-213. <https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2013.08.010>
- Copeland, A. (2004). Public Space: A rights based approach. *Youth Studies Australia*, 23(3), 41-45.
- Coppel, G., & Wüstemann, H. (2017). The impact of urban green space on health in Berlin, Germany: Empirical findings and implications for urban planning. *Landscape and Urban Planning*, 167, 410-418. <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2017.06.015>

- Coppock, J. T. (1982). Geographical contributions to the study of leisure. *Leisure Studies*, 1(1), 1-27. <https://doi.org/10.1080/02614368200390021>
- Cosgrove, I., & Jackson, R. (1972). *The Geography of Leisure and Recreation*. Hutchinson.
- Couclelis, H. (1996). The Death of Distance. *Environment and Planning B: Planning and Design*, 23(4), 387-389. <https://doi.org/10.1068/b230387>
- Coyne, R. (1999). *Technoromanticism: Digital narrative, holism, and the romance of the real*. MIT Press.
- Crang, M. (1998). *Cultural Geography*. Routledge.
- Crawford, G. (2013). Virtual leisure. In T. Blackshaw (Ed.), *Routledge Handbook of Leisure Studies* (pp. 560-570). Routledge.
- Crawford, M. L., & Rossiter, G. (2006). *Reasons for living: Education and young people's search for meaning, identity and spirituality: A handbook*. ACER Press.
- Cresswell, T. (2004). *Place: A short introduction*. Blackwell.
- Cresswell, T. (2008). Place: encountering geography as philosophy. *Geography*, 93(3), 132-139. <https://doi.org/10.1080/00167487.2008.12094234>
- Cresswell, T. (2015). *Place: An introduction. Second edition*. John Wiley & Sons.
- Creswell, J. W. (2013). *Projektowanie badań naukowych: metody jakościowe, ilościowe i mieszane*. Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Crick, A. P. (2011). New Third Places: Opportunities and Challenges. In A. G. Woodside (Ed.), *Tourism Sensemaking: Strategies to Give Meaning to Experience: Volume 5* (pp. 63-77). Emerald Group Publishing Limited.
- Crouch, D. (1999). *Leisure/Tourism Geographies*. Routledge.
- Crouch, D. (2000). Places around us: embodied lay geographies in leisure and tourism. *Leisure Studies*, 19(2), 63-76. <https://doi.org/10.1080/026143600374752>
- Crouch, D. (2006). Geographies of Leisure. In C. Rojek, S. M. Shaw & A. J. Veal (Eds.), *A Handbook of Leisure Studies* (pp. 125-139). Palgrave Macmillan.
- Crouch, D. (2010). Flirting with space: thinking landscape relationally. *cultural geographies*, 17(1), 5-18. <https://doi.org/10.1177/1474474009349996>
- Crouch, D., & Lubben, N. (Eds.). (2003). *Visual Culture and Tourism*. Berg.
- Curtis, J. A. (2003). Demand for Water-based Leisure Activity. *Journal of Environmental Planning and Management*, 46(1), 65-77. <https://doi.org/10.1080/713676706>
- Czepakiewicz, M., Jankowski, P., & Zwoliński, Z. (2018a). Geo-questionnaire: a spatially explicit method for eliciting public preferences, behavioural patterns, and local knowledge—an overview. *Quaestiones Geographicae*, 37(3), 177-190. <https://doi.org/10.2478/quageo-2018-0033>

- Czepkiewicz, M., Ottelin, J., Ala-Mantila, S., Heinonen, J., Hasanzadeh, K., & Kyttä, M. (2018b). Urban structural and socioeconomic effects on local, national and international travel patterns and greenhouse gas emissions of young adults. *Journal of Transport Geography*, *68*, 130-141. <https://doi.org/10.1016/j.jtrangeo.2018.02.008>
- Dabija, D. C. (2018). Enhancing green loyalty towards apparel retail stores: A cross-generational analysis on an emerging market. *Journal of Open Innovation: Technology, Market, and Complexity*, *4*(1), 8. <https://doi.org/10.1186/s40852-018-0090-7>
- Dabija, D. C., Bejan, B. M., & Dinu, V. (2019). How sustainability oriented is generation z in retail? A literature review. *Transformations in Business & Economics*, *18*(2), 140-155.
- Dabija, D. C., Bejan, B. M., & Pușcaș, C. (2020). A Qualitative Approach to the Sustainable Orientation of Generation Z in Retail: The Case of Romania. *Journal of Risk and Financial Management*, *13*(7), 152. <https://doi.org/10.3390/jrfm13070152>
- Dahmann, N., Wolch, J., Joassart-Marcelli, P., Reynolds, K., & Jerrett, M. (2010). The active city? Disparities in provision of urban public recreation resources. *Health & Place*, *16*(3), 431-445. <https://doi.org/10.1016/j.healthplace.2009.11.005>
- Dart, J. (2013). Behind the net-curtain: Home-based work and leisure spaces. In T. Blackshaw (Ed.), *Routledge Handbook of Leisure Studies* (pp. 390-401). Routledge.
- Das, P., Zhu, M. O., McLaughlin, L., Bilgrami, Z., & Milanaik, R. L. (2017). Augmented Reality Video Games: New Possibilities and Implications for Children and Adolescents. *Multimodal Technologies and Interaction*, *1*(2), 8. <https://doi.org/10.3390/mti1020008>
- Davenport, M. A., & Anderson, D. H. (2005). Getting From Sense of Place to Place-Based Management: An Interpretive Investigation of Place Meanings and Perceptions of Landscape Change. *Society and Natural Resources*, *18*(7), 625-641. <https://doi.org/10.1080/08941920590959613>
- Davies, G. (1994). What should time be? *European Journal of Marketing*, *28*(8/9), 100-113. <https://doi.org/10.1108/03090569410067604>
- Dąbrowski, L. S., & Środa-Murawska, S. (2022). Globalised and culturally homogenised? How Generation Z in Poland spends their free time. *Leisure Studies*, *41*(2), 164-179. <https://doi.org/10.1080/02614367.2021.1975800>
- Dąbrowski, L. S., & Środa-Murawska, S. (2023). Generation Z on the rise: a scientometric analysis using CiteSpace. *Youth Voice Journal*.
- Dąbrowski, L. S., Środa-Murawska, S., Smoliński, P., & Biegańska, J. (2022). Rural–Urban Divide: Generation Z and Pro-Environmental Behaviour. *Sustainability*, *14*(23), 16111. <https://doi.org/10.3390/su142316111>
- de Bruyn, E. H., & Cillessen, A. H. (2008). Leisure Activity Preferences and Perceived Popularity in Early Adolescence. *Journal of Leisure Research*, *40*(3), 442.
- de Certeau, M. (1984). *The Practice of Everyday Life*. University of California Press.
- de Certeau, M. (2008). *Wynaleźć codzienność*. WUJ.
- de Grazia, S. (1962). *Of Time, Work, and Leisure*. The Twentieth Century Fund.

- de la Barrera, F., Reyes-Paecke, S., Harris, J., Bascuñán, D., & Farías, J. M. (2016). People's perception influences on the use of green spaces in socio-economically differentiated neighborhoods. *Urban Forestry & Urban Greening*, 20, 254-264. <https://doi.org/10.1016/j.ufug.2016.09.007>
- de Souza e Silva, A. (2006). From Cyber to Hybrid: Mobile Technologies as Interfaces of Hybrid Spaces. *Space and Culture*, 9(3), 261-278. <https://doi.org/10.1177/1206331206289022>
- De Valck, J., Broekx, S., Liekens, I., De Nocker, L., Van Orshoven, J., & Vranken, L. (2016). Contrasting collective preferences for outdoor recreation and substitutability of nature areas using hot spot mapping. *Landscape and Urban Planning*, 151, 64-78. <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2016.03.008>
- de Vries, S., Buijs, A. E., Langers, F., Farjon, H., van Hinsberg, A., & Sijtsma, F. J. (2013). Measuring the attractiveness of Dutch landscapes: Identifying national hotspots of highly valued places using Google Maps. *Applied Geography*, 45, 220-229. <https://doi.org/10.1016/j.apgeog.2013.09.017>
- Deeb, L., & Harb, M. (2013). *Leisurely Islam*. Princeton University Press.
- Delamere, F. M. (2013). Second Life as a digitally mediated third place: Social capital in virtual world communities. In G. Crawford, V. K. Gosling & B. Light (Eds.), *Online Gaming in Context: The social and cultural significance of online games* (pp. 236-248). Routledge.
- DeMiglio, L., & Williams, A. (2016). A Sense of Place, A Sense of Well-being. In A. Williams (Ed.), *Sense of Place, Health and Quality of Life* (pp. 35-50). Routledge.
- Deng, J., Andrada II, R., & Pierskalla, C. (2017). Visitors' and residents' perceptions of urban forests for leisure in Washington DC. *Urban Forestry & Urban Greening*, 28, 1-11. <https://doi.org/10.1016/j.ufug.2017.09.007>
- Derek, M. (2014). Miejska przestrzeń czasu wolnego. W: M. Madurowicz (red.), *Kształtowanie współczesnej przestrzeni miejskiej* (s. 210-217). Uniwersytet Warszawski.
- Derek, M. (2016). Urban recycling. Spaces for leisure in Polish urban brownfield sites. *Geographia Polonica*, 89(4), 555-561.
- Derr, V. (2002). Children's sense of place in northern New Mexico. *Journal of Environmental Psychology*, 22(1-2), 125-137. <https://doi.org/10.1006/jev.2002.0252>
- Deshbandhu, A., Roy, D., & Kushal, S. (2022). Hybrid habitats: Remediating leisure, space and youth through Pokémon Go in India. *Journal of Leisure Research*, 53(4), 532-555. <https://doi.org/10.1080/00222216.2022.2073491>
- Deutsch, K., Yoon, S. Y., & Goulias, K. (2013). Modeling travel behavior and sense of place using a structural equation model. *Journal of Transport Geography*, 28, 155-163. <https://doi.org/10.1016/j.jtrangeo.2012.12.001>
- Devine-Wright, P. (2009). Rethinking NIMBYism: The role of place attachment and place identity in explaining place-protective action. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 19(6), 426-441. <https://doi.org/10.1002/casp.1004>
- Devine-Wright, P., & Howes, Y. (2010). Disruption to place attachment and the protection of restorative environments: A wind energy case study. *Journal of Environmental Psychology*, 30(3), 271-280. <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2010.01.008>

- Didi, S., Yan, R. N., Bloodhart, B., Bajtelsmit, V., & McShane, K. (2019). Exploring young adult consumers' sustainable clothing consumption intention-behavior gap: A Behavioral Reasoning Theory perspective. *Sustainable Production and Consumption*, *18*, 200-209. <https://doi.org/10.1016/j.spc.2019.02.009>
- Dingsdale, A. (1986). Ideology and leisure under socialism: the geography of second homes in Hungary. *Leisure Studies*, *5*(1), 35-55. <https://doi.org/10.1080/02614368600390031>
- Dlamini, S., & Tesfamichael, S. G. (2021). Approaches on the concepts of place attachment in South Africa. *GeoJournal*, *86*(5), 2435-2445. <https://doi.org/10.1007/s10708-020-10188-2>
- Drewe, P. (2001). Physical and virtual space. How to deal with their interaction? *Journal of Design Research*, *1*(1), 1-7. <https://doi.org/10.1504/JDR.2001.009809>
- Drummond, A. E., Parker, C. J., Gladman, J. R., & Logan, P. A. (2001). Development and validation of the Nottingham Leisure Questionnaire (NLQ). *Clinical Rehabilitation*, *15*(6), 647-656. <https://doi.org/10.1191/0269215501cr438oa>
- Drygas, W., Kwaśniewska, M., Kaleta, D., & Ruszkowska-Majzel, J. (2008). Increasing recreational and leisure time physical activity in Poland—how to overcome barriers of inactivity. *Journal of Public Health*, *16*, 31-36. <https://doi.org/10.1007/s10389-007-0151-z>
- Du Bois-Reymond, M., te Poel, Y., & Ravesloot, J. (1998). *Jongeren en hun keuzes*. Coutinho.
- Ducheneaut, N., Moore, R. J., & Nickell, E. (2007). Virtual “Third Places”: A Case Study of Sociability in Massively Multiplayer Games. *Computer Supported Cooperative Work (CSCW)*, *16*, 129-166. <https://doi.org/10.1007/s10606-007-9041-8>
- Duda, M. (2015). Łódzka przestrzeń czasu wolnego w percepcji licealistów i słuchaczy Uniwersytetów Trzeciego Wiek. *Turyzm*, *25*(2), 133-143.
- Duda, M. (2018). Przestrzeń czasu wolnego licealistów i seniorów w mieście dotkniętym procesami depopulacyjnymi—zmiany, zagrożenia, oczekiwania. Przykład Łodzi. *Przegląd Geograficzny*, *90*(2), 331-352. <https://doi.org/10.7163/PrzG.2018.2.7>
- Duff, A. S. (2000). *Information Society Studies. Volume 3*. Psychology Press.
- Duffett, R. G. (2017). Influence of social media marketing communications on young consumers' attitudes. *Young Consumers*, *18*(1), 19-39. <https://doi.org/10.1108/YC-07-2016-00622>
- Dumazedier, J. (1957). Ambiguïté du loisir et dynamique socio-culturelle. *Cahiers Internationaux de Sociologie*, *22*, 75-96.
- Dumazedier, J. (1962). *Vers une civilisation du loisir?* Éditions du Seuil.
- Dumazedier, J. (1974). *Sociology of Leisure*. Elsevier Scientific Publishing Company.
- Duncan, D. T., Castro, M. C., Gortmaker, S. L., Aldstadt, J., Melly, S. J., & Bennett, G. G. (2012). Racial differences in the built environment—body mass index relationship? A geospatial analysis of adolescents in urban neighborhoods. *International Journal of Health Geographics*, *11*(1), 11. <https://doi.org/10.1186/1476-072X-11-11>

- Duncan, T. (2017). Leisure geographies. In R. A. Marston & A. Kobayashi (Eds.), *International Encyclopedia of Geography. Volume 15: People, the Earth, Environment and Technology* (pp. 4041-4042). Wiley-Blackwell.
- Düzenli, T., Alpak, E. M., & Yılmaz, S. (2019). The correlation between urban open space occupation differences among generations X, Y, and Z and occupant well-being. *Applied Ecology and Environmental Research*, *17*(2), 3737-3751.
- Düzenli, T., Bayramoglu, E., & Ozbilen, A. (2010). Needs and preferences of adolescents in open urban spaces. *Scientific Research and Essays*, *5*(2), 201-216.
- Dwyer, L., Chen, N., & Lee, J. (2019). The role of place attachment in tourism research. *Journal of Travel & Tourism Marketing*, *36*(5), 645-652. <https://doi.org/10.1080/10548408.2019.1612824>
- Dymnicka, M., & Parteka, T. (2010). Wytwarzanie przestrzeni metropolitalnej Trójmiasta. *Studia Socjologiczne*, *3*, 179-202.
- Dzielska, A., Mazur, J., Nałęcz, H., Oblacińska, A., & Strucińska, M. (2017). Polish adaptation and validation of the physical appearance comparison scale (PACS) - An analysis among young people in late adolescence in the context of obesity. *Journal of Mother and Child*, *21*(3), 213-223. <https://doi.org/10.34763/devperiodmed.20172103.213223>
- Easthope, H. (2004). A place called home. *Housing, Theory and Society*, *21*(3), 128-138. <https://doi.org/10.1080/14036090410021360>
- Eisenmann, C., Chlond, B., Minster, C., Jödden, C., & Vortisch, P. (2019). Assessing the effects of a mixed-mode design in a longitudinal household travel survey. *Transportation*, *46*, 1737-1753. <https://doi.org/10.1007/s11116-018-9879-2>
- Elkington, S. (2015). Disturbance and Complexity in Urban Places: The Everyday Aesthetics of Leisure. In S. Gammon & S. Elkington (Eds.), *Landscapes of Leisure: Space, Place and Identities* (pp. 24-40). Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1057/9781137428530_3
- Elkington, S., & Gammon, S. (2015). Reading Landscapes: Articulating a Non-Essentialist Representation of Space, Place and Identity in Leisure. In S. Gammon & S. Elkington (Eds.), *Landscapes of Leisure: Space, Place and Identities* (pp. 1-7). Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1057/9781137428530_1
- Entina, T., Karabulatova, I., Kormishova, A., Ekaterinovskaya, M., & Troyanskaya, M. (2021). Tourism industry management in the global transformation: Meeting the needs of Generation Z. *Polish Journal of Management Studies*, *23*(2), 130-148. <https://doi.org/10.17512/pjms.2021.23.2.08>
- Ettlinger, O. (2008). *The Architecture of Virtual Space*. University of Ljubljana.
- Evans, B. (2008). Geographies of Youth/Young People. *Geography Compass*, *2*(5), 1659-1680. <https://doi.org/10.1111/j.1749-8198.2008.00147.x>
- Eversole, M., Collins, D. M., Karmarkar, A., Colton, L., Quinn, J. P., Karsbaek, R., ... & Hilton, C. L. (2016). Leisure Activity Enjoyment of Children with Autism Spectrum Disorders. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, *46*, 10-20. <https://doi.org/10.1007/s10803-015-2529-z>

- Fagerholm, N. C., & Broberg, A. (2011). Mapping and characterising children's daily mobility in urban residential areas in Turku, Finland. *Fennia - International Journal of Geography*, 189(2), 31-46.
- Fairhurst, U. J., & Hattingh, P. S. (1993). Leisure in the daily lives of South African economically active single mothers. *GeoJournal*, 30, 79-84. <https://doi.org/10.1007/BF00807830>
- Fang, M. L., Woolrych, R., Sixsmith, J., Canham, S., Battersby, L., & Sixsmith, A. (2016). Place-making with older persons: Establishing sense-of-place through participatory community mapping workshops. *Social Science & Medicine*, 168, 223-229. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2016.07.007>
- Fejes, A., & Dahlstedt, M. (2022). A place called home: the meaning(s) of popular education for newly arrived refugees. *Studies in Continuing Education*, 44(1), 1-13. <https://doi.org/10.1080/0158037X.2020.1767563>
- Field, A. (2013). *Discovering Statistics Using IBM SPSS Statistics*. Sage.
- Field, D. R. (2000). Social Groups and Parks: Leisure Behavior in Time and Space. *Journal of Leisure Research*, 32(1), 27-31. <https://doi.org/10.1080/00222216.2000.11949881>
- Fiorello, D., Martino, A., Zani, L., Christidis, P., & Navajas-Cawood, E. (2016). Mobility Data across the EU 28 Member States: Results from an Extensive CAWI Survey. *Transportation Research Procedia*, 14, 1104-1113. <https://doi.org/10.1016/j.trpro.2016.05.181>
- Fitzpatrick, K., & LaGory, M. (2002). *Unhealthy Places: The Ecology of Risk in the Urban Landscape*. Routledge.
- Foris, D., & Bangala, S. I. (2021). Improving leisure services for Generation Z tourists in rural destinations. *Lucrări Științifice Management Agricol*, 23(1), 133.
- Fouberg, E. H., Murphy, A. B., & De Blij, H. J. (2015). *Human Geography: People, Place, and Culture*. John Wiley & Sons.
- Foucault, M. (1984). Of other spaces, heterotopias. *Architecture, Mouvement, Continuité*, 5, 46-49.
- Francis, M., Koo, J., & Ramirez, S. (2010). *Just A Comfortable Place to Sit: Davis Sittable Space Study*. University of California, Davis.
- Frenken, K., Hoekman, J., Kok, S., Ponds, R., van Oort, F., & van Vliet, J. (2009). Death of Distance in Science? A Gravity Approach to Research Collaboration. In A. Pyka & A. Scharnhorst (Eds.), *Innovation Networks: New Approaches in Modelling and Analyzing* (pp. 43-57). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-540-92267-4_3
- Galenkamp, H., Gagliardi, C., Principi, A., Golinowska, S., Moreira, A., Schmidt, A. E., ... & Deeg, D. J. H. (2016). Predictors of social leisure activities in older Europeans with and without multimorbidity. *European Journal of Ageing*, 13, 129-143. <https://doi.org/10.1007/s10433-016-0375-2>
- Gao, C., Guo, Q., Jiang, D., Wang, Z., Fang, C., & Hao, M. (2019). Theoretical basis and technical methods of cyberspace geography. *Journal of Geographical Sciences*, 29, 1949-1964. <https://doi.org/10.1007/s11442-019-1698-7>
- Garcia, X., Benages-Albert, M., & Vall-Casas, P. (2018). Landscape conflict assessment based on a mixed methods analysis of qualitative PPGIS data. *Ecosystem Services*, 32, 112-124. <https://doi.org/10.1016/j.ecoser.2018.07.003>

- Garcia-Martin, M., Fagerholm, N., Bieling, C., Gounaridis, D., Kizos, T., Printsman, A., Müller, M., Lieskovský, J., & Plieninger, T. (2017). Participatory mapping of landscape values in a Pan-European perspective. *Landscape Ecology*, 32(11), 2133-2150. <https://doi.org/10.1007/s10980-017-0531-x>
- Gasperi, D., Pennisi, G., Rizzati, N., Magrefi, F., Bazzocchi, G., Mezzacapo, U., ... & Gianquinto, G. (2016). Towards Regenerated and Productive Vacant Areas through Urban Horticulture: Lessons from Bologna, Italy. *Sustainability*, 8(12), 1347. <https://doi.org/10.3390/su8121347>
- Gehl, J. (2004). *Public Spaces, Public Life*. The Danish Architectural Press.
- Ghani, N., Mansor, M., & Zakariya, K. (2022). Patterns of Gen Zs' Leisure Time Behaviour and Their Needs towards Urban Recreational Park: A Review. *Journal of Environmental Planning and Management*.
- Ghoomi, H. A., Yazdanfar, S. A., Hosseini, S. B., & Maleki, S. N. (2015). Comparing the Components of Sense of Place in the Traditional and Modern Residential Neighborhoods. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 201, 275-285. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.08.176>
- Ghose, R., & Pettygrove, M. (2014). Urban Community Gardens as Spaces of Citizenship. *Antipode*, 46(4), 1092-1112. <https://doi.org/10.1111/anti.12077>
- Giachino, C., Bollani, L., Truant, E., & Bonadonna, A. (2022). Urban area and nature-based solution: Is this an attractive solution for Generation Z? *Land Use Policy*, 112, 105828. <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2021.105828>
- Giddens, A. (1981). *A Contemporary Critique of Historical Materialism*. Macmillan.
- Giddens, A. (1984). *The Construction of Society*. Polity Press.
- Gilbert, E. W. (1949). The Growth of Brighton. *The Geographical Journal*, 114(1/3), 30-52. <https://doi.org/10.2307/1789987>
- Gillespie, J., Cosgrave, C., Malatzky, C., & Carden, C. (2022). Sense of place, place attachment, and belonging-in-place in empirical research: A scoping review for rural health workforce research. *Health & Place*, 74, 102756. <https://doi.org/10.1016/j.healthplace.2022.102756>
- Girard, T. C., & Gartner, W. C. (1993). Second home second view: Host community perceptions. *Annals of Tourism Research*, 20(4), 685-700. [https://doi.org/10.1016/0160-7383\(93\)90091-G](https://doi.org/10.1016/0160-7383(93)90091-G)
- Glass, A. (2007). Understanding generational differences for competitive success. *Industrial and Commercial Training*, 39(2), 98-103. <https://doi.org/10.1108/00197850710732424>
- Glover, T. (2017). Leisure, Social Space, and Belonging. In: K. Spracklen, B. Lashua, E. Sharpe & S. Swain (Eds.), *The Palgrave Handbook of Leisure Theory* (pp. 873-890). Springer. https://doi.org/10.1057/978-1-137-56479-5_49
- Glover, T. D., & Parry, D. C. (2009). A third place in the everyday lives of people living with cancer: Functions of Gilda's Club of Greater Toronto. *Health & Place*, 15(1), 97-106. <https://doi.org/10.1016/j.healthplace.2008.02.007>
- Główny Urząd Statystyczny. (2023). *Sytuacja demograficzna Polski do 2022*. Główny Urząd Statystyczny.

- Goffman, E. (1990). *The Presentation of Self in Everyday Life*. Penguin Books.
- Goh, E., & Lee, C. (2018). A workforce to be reckoned with: The emerging pivotal Generation Z hospitality workforce. *International Journal of Hospitality Management*, 73, 20-28. <https://doi.org/10.1016/j.ijhm.2018.01.016>
- Goličnik, B. (2007). GIS behaviour mapping for provision of interactive empirical knowledge, vital monitoring and better place design. In K. Thwaites, S. Porta, O. Romice & M. Greaves (Eds.), *Urban Sustainability through Environmental Design: Approaches to Time, People and Place Responsive Urban Spaces* (pp. 136-140). Taylor & Francis.
- Goodale, T., & Godbey, G. (1988). *The Evolution of Leisure*. Venture.
- Gottwald, S. (2021). *Sense of place in spatial planning: applying instrumental and deliberative approaches at the River Lahn*. Gottfried Wilhelm Leibniz Universität.
- Gottwald, S., & Stedman, R. C. (2020). Preserving ones meaningful place or not? Understanding environmental stewardship behaviour in river landscapes. *Landscape and Urban Planning*, 198, 103778. <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2020.103778>
- Gottwald, S., Albert, C., & Fagerholm, N. (2022). Combining sense of place theory with the ecosystem services concept: empirical insights and reflections from a participatory mapping study. *Landscape Ecology*, 37, 633-655. <https://doi.org/10.1007/s10980-021-01362-z>
- Gottwald, S., Brenner, J., Albert, C., & Janssen, R. (2021). Integrating sense of place into participatory landscape planning: merging mapping surveys and geodesign workshops. *Landscape Research*, 46(8), 1041-1056. <https://doi.org/10.1080/01426397.2021.1939288>
- Graham, S. D. N. (2005). Software-sorted geographies. *Progress in Human Geography*, 29(5), 562-580. <https://doi.org/10.1191/0309132505ph568oa>
- Grasso, M., & Giugni, M. (2022). Youth doing politics in times of increasing inequalities. *Politics*, 42(1), 3-12. <https://doi.org/10.1177/02633957211042738>
- Gray, D., & Manning, R. (2022). Constructing the places of young people in public space: Conflict, belonging and identity. *British Journal of Social Psychology*, 61(4), 1400-1417. <https://doi.org/10.1111/bjso.12542>
- Graziano, K. J. (2004). Oppression and resiliency in a post-apartheid South Africa: Unheard voice of black gay men and lesbians. *Culture, Diversity and Ethnic Minority Psychology*, 10(3), 302-316. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/1099-9809.10.3.302>
- Gronow, J., & Southerton, D. (2009). Leisure and Consumption in Europe. In: S. Immerfall & G. Therborn (Eds.), *Handbook of European Societies* (pp. 355-384). Springer.
- Gruchola, M. (2016). Pokolenie Alpha–nowy wymiar tożsamości? *Rozprawy Społeczne*, 10(3), 5-13.
- Grzega, U. (2021). Dostępność i wykorzystanie internetu w czasie pandemii w Polsce i UE. W: W. Nowak & K. Szalotka (red.), *Zdrowie i style życia: ekonomiczne, społeczne i zdrowotne skutki pandemii* (s. 355-370). Uniwersytet Wrocławski.

- Grzelak-Kostulska, E. (2016). *Seniorzy w Polsce w świetle procesów modernizacyjnych*. Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.
- Grzesik, K., & Kwiecińska, M. (2018). Systemy wartości i modele mentalne pokolenia Z preferowane w miejscu pracy. *Przedsiębiorczość i Zarządzanie*, 19(8), 517-532.
- Habermas, J. (1989). *Structural Transformation of the Public Sphere: An Inquiry into a Category of Bourgeois Society*. MIT Press.
- Haddouche, H., & Salomone, C. (2018). Generation Z and the tourist experience: tourist stories and use of social networks. *Journal of Tourism Futures*, 4(1), 69-79. <https://doi.org/10.1108/JTF-12-2017-0059>
- Haglund, B., & Anderson, S. (2009). Afterschool Programs and Leisure-Time Centres: Arenas for Learning and Leisure. *World Leisure Journal*, 51(2), 116-129. <https://doi.org/10.1080/04419057.2009.9674594>
- Hall, C. M., & Page, S. J. (2006). *The Geography of Tourism and Recreation: Environment, Place and Space*. Routledge.
- Hall, G. B., Chipeniuk, R., Feick, R. D., Leahy, M. G., & Deparday, V. (2010). Community-based production of geographic information using open source software and Web 2.0. *International Journal of Geographical Information Science*, 24(5), 761-781. <https://doi.org/10.1080/13658810903213288>
- Halpenny, E. A. (2010). Pro-environmental behaviours and park visitors: The effect of place attachment. *Journal of Environmental Psychology*, 30(4), 409-421.
- Hammitt, W. E., Backlund, E. A., & Bixler, R. D. (2004). Experience Use History, Place Bonding and Resource Substitution of Trout Anglers During Recreation Engagements. *Journal of Leisure Research*, 36(3), 356-378. <https://doi.org/10.1080/00222216.2004.11950028>
- Hampton, K. N., Livio, O., & Sessions Goulet, L. (2010). The Social Life of Wireless Urban Spaces: Internet Use, Social Networks, and the Public Realm. *Journal of Communication*, 60(4), 701-722. <https://doi.org/10.1111/j.1460-2466.2010.01510.x>
- Handarkho, Y. D., Khaerunnisa, K., & Michelle, B. (2023). Factors affecting the intentions of youngsters in switching to a virtual third place amidst the COVID-19 pandemic: the place attachment and push-pull mooring theory. *Global Knowledge, Memory and Communication*, 72(1/2), 119-137. <https://doi.org/10.1108/GKMC-06-2021-0105>
- Hansen, A. S., Glette, V., & Arce, J. F. (2021). Mapping recreational activities in coastal and marine areas – PPGIS findings from western Sweden. *Ocean & Coastal Management*, 205, 105567. <https://doi.org/10.1016/j.ocecoaman.2021.105567>
- Harms, L., Bertolini, L., & Te Brömmelstroet, M. (2014). Spatial and social variations in cycling patterns in a mature cycling country exploring differences and trends. *Journal of Transport & Health*, 1(4), 232-242. <https://doi.org/10.1016/j.jth.2014.09.012>
- Harrison, S., and Dourish, P. (1996). Re-Place-ing Space: The Roles of Place and Space in Collaborative Systems. In *Proceedings of the 1996 ACM conference on Computer supported cooperative work* (pp. 67-76). ACM.

- Harvey, D. (1972). Revolutionary and Counter Revolutionary Theory in Geography and the Problem of Ghetto Formation. *Antipode*, 4(2), 1-13. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8330.1972.tb00486.x>
- Harvey, D. (1973). *Social Justice and the City*. Edward Arnold.
- Harvey, D. (1990). *The Condition of Postmodernity*. Blackwell.
- Hasanzadeh, K. (2022). Use of participatory mapping approaches for activity space studies: a brief overview of pros and cons. *GeoJournal*, 87(Suppl 4), 723-738. <https://doi.org/10.1007/s10708-021-10489-0>
- Hasanzadeh, K., Broberg, A., & Kyttä, M. (2017). Where is my neighborhood? A dynamic individual-based definition of home ranges and implementation of multiple evaluation criteria. *Applied Geography*, 84, 1-10. <https://doi.org/10.1016/j.apgeog.2017.04.006>
- Hasanzadeh, K., Laatikainen, T., & Kyttä, M. (2018). A place-based model of local activity spaces: individual place exposure and characteristics. *Journal of Geographical Systems*, 20, 227-252. <https://doi.org/10.1007/s10109-017-0264-z>
- Haworth, B. T., Bruce, E., Whittaker, J., & Read, R. (2018). The Good, the Bad, and the Uncertain: Contributions of Volunteered Geographic Information to Community Disaster Resilience. *Frontiers in Earth Science*, 6, 183. <https://doi.org/10.3389/feart.2018.00183>
- Haythornthwaite, C., & Kendall, L. (2010). Internet and Community. *American Behavioral Scientist*, 53(8), 1083-1094. <https://doi.org/10.1177/0002764209356242>
- Haywood, L., Kew, F., & Bramham, P. (1995). *Understanding Leisure*. Nelson Thornes.
- He, Y., Song, Z., Liu, Z., & Sze, N. N. (2019). Factors Influencing Electric Bike Share Ridership: Analysis of Park City, Utah. *Transportation Research Record: Journal of the Transportation Research Board*, 2673(5), 12-22. <https://doi.org/10.1177/0361198119838981>
- Heffner, K. (2009). Ożywianie małych miast w krajach Unii Europejskiej – przykłady programów wspierających rozwój. *Studia Obszarów Wiejskich*, 18, 71-87.
- Heikinheimo, V., Tenkanen, H., Bergroth, C., Järv, O., Hiippala, T., & Toivonen, T. (2020). Understanding the use of urban green spaces from user-generated geographic information. *Landscape and Urban Planning*, 201, 103845. <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2020.103845>
- Hennig, S. (2022). Contributing to Planning for Sustainability: Advancing User Involvement for User-Centred Geoparticipation Applications. *GI_Forum 2022*, 10(1), 3-16. https://doi.org/10.1553/giscience2022_01_s3
- Hennion, R. (1958). Loisirs et éducation Deux rencontres internationales d'experts (Gauting/Allemagne et Annecy/France, juin 1957). *International Review of Education*, 4, 113-114. <https://doi.org/10.1007/BF01423700>
- Hennion, R. (1960). Co-ordinated Research on Leisure in Various European Countries. *UNESCO International Social Science Journal*, 12(4), 585-595.
- Herckis, L., Cao, J., Fashimpaur, J., Henson, A., Rodgers, R., Corbett III, T. W., & Hammer, J. (2020). Exploring Hybrid Virtual-Physical Homes. In *Proceedings of the 2020 ACM Designing Interactive Systems Conference* (pp. 669-680). ACM.

- Hernández, B., Hidalgo, M. C., & Ruiz, C. (2020). Theoretical and methodological aspects of research on place attachment. In L. Manzo & P. Devine-Wright (Eds.), *Place Attachment: Advances in Theory, Methods and Applications* (pp. 94-110). Routledge.
- Hernandez-de-Menendez, M., Escobar Díaz, C. A., & Morales-Menendez, R. (2020). Educational experiences with Generation Z. *International Journal on Interactive Design and Manufacturing (IJIDeM)*, *14*, 847-859. <https://doi.org/10.1007/s12008-020-00674-9>
- Hewitt, R. J., Pera, F. A., García-Martín, M., Gaudry-Sada, K. H., Hernández-Jiménez, V., & Bieling, C. (2020). Mapping Adolescents' Sense of Place and Perceptions of Change in an Urban–Rural Transition Area. *Environmental Management*, *65*, 334-354. <https://doi.org/10.1007/s00267-019-01249-5>
- Hickman, P. (2013). “Third places” and social interaction in deprived neighbourhoods in Great Britain. *Journal of Housing and the Built Environment*, *28*, 221-236. <https://doi.org/10.1007/s10901-012-9306-5>
- Hill, D., & Athique, A. (2013). Multiplexes, corporatised leisure and the geography of opportunity in India. *Inter-Asia Cultural Studies*, *14*(4), 600-614. <https://doi.org/10.1080/14649373.2013.831198>
- Hindley, D. (2020). “More Than Just a Run in the Park”: An Exploration of Parkrun as a Shared Leisure Space. *Leisure Sciences*, *42*(1), 85-105. <https://doi.org/10.1080/01490400.2017.1410741>
- Hoare, E., Milton, K., Foster, C., & Allender, S. (2016). The associations between sedentary behaviour and mental health among adolescents: a systematic review. *International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity*, *13*(1), 108. <https://doi.org/10.1186/s12966-016-0432-4>
- Hodkinson, P., & Lincoln, S. (2008). Online journals as virtual bedrooms? Young people, identity and personal space. *Young*, *16*(1), 27-46. <https://doi.org/10.1177/110330880701600103>
- Höglhammer, A., Muhar, A., Stokowski, P., Schauppenlehner, T., & Eder, R. (2018). Factors affecting adolescents' use of urban public spaces in their leisure time: an exploratory study from the city of Vienna. *Local Environment*, *23*(8), 814-829. <https://doi.org/10.1080/13549839.2018.1477744>
- Hollingshead, A. B. (1949). *Elmtown's Youth and Elmtown Revisited*. John Wiley.
- Holloway, S., & Valentine, G. (Eds.). (2000). *Children's Geographies: Living, Playing, Learning*. Routledge.
- Holmes, A., & Conway, M. A. (1999). Generation Identity and the Reminiscence Bump: Memory for Public and Private Events. *Journal of Adult Development*, *6*, 21-34. <https://doi.org/10.1023/A:1021620224085>
- Holt, L., Bowlby, S., & Lea, J. (2013). Emotions and the habitus: Young people with socio-emotional differences (re) producing social, emotional and cultural capital in family and leisure space-times. *Emotion, Space and Society*, *9*, 33-41. <https://doi.org/10.1016/j.emospa.2013.02.002>
- Holy-Hasted, W., & Burchell, B. (2022). Does public space have to be green to improve well-being? An analysis of public space across Greater London and its association to subjective well-being. *Cities*, *125*, 103569. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2022.103569>
- Houghton, K., Foth, M., & Miller, E. (2013). The continuing relevance of the library as a third place for users and non-users of IT: the case of Canada Bay. *The Australian Library Journal*, *62*(1), 27-39. <https://doi.org/10.1080/00049670.2013.771764>

- Hu, G., Wang, Z., Jiang, S., Tian, Y., Deng, Y., & Liu, Y. (2022). Community public health safety emergency management and nursing insurance service optimization for digital healthy urban environment construction. *Frontiers in Public Health, 10*, 1032758. <https://doi.org/10.3389/fpubh.2022.1032758>
- Huang, C., & Deng, H. (2011). The model of developing low-carbon tourism in the context of leisure economy. *Energy Procedia, 5*, 1974-1978. <https://doi.org/10.1016/j.egypro.2011.03.339>
- Huhtala, A., & Lehti-Eklund, H. (2010). Writing a new self in the third place: language students and identity formation. *Pedagogy, Culture & Society, 18*(3), 273-288. <https://doi.org/10.1080/14681366.2010.504647>
- Hull IV, R. B., Lam, M., & Vigo, G. (1994). Place identity: symbols of self in the urban fabric. *Landscape and Urban Planning, 28*(2-3), 109-120. [https://doi.org/10.1016/0169-2046\(94\)90001-9](https://doi.org/10.1016/0169-2046(94)90001-9)
- Hussein, F., Stephens, J., & Tiwari, R. (2020). Memory for Social Sustainability: Recalling Cultural Memories in Zanjit Alsitat Historical Street Market, Alexandria, Egypt. *Sustainability, 12*(19), 8141. <https://doi.org/10.3390/su12198141>
- Hysa, B. (2016). Zarządzanie różnorodnością pokoleniową. *Zeszyty Naukowe. Organizacja i Zarządzanie / Politechnika Śląska, 97*, 385-398.
- İlhan, Ö. A., Balyalı, T. Ö., & Aktaş, S. G. (2022). Demographic change and operationalization of the landscape in tourism planning: Landscape perceptions of the Generation Z. *Tourism Management Perspectives, 43*, 100988. <https://doi.org/10.1016/j.tmp.2022.100988>
- Ives, C. D., & Kendal, D. (2014). The role of social values in the management of ecological systems. *Journal of Environmental Management, 144*, 67-72. <https://doi.org/10.1016/j.jenvman.2014.05.013>
- Ives, C. D., Biggs, D., Hardy, M. J., Lechner, A. M., Wolnicki, M., & Raymond, C. M. (2015). Using social data in strategic environmental assessment to conserve biodiversity. *Land Use Policy, 47*, 332-341. <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2015.04.002>
- Ives, C. D., Oke, C., Hehir, A., Gordon, A., Wang, Y., & Bekessy, S. A. (2017). Capturing residents' values for urban green space: Mapping, analysis and guidance for practice. *Landscape and Urban Planning, 161*, 32-43. <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2016.12.010>
- Jackson, D. B., Testa, A., Semenza, D. C., Skinner, R., & Vaughn, M. G. (2022). Police stops and youths' educational expectations: Findings from the UK Millennium Cohort Study. *Children and Youth Services Review, 143*, 106688. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2022.106688>
- Jaeger, H. (1985). Generations in History: Reflections on a Controversial Concept. *History and Theory, 24*(3), 273-292. <https://doi.org/10.2307/2505170>
- Jałowicki, B. (2010). *Spoleczne wytwarzanie przestrzeni*. Scholar.
- Jameson, F. (1991). *Postmodernism, or, The Cultural Logic of Late Capitalism*. Duke University Press.
- Janiskee, R. L., & Mitchell, L. S. (1989). Applied Recreation Geography. In M. S. Kenzer (Eds.), *Applied Geography: Issues, Questions, and Concerns* (pp. 151-163). Springer.

- Jankiewicz, J. (2017). Time allocation in Poland before and after 1989 – working time perspective. *Time & Society*, 26(1), 70-88. <https://doi.org/10.1177/0961463X15587836>
- Jankowski, P., Czepkiewicz, M., Młodkowski, M., & Zwoliński, Z. (2016). Geo-questionnaire: A Method and Tool for Public Preference Elicitation in Land Use Planning. *Transactions in GIS*, 20(6), 903-924. <https://doi.org/10.1111/tgis.12191>
- Jansen-Verbeke, M., & Dietvorst, A. (1987). Leisure, recreation, tourism: A geographic view on integration. *Annals of Tourism Research*, 14(3), 361-375. [https://doi.org/10.1016/0160-7383\(87\)90108-3](https://doi.org/10.1016/0160-7383(87)90108-3)
- Jaretti, S. (1987). Space/Time for Leisure: some notes towards a new approach in urban planning. *European Journal of Education*, 22(3/4), 309-314.
- Jaska, E., Werenowska, A., & Balińska, A. (2022). Environmentally and Socially Sustainable Behaviors of Generation Z in Poland Stimulated by Mobile Applications. *Energies*, 15(21), 7904. <https://doi.org/10.3390/en15217904>
- Jeong, W., Stewart, W. P., Gobster, P. H., & van Riper, C. J. (2021). Green Leisure: Resistance and Revitalization of Urban Neighborhoods. *Leisure Sciences*, 45(8), 743-763. <https://doi.org/10.1080/01490400.2021.1889422>
- Joerg, W. L. G. (1935). Geography and National Land Planning. *Geographical Review*, 25(2), 177-208. <https://doi.org/10.2307/209596>
- Johnson, A. J. (2013). 'It's more than a shopping trip': leisure and consumption in a farmers' market. *Annals of Leisure Research*, 16(4), 315-331. <https://doi.org/10.1080/11745398.2013.846226>
- Johnson, A. J., & Glover, T. D. (2013). Understanding Urban Public Space in a Leisure Context. *Leisure Sciences*, 35(2), 190-197. <https://doi.org/10.1080/01490400.2013.761922>
- Johnson, S. (1997). *Interface culture: How new technology transforms the way we think and communicate*. HarperEdge.
- Jopp, D. S., & Hertzog, C. (2010). Assessing adult leisure activities: an extension of a self-report activity questionnaire. *Psychological Assessment*, 22(1), 108.
- Jorgensen, B. S., & Stedman, R. C. (2001). Sense of place as an attitude: Lakeshore owners attitudes toward their properties. *Journal of Environmental Psychology*, 21(3), 233-248. <https://doi.org/10.1006/jevp.2001.0226>
- Jorgensen, B. S., & Stedman, R. C. (2006). A comparative analysis of predictors of sense of place dimensions: Attachment to, dependence on, and identification with lakeshore properties. *Journal of Environmental Management*, 79(3), 316-327. <https://doi.org/10.1016/j.jenvman.2005.08.003>
- Jurewicz, M. (2009). Czas wolny młodzieży i jego społeczne uwarunkowania. *Науковізаписки. Серія "Психологіяіпедагогіка"*, 506-515.
- Juza, M. (2013). Przestrzeń społeczna w dobie Internetu: globalna sieć komunikacyjna, przestrzeń wirtualna czy część życia codziennego? *Studia Socjologiczne*, 211(4), 103-124.
- Kaczmarek, J. (2005). *Podjęcie geobiograficzne w geografii społecznej. Zarys teorii i podstawy metodyczne*. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.

- Kagerbauer, M., Manz, W., & Zumkeller, D. (2013). Analysis of PAPI, CATI, and CAWI methods for a multiday household travel survey. In J. Zmud, M. Lee-Gosselin, M. Munizaga & J. A. Carrasco (Eds.), *Transport Survey Methods: Best Practice for Decision Making* (pp. 289-304). Emerald Group Publishing Limited. <https://doi.org/10.1108/9781781902882-015>
- Kahila, M., & Kytä, M. (2009). SoftGIS as a Bridge-Builder in Collaborative Urban Planning. In S. Geertman & J. Stillwell (Eds.), *Planning Support Systems Best Practice and New Methods* (pp. 389-411). Springer. https://doi.org/10.1007/978-1-4020-8952-7_19
- Kaiser, I. (2018). Czas wolny dzieci niepełnosprawnych intelektualnie w opinii rodziców. *Interdyscyplinarne Konteksty Pedagogiki Specjalnej*, 17, 35-51.
- Kajosaari, A., Hasanzadeh, K., & Kytä, M. (2019). Residential dissonance and walking for transport. *Journal of Transport Geography*, 74, 134-144. <https://doi.org/10.1016/j.jtrangeo.2018.11.012>
- Kalmus, V., Masso, A., & Lauristin, M. (2013). Preferences in media use and perception of inter-generational differences among age groups in Estonia: A cultural approach to media generations. *Northern Lights*, 11(1), 15-34. https://doi.org/10.1386/nl.11.1.15_1
- Kaltenborn, B. P. (1998). Effects of sense of place on responses to environmental impacts: A study among residents in Svalbard in the Norwegian high Arctic. *Applied Geography*, 18(2), 169-189. [https://doi.org/10.1016/S0143-6228\(98\)00002-2](https://doi.org/10.1016/S0143-6228(98)00002-2)
- Kałamucka, W., & Rodzoś, J. (2011). Miejsca znaczące Lublina. *Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego*, 15, 161-175.
- Kando, T. M., & Summers, W. C. (1971). The Impact of Work on Leisure. *Pacific Sociological Review*, 14, 310-327.
- Kaplan, M. (1975). *Leisure: Theory and Policy*. John Wiley.
- Kaplan-Berkley, S. (2022). Digital Tools and Streaming Media Converge to Inspire Social Interactions of Generation Alpha. *International Journal of Early Childhood*, 54(2), 185-201. <https://doi.org/10.1007/s13158-021-00301-y>
- Karsten, L. (2002). Mapping Childhood in Amsterdam: The spatial and social construction of children's domains in the city. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, 93(3), 231-241. <https://doi.org/10.1111/1467-9663.00199>
- Kelan, E., & Lehnert, M. (2009). The millennial generation: generation Y and the opportunities for a globalised, networked educational system. *Beyond Current Horizons*, 1-12.
- Kellerman, A. (2014). The Satisfaction of Human Needs in Physical and Virtual Spaces. *The Professional Geographer*, 66(4), 538-546.
- Kellerman, A. (2016). Image spaces and the geography of Internet screen-space. *GeoJournal*, 81(4), 503-517. <https://doi.org/10.1007/s10708-015-9639-1>
- Kelly, J. R. (1972). Work and Leisure: A Simplified Paradigm. *Journal of Leisure Research*, 4(1), 50-62. <https://doi.org/10.1080/00222216.1972.11970057>

- Kelly, J. R. (1987). *Freedom to be: a new sociology of leisure*. Macmillan.
- Kiełbasiewicz-Drozdowska, I. (2001). Zarys rozwoju refleksji teoretycznej nad problematyką rekreacji. W: I. Kiełbasiewicz-Drozdowska & W. Siwiński (red.), *Teoria i metodyka rekreacji (zagadnienia podstawowe)* (s. 9-24). Akademia Wychowania Fizycznego.
- Kienast, F., Degenhardt, B., Weilenmann, B., Wäger, Y., & Buchecker, M. (2012). GIS-assisted mapping of landscape suitability for nearby recreation. *Landscape and Urban Planning*, 105(4), 385-399. <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2012.01.015>
- Kil, N., Holland, S. M., & Stein, T. V. (2014). Place Meanings and Participatory Planning Intentions. *Society & Natural Resources*, 27(5), 475-491. <https://doi.org/10.1080/08941920.2013.842274>
- Kim, G. (2016). The Public Value of Urban Vacant Land: Social Responses and Ecological Value. *Sustainability*, 8(5), 486. <https://doi.org/10.3390/su8050486>
- Kim, G., Miller, P. A., & Nowak, D. J. (2018). Urban vacant land typology: A tool for managing urban vacant land. *Sustainable Cities and Society*, 36, 144-156. <https://doi.org/10.1016/j.scs.2017.09.014>
- King, G. A., Law, M., King, S., Hurley, P., Kertoy, M., Rosenbaum, P., Hanna, S., Kertoy, M., & Young, N. (2004). *Children's Assessment of Participation and Enjoyment and Preferences for Activities of Children*. Psychological Corp.
- Kivunja, C. (2014). Theoretical Perspectives of How Digital Natives Learn. *International Journal of Higher Education*, 3(1), 94-109. <https://doi.org/10.5430/ijhe.v3n1p94>
- Kizika, V., & Akmentiņa, L. (2022). Broadening Public Engagement in Spatial Planning through Digital Participatory Mapping: Experiences from Latvia. *Architecture and Urban Planning*, 18(1), 30-42. <https://doi.org/10.2478/aup-2022-0004>
- Kmiecińska, M. (2019). Infrastruktura wolnoczasowa, preferencje, możliwości i oczekiwania, dotyczące sposobu spędzania czasu wolnego przez młodzież ze środowiska małomiasteczkowego. *Sport i Turystyka. Środkoeuropejskie Czasopismo Naukowe*, 2(1), 125-146.
- Knott, K. (2005). *The location of religion: A spatial analysis*. Equinox.
- Kobyłka, A., & Myszura, M. (2015). Budżet czasu wolnego młodzieży akademickiej. W: K. Kropiwek & M. Szala (red.), *Nauki społeczne i humanistyczne wobec wyzwań współczesności* (s. 29-41). Fundacja na rzecz promocji nauki i rozwoju TYGIEL.
- Kohn, M. (2004). *Brave new neighborhoods: The privatization of public space*. Psychology Press.
- Komel, I., & Južnič, P. (2010). A Case Study of The Project 'With Music to Knowledge'. *Annals of Leisure Research*, 13(1-2), 70-85. <https://doi.org/10.1080/11745398.2010.9686838>
- Korpela, K. & Hartig, T. (1996). Restorative qualities of favourite places. *Journal of Environmental Psychology*, 16(3), 221-233. <https://doi.org/10.1006/jevp.1996.0018>
- Kotus, J. (2007). *Natura wielkomiejskich sąsiedztw. Analiza subsąsiedzkich i sąsiedzkich terytorialnych podsystemów społecznych w Poznaniu*. Wydawnictwo Naukowe UAM.

- Kotval-K, Z. (2016). Brownfield redevelopment: Why public investments can pay off. *Economic Development Quarterly*, 30(3), 275-282. <https://doi.org/10.1177/0891242416656049>
- Kowalczyk, A., & Derek, M. (2015). Przestrzeń czasu wolnego w polityce dużych miast. *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny*, 77(1), 311-325.
- Kreisel, W. (2004). Geography of Leisure and Tourism Research in the German-speaking World: Three Pillars to Progress. *Tourism Geographies*, 6(2), 163-185. <https://doi.org/10.1080/1461668042000208435>
- Kreisel, W. A. (2012). Some thoughts on the future research on leisure and tourism geography. *Current Issues in Tourism*, 15(4), 397-403. <https://doi.org/10.1080/13683500.2011.615914>
- Krzysztofek, K. (2008). Świat wirtualny jako przestrzeń społeczna. W: Z. Rykiel (red.), *Nowa przestrzeń społeczna w badaniach socjologicznych* (s. 71-83). Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego.
- Kudryavtsev, A., Krasny, M. E., & Stedman, R. C. (2012). The impact of environmental education on sense of place among urban youth. *Ecosphere*, 3(4), 1-15. <https://doi.org/10.1890/ES11-00318.1>
- Kuleto, V., Stanescu, M., Ranković, M., Šević, N. P., Păun, D., & Teodorescu, S. (2021). Extended Reality in Higher Education, a Responsible Innovation Approach for Generation Y and Generation Z. *Sustainability*, 13(21), 11814. <https://doi.org/10.3390/su132111814>
- Kusumowidagdo, A., Ujang, N., Rahadiyanti, M., & Ramli, N. A. (2023). Exploring the sense of place of traditional shopping streets through Instagram's visual images and narratives. *Open House International*, 48(1), 2-22. <https://doi.org/10.1108/OHI-01-2022-0009>
- Kwiatek-Sołtys, A. (2004). *Małe miasta województwa małopolskiego w okresie transformacji systemowej*. Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej.
- Kwiatkowski, M. A., Grzelak-Kostulska, E., & Biegańska, J. (2021). Could It Be a Bike for Everyone? The Electric Bicycle in Poland. *Energies*, 14(16), 4878. <https://doi.org/10.3390/en14164878>
- Kyle, G., & Chick, G. (2007). The Social Construction of a Sense of Place. *Leisure Sciences*, 29(3), 209-225. <https://doi.org/10.1080/01490400701257922>
- Kyttä, A. M., Broberg, A. K., & Kahila, M. H. (2012). Urban Environment and Children's Active Lifestyle: SoftGIS Revealing Children's Behavioral Patterns and Meaningful Places. *American Journal of Health Promotion*, 26(5), e137-e148. <https://doi.org/10.4278/ajhp.100914-QUAN-310>
- Kyttä, M., & Kahila, M. (2011). SoftGIS Methodology: Building Bridges in Urban Planning. *GIM International*, 25(3), 37-41.
- Kyttä, M., Broberg, A., Haybatollahi, M., & Schmidt-Thomé, K. (2016). Urban happiness: context-sensitive study of the social sustainability of urban settings. *Environment and Planning B: Planning and Design*, 43(1), 34-57. <https://doi.org/10.1177/0265813515600121>
- Kyttä, M., Broberg, A., Tzoulas, T., & Snabb, K. (2013). Towards contextually sensitive urban densification: Location-based softGIS knowledge revealing perceived residential environmental quality. *Landscape and Urban Planning*, 113, 30-46. <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2013.01.008>

- Laatikainen, T. E., Hasanzadeh, K., & Kyttä, M. (2018). Capturing exposure in environmental health research: challenges and opportunities of different activity space models. *International Journal of Health Geographics*, 17(1), 29. <https://doi.org/10.1186/s12942-018-0149-5>
- Laatikainen, T. E., Piironen, R., Lehtinen, E., & Kyttä, M. (2017). PPGIS approach for defining multimodal travel thresholds: Accessibility of popular recreation environments by the water. *Applied Geography*, 79, 93-102. <https://doi.org/10.1016/j.apgeog.2016.12.006>
- Laatikainen, T., Tenkanen, H., Kyttä, M., & Toivonen, T. (2015). Comparing conventional and PPGIS approaches in measuring equality of access to urban aquatic environments. *Landscape and Urban Planning*, 144, 22-33. <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2015.08.004>
- Lalli, M. (1992). Urban-related identity: Theory, measurement, and empirical findings. *Journal of Environmental Psychology*, 12(4), 285-303. [https://doi.org/10.1016/S0272-4944\(05\)80078-7](https://doi.org/10.1016/S0272-4944(05)80078-7)
- Larsen, G. R. (2015). Distant at Your Leisure: Consuming Distance as a Leisure Experience. In S. Gammon & S. Elkington (Eds.), *Landscapes of Leisure: Space, Place and Identities* (pp. 192-201). Palgrave Macmillan.
- Lawrence, L. (2003). 'These are the voyages ...': interaction in real and virtual space environments in leisure. *Leisure Studies*, 22(4), 301-315. <https://doi.org/10.1080/0261436032000148451>
- Lawson, K. (2004). Libraries in the USA as traditional and virtual "third places". *New Library World*, 105(3/4), 125-130. <https://doi.org/10.1108/03074800410526758>
- Lechtenberger, E. (1984). Geography of Tourism and the Leisure Society in Austria. *Tourism Recreation Research*, 9(1), 15-20. <https://doi.org/10.1080/02508281.1984.11015131>
- Lee, J. E., & Severt, D. (2017). The Role of Hospitality Service Quality in Third Places for the Elderly: An Exploratory Study. *Cornell Hospitality Quarterly*, 58(2), 214-221. <https://doi.org/10.1177/1938965516686110>
- Lefebvre, H. (1974). *La production de l'espace*. Anthropos.
- Lefebvre, H. (1991). *The Production of Space*. Blackwell.
- Lehto, C., Hedblom, M., Öckinger, E., & Ranius, T. (2022). Landscape usage by recreationists is shaped by availability: Insights from a national PPGIS survey in Sweden. *Landscape and Urban Planning*, 227, 104519. <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2022.104519>
- Leonard, M. (2006). Teens and territory in contested spaces: Negotiating sectarian interfaces in Northern Ireland. *Children's Geographies*, 4(2), 225-238. <https://doi.org/10.1080/14733280600807112>
- Lewicka, M. (2010). What makes neighborhood different from home and city? Effects of place scale on place attachment. *Journal of Environmental Psychology*, 30(1), 35-51. <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2009.05.004>
- Lewicka, M. (2011). Place attachment: How far have we come in the last 40 years? *Journal of Environmental Psychology*, 31(3), 207-230. <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2010.10.001>
- Li, J., Stoffelen, A., Meijles, E., & Vanclay, F. (2023a). Local people's sense of place in heavily touristified protected areas: Contested place meanings around the Wulingyuan World Heritage Site, China. *Landscape and Urban Planning*, 237, 104792. <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2023.104792>

- Li, S., Wang, C., & Fu, X. (2023b). Exploring the cultural heritage space adaptability of the Beijing–Hangzhou Grand Canal based on point of interest data. *Landscape Research*, 48(1), 33-44. <https://doi.org/10.1080/01426397.2022.2136367>
- Lim, M., & Barton, A. C. (2006). Science learning and a Sense of Place in a Urban Middle School. *Cultural Studies of Science Education*, 1, 107-142. <https://doi.org/10.1007/s11422-005-9002-9>
- Limonta, G. (2014). A GIS Approach to Supporting Nightlife Impact Management: The Case of Milan. *TeMA-Journal of Land Use, Mobility and Environment*.
- Lin, C. C., & Lockwood, M. (2014). Assessing sense of place in natural settings: a mixed-method approach. *Journal of Environmental Planning and Management*, 57(10), 1441-1464. <https://doi.org/10.1080/09640568.2013.811401>
- Lin, C. H., & Morais, D. B. (2008). The Spatial Clustering Effect of Destination Distribution on Cognitive Distance Estimates and Its Impact on Tourists' Destination Choices. *Journal of Travel & Tourism Marketing*, 25(3-4), 382-397. <https://doi.org/10.1080/10548400802508481>
- Lin, H., Pang, N., & Luyt, B. (2015). Is the library a third place for young people? *Journal of Librarianship and Information Science*, 47(2), 145-155. <https://doi.org/10.1177/0961000614532303>
- Lincoln, N. K., & Ardoin, N. M. (2016). Cultivating values: Environmental values and sense of place as correlates of sustainable agricultural practices. *Agriculture and Human Values*, 33, 389-401. <https://doi.org/10.1007/s10460-015-9613-z>
- Lisowski A., 2005, Geografia jako nauka chorologiczna. W: W. Maik, K. Rembowska & A. Suliborski (red.), *Geografia jako nauka o przestrzeni, środowisku i krajobrazie. Podstawowe idee i koncepcje w geografii* (pp. 25-49). Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Lisowski, A. (1990). *Wstęp do geografii społecznej*. Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego.
- Lisowski, A. (2007). „Przestrzeń” i „percepcja” w transdyscyplinarnych badaniach miast – spojrzenie geografa. W: M. Madurowicz (red.), *Percepcja współczesnej przestrzeni miejskiej* (s. 17–30). Wyd. WGiSR UW.
- Lisowski, A. (2012). O miejscu geografii społeczno-ekonomicznej w geografii i systemie nauki. *Przegląd Geograficzny*, 84(2), 171-198. <https://doi.org/10.7163/PrzG.2012.2.1>
- Lisowski, A. (2014). Typy przestrzeni a geografia. *Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego*, 24, 7-18.
- Lisowski, A. (2016). Stan, perspektywy i strategia rozwoju geografii społeczno-ekonomicznej. W: A. Suliborski (red.), *Stan, perspektywy i strategia rozwoju geografii społeczno-ekonomicznej w najbliższych latach (do 2030 r.)*. *Dyskusja międzypokoleniowa* (s. 49-68). Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Liu, J., Deng, Y., Wang, Y., Huang, H., Du, Q., & Ren, F. (2020b). Urban Nighttime Leisure Space Mapping with Nighttime Light Images and POI Data. *Remote Sensing*, 12(3), 541. <https://doi.org/10.3390/rs12030541>
- Liu, J., Wang, C., Zhang, T., & Qiao, H. (2023). Delineating the effects of social media marketing activities on Generation Z travel behaviors. *Journal of Travel Research*, 62(5), 1140-1158. <https://doi.org/10.1177/00472875221106394>

- Liu, T., & Li, M. (2020). Leisure & travel as class signifier: Distinction practices of China's new rich. *Tourism Management Perspectives*, 33, 100627. <https://doi.org/10.1016/j.tmp.2019.100627>
- Liu, Y., Zhang, Y., Jin, S. T., & Liu, Y. (2020a). Spatial pattern of leisure activities among residents in Beijing, China: Exploring the impacts of urban environment. *Sustainable Cities and Society*, 52, 101806. <https://doi.org/10.1016/j.scs.2019.101806>
- Lloyd, K., & Auld, C. (2003). Leisure, public space and quality of life in the urban environment. *Urban Policy and Research*, 21(4), 339-356. <https://doi.org/10.1080/0811114032000147395>
- Lloyd, K., O'Brien, W., & Riot, C. (2019). Understanding women's "incremental" leisure repertoires in the family leisure space. *World Leisure Journal*, 61(1), 17-29. <https://doi.org/10.1080/16078055.2018.1523805>
- Lorenc J., & Machnio, D. (2015). Edukacyjne konteksty czasu wolnego dzieci w zmieniającej się rzeczywistości. W: V. Tanaś & W. Welskop (red.), *Lifelong Learning* (s. 75-82). Wydawnictwo Naukowe Wyższej Szkoły Biznesu i Nauk o Zdrowiu.
- Lucas, R. C. (1964). *The recreational capacity of the Quetico-Superior area (Vol. 15)*. Lake States Forest Experiment Station, Forest Service, US Department of Agriculture.
- Lundberg, G. A., Komarovskiy, M., & McInerney M. A. (1934). *Leisure: A Suburban Study*. Columbia University Press.
- Lynch, K. (1976). *Managing the Sense of a Region*. MIT Press.
- Maciół-Kisiel, U. (2008). Czas wolny a zdrowy styl życia dziecka. *Zeszyty Metodyczno-Naukowe*, 21, s. 91-104.
- Madurowicz, M. (2007). *Miejska przestrzeń tożsamości Warszawy*. Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego.
- Magni, C., Segrè, C., Finzi, C., Veneroni, L., Clerici, C. A., Massimino, M., ... & Ferrari, A. (2016). Adolescents' Health Awareness and Understanding of Cancer and Tumor Prevention: When and Why an Adolescent Decides to Consult a Physician. *Pediatric Blood & Cancer*, 63(8), 1357-1361. <https://doi.org/10.1002/pbc.25985>
- Mahmoud, A. B., Fuxman, L., Mohr, I., Reisel, W. D., & Grigoriou, N. (2021). "We aren't your reincarnation!" workplace motivation across X, Y and Z generations. *International Journal of Manpower*, 42(1), 193-209. <https://doi.org/10.1108/IJM-09-2019-0448>
- Mahon, M. (2000). Black Like This: Race, Generation, and Rock in the Post-Civil Rights Era. *American Ethnologist*, 27(2), 283-311. <https://doi.org/10.1525/ae.2000.27.2.283>
- Maik, W. (1997). *Podstawy geografii miast*. Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.
- Maik, W. (2000). Relacje między miastem a otoczeniem. W: S. Liszewski & W. Maik (red.), *Wielka Encyklopedia Geografii Świata, T. XIX. Osadnictwo* (s. 299–310). Kurpisz.
- Maik, W. (2005). Wprowadzenie. W: S. Liszewski & W. Maik (red.), *Rola i miejsce geografii osadnictwa i ludności w systemie nauk geograficznych* (s. 9-17). Wydawnictwo Uczelniane Wyższej Szkoły Gospodarki w Bydgoszczy.
- Maik, W. (2012). *Podstawy teoretyczno-metodologiczne studiów geograficzno-miejskich*. Wydawnictwo Uczelniane Wyższej Szkoły Gospodarki w Bydgoszczy.

- Maik, W. (2016a). Jaka jesteś i dokąd zmierzasz geografio człowieka. W: W. Maik, A. Suliborski & M. Wójcik (red.), *Podstawowe idee i koncepcje w geografii, 9, Nowe i stare perspektywy oraz ujęcia w geografii na przełomie XX i XXI wieku* (s. 79-101). Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Maik, W. (2016b). Idee postmodernizmu w geografii społeczno-ekonomicznej. *Przegląd Geograficzny*, 88(4), 425-440. <https://doi.org/10.7163/PrzG.2016.4.1>
- Mair, H. (2009). Club Club Life: Third Place and Shared Leisure in Rural Canada. *Leisure Sciences*, 31(5), 450-465. <https://doi.org/10.1080/01490400903199740>
- Malecki, E. J. (2017). Real people, virtual places, and the spaces in between. *Socio-Economic Planning Sciences*, 58, 3-12. <https://doi.org/10.1016/j.seps.2016.10.008>
- Malinowski, S. (2012). Ku nowoczesności: CAWI jako metoda badawcza w naukach o obronności: wybrane zagadnienia. *Studia Bezpieczeństwa Narodowego*, 2(3), 403-409.
- Małachowski, K. (2011). Znaczenie sportu i rekreacji w strategii rozwoju Szczecina. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. Ekonomiczne Problemy Usług*, 79, 487-498.
- Małachowski, K. (2012). Społeczeństwo informacyjne w gospodarce opartej na wiedzy w województwie zachodniopomorskim. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. Ekonomiczne Problemy Usług*, 88, 504-511.
- Mansvelt, J. (2020). Leisure. In A. Kobayashi (Ed.), *International Encyclopedia of Human Geography. Second Edition*. Elsevier Science & Technology.
- Mantey, D., & Kępkowicz, A. (2020). Models of Community-Friendly Recreational Public Space in Warsaw Suburbs. Methodological Approach. *Sustainability*, 12(17), 6764. <https://doi.org/10.3390/su12176764>
- Manzo, L. C. (2003). Beyond house and haven: toward a revisioning of emotional relationships with places. *Journal of Environmental Psychology*, 23(1), 47-61. [https://doi.org/10.1016/S0272-4944\(02\)00074-9](https://doi.org/10.1016/S0272-4944(02)00074-9)
- Marczyk, M. (2018). Cyberprzestrzeń jako nowy wymiar aktywności człowieka: analiza pojęciowa obszaru. *Przegląd Teleinformatyczny*, 6(1-2), 59-72.
- Mărginean, A. E. (2021). Gen Z Perceptions and Expectations upon Entering the Workforce. *European Review of Applied Sociology*, 14(22), 20-30. <https://doi.org/10.1515/eras-2021-0003>
- Marinova, D., & Bogueva, D. (2022). Generation Z and Food Choices. In D. Marinova & D. Bogueva (Eds.), *Food in a Planetary Emergency* (pp. 209-229). Springer.
- Markiewicz, E. (2019). Third Places in the Era of Virtual Communities. *Studia Periegetica*, 4(28), 9-21.
- Markiewicz, W. (1968). *Wolny czas jako przedmiot badań socjologicznych*. Wydział Prawa i Administracji UAM
- Marks, M., Chandler, L., & Baldwin, C. (2016). Re-imagining the environment: using an environmental art festival to encourage pro-environmental behaviour and a sense of place. *Local Environment*, 21(3), 310-329. <https://doi.org/10.1080/13549839.2014.958984>
- Martyka, A. (2012). Czas wolny dzieci we współczesnych polskich miastach. Wprowadzenie do poszukiwań optymalnych rozwiązań przestrzennych. *Czasopismo Techniczne. Architektura*, 109(29) 105-120.

- Marušić, B. G. (2011). Analysis of patterns of spatial occupancy in urban open space using behaviour maps and GIS. *Urban Design International*, 16, 36-50. <https://doi.org/10.1057/udi.2010.20>
- Massey, D. (1993). A Global Sense of Place. In S. Daniels & R. Lee (Eds.), *Exploring Human Geography: A Reader*. Routledge.
- Massey, D. (1994). *Space, Place and Gender*. Polity Press.
- Massey, D. (2005). *For Space*. Sage.
- Matraeva, L., Vasiutina, E., Belyak, A., Solodukha, P., Bondarchuk, N., & Efimova, M. (2019). Economic Model of Generation Z Behavior. *Academic Journal of Interdisciplinary Studies*, 8(3), 123-134.
- Mattingly, M.J., & Bianchi, S.M. (2003). Gender Differences in the Quantity and Quality of Free Time: The U.S. Experience. *Social Forces*, 81(3), 999-1030. <https://doi.org/10.1353/sof.2003.0036>
- Mazerolle, L., Hurley, D., & Chamlin, M. (2002). Social Behavior in Public Space: An Analysis of Behavioral Adaptations to CCTV. *Security Journal*, 15, 59-75. <https://doi.org/10.1057/palgrave.sj.8340118>
- Mazloomi, S. M., Ariffin, S. I., & Shahminan, R. N. R. (2014). A comparative analysis of perceptual and demographic predictors of sense of place dimensions in the S tate Mosques of Malaysia. *Asian Journal of Social Psychology*, 17(2), 128-140. <https://doi.org/10.1111/ajsp.12053>
- McArthur, J. A., & White, A. F. (2016). Twitter Chats as Third Places: Conceptualizing a Digital Gathering Site. *Social Media + Society*, 2(3), 2056305116665857. <https://doi.org/10.1177/2056305116665857>
- McCrinkle, M. (2014). *The ABC of XYZ: Understanding the Global Generations*. McCrinkle Research Pty Ltd.
- McCunn, L. J., & Gifford, R. (2014). Interrelations between sense of place, organizational commitment, and green neighborhoods. *Cities*, 41, 20-29. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2014.04.008>
- McDavid, L., Cox, A. E., & McDonough, M. H. (2014). Need fulfillment and motivation in physical education predict trajectories of change in leisure-time physical activity in early adolescence. *Psychology of Sport and Exercise*, 15(5), 471-480. <https://doi.org/10.1016/j.psychsport.2014.04.006>
- McHenry, J. A. (2011). Rural empowerment through the arts: The role of the arts in civic and social participation in the Mid West region of Western Australia. *Journal of Rural Studies*, 27(3), 245-253. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2011.03.001>
- McMurry, K. C. (1930). The use of land for recreation. *Annals of the Association of American Geographers*, 20(1), 7-20. <https://doi.org/10.1080/00045603009356913>
- Meekes, J. F., Buda, D. M., & de Roo, G. (2017). Adaptation, interaction and urgency: a complex evolutionary economic geography approach to leisure. *Tourism Geographies*, 19(4), 525-547. <https://doi.org/10.1080/14616688.2017.1320582>
- Mehta, V. (2007). Lively streets: Determining environmental characteristics to support social behavior. *Journal of Planning Education and Research*, 27(2), 165-187.

- Memarovic, N., Fels, S., Anacleto, J., Calderon, R., Gobbo, F., & Carroll, J. M. (2014). Rethinking Third Places: Contemporary Design With Technology. *The Journal of Community Informatics*, 10(3). <https://doi.org/10.15353/joci.v10i3.3440>
- Mercer, D. C. (1970). The Geography of Leisure—A Contemporary Growth-Point. *Geography*, 55(3), 261-273.
- Merga, M. K. (2016). What would make them read more? Insights from Western Australian adolescents. *Asia Pacific Journal of Education*, 36(3), 409-424. <https://doi.org/10.1080/02188791.2014.961898>
- Mesch, G. S., & Manor, O. (1998). Social ties, environmental perception, and local attachment. *Environment and Behavior*, 30(4), 504-519. <https://doi.org/10.1177/001391659803000405>
- Meyer, B., & Niezgodą, A. (2018). Postrzeganie czasu wolnego a kształtowanie przestrzeni rekreacji i przestrzeni turystycznej na obszarze miejskim. *Turyzm/Tourism*, 28(1), 49-54.
- Michalski, T. (2014). Miejsce aktywności fizycznej wśród czynników wpływających na zdrowie. *Rocznik Naukowy, AWF i S w Gdańsku*, 26, 5-10.
- Michalski, T. (red.). (2006). *The geographical aspects of the transformation process in Central and East-Central Europe*. Wydawnictwo „Bernardinum”.
- Michniuk, A. (2016). E-aktywność młodzieży w czasie wolnym od zajęć szkolnych. W: V. Tanaś & W. Welskop (red.), *Kultura czasu wolnego we współczesnym świecie* (s. 126-133). Wydawnictwo Naukowe Wyższej Szkoły Biznesu i Nauk o Zdrowiu.
- Miller, N. G., Erickson, A., & Yust, B. L. (2001). Sense of place in the workplace: The relationship between personal objects and job satisfaction and motivation. *Journal of Interior Design*, 27(1), 35-44. <https://doi.org/10.1111/j.1939-1668.2001.tb00364.x>
- Miller, T. (2013). Michel Foucault and leisure. In T. Blackshaw (Ed.), *Routledge Handbook of Leisure Studies* (pp. 155-162). Routledge.
- Mimoun, L., & Gruen, A. (2021). Customer Work Practices and the Productive Third Place. *Journal of Service Research*, 24(4), 563-581. <https://doi.org/10.1177/10946705211014278>
- Minahan, S., & Cox, J. W. (2007). Stitch'nBitch: Cyberfeminism, a third place and the new materiality. *Journal of Material Culture*, 12(1), 5-21. <https://doi.org/10.1177/1359183507074559>
- Miszewska, B., & Szmytkie, R. (2012). Rozszerzanie się przestrzeni akademickiej we Wrocławiu. *Studia Miejskie*, 5, 19-32.
- Mitchell, D., & Staeheli, L. A. (2013). Clean and Safe? Property Redevelopment, Public Space, and Homelessness in Downtown San Diego. In S. Low & N. Smith (Eds.), *The Politics of Public Space* (pp. 143-175). Routledge.
- Mitra, A., & Schwartz, R. L. (2001). From Cyber Space to Cybernetic Space: Rethinking the Relationship between Real and Virtual Spaces. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 7(1), JCMC713. <https://doi.org/10.1111/j.1083-6101.2001.tb00134.x>
- Monaco, S. (2018). Tourism and the new generations: emerging trends and social implications in Italy. *Journal of Tourism Futures*, 4(1), 7-15. <https://doi.org/10.1108/JTF-12-2017-0053>

- Montgomery, J. (1998). Making a city: Urbanity, vitality and urban design. *Journal of Urban Design*, 3(1), 93-116. <https://doi.org/10.1080/13574809808724418>
- Montgomery, S. E., & Miller, J. (2011). The Third Place: The Library as Collaborative and Community Space in a Time of Fiscal Restraint. *College & Undergraduate Libraries*, 18(2-3), 228-238. <https://doi.org/10.1080/10691316.2011.577683>
- Moore, R., Hankinson Gathman, E., & Ducheneaut, N. (2009). From 3D Space to Third Place: The Social Life of Small Virtual Spaces. *Human Organization*, 68(2), 230-240. <https://doi.org/10.17730/humo.68.2.q673k16185u68v15>
- Moorhouse, H. F. (1989). Models of work, models of leisure. In C. Rojek (Ed.), *Leisure for leisure: Critical Essays* (pp. 15-35). Springer.
- Mowen, A. J., & Confer, J. J. (2003). The Relationship Between Perceptions, Distance, and Socio-Demographic Characteristics Upon Public Use of an Urban "In-Fill". *Journal of Park and Recreation Administration*, 21(3), 58-74.
- Mowl, G., & Towner, J. (1995). Women, gender, leisure and place: towards a more 'humanistic' geography of women's leisure. *Leisure Studies*, 14(2), 102-116.
- Mroczkowska, D. (2016). (Z)rozumieć czas wolny. W: V. Tanaś & W. Welskop (red.), *Kultura czasu wolnego we współczesnym świecie* (s. 361-372). Wydawnictwo Naukowe Wyższej Szkoły Biznesu i Nauk o Zdrowiu.
- Mullan, K. (2009). Young people's time use and maternal employment in the UK. *The British Journal of Sociology*, 60(4), 741-762. <https://doi.org/10.1111/j.1468-4446.2009.01273.x>
- Müller, S., Backhaus, N., & Buchecker, M. (2020). Mapping meaningful places: A tool for participatory siting of wind turbines in Switzerland? *Energy Research & Social Science*, 69, 101573. <https://doi.org/10.1016/j.erss.2020.101573>
- Müller-Eie, D., Reinertsen, M., & Tøssebro, E. (2018). Electronic Behaviour Mapping and GIS Application for Stavanger Torget, Norway. In C. A. Brebbia & J. J. Sendra (Eds.), *Sustainability and the City* (pp. 83-94). WIT Press.
- Mulvaney, K. K., Merrill, N. H., & Mazzotta, M. J. (2020). Sense of place and water quality: Applying sense of place metrics to better understand community impacts of changes in water quality. In K. Summers (Ed.), *Water Quality: Science, Assessments and Policy* (pp. 21-34). IntechOpen.
- Munro, J., Pearce, J., Brown, G., Kobryn, H., & Moore, S. A. (2017). Identifying 'public values' for marine and coastal planning: Are residents and non-residents really so different? *Ocean & Coastal Management*, 148, 9-21. <https://doi.org/10.1016/j.ocecoaman.2017.07.016>
- Mynarska, M. (2012). Wykorzystanie teorii planowanego zachowania w celu wyjaśnienia zróżnicowania intencji rodzicielskich – ocena operacjonalizacji i dobroci pomiaru zmiennych. *Studia Psychologica: Theoria et praxis*, 12(1), 83-100.
- Nadolny, A. (2015). Henri Lefebvre i hegemonia ulicy w kontekście oczekiwań klasy kreatywnej w mieście współczesnym. *Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna*, 30, 59-66. <https://doi.org/10.14746/rrpr.2015.30.04>

- Nagy, Á., & Kölcsey, A. (2017). Generation alpha: Marketing or science? *Acta Technologica Dubnicae*, 7(1), 107-115. <https://doi.org/10.1515/atd-2017-0007>
- Nagy, Á., Székely, L., & Barbarics, M. (2017). Youth and Leisure Time. In Z. Benkő, I. Modi & K. Tarkó (Eds.), *Leisure, Health and Well-Being: A Holistic Approach* (pp. 153-170). Springer.
- Navarro, R. T., Tschöke Santana, D., & Rechia, S. (2018). Public leisure space and community-based action. *Leisure Studies*, 37(6), 747-762. <https://doi.org/10.1080/02614367.2018.1535613>
- Nazareth, L. (2007). *The Leisure Economy: How Changing Demographics, Economics, and Generational Attitudes Will Reshape Our Lives and Our Industries*. Wiley & Sons.
- Németh, J., & Langhorst, J. (2014). Rethinking urban transformation: Temporary uses for vacant land. *Cities*, 40, 143-150. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2013.04.007>
- Neuvonen, M., Sievänen, T., Tönnies, S., & Koskela, T. (2007). Access to green areas and the frequency of visits – A case study in Helsinki. *Urban Forestry & Urban Greening*, 6(4), 235-247. <https://doi.org/10.1016/j.ufug.2007.05.003>
- Nicholls, S. (2001). Measuring the accessibility and equity of public parks: A case study using GIS. *Managing Leisure*, 6(4), 201-219. <https://doi.org/10.1080/13606710110084651>
- Nico, M., de Almeida Alves, N., Ferrer-Fons, M., Serracant, P., & Soler-i-Martí, R. (2018). Methodological Challenges When Involving Children and Young People in Survey Research on Well-Being. In G. Pollock, J. Ozan, H. Goswami, G. Rees & A. Stasulane (Eds.), *Measuring Youth Well-being: How a Pan-European Longitudinal Survey Can Improve Policy* (pp. 131-146). Springer International Publishing.
- Nimrod, G., & Adoni, H. (2012). Conceptualizing E-leisure. *Loisir et Société / Society and Leisure*, 35(1), 31-56. <https://doi.org/10.1080/07053436.2012.10707834>
- Nowakowski, S. (1957). Czas wolny od pracy: zagadnienia cywilizacji nowoczesnej. *Kultura i Społeczeństwo*, 3, 187-190.
- O'Brien, W., Lloyd, K., & Riot, C. (2017). Exploring the emotional geography of the leisure time physical activity space with mothers of young children. *Leisure Studies*, 36(2), 220-230. <https://doi.org/10.1080/02614367.2016.1203353>
- Okoń, W. (2001). *Nowy słownik pedagogiczny*. Wydawnictwo Akademickie Żak.
- Oldenburg, R. (1999). *Great good place: Cafes, coffee shops, bookstores, bars, hair salons and other hang-outs at the heart of community*. Marlow & Company.
- Oldenburg, R., & Brissett, D. (1982). The third place. *Qualitative Sociology*, 5, 265-284. <https://doi.org/10.1007/BF00986754>
- O'Leary, J. T. (1976). Land Use Redefinition and the Rural Community: Disruption of Community Leisure Space. *Journal of Leisure Research*, 8(4), 263-274. <https://doi.org/10.1080/00222216.1976.11970289>
- Olsen, W.K. (2004). Triangulation in Social Research: Qualitative and Quantitative Methods Can Really Be Mixed. In M. Holborn & M. Haralambos (Eds.), *Developments in Sociology* (pp. 1-30). Causeway Press.

- Olszewska, M. (2010). O przestrzeni: na progu doświadczania. *Anthropos?*, 14-15, 12-26.
- Öner, Ö., & Klaesson, J. (2017). Location of leisure: the New Economic Geography of leisure services. *Leisure Studies*, 36(2), 203-219. <https://doi.org/10.1080/02614367.2016.1246588>
- Opić, S., & Đuranović, M. (2014). Leisure time of young due to some socio-demographic characteristics. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 159, 546-551. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.12.422>
- Oprîş, I., Gogoaş Nistoran, D. E., Costinaş, S., & Ionescu, C. S. (2021). Rethinking power engineering education for Generation Z. *Computer Applications in Engineering Education*, 29(1), 287-305. <https://doi.org/10.1002/cae.22372>
- Oswald, T. K., Rumbold, A. R., Kedzior, S. G., & Moore, V. M. (2020). Psychological impacts of “screen time” and “green time” for children and adolescents: A systematic scoping review. *PLoS one*, 15(9), e0237725. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0237725>
- Pabian, A., & Pabian, B. (2023). Role of Social Media in Managing Knowledge of the Young Generation in the Sustainability Area. *Sustainability*, 15(7), 6008. <https://doi.org/10.3390/su15076008>
- Pachura, P. (2021). *Trójprzestrzenie. Modelowanie teorii przestrzeni organizacji*. Scholar.
- Palacio Buendía, A. V., Pérez Albert, M. Y., & Serrano Giné, D. (2019). PPGIS and Public Use in Protected Areas: A Case Study in the Ebro Delta Natural Park, Spain. *ISPRS International Journal of Geo-Information*, 8(6), 244. <https://doi.org/10.3390/ijgi8060244>
- Panelli, R. (2009). Social Geography. In R. Kitchin & N. Thrift (Eds.), *International Encyclopedia of Human Geography* (pp. 185-194). Elsevier.
- Park, S., Kim, J., Nam, S., & Kwon, J. (2017). Leisure Constraints, Leisure Constraints Negotiation and Recreation Specialization for Water-Based Tourism Participants in Busan. *Asian Social Science*, 13(10), 159-167. <https://doi.org/10.5539/ASS.V13N10P159>
- Park, Y. M. (2022). A GPS-enabled portable air pollution sensor and web-mapping technologies for field-based learning in health geography. *Journal of Geography in Higher Education*, 46(2), 241-261. <https://doi.org/10.1080/03098265.2021.1900083>
- Parkinson, J., Schuster, L., & Mulcahy, R. (2022). Online Third Places: Supporting Well-Being Through Identifying and Managing Unintended Consequences. *Journal of Service Research*, 25(1), 108-125. <https://doi.org/10.1177/10946705211018860>
- Parkinson, J., Schuster, L., Mulcahy, R., & Taiminen, H. M. (2017). Online support for vulnerable consumers: a safe place? *Journal of Services Marketing*, 31(4/5), 412-422. <https://doi.org/10.1108/JSM-05-2016-0197>
- Parvazian, S., & Semo, R. (2018). The Longitudinal Surveys of Australian Youth: 20 Years and Beyond. *Australian Economic Review*, 51(3), 426-440. <https://doi.org/10.1111/1467-8462.12287>
- Parysek, J. J. (2011). University of British Columbia w Vancouver (Kanada) jako przestrzeń publiczną szczególnego rodzaju. W: I. Jażdżewska (red.), *Przestrzeń publiczna miast, XXIV Konwersatorium Wiedzy o Mieście* (s. 51-67). Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.

- Parysek, J. J. (2015). Miasto w ujęciu systemowym. *Ruch prawniczy, ekonomiczny i socjologiczny*, 77(1), 27-53.
- Parysek, J. J. (2017). Od „miasta socjalistycznego” do nowoczesnego miasta XXI w. (krótka retrospekcja z perspektywy początku 2017 r.). *Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna*, 38, 21-49.
- Parysek, J. J. (2019). Wkład profesora Zbyszka Chojnickiego do teorii i metodologii gospodarki przestrzennej. *Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna*, 43, 7-24.
- Patterson, M. E., & Williams, D. R. (2005). Maintaining research traditions on place: Diversity of thought and scientific progress. *Journal of Environmental Psychology*, 25(4), 361-380. <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2005.10.001>
- Pawlusiński, R., & Zmysłony, P. (2018). Gospodarka nocna a oferta kulturowa miast. *Turystyka Kulturowa*, 7, 7-22.
- Pawłowski, R. (1918). Antropogeografia. *Przegląd Geograficzny*, 1, 121-128.
- Peachey, A. (2010). The Third Place in Second Life: Real Life Community in a Virtual World. In A. Peachey, J. Gillen, D. Livingstone & S. Smith-Robbins (Eds.), *Researching Learning in Virtual Worlds* (s. 91-110). Springer.
- Peet, R. (1977). The development of radical geography in the United States. *Progress in Human Geography*, 1(2), 240-263. <https://doi.org/10.1177/030913257700100203>
- Peet, R. (2000). Celebrating thirty years of radical geography. *Environment and Planning A*, 32(6), 951-953. <https://doi.org/10.1068/a32202>
- Peet, R. J., & Lyons, J. V. (1981). Marxism: dialectical materialism, social formation and the geographic relations. In M. Harvey & B. Holly (Eds.), *Themes in geographic thought* (pp. 187-205). Routledge.
- Peng, L., Lin, L., Liu, S., & Xu, D. (2017). Interaction between risk perception and sense of place in disaster-prone mountain areas: A case study in China's Three Gorges Reservoir Area. *Natural Hazards*, 85, 777-792. <https://doi.org/10.1007/s11069-016-2604-6>
- Perchoux, C., Kestens, Y., Thomas, F., Van Hulst, A., Thierry, B., & Chaix, B. (2014). Assessing patterns of spatial behavior in health studies: Their socio-demographic determinants and associations with transportation modes (the RECORD Cohort Study). *Social Science & Medicine*, 119, 64-73. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2014.07.026>
- Pereira, A. P. C., & Long, J. (2015). The social dynamics of space constructions and leisure lifestyles. In S. Gammon & S. Elkington (Eds.), *Landscapes of Leisure: Space, Place and Identities* (pp. 41-54). Palgrave Macmillan.
- Perek-Białas, J., & Raław, M. (2014). Transformation of Elderly Care in Poland. In M. León (Ed.), *The Transformation of Care in European Societies* (pp. 256-275). Palgrave Macmillan.
- Peters, K. (2010). Being Together in Urban Parks: Connecting Public Space, Leisure, and Diversity. *Leisure Sciences*, 32(5), 418-433. <https://doi.org/10.1080/01490400.2010.510987>
- Peterson, M. (2002). Performing the “People's Palace” Musical Performance and the Production of Space at the Chicago Cultural Center. *Space and Culture*, 5(3), 253-264. <https://doi.org/10.1177/1206331202005003005>

- Pettersen, G. R., Nordbø, E. C., Ese, J., & Ihlebæk, C. (2023). Can shopping centres foster wellbeing? A scoping review of motivations and positive experiences associated with non-shopping visits. *Wellbeing, Space and Society*, 4, 100133. <https://doi.org/10.1016/j.wss.2023.100133>
- Pieper, J. (1952). *Leisure, the Basis of Culture*. Faber and Faber.
- Pietrzyk-Kaszyńska, A., Czepkiewicz, M., & Kronenberg, J. (2017). Eliciting non-monetary values of formal and informal urban green spaces using public participation GIS. *Landscape and Urban Planning*, 160, 85-95. <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2016.12.012>
- Piotrowska, H. (1994). Teoretyczne podstawy rekreacji. W: H. Piotrowska (red.), *Sport dla wszystkich. Rekreacja dla każdego, cz. I* (s. 9-20). Towarzystwo Krzewienia Kultury Fizycznej.
- Pistoni, C., Martinez Damia, S., Alfieri, S., Marta, E., Confalonieri, E., & Pozzi, M. (2023). What are the predictors of sexting behavior among adolescents? The positive youth development approach. *Journal of Adolescence*, 95(4), 661-671. <https://doi.org/10.1002/jad.12142>
- Poplavskaya, A. (2020). What do we know about 21st century youth? American teens through the eyes of a psychologist. *Journal of Economic Sociology*, 21(3), 84-100.
- Portes, A. (2014). Downsides of social capital. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 111(52), 18407-18408. <https://doi.org/10.1073/pnas.1421888112>
- Pratihast, A. K., DeVries, B., Avitabile, V., De Bruin, S., Herold, M., & Bergsma, A. (2016). Design and implementation of an interactive web-based near real-time forest monitoring system. *PloS one*, 11(3), e0150935. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0150935>
- Preston-Whyte, R. (2001). Constructed leisure space: The Seaside at Durban. *Annals of Tourism Research*, 28(3), 581-596. [https://doi.org/10.1016/S0160-7383\(00\)00067-0](https://doi.org/10.1016/S0160-7383(00)00067-0)
- Pretty, G. H., Chipuer, H. M., & Bramston, P. (2003). Sense of place amongst adolescents and adults in two rural Australian towns: The discriminating features of place attachment, sense of community and place dependence in relation to place identity. *Journal of Environmental Psychology*, 23(3), 273-287. [https://doi.org/10.1016/S0272-4944\(02\)00079-8](https://doi.org/10.1016/S0272-4944(02)00079-8)
- Prickett, D. J. (2011). 'We will show you Berlin': space, leisure, flânerie and sexuality. In J. Caudwell & K. Browne (Eds.), *Sexualities, Spaces and Leisure Studies* (pp. 157-177). Routledge.
- Proshansky, H. M., Fabian A. K., & Kaminoff, R. (1983). Place identity: Physical world socialization of the self. *Journal of Environmental Psychology*, 3(1), 57-83. [https://doi.org/10.1016/S0272-4944\(83\)80021-8](https://doi.org/10.1016/S0272-4944(83)80021-8)
- Przybyła, K. (2014). Poziom rozwoju infrastruktury technicznej w miastach wojewódzkich Polski. *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu*, 331, 106-115.
- Przybyła, K. (2016). Aktywność inwestycyjna polskich miast wojewódzkich. *Studia i Prace WNEiZ US*, 46(2), 105-116.
- Puciato, D., & Szczebak, T. (2011). Wybrane aspekty zagospodarowania czasu wolnego u młodzieży z różnych środowisk. *Zeszyty Naukowe Małopolskiej Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Tarnowie*, 18(1), 81-92.

- Punter, J. (1991). Participation in the design of urban space. *Landscape Design*, 200(1), 24-27.
- Purnell, D., & Breede, D. C. (2018). Traveling the Third Place: Conferences as Third Places. *Space and Culture*, 21(4), 512-523. <https://doi.org/10.1177/1206331217741078>
- Putnam, R. (2000). *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. Simon & Schuster.
- Pytel, S. P. (2017). Kierunki migracji emerytów w Polsce. *Acta Universitatis Lodziensis. Folia Oeconomica*, 328(2), 135-150. <https://doi.org/10.18778/0208-6018.328.09>
- Qazimi, S. (2014). Sense of Place and Place Identity. *European Journal of Social Science Education and Research*, 1(1), 306-310. <https://doi.org/10.26417/ejser.v1i1.p306-310>
- Qian, J., & Zhu, H. (2014). Chinese urban migrants' sense of place: Emotional attachment, identity formation, and place dependence in the city and community of Guangzhou. *Asia Pacific Viewpoint*, 55(1), 81-101. <https://doi.org/10.1111/apv.12039>
- Qian, J., Zhu, H., & Liu, Y. (2011). Investigating urban migrants' sense of place through a multi-scalar perspective. *Journal of Environmental Psychology*, 31(2), 170-183. <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2011.01.002>
- Ramezani, S., Laatikainen, T., Hasanzadeh, K., & Kytä, M. (2021). Shopping trip mode choice of older adults: an application of activity space and hybrid choice models in understanding the effects of built environment and personal goals. *Transportation*, 48(2), 505-536. <https://doi.org/10.1007/s11116-019-10065-z>
- Ramkissoon, H., Weiler, B., & Smith, L. D. G. (2012). Place attachment and pro-environmental behaviour in national parks: the development of a conceptual framework. *Journal of Sustainable Tourism*, 20(2), 257-276. <https://doi.org/10.1080/09669582.2011.602194>
- Rantanen, H., & Kahila, M. (2009). The SoftGIS approach to local knowledge. *Journal of Environmental Management*, 90(6), 1981-1990. <https://doi.org/10.1016/j.jenvman.2007.08.025>
- Rastandeh, A., Carnes, M., & Jarchow, M. (2021). Spatial analysis of landscape social values in multifunctional landscapes of the Upper Missouri River Basin. *Ecosphere*, 12(5), e03490. <https://doi.org/10.1002/ecs2.3490>
- Ratajczak, W. (2018). Przestrzeń publiczna w aspekcie geograficznym i społecznym. *Studia Komitetu Przemysłowego Zagospodarowania Kraju PAN*, 183, 103-117.
- Raymond, C. M., Kytä, M., & Stedman, R. (2017). Sense of Place, Fast and Slow: The Potential Contributions of Affordance Theory to Sense of Place. *Frontiers in Psychology*, 8, 1674. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2017.01674>
- Rees, G. (2017). Children's activities and time use: Variations between and within 16 countries. *Children and Youth Services Review*, 80, 78-87. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2017.06.057>
- Relph, E. (1986). *Place and placelessness*. Pion.
- Relph, E. (2006). On the identity of places. In S. Tiesdell, M. Carmona (Eds.), *Urban Design Reader* (pp. 103-107). Routledge.
- Rinner, C. (2001). Argumentation Maps: GIS-Based Discussion Support for On-Line Planning. *Environment and Planning B: Planning and Design*, 28(6), 847-863. <https://doi.org/10.1068/b2748t>

- Rinner, C., & Bird, M. (2009). Evaluating Community Engagement through Argumentation Maps—A Public Participation GIS Case Study. *Environment and Planning B: Planning and Design*, 36(4), 588-601. <https://doi.org/10.1068/b34084>
- Roberts, K. (1999). *Leisure in Contemporary Society*. CAB International.
- Roberts, K. (2003). Change and continuity in youth transitions in Eastern Europe: lessons for western sociology. *The Sociological Review*, 51(4), 484-505. <https://doi.org/10.1111/j.1467-954X.2003.00432.x>
- Roberts, K. (2010). *Sociology of leisure*. Sociopedia. isa.
- Roberts, K., & Fagan, C. (1999a). Young people and their leisure in former communist countries: Four theses examined. *Leisure Studies*, 18(1), 1-17. <https://doi.org/10.1080/026143699375023>
- Roberts, K., & Fagan, C. (1999b). Young people's participation in sport and other leisure activities in the former Soviet Union. *European Physical Education Review*, 5(1), 75-90. <https://doi.org/10.1177/1356336X990051005>
- Roberts, L. D., Smith, L. M., & Pollock, C. (2002). Mooing Till the Cows Come Home: The Search for Sense of Community in Virtual Environments. In A. T. Fisher, C. C. Sonn & B. J. Bishop (Eds.), *Psychological Sense of Community: Research, Applications, and Implications* (pp. 223-245). Springer.
- Robertson, M., & Williams, M. (Eds.). (2004). *Young People, Leisure and Place: Cross Cultural Perspectives*. Nova Publishers.
- Robinson, C. (2009). 'Nightscapes and leisure spaces': an ethnographic study of young people's use of free space. *Journal of Youth Studies*, 12(5), 501-514. <https://doi.org/10.1080/13676260903081657>
- Robinson, J. P., & Godbey G. (1997). *Time for Life: The Surprising Ways Americans Use Their Time*. Pennsylvania State University Press.
- Robinson, S., & Deshano, C. (2011). Citizen journalists and their third places: what makes people exchange information online (or not)? *Journalism Studies*, 12(5), 642-657. <https://doi.org/10.1080/1461670X.2011.557559>
- Rojek, C. (1989). Leisure Time and Leisure Space. In C. Rojek (Ed.), *Leisure for leisure: Critical Essays* (pp. 191-204). Springer.
- Rojek, C. (2005). *Leisure Theory. Principles and Practice*. Springer.
- Romer, E. (2022). Determinizm i posybilizm geograficzny w geopolityce. *Dialogi Polityczne*, 32(1). <https://doi.org/10.12775/DP.2022.005>
- Rosenbaum, M. S., Ward, J., Walker, B. A., & Ostrom, A. L. (2007). A cup of coffee with a dash of love: An investigation of commercial social support and third-place attachment. *Journal of Service Research*, 10(1), 43-59. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1177/1094670507303011>
- Ross, G. M., & Portugali, J. (2018). Urban regulatory focus: a new concept linking city size to human behaviour. *Royal Society Open Science*, 5(5), 171478. <https://doi.org/10.1098/rsos.171478>
- Róg, J. (2018). Czas wolny w okresie postmodernizmu. W: L. Karczewski & H. A. Kretek (red.), *Socjologiczno-kulturowe i prawno-edukacyjne aspekty zarządzania* (s. 83-99). Oficyna Wydawnicza Politechniki Opolskiej.

- Rudolph, D., Kirkegaard, J., Lyhne, I., Clausen, N. E., & Kørnøv, L. (2017). Spoiled darkness? Sense of place and annoyance over obstruction lights from the world's largest wind turbine test centre in Denmark. *Energy Research & Social Science*, 25, 80-90. <https://doi.org/10.1016/j.erss.2016.12.024>
- Rudström, Å., Höök, K., & Svensson, M. (2005). Social positioning: Designing the Seams between Social, Physical and Digital Space. In *1st International Conference on Online Communities and Social Computing, at HCII 2005*.
- Runge, A. (2013). *Rola miast średnich w kształtowaniu systemu osadniczego Polski*. Uniwersytet Śląski.
- Runge, A., & Kwiatek-Sołtys, A. (2011). Małe średnie miasta Polski na osi kontinuum osadniczego. W: M. Soja & A. Zborowski (red.), *Człowiek w przestrzeni zurbanizowanej* (s. 151-162). Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej UJ.
- Russell, R. V. (2017). *Pastimes: the context of contemporary leisure. 6th Edition*. Sagamore Publishing.
- Ryan, R. L. (2005). Exploring the effects of environmental experience on attachment to urban natural areas. *Environment and Behavior*, 37(1), 3-42. <https://doi.org/10.1177/0013916504264147>
- Rykiel, Z. (1985). Badanie świadomości regionalnej – przykład regionu katowickiego. *Przegląd Geograficzny*, 57(1-2), 37-58.
- Rzemieniak, M., & Wawer, M. (2021). Employer Branding in the Context of the Company's Sustainable Development Strategy from the Perspective of Gender Diversity of Generation Z. *Sustainability*, 13(2), 828. <https://doi.org/10.3390/su13020828>
- Saadallah, D. M. (2020). Utilizing participatory mapping and PPGIS to examine the activities of local communities. *Alexandria Engineering Journal*, 59(1), 263-274. <https://doi.org/10.1016/j.aej.2019.12.038>
- Saarikkomäki, E., & Lampela, P. (2022). Improving private security–youth relations in quasi-public spaces: control, care, cooperation. *International Journal of Comparative and Applied Criminal Justice*, 46(1), 15-30. <https://doi.org/10.1080/01924036.2021.1899000>
- Sakdiyakorn, M., Golubovskaya, M., & Solnet, D. (2021). Understanding Generation Z through collective consciousness: Impacts for hospitality work and employment. *International Journal of Hospitality Management*, 94, 102822. <https://doi.org/10.1016/j.ijhm.2020.102822>
- Samson, M. G., & Leichty, J. G. (2022). Images of the urban religious landscape: Gen Z seek out the sacred in the city. *Journal of Cultural Geography*, 39(2), 225-250. <https://doi.org/10.1080/08873631.2021.1968623>
- Sandiford, P. J. (2019). The Third Place as an Evolving Concept for Hospitality Researchers and Managers. *Journal of Hospitality & Tourism Research*, 43(7), 1092-1111. <https://doi.org/10.1177/1096348019855687>
- Santé, I., Fernández-Ríos, A., Tubío, J. M., García-Fernández, F., Farkova, E., & Miranda, D. (2019). The Landscape Inventory of Galicia (NW Spain): GIS-web and public participation for landscape planning. *Landscape Research*, 44(2), 212-240. <https://doi.org/10.1080/01426397.2018.1444155>
- Sauer, C. O. (1921) The problem of land classification. *Annals of the Association of American Geographers*, 11(1), 3-16. <https://doi.org/10.1080/00045602109357019>

- Scannell, L., & Gifford, R. (2010). Defining place attachment: A tripartite organizing framework. *Journal of Environmental Psychology, 30*(1), 1-10. <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2009.09.006>
- Schenarts, P. J. (2020). Now Arriving: Surgical Trainees From Generation Z. *Journal of Surgical Education, 77*(2), 246-253. <https://doi.org/10.1016/j.jsurg.2019.09.004>
- Scherpenzeel, A. C. (2018). How Representative Are Online Panels? Problems of Coverage and Selection and Possible Solutions. In M. Das, P. Ester & L. Kaczmarek (Eds.), *Social and Behavioral Research and the Internet: Advances in Applied Methods and Research Strategies* (pp. 105-132). Routledge.
- Schläpfer, M., Bettencourt, L. M., Grauwin, S., Raschke, M., Claxton, R., Smoreda, Z., ... & Ratti, C. (2014). The scaling of human interactions with city size. *Journal of the Royal Society Interface, 11*(98), 20130789. <https://doi.org/10.1098/rsif.2013.0789>
- Schmid, C. (2008). Henri Lefebvre's theory of the production of space: Towards a three-dimensional dialectic. In K. Goonewardena, S. Kipfer, R. Milgrom & C. Schmid (Eds.), *Space, Difference, Everyday Life: Reading Henri Lefebvre* (pp. 41-59). Routledge.
- Schmid, D. (1995). Imagining safe urban space: the contribution of detective fiction to radical geography. *Antipode, 27*(3), 242-269. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8330.1995.tb00277.x>
- Schmidt-Thomé, K., Haybatollahi, M., Kytä, M., & Korpi, J. (2013). The prospects for urban densification: a place-based study. *Environmental Research Letters, 8*(2), 025020. <https://doi.org/10.1088/1748-9326/8/2/025020>
- Scraton, S., & Watson, B. (1998). Gendered cities: women and public leisure space in the 'postmodern city'. *Leisure Studies, 17*(2), 123-137. <https://doi.org/10.1080/026143698375196>
- Seemiller, C., & Grace, M. (2016). *Generation Z Goes to College*. John Wiley & Sons.
- Seemiller, C., & Grace, M. (2017). Generation Z: Educating and engaging the next generation of students. *About Campus, 22*(3), 21-26.
- Seemiller, C., & Grace, M. (2018). *Generation Z: A Century in the Making*. Routledge.
- Semken, S., & Freeman, C. B. (2008). Sense of place in the practice and assessment of place-based science teaching. *Science Education, 92*(6), 1042-1057. <https://doi.org/10.1002/sce.20279>
- Semken, S., Freeman, C. B., Watts, N. B., Neakrase, J. J., Dial, R. E., & Baker, D. R. (2009). Factors That Influence Sense of Place as a Learning Outcome and Assessment Measure of Place-Based Geoscience Teaching. *Electronic Journal of Science Education, 13*(2), 136-159.
- Shamai, S. (1991). Sense of place: an empirical measurement. *Geoforum, 22*(3), 347-358. [https://doi.org/10.1016/0016-7185\(91\)90017-K](https://doi.org/10.1016/0016-7185(91)90017-K)
- Shareck, M., Kestens, Y., & Gauvin, L. (2013). Examining the spatial congruence between data obtained with a novel activity location questionnaire, continuous GPS tracking, and prompted recall surveys. *International Journal of Health Geographics, 12*(1), 40. <https://doi.org/10.1186/1476-072X-12-40>
- Sharpe, E., Trussell, D., & Mair, H. (2011). Leisure, space and change: foregrounding space in critical leisure scholarship. *Leisure/Loisir, 35*(1), 1-6. <https://doi.org/10.1080/14927713.2011.549190>

- Shaw, S. L., & Yu, H. (2009). A GIS-based time-geographic approach of studying individual activities and interactions in a hybrid physical–virtual space. *Journal of Transport Geography*, 17(2), 141-149. <https://doi.org/10.1016/j.jtrangeo.2008.11.012>
- Shiau, H. C. (2016). Guiltless consumption of space as an individualistic pursuit: mapping out the leisure self at Starbucks in Taiwan. *Leisure Studies*, 35(2), 170-186. <https://doi.org/10.1080/02614367.2014.982690>
- Shipway, R. (2013). Distance Running Events and the ‘Third Place’. In R. Shipway & A. Fyall (Eds.), *International Sports Events: Impacts, Experiences and Identities* (pp. 208-220). Routledge.
- Shirish, A., Boughzala, I., & Srivastava, S. C. (2016). Adaptive use of social networking applications in contemporary organizations: Examining the motivations of Gen Y cohorts. *International Journal of Information Management*, 36(6), 1111-1123. <https://doi.org/10.1016/j.ijinfomgt.2016.04.002>
- Sichling, F., & Plöger, J. (2018). Leisurely encounters: Exploring the links between neighborhood context, leisure time activity and adolescent development. *Children and Youth Services Review*, 91, 137-148. <https://doi.org/10.1016/j.chilyouth.2018.06.001>
- Sijtsma, F. J., Daams, M. N., Farjon, H., & Buijs, A. E. (2012). Deep feelings around a shallow coast: A spatial analysis of tourism jobs and the attractivity of nature in the Dutch Wadden area. *Ocean & Coastal Management*, 68, 138-148. <https://doi.org/10.1016/j.ocecoaman.2012.05.018>
- Simoni, J., & Floress, K. (2015). An exploration of place meanings among residents in central Wisconsin. *Lake and Reservoir Management*, 31(1), 1-10. <https://doi.org/10.1080/10402381.2014.963755>
- Singh, A. (2014). Challenges and Issues of Generation Z. *IOSR Journal of Business and Management*, 16(7), 59-63.
- Skelton, T., & Valentine, G. (Eds.). (1998). *Cool Places: Geographies of Youth Cultures*. Routledge.
- Skinner, H., Sarpong, D., & White, G. R. (2018). Meeting the needs of the Millennials and Generation Z: gamification in tourism through geocaching. *Journal of Tourism Futures*, 4(1), 93-104. <https://doi.org/10.1108/JTF-12-2017-0060>
- Slater, A., & Jung Koo, H. (2010). A new type of “Third Place”? *Journal of Place Management and Development*, 3(2), 99-112. <https://doi.org/10.1108/17538331011062658>
- Smagacz-Poziemska, M. (2014). (Nowe) przestrzenie życiowe młodych mieszkańców miasta. Na podstawie badań w Krakowie i Katowicach. *Politeja-Pismo Wydziału Studiów Międzynarodowych i Politycznych Uniwersytetu Jagiellońskiego*, 11(27), 263-279.
- Smale, B. (2006). Critical perspectives on place in leisure research. *Leisure/Loisir*, 30(2), 369-382. <https://doi.org/10.1080/14927713.2006.9651358>
- Smith, D. M. (1971). Radical Geography: The Next Revolution? *Area*, 3(3), 153-157.
- Smith, M. S. (2019). Using Fault Lines in Reporting. In S. Lehrman & V. Wagner (Eds.), *Reporting Inequality* (pp. 173-183). Routledge.

- Smith, O. (2013). Holding back the beers: maintaining 'youth' identity within the British night-time leisure economy. *Journal of Youth Studies*, 16(8), 1069-1083. <https://doi.org/10.1080/13676261.2013.793786>
- Smith, R. A. (2021). Pandemic and Post-Pandemic Digital Pedagogy in Hospitality Education for Generations Z, Alpha, and Beyond. *Journal of Hospitality & Tourism Research*, 45(5), 915-919. <https://doi.org/10.1177/10963480211000818>
- Soini, K. (2001). Exploring human dimensions of multifunctional landscapes through mapping and map-making. *Landscape and Urban Planning*, 57(3-4), 225-239. [https://doi.org/10.1016/S0169-2046\(01\)00206-7](https://doi.org/10.1016/S0169-2046(01)00206-7)
- Soini, K., Vaarala, H., & Pouta, E. (2012). Residents' sense of place and landscape perceptions at the rural-urban interface. *Landscape and Urban Planning*, 104(1), 124-134. <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2011.10.002>
- Soja, E. (1996). *Thirdspace: Expanding the geographical imagination*. Blackwell.
- Soja, E. (1999). Third space: Expanding the Scope of the Geographical Imagination. In D. Massey, J. Allen & P. Sarre (Eds.), *Human Geography Today* (pp. 260-278). Polity Press.
- Soja, E. (2009). Taking space personally. In B. Warf & S. Arias (red.), *The Spatial Turn: Interdisciplinary Perspectives* (pp. 49-61). Routledge.
- Sonzogno, G. V., Urso, G., & Faggian, A. (2022). Migration propensity of peripheral youth: insights from Italy. *Regional Studies, Regional Science*, 9(1), 709-726. <https://doi.org/10.1080/21681376.2022.2139195>
- Sørensen, F. (2008). The urban innovation network geography of leisure experiences. In J. Sundbo & P. Darmer (Eds.), *Creating experience in the experience economy* (pp. 134-156). Edward Elgar Publishing.
- Sorkin, M. (1992). *Variations on a Theme Park: The New American City and the End of Public Space*. Noonday.
- Soukup, C. (2006). Computer-mediated communication as a virtual third place: building Oldenburg's great good places on the world wide web. *New Media & Society*, 8(3), 421-440. <https://doi.org/10.1177/1461444806061953>
- Spears, J., Zobac, S. R., Spillane, A., & Thomas, S. (2015). Marketing Learning Communities to Generation Z: The importance of face-to-face interaction in a digitally driven world. *Learning Communities: Research & Practice*, 3(1), 7.
- Spilková, J. (2012). The birth of the Czech mall enthusiast: the transition of shopping habits from utilitarian to leisure shopping. *Geografie*, 117(1), 21-32.
- Spilková, J. (2015). Leisure time preferences and health-risk behavior of teenagers in the post-communist Central European countries. *Children's Geographies*, 13(4), 435-450. <https://doi.org/10.1080/14733285.2013.848742>
- Spruyt, B., Vandenbossche, L., Keppens, G., Siongers, J., & Van Droogenbroeck, F. (2018). Social Differences in Leisure Boredom and its Consequences for Life Satisfaction Among Young People. *Child Indicators Research*, 11, 225-243. <https://doi.org/10.1007/s12187-016-9430-y>
- Stalder, F. (2006). *Manuel Castells: The theory of the network society*. Polity.
- Stebbins, R. A. (2017). *The idea of leisure: First principles*. Transaction Publishers.
- Stebbins, R. A. (2018). The sociology of leisure: An estranged child of mainstream sociology. *International Journal of the Sociology of Leisure*, 1, 43-53. <https://doi.org/10.1007/s41978-017-0003-5>

- Stedman, R. C. (2002). Toward a social psychology of place: Predicting behavior from place-based cognitions, attitude, and identity. *Environment and Behavior*, 34(5), 561-581. <https://doi.org/10.1177/0013916502034005001>
- Stedman, R. C. (2003). Is It Really Just a Social Construction?: The Contribution of the Physical Environment to Sense of Place. *Society & Natural Resources*, 16(8), 671-685. <https://doi.org/10.1080/08941920309189>
- Stedman, R. C. (2008). What do we “mean” by place meanings? Implications of place meanings for managers and practitioners. In L. E. Kruger, H. E. Troy, & M. C. Stiefel (Eds.), *Understanding concepts of place in recreation research* (pp. 61–82). U.S. Department of Agriculture, Forest Service, Pacific Northwest Research Station.
- Stedman, R. C. (2016). Subjectivity and social-ecological systems: a rigidity trap (and sense of place as a way out). *Sustainability Science*, 11, 891-901. <https://doi.org/10.1007/s11625-016-0388-y>
- Steinitz, C. (2012). *A framework for geodesign: Changing geography by design*. Esri.
- Steinkuehler, C. A. (2005). The new third place: Massively multiplayer online gaming in American youth culture. *Tidskrift Journal of Research in Education*, 3, 17-32.
- Steinkuehler, C. A., & Williams, D. (2006). Where Everybody Knows Your (Screen) Name: Online Games as “Third Places”. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 11(4), 885-909. <https://doi.org/10.1111/j.1083-6101.2006.00300.x>
- Stokols, D., & Shumaker, S. A. (1982). The Psychological Context of Residential Mobility and Weil-Being. *Journal of Social Issues*, 38, 149-171. <https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.1982.tb01776.x>
- Strandell, A., & Hall, C. M. (2015). Impact of the residential environment on second home use in Finland – Testing the compensation hypothesis. *Landscape and Urban Planning*, 133, 12-23. <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2014.09.011>
- Su, X., Sigley, G. G., & Song, C. (2020). Relational Authenticity and Reconstructed Heritage Space: A Balance of Heritage Preservation, Tourism, and Urban Renewal in Luoyang Silk Road Dingding Gate. *Sustainability*, 12(14), 5830. <https://doi.org/10.3390/su12145830>
- Suliborski, A. (2016). Koncepcja strukturalno-funkcjonalna w geografii człowieka. W: W. Maik, A. Suliborski & M. Wójcik (red.), *Podstawowe idee i koncepcje w geografii*, 9, *Nowe i stare perspektywy oraz ujęcia w geografii na przełomie XX i XXI wieku* (s. 103-121). Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Sundevall, E. P., & Jansson, M. (2020). Inclusive Parks across Ages: Multifunction and Urban Open Space Management for Children, Adolescents, and the Elderly. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(24), 9357. <https://doi.org/10.3390/ijerph17249357>
- Susen, S. (2013). The place of space in social and cultural theory. In A. Elliott (Ed.), *Routledge Handbook of Social and Cultural Theory* (pp. 333-357). Routledge.
- Szmytkie, R. (2009). *Miasta-zlepieńce na Śląsku Dolnym i Opolskim*. Instytut Geografii i Rozwoju Regionalnego Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Szmytkowska, M. (2017). *Kreacje współczesnego miasta. Uwarunkowania i trajektorie rozwojowe polskich miast średnich*. Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.

- Szymańska, D. (2013). *Geografia osadnictwa*. Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Śleszyński, P. (2016). Współczesne i prognozowane uwarunkowania demograficzno-migracyjne w rozwoju miejskiego systemu osadniczego Polski. *Konwersatorium Wiedzy o Mieście*, 29(1), 97-106. <https://doi.org/10.18778/2543-9421.01.11>
- Środa-Murawska, S. (2019). *Rozwój oparty na sektorze kultury. Doświadczenia średnich miast w Polsce*. Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.
- Środa-Murawska, S., Grzelak-Kostulska, E., Biegańska, J., & Dąbrowski, L. S. (2021a). Culture and Sustainable Tourism: Does the Pair Pay in Medium-Sized Cities? *Sustainability*, 13(16), 9072. <https://doi.org/10.3390/su13169072>
- Środa-Murawska, S., Grzelak-Kostulska, E., Dąbrowski, L. S., Biegańska, J., & Smoliński, P. (2021b). Culture-led regeneration as a vital instrument for preserving the cultural heritage of historical parks in Poland. *Muzeologia a kultúrne dedičstvo*, 9(1), 41-61. <https://doi.org/10.46284/mkd.2021.9.1.3>
- Tan, T. H., & Idris, I. (2023). Assessing the significance of first place and online third places in supporting Malaysian seniors' well-being during the pandemic. *Humanities and Social Sciences Communications*, 10(1), 149. <https://doi.org/10.1057/s41599-023-01655-5>
- Tarkowska, E. (2001). Czas społeczny a czas wolny: koncepcje i współczesne przemiany. W: A. Żarnowska & A. Szwarz (red.), *Kobieta i kultura czasu wolnego* (s. 17-36). Wydawnictwo DiG.
- Tarrant, M. A., & Cordell, K. (1999). Environmental Justice and the Spatial Distribution of Outdoor Recreation sites: an Application of Geographic Information Systems. *Journal of Leisure Research*, 31, 18-34. <https://doi.org/10.1080/00222216.1999.11949849>
- Taylor, I. M., Ntoumanis, N., Standage, M., & Spray, C. M. (2010). Motivational Predictors of Physical Education Students' Effort, Exercise Intentions, and Leisure-Time Physical Activity: A Multilevel Linear Growth Analysis. *Journal of Sport and Exercise Psychology*, 32(1), 99-120. <https://doi.org/10.1123/jsep.32.1.99>
- Thomé, S., Lissner, L., Hagberg, M., & Grimby-Ekman, A. (2015). Leisure time computer use and overweight development in young adults – a prospective study. *BMC Public Health*, 15, 839. <https://doi.org/10.1186/s12889-015-2131-5>
- Toczek-Werner, S. (2008). Podstawowe pojęcia. W: S. Toczek-Werner (red.), *Podstawy rekreacji i turystyki* (s. 9-14). Wydawnictwo AWF.
- Torralba, M., Fagerholm, N., Hartel, T., Moreno, G., & Plieninger, T. (2018). A social-ecological analysis of ecosystem services supply and trade-offs in European wood-pastures. *Science Advances*, 4(5), eaar2176. <https://doi.org/10.1126/sciadv.aar2176>
- Tranos, E., & Nijkamp, P. (2013). The death of distance revisited: Cyber-place, physical and relational proximities. *Journal of Regional Science*, 53(5), 855-873. <https://doi.org/10.1111/jors.12021>
- Travlou, P., Owens, P. E., Thompson, C. W., & Maxwell, L. (2008). Place mapping with teenagers: locating their territories and documenting their experience of the public realm. *Children's Geographies*, 6(3), 309-326. <https://doi.org/10.1080/14733280802184039>

- Trussell, D., Sharpe, E., & Mair, H. (2011). Leisure, space and change: Examining the terrain of social struggle and transformation. *Leisure/Loisir*, 35(2), 91-95. <https://doi.org/10.1080/14927713.2011.567059>
- Tuan, Y. F. (1974). *Topophilia: A study of environmental perception, attitudes, and values*. Prentice Hall.
- Tuan, Y. F. (1977). *Space and place: The perspective of experience*. University of Minnesota Press.
- Twenge, J. M. (2009). Generational changes and their impact in the classroom: teaching Generation Me. *Medical Education*, 43(5), 398-405. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2923.2009.03310.x>
- Ujang, N., & Zakariya, K. (2015). Place Attachment and the Value of Place in the Life of the Users. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 168, 373-380. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.10.243>
- Üztemur, S., & Dere, İ. (2023). 'I was not aware that I did not know': developing a sense of place with place-based education. *Innovation: The European Journal of Social Science Research*, 36(3), 481-497. <https://doi.org/10.1080/13511610.2022.2092457>
- van der Burgt, D., & Gustafson, K. (2013). "Doing Time" and "Creating Space": A Case Study of Outdoor Play and Institutionalized Leisure in an Urban Family. *Children Youth and Environments*, 23(3), 24-42. <https://doi.org/10.1353/cye.2013.0022>
- van der Land, M. (1998). Myths of mobility on the geography of work and leisure among Rotterdam's new middle class. *Netherlands Journal of Housing and the Built Environment*, 13(2), 117-135. <https://doi.org/10.1007/BF02497225>
- Van Dijk, J. A. G. M. (2005). *The deepening divide: Inequality in the information society*. Sage.
- Vaske, J. J., & Kobrin, K. C. (2001). Place Attachment and Environmentally Responsible Behavior. *The Journal of Environmental Education*, 32(4), 16-21. <https://doi.org/10.1080/00958960109598658>
- Vaux, D. (2015). Interior People Places: The Impact of the Built Environment on the Third Place Experience. In J. A. A. Thompson & N. H. Blossom (Eds.), *The Handbook of Interior Design* (pp. 347-365). John Wiley & Sons. <https://doi.org/10.1002/9781118532409.ch20>
- Veal, A. J. (2018). *Research methods for leisure and tourism. Fifth edition*. Pearson.
- Veblen, T. (1899). *Theory of the Leisure Class: An Economic Study of Institutions*. Macmillan.
- Vidal de la Blache, P. (1922). *Principes de géographie humaine*. Armand Colin.
- Visser, G. (2003). Gay men, leisure space and South African cities: the case of Cape Town. *Geoforum*, 34(1), 123-137. [https://doi.org/10.1016/S0016-7185\(02\)00079-9](https://doi.org/10.1016/S0016-7185(02)00079-9)
- Visser, G. (2008). Exploratory Notes on the Geography of Black Gay Leisure Spaces in Bloemfontein, South Africa. *Urban Forum*, 19(4), 413-423. <https://doi.org/10.1007/s12132-008-9039-4>
- von Lindern, E., Bauer, N., Frick, J., Hunziker, M., & Hartig, T. (2013). Occupational engagement as a constraint on restoration during leisure time in forest settings. *Landscape and Urban Planning*, 118, 90-97. <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2013.03.001>
- Voorveld, H. A. M., & Van der Goot, M. (2013). Age Differences in Media Multitasking: A Diary Study. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 57(3), 392-408. <https://doi.org/10.1080/08838151.2013.816709>

- Wachs, S., Mazzone, A., Milosevic, T., Wright, M. F., Blaya, C., Gámez-Guadix, M., & Norman, J. O. H. (2021). Online correlates of cyberhate involvement among young people from ten European countries: An application of the Routine Activity and Problem Behaviour Theory. *Computers in Human Behavior, 123*, 106872. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2021.106872>
- Wagar, J. A. (1964). The Carrying Capacity of Wild Lands for Recreation. *Forest Science, 10*(s2), 1-24. <https://doi.org/10.1093/forestscience/10.s2.a0001>
- Wagner, L. (2014). Trouble at home: diasporic second homes as leisure space across generations. *Annals of Leisure Research, 17*(1), 71-85. <https://doi.org/10.1080/11745398.2013.869659>
- Wakelin, K., & Street, A. F. (2015). An Online Expressive Writing Group for People Affected by Cancer: A Virtual Third Place. *Australian Social Work, 68*(2), 198-211. <https://doi.org/10.1080/0312407X.2014.991336>
- Wales, M., Mårtensson, F., Hoff, E., & Jansson, M. (2022). Elevating the Role of the Outdoor Environment for Adolescent Wellbeing in Everyday Life. *Frontiers in Psychology, 13*, 774592. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.774592>
- Walker, C. (2021). 'Generation Z' and 'second generation': an agenda for learning from cross-cultural negotiations of the climate crisis in the lives of second generation immigrants. *Children's Geographies, 19*(3), 267-274. <https://doi.org/10.1080/14733285.2020.1817334>
- Walker, G. J., & Chapman, R. (2003). Thinking Like a Park: The Effects of Sense of Place, Perspective-Taking, and Empathy on Pro-Environmental Intentions. *Journal of Park & Recreation Administration, 21*(4), 71-86.
- Walmsley, D. J., & Lewis, G. J. (1997). *Geografia człowieka. Podejście behawioralne*. PWN.
- Wang, Y., Lai, P., & Sui, D. (2003). Mapping the Internet using GIS: The death of distance hypothesis revisited. *Journal of Geographical Systems, 5*, 381-405. <https://doi.org/10.1007/s10109-003-0117-9>
- Washington, G. E. (2011). Community-Based Art Education and Performance: Pointing to a Place Called Home. *Studies in Art Education, 52*(4), 263-277. <https://doi.org/10.1080/00393541.2011.11518840>
- Wates, N. (2014). *The Community Planning Handbook: How people can shape their cities, towns & villages in any part of the world*. Routledge.
- Watkins, C. (2005). Representations of Space, Spatial Practices and Spaces of Representation: An Application of Lefebvre's Spatial Triad. *Culture and Organization, 11*(3), 209-220. <https://doi.org/10.1080/14759550500203318>
- Watson, B., & Ratna, A. (2011). Bollywood in the park: thinking intersectionally about public leisure space. *Leisure/Loisir, 35*(1), 71-86. <https://doi.org/10.1080/14927713.2011.549198>
- Wawer, M., Grzesiuk, K., & Jegorow, D. (2022). Smart Mobility in a Smart City in the Context of Generation Z Sustainability, Use of ICT, and Participation. *Energies, 15*(13), 4651. <https://doi.org/10.3390/en15134651>
- Waxman, L., Clemons, S., Banning, J., & McKelfresh, D. (2007). *The library as place: Providing students with opportunities for socialization, relaxation, and restoration*. New Library World.
- Weber, M. (1978). *Economy and Society*. University of California Press.
- Webster, F. (2014). *Theories of the information society*. Routledge.

- Weimann, G., & Masri, N. (2023). Research note: Spreading hate on TikTok. *Studies in Conflict & Terrorism*, 46(5), 752-765. <https://doi.org/10.1080/1057610X.2020.1780027>
- Werenowska, A., & Jaska, E. (2022). Korzystanie z mediów społecznościowych przez pokolenie Z w czasie pandemii COVID-19. *Zarządzanie Mediami*, 10(1), 23-36. <https://doi.org/10.4467/23540214ZM.22.002.16924>
- Werlen, B. (1993). *Society, action and space*. Routledge.
- Węclawowicz, G. (1988). *Struktury społeczno-przestrzenne w miastach Polski*. Ossolineum.
- Węclawowicz, G. (2017). Geografia społeczna miast w Polsce. *Przegląd Geograficzny*, 89(4), 535-563.
- Whiteley, P. (2014). Does Citizenship Education Work? Evidence from a Decade of Citizenship Education in Secondary Schools in England. *Parliamentary Affairs*, 67(3), 513-535. <https://doi.org/10.1093/pa/gss083>
- Wideström, J. (2019). The Transdisciplinary Nature of Virtual Space. In L. T. De Paolis & P. Bourdot (Eds.), *Augmented Reality, Virtual Reality, and Computer Graphics: 6th International Conference, AVR 2019, Santa Maria al Bagno, Italy, June 24–27, 2019, Proceedings, Part I* (pp. 186-202). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-030-25965-5_15
- Williams, A. M. (1995). Capital and the transnationalisation of tourism. In A. Montanari & A. M. Williams (Eds.), *European Tourism: Regions, Spaces and Restructuring* (pp. 163-176). Wiley.
- Williams, A. V., & Zelinsky, W. (1970). On Some Patterns in International Tourist Flows. *Economic Geography*, 46(4), 549-567. <https://doi.org/10.2307/142940>
- Williams, D. R., & Patterson, M. E. (2008). Place, leisure, and well-being. In: J. Eyles & A. Williams (Eds.), *Sense of place, health and quality of life* (pp. 105-119). Ashgate Publishing Limited.
- Williams, D. R., & Vaske, J. J. (2003). The Measurement of Place Attachment: Validity and Generalizability of a Psychometric Approach. *Forest Science*, 49(6), 830-840.
- Williams, D. R., Patterson, M. E., Roggenbuck, J. W., & Watson, A. E. (1992). Beyond the commodity metaphor: Examining emotional and symbolic attachment to place. *Leisure Sciences*, 14(1), 29-46. <https://doi.org/10.1080/01490409209513155>
- Williams, K. C., & Page, R. A. (2011). Marketing to the Generations. *Journal of Behavioral Studies in Business*, 3(1), 37-53.
- Wilson, D., Rose, J. & Colvin, E. (2010). *Marginalised Young People, Surveillance and Public Space: A Research Report*. Monash University.
- Winiarski, R. (1989). *Wstęp do teorii rekreacji (ze szczególnym uwzględnieniem rekreacji fizycznej)*. Wydawnictwo Skryptowe.
- Wise, N. (2018). Landscapes of leisure: space, place and identities. *Journal of Tourism and Cultural Change*, 16(2), 212-214. <https://doi.org/10.1080/14766825.2015.1110225>
- Włodarczyk, B. (2009). *Przestrzeń turystyczna: Istota, koncepcje, determinanty rozwoju*. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.

- Włodarczyk, B. (2011). Przestrzeń turystyczna – kilka słów o istocie pojęcia. W: M. Durydiwka & K. Duda-Gromada (red.), *Przestrzeń turystyczna: Czynniki, różnorodność, zmiany* (s. 15-27). Uniwersytet Warszawski.
- Wolańska, T. (1997). *Leksykon. Sport dla wszystkich – rekreacja ruchowa*. Wydawnictwo AWF.
- Wolch, J., Wilson, J. P., & Fehrenbach, J. (2005). Parks and Park Funding in Los Angeles: An Equity-Mapping Analysis. *Urban Geography*, 26, 4-35. <https://doi.org/10.2747/0272-3638.26.1.4>
- Wołowski, T., & Jankowska, M. (2007). Wybrane aspekty zachowań zdrowotnych młodzieży gimnazjalnej. Część II. Aktywność fizyczna oraz formy spędzania czasu wolnego. *Problemy Higieny i Epidemiologii*, 88(1), 64-68.
- Worsley, A., Wang, W., Ismail, S., & Ridley, S. (2014). Consumers' interest in learning about cooking: the influence of age, gender and education. *International Journal of Consumer Studies*, 38(3), 258-264. <https://doi.org/10.1111/ijcs.12089>
- Wójcik, M. (2016). Koncepcja “przedstawień przestrzennych” (spatial representations) w geografii człowieka. W: W. Maik, A. Suliborski & M. Wójcik (red.), *Podstawowe idee i koncepcje w geografii, 9, Nowe i stare perspektywy oraz ujęcia w geografii na przełomie XX i XXI wieku* (s. 123-140). Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego. <https://doi.org/10.18778/8088-505-9.08>
- Wójcik, M., & Suliborski, A. (2014). Geografia społeczna w Polsce – geneza, koncepcje i zróżnicowanie problemowe, ze szczególnym uwzględnieniem studiów geograficzno-miejskich w ośrodku łódzkim. W: A. Suliborski, M. Wójcik (red.), *Dysproporcje społeczne i gospodarcze w przestrzeni Łodzi. Czynniki, mechanizmy, skutki* (s. 17-48). Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Wójcik, M., & Suliborski, A. (2021). Geografia człowieka. W poszukiwaniu pojęcia „miejsce”. *Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna*, 56, 9-29. <https://doi.org/10.14746/rpr.2021.56s.03>
- Wróblewski, F., Żegarski, P., & Szydło, J. (2022). Wykorzystanie czasu wolnego przez studentów Politechniki Białostockiej. *Akademia Zarządzania*, 6(2), 307-326. <https://doi.org/10.24427/az-2022-0028>
- Wyrzykowski, J. (2005). Czas wolny mieszkańców Wrocławia i jego wykorzystanie. *Turyzm/Tourism*, 15(1-2), 209-215.
- Yang, Y., Peng, S., Park, D. S., Hao, F., & Lee, H. (2022). A Novel Community Detection Method of Social Networks for the Well-Being of Urban Public Spaces. *Land*, 11(5), 716. <https://doi.org/10.3390/land11050716>
- Yin, L. (2011). *Human Interactions in Physical and Virtual Spaces: A GIS-based Time-geographic Exploratory Approach*. University of Tennessee.
- Yin, L., & Shaw, S. L. (2015). Exploring space–time paths in physical and social closeness spaces: a space–time GIS approach. *International Journal of Geographical Information Science*, 29(5), 742-761. <https://doi.org/10.1080/13658816.2014.978869>
- Yu, H., & Shaw, S. L. (2008). Exploring potential human activities in physical and virtual spaces: A spatio-temporal GIS approach. *International Journal of Geographical Information Science*, 22(4), 409-430. <https://doi.org/10.1080/13658810701427569>
- Yuen, F., & Johnson, A. J. (2017). Leisure Spaces, Community, and Third Places. *Leisure Sciences*, 39(3), 295-303.

- Yusliza, M. Y., Amirudin, A., Rahadi, R. A., Nik Sarah Athirah, N. A., Ramayah, T., Muhammad, Z., ... & Mokhlis, S. (2020). An investigation of pro-environmental behaviour and sustainable development in Malaysia. *Sustainability*, 12(17), 7083. <https://doi.org/10.3390/su12177083>
- Zajadacz, A. (2014). Pokolenia X, Y, Z a fenomen turystyki. W: J. Śledzińska & B. Włodarczyk (red.), *Międzypokoleniowe aspekty turystyki* (s. 55-67). Wydawnictwo PTTK „Kraj”.
- Zajączkowski, A. (1959). Badania nad czasem wolnym. *Przegląd Socjologiczny*, 13(2), 126-130.
- Zaniewska, K. (2012). Kultura czasu wolnego młodzieży akademickiej średniego miasta. *Colloquium Wydziału Nauk Humanistycznych i Społecznych AMW*, 3, 123-144.
- Zasacka, Z. (2011). Czytanie dla przyjemności – podobieństwa i dystanse wśród nastolatków. W: D. Mroczkowska (red.), *Czas wolny. Refleksje, dylematy, perspektywy* (95-115). Wydawnictwo Difin.
- Zbucki, Ł., & Dąbrowski, D. (2020). Czas wolny młodzieży akademickiej na terenach leśnych z uwzględnieniem odległości od miejsca zamieszkania respondentów do najbliższego lasu. *Rozprawy Społeczne*, 14(1), 53-62.
- Zeijl, E. (2001). *Young Adolescents' Leisure: A cross-cultural and cross-sectional study of Dutch and German 10–15 year-olds*. Springer.
- Zhao, Y., Zhan, Q., & Xu, T. (2022). Biophilic Design as an Important Bridge for Sustainable Interaction between Humans and the Environment: Based on Practice in Chinese Healthcare Space. *Computational and Mathematical Methods in Medicine*, 8184534. <https://doi.org/10.1155/2022/8184534>
- Zhitomirsky-Geffet, M., & Blau, M. (2016). Cross-generational analysis of predictive factors of addictive behavior in smartphone usage. *Computers in Human Behavior*, 64, 682-693. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2016.07.061>
- Zhu, H., Qian, J. X., & Chen, X. L. (2010). Place and identity: The rethink of place of European-American human geography. *Human Geography*, 25(6), 1-6.
- Žlender, V., & Gemin, S. (2020). Testing urban dwellers' sense of place towards leisure and recreational peri-urban green open spaces in two European cities. *Cities*, 98, 102579. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2019.102579>
- Zube, E. H. (1987). Perceived land use patterns and landscape values. *Landscape Ecology*, 1, 37-45. <https://doi.org/10.1007/BF02275264>
- Zuzanek, J. (2006). Leisure and Time. In C. Rojek, S. M. Shaw & A. J. Veal (Eds.), *A Handbook of Leisure Studies* (pp. 185-202). Palgrave Macmillan.
- Żarczyńska-Dobiesz, A., Chomątowska, B., Janiak-Rejno, I., & Strugała, A. (2022). Generation Z in uncertain time of Sars-Cov-2 – how do they feel far away from office? *Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej. Organizacja i Zarządzanie*, 159, 513-524.

Spis tabel

Tab. 1. Miasta w Polsce według województw i wielkości mierzonej liczbą ludności (stan na 2021 rok).....	13
Tab. 2. Miasta wylosowane do badania w podziale na województwa i wielkość miast	14
Tab. 3. Liczebność respondentów w podziale na płeć, wiek, województwa i wielkość miast.....	15
Tab. 4. Rozkład procentowy próby (dobór kwotowy) w podziale na płeć, wiek, województwa i wielkość miast	16
Tab. 5. Test Chi-kwadrat dla pytań: „Gdzie NAJBARDZIEJ LUBISZ spędzać swój czas wolny” oraz „Gdzie NAJCZĘŚCIEJ spędzasz swój czas wolny?”	76
Tab. 6. Współczynnik kontyngencji dla pytań: „Gdzie NAJBARDZIEJ LUBISZ spędzać swój czas wolny” oraz „Gdzie NAJCZĘŚCIEJ spędzasz swój czas wolny?”	76
Tab. 7. Tabela krzyżowa dla pytań: „Jak często korzystasz ze smartfona w ciągu przeciętnego dnia?” oraz „Czy korzystasz ze smartfona podczas spędzania czasu wolnego?”	80
Tab. 8. Test Chi-kwadrat dla pytań: „Jak często korzystasz ze smartfona w ciągu przeciętnego dnia?” oraz „Czy korzystasz ze smartfona podczas spędzania czasu wolnego?”	81
Tab. 9. Współczynnik kontyngencji dla pytań: „Jak często korzystasz ze smartfona w ciągu przeciętnego dnia?” oraz „Czy korzystasz ze smartfona podczas spędzania czasu wolnego?”	81
Tab. 10. Znaczące miejsca (kompleksy użytkowania terenu) a poczucie miejsca	90
Tab. 11. Testy chi-kwadrat, ilorazy wiarygodności, V Craméra i poziomy istotności dla komponentów poczucia miejsca (kompleksy użytkowania terenu)	90
Tab. 12. Znaczące miejsca (pokrycie terenu) a poczucie miejsca	91
Tab. 13. Testy chi-kwadrat, ilorazy wiarygodności, V Craméra i poziomy istotności dla komponentów poczucia miejsca (pokrycie terenu)	92
Tab. 14. Znaczące miejsca (kompleksy użytkowania terenu) a funkcjonalności i wartości przypisywane miejscu	95
Tab. 15. Testy chi-kwadrat, ilorazy wiarygodności, V Craméra i poziomy istotności dla przypisywanych funkcjonalności i wartości danemu miejscu (kompleksy użytkowania terenu)	96
Tab. 16. Znaczące miejsca (pokrycie terenu) a funkcjonalności i wartości przypisywane miejscu.....	98
Tab. 17. Testy chi-kwadrat, ilorazy wiarygodności, V Craméra i poziomy istotności dla przypisywanych funkcjonalności i wartości danemu miejscu (pokrycie terenu)	99
Tab. 18. Test chi-kwadrat dla znaczącego miejsca (kompleks użytkowania terenu) i częstotliwości odwiedzania znaczącego miejsca	101
Tab. 19. V Craméra dla zależności pomiędzy znaczącym miejscem (kompleks użytkowania terenu) a częstotliwością odwiedzania znaczącego miejsca.....	102
Tab. 20. Test chi-kwadrat dla znaczącego miejsca (pokrycie terenu) i częstotliwości odwiedzania znaczącego miejsca	103

Tab. 21. V Craméra dla zależności pomiędzy znaczącym miejscem (pokrycie terenu) a częstotliwością odwiedzania znaczącego miejsca	103
Tab. 22. Test chi-kwadrat dla znaczącego miejsca (kompleks użytkowania terenu) i rodzaju miejsca.....	105
Tab. 23. V Craméra dla zależności pomiędzy znaczącym miejscem (kompleks użytkowania terenu) a rodzajem miejsca.....	105
Tab. 24. Test chi-kwadrat dla znaczącego miejsca (pokrycie terenu) i rodzaju miejsca.....	106
Tab. 25. V Craméra dla zależności pomiędzy znaczącym miejscem (pokrycie terenu) a rodzajem miejsca	107
Tab. 26. Znaczące miejsce (kompleks użytkowania terenu) a aktywności sportowo-rekreacyjne	109
Tab. 27. Testy chi-kwadrat, ilorazy wiarygodności, V Craméra i poziomy istotności dla znaczących miejsc (kompleks użytkowania terenu) i aktywności sportowo-rekreacyjnych	110
Tab. 28. Znaczące miejsce (pokrycie terenu) a aktywności sportowo-rekreacyjne	111
Tab. 29. Testy chi-kwadrat, ilorazy wiarygodności, V Craméra i poziomy istotności dla znaczących miejsc (pokrycie terenu) i aktywności sportowo-rekreacyjnych.....	111
Tab. 30. Znaczące miejsce (kompleks użytkowania terenu) a aktywności związane z naturą.....	113
Tab. 31. Testy chi-kwadrat, ilorazy wiarygodności, V Craméra i poziomy istotności dla znaczących miejsc (kompleks użytkowania terenu) i aktywności związanych z naturą	114
Tab. 32. Znaczące miejsce (pokrycie terenu) a aktywności związane z naturą	115
Tab. 33. Testy chi-kwadrat, ilorazy wiarygodności, V Craméra i poziomy istotności dla znaczących miejsc (pokrycie terenu) i aktywności związanych z naturą	115
Tab. 34. Znaczące miejsce (kompleks użytkowania terenu) a aktywności związane z relaksem i życiem towarzyskim	117
Tab. 35. Testy chi-kwadrat, ilorazy wiarygodności, V Craméra i poziomy istotności dla znaczących miejsc (kompleks użytkowania terenu) i aktywności związanych z relaksem i życiem towarzyskim	118
Tab. 36. Znaczące miejsce (pokrycie terenu) a aktywności związane z relaksem i życiem towarzyskim.....	120
Tab. 37. Testy chi-kwadrat, ilorazy wiarygodności, V Craméra i poziomy istotności dla znaczących miejsc (pokrycie terenu) i aktywności związanych z relaksem i życiem towarzyskim	121
Tab. 38. Znaczące miejsce (kompleks użytkowania terenu) a aktywności wirtualne	124
Tab. 39. Testy chi-kwadrat, ilorazy wiarygodności, V Craméra i poziomy istotności dla znaczących miejsc (kompleks użytkowania terenu) i aktywności wirtualnych.....	125
Tab. 40. Znaczące miejsce (pokrycie terenu) a aktywności wirtualne	126
Tab. 41. Testy chi-kwadrat, ilorazy wiarygodności, V Craméra i poziomy istotności dla znaczących miejsc (pokrycie terenu) i aktywności wirtualnych.....	127
Tab. 42. Test chi-kwadrat dla wielkości miasta i znaczącego miejsca (kompleks użytkowania terenu)	130

Tab. 43. V Craméra dla zależności pomiędzy wielkością miasta a znaczącym miejscem (kompleks użytkowania terenu)	130
Tab. 44. Test chi-kwadrat dla wielkości miasta i znaczącego miejsca (pokrycie terenu)	131
Tab. 45. V Craméra dla zależności pomiędzy wielkością miasta a znaczącym miejscem (pokrycie terenu).....	131

Spis rysunków

Rys. 1. Schemat doboru próby	18
Rys. 2. Zrzut ekranu pytania przestrzennego z geoankiety (widok ze smartfona)	24
Rys. 3. Składowe przestrzeni wirtualnej	45
Rys. 4. Determinanty podejmowania zachowań wolnoczasowych	62
Rys. 5. Struktura odpowiedzi na pytanie: „Gdzie NAJCZĘŚCIEJ spędzasz swój czas wolny?” oraz „Gdzie NAJBARDZIEJ LUBISZ spędzać swój czas wolny?”	74
Rys. 6. Preferencje a aktywność w zakresie miejsc spędzania czasu wolnego przez pokolenie Z	75
Rys. 7. Struktura odpowiedzi na pytanie: „Z kim lubisz spędzać swój czas wolny?”	77
Rys. 8. Średnia arytmetyczna dla wariantów odpowiedzi na pytanie: „Jak często podejmujesz następujące formy spędzania czasu wolnego?”	78
Rys. 9. Struktura odpowiedzi na pytanie: „Jak często korzystasz ze smartfona w ciągu przeciętnego dnia?”	79
Rys. 10. Struktura odpowiedzi na pytanie: „Jak często korzystasz ze smartfona podczas spędzania czasu wolnego?”	80
Rys. 11. Przestrzenie (kompleksy użytkowania terenu), w których znajdują się znaczące miejsca spędzania czasu wolnego pokolenia Z	85
Rys. 12. Przestrzenie (pokrycie terenu), w których znajdują się istotne (znaczące) miejsca spędzania czasu wolnego pokolenia Z	87
Rys. 13. Poczucie znaczącego miejsca	88
Rys. 14. Przypisywane funkcjonalności i wartości znaczącym miejscom przez pokolenie Z	93
Rys. 15. Częstotliwość odwiedzania znaczącego miejsca	100
Rys. 16. Znaczące miejsca (kompleks użytkowania terenu) a częstotliwość odwiedzania znaczącego miejsca	101
Rys. 17. Znaczące miejsca (pokrycie terenu) a częstotliwość odwiedzania znaczącego miejsca	102
Rys. 18. Rodzaj znaczącego miejsca wskazany przez respondentów	104
Rys. 19. Znaczące miejsca (kompleks użytkowania terenu) a rodzaj miejsca	105
Rys. 20. Znaczące miejsca (pokrycie terenu) a rodzaj miejsca	106
Rys. 21. Aktywności sportowo-rekreacyjne podejmowane w znaczących miejscach	108
Rys. 22. Aktywności związane z naturą podejmowane w znaczących miejscach	112
Rys. 23. Aktywności (relaks i życie towarzyskie) podejmowane w znaczących miejscach	116
Rys. 24. Aktywności wirtualne podejmowane w znaczących miejscach	123
Rys. 25. Aktywności podejmowane w znaczących miejscach (ogółem)	128
Rys. 26. Wielkość miasta a znaczące miejsca (kompleks użytkowania terenu)	129
Rys. 27. Wielkość miasta a znaczące miejsca (pokrycie terenu)	130

Załączniki

Załącznik 1. Kwestionariusz ankiety

1. Gdzie NAJCZĘŚCIEJ spędzasz swój czas wolny?

pytanie jednokrotnego wyboru

- a) w domu;
- b) na zewnątrz (na świeżym powietrzu);
- c) wewnątrz (w zamkniętym budynku / pomieszczeniu, np. siłownia, basen, dom kultury, restauracja).

2. Gdzie NAJBARDZIEJ LUBISZ spędzać swój czas wolny?

pytanie jednokrotnego wyboru

- a) w domu;
- b) na zewnątrz (na świeżym powietrzu);
- c) wewnątrz (w zamkniętym budynku / pomieszczeniu, np. siłownia, basen, dom kultury, restauracja).

3. Z kim lubisz spędzać swój czas wolny?

pytanie jednokrotnego wyboru

- a) samemu;
- b) z rodziną;
- c) z przyjaciółmi;
- d) z partnerem / partnerką;
- e) inne (proszę wpisać).

4. Jak często podejmujesz następujące formy spędzania czasu wolnego?

siatka jednokrotnego wyboru

(0 - nigdy, 5 - bardzo często)

- a) przeglądanie mediów społecznościowych (np. Facebook, Instagram, Snapchat, TikTok);
- b) oglądanie YouTube'a;
- c) oglądanie filmów na Netflixie / HBO GO / Playerze / innym serwisie VOD;
- d) granie w gry na komputerze / konsoli / smartfonie;
- e) oglądanie telewizji;
- f) czytanie książek / prasy;
- g) słuchanie muzyki;
- h) chodzenie do kina;
- i) chodzenie do teatru / muzeum / galerii sztuki;
- j) siedzenie w kawiarni / barze / restauracji
- k) spotykanie się ze znajomymi / sympatią / rodziną;
- l) chodzenie na koncerty;
- m) imprezowanie;
- n) robienie zakupów dla przyjemności (shopping);
- o) rozwijanie własnych zainteresowań;
- p) podróżowanie;
- q) podejmowanie aktywności fizycznej / rekreacji ruchowej;
- r) podejmowanie działań o charakterze wolontariackim / społecznym.

5. Jak często korzystasz ze smartfona w ciągu przeciętnego dnia?

pytanie jednokrotnego wyboru

- a) prawie wcale (bardzo rzadko);
- b) rzadko;
- c) od czasu do czasu;
- d) często;
- e) praktycznie cały czas (bardzo często).

6. Jak często korzystasz ze smartfona podczas spędzania czasu wolnego (np. podczas spotkania ze znajomymi, czytania książki, oglądania filmu)?

pytanie jednokrotnego wyboru

- a) bardzo rzadko;
- b) rzadko;
- c) od czasu do czasu;
- d) często;
- e) bardzo często.

7. Istotne (znaczące) miejsca

Zaznacz miejsca (max. 3) w Twoim mieście, które są dla Ciebie ISTOTNE (ZNACZĄCE) w SPĘDZANIU CZASU WOLNEGO.

pytanie mapowe (pytania od 8 do 13 bezpośrednio powiązane z zaznaczonym miejscem)

8. Poczucie miejsca – Wskaż w jakim stopniu zgadzasz się z następującymi stwierdzeniami:

siatka jednokrotnego wyboru

(1 – zdecydowanie się nie zgadzam, 5 – zdecydowanie się zgadzam)

- a) Czuję się najszczęśliwszy, gdy jestem w tym miejscu.
- b) Naprawdę brakuje mi tego miejsca, gdy jestem daleko.
- c) Żadne inne miejsce nie może się z nim równać.
- d) To miejsce sprawia, że czuję, że mogę być sobą.
- e) To miejsce jest najlepszym miejscem do robienia rzeczy, które lubię najbardziej.
- f) Jak dla mnie, są lepsze miejsca do bycia niż to miejsce.

9. Dlaczego to miejsce jest dla Ciebie istotne (znaczące)? Z jakich powodów to miejsce jest dla Ciebie wartościowe?

pytanie otwarte

10. Jakie wartości przyświecają temu miejscu?

pytanie wielokrotnego wyboru

- sceneria, widoki, wyjątkowe piękno;
- lokalna historia i kultura;
- możliwość obserwowania i doświadczenia natury;
- aspekty sakralne, religijne lub duchowe;
- możliwość spotkania z przyjaciółmi i rodziną;
- możliwość bycia samemu;
- możliwości korzystania z rekreacji na świeżym powietrzu (np. spacer, jazda na rowerze, bieganie);
- możliwości korzystania z rekreacji wewnątrz budynku (np. basen, siłownia);
- obiekty gastronomiczne;

- inne (proszę wpisać).

11. Jak często odwiedzasz to miejsce?

pytanie jednokrotnego wyboru

- a) codziennie;
- b) raz w tygodniu;
- c) raz w miesiącu;
- d) raz na pół roku;
- e) raz w roku;
- f) rzadziej niż raz w roku.

12. Które z poniższych stwierdzeń najlepiej opisuje zaznaczone miejsce?

pytanie jednokrotnego wyboru

- a) miejsce wewnątrz budynku (np. restauracja, hala sportowa, sala konferencyjna);
- b) miejsce na zewnątrz, z wyznaczonymi granicami (np. plac zabaw lub punkt widokowy);
- c) miejsce na zewnątrz, większe obszarowo (np. park lub obszar handlowy);
- d) miejsce na zewnątrz, w postaci długiej trasy (np. ścieżka piesza).

13. Jakie aktywności podejmujesz w tym miejscu?

pytania wielokrotnego wyboru

Aktywności sportowe / rekreacyjne

- jazda na rowerze;
- bieganie;
- chodzenie;
- pływanie;

- jazda na deskorolce;
- granie w gry zespołowe (np. piłkę nożną, koszykówkę);
- inne (proszę wpisać);
- nie dotyczy.

Aktywność związana z naturą

- wędrowki piesze;
- wędkowanie;
- obserwowanie przyrody;
- doświadczanie krajobrazu;
- inne (proszę wpisać);
- nie dotyczy.

Relaks i życie towarzyskie

- spotkanie się ze znajomymi / sympatią / rodziną;
- grillowanie lub piknikowanie;
- siedzenie w kawiarni / barze / restauracji;
- uczestnictwo w działaniach / zajęciach kulturalnych;
- uczestnictwo w spotkaniach klubów zainteresowań / rozwijanie własnych zainteresowań;
- chodzenie do kina;
- chodzenie na koncerty;
- czytanie książek / prasy;
- imprezowanie;
- robienie zakupów dla przyjemności (shopping);
- odpoczynek i relaks;

- podejmowanie działań prospołecznych (np. wolontariat);
- inne (proszę wpisać);
- nie dotyczy.

Aktywność wirtualna

- przeglądanie mediów społecznościowych (np. Facebook, Instagram, Snapchat, TikTok);
- oglądanie YouTube'a;
- oglądanie filmów na Netflixie / HBO GO / Playerze / innym serwisie VOD;
- granie w gry na smartfonie;
- rozmowa przez smartfona;
- pisanie na smartfonie;
- słuchanie muzyki;
- czytanie książek / prasy;
- szukanie informacji o zainteresowaniach;
- inne (proszę wpisać);
- nie dotyczy.

14. Zaznacz na mapie najbliższe skrzyżowanie przy Twoim miejscu zamieszkania.

pytanie mapowe

15. Zaznacz na mapie swoją szkołę.

pytanie mapowe

16. Ty i środowisko naturalne. Wskaż w jakim stopniu zgadzasz się z następującymi stwierdzeniami:

siatka jednokrotnego wyboru

(1 – zdecydowanie się nie zgadzam, 5 – zdecydowanie się zgadzam)

- a) Chcę żyć tak prośrodowiskowo, jak to tylko możliwe.
- b) Jestem bardzo zainteresowany kwestiami środowiskowymi.

17. Jak często...

siatka jednokrotnego wyboru

(1 – bardzo rzadko, 5 – bardzo często)

- a) oglądasz programy telewizyjne, filmy lub internetowe wideo o tematyce związanej z ochroną środowiska?
- b) rozmawiasz z innymi o ich zachowaniach związanych z ochroną środowiska?

18. Czy jesteś obecnie członkiem jakiegokolwiek grupy zajmującej się ochroną środowiska lub ochroną przyrody?

pytanie jednokrotnego wyboru

- a) tak;
- b) nie.

19. Płeć

pytanie jednokrotnego wyboru

- a) kobieta;
- b) mężczyzna;
- c) inna.

20. Wiek

pytanie otwarte (liczbowe)

21. Jaki jest Twój ojczysty język?

pytanie jednokrotnego wyboru

- a) polski;
- b) ukraiński;
- c) inny (proszę wpisać).

22. Sytuacja finansowa

pytanie jednokrotnego wyboru

- a) bardzo zła;
- b) zła;
- c) przeciętna;
- d) dobra;
- e) bardzo dobra.

23. Typ szkoły

pytanie jednokrotnego wyboru

- a) liceum ogólnokształcące;
- b) technikum;
- c) szkoła branżowa;
- d) inna (proszę wpisać).

Załącznik 2. Kategorie i kody przestrzenne w BDOT10k

KOMPLEKSY UŻYTKOWANIA TERENU			
Poziom 1		Poziom 2	
Kod	Nazwa kategorii klas obiektów	Kod	Nazwa klasy obiektów
KU	kompleksy użytkowania terenu	KUMN	kompleks mieszkaniowy
		KUPG	kompleks przemysłowo-gospodarczy
		KUHU	kompleks handlowo-usługowy
		KUKO	kompleks komunikacyjny
		KUSK	kompleks sportowy i rekreacyjny
		KUHO	kompleks usług hotelarskich
		KUOS	kompleks oświatowy
		KUOZ	kompleks ochrony zdrowia i opieki społecznej
		KUZA	kompleks zabytkowo-historyczny
		KUSC	kompleks sakralny i cmentarz
		KUIK	inny kompleks użytkowania terenu
POKRYCIE TERENU			
Poziom 1		Poziom 2	
Kod	Nazwa kategorii klas obiektów	Kod	Nazwa klasy obiektów
PT	pokrycie terenu	PTWP	woda powierzchniowa
		PTZB	zabudowa
		PTLZ	teren leśny i zadrzewiony
		PTRK	roślinność krzewiasta
		PTUT	uprawa trwała
		PTTR	roślinność trawiasta i uprawa rolna
		PTKM	teren pod drogami kołowymi, szynowymi i lotniskowymi
		PTGN	grunt nieużytkowany
		PTPL	plac
		PTSO	składowisko odpadów
		PTWZ	wyrobisko i zwałowisko
		PTNZ	pozostały teren niezabudowany